

INFORMÁTOR

Revue slovenských archeológov

33. ročník / 2022 / 1–2

Nitra

- Aktuality • Diskusia • Spoločensko-vedecké podujatia
- Expozície a výstavy • Medzinárodné aktivity • Zo života univerzít
- Jubileá • Spomínky • Nové publikácie • Ocenenia a vyznamenania
- Študentská súťaž • Zmeny v členskej základni • Oznamy výboru

*Rímska veslica Danuvina Alacris zavítala na Slovensko
5. augusta 2022 s pozdravom Roma Aeterna, Roma Invicta,
Danuvina Alacris*

**Vojna na Ukrajine a dôsledky ruskej agresie
na ukrajinské kultúrne a historické dedičstvo**

**Danuvina Alacris, plavba rímskej veslice
v rámci projektu Living Danube Limes**

**Medzinárodná konferencia Elite Mobility & Funerary
Practises in Early Iron Age Europe**

**Výstava „Ako sa žilo pod Malými Karpatmi
v 4. tisícročí pred Kristom?“**

Informátor XXXIII/2022/1–2

Vydáva Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV v Nitre
(Akademická 2, 949 21 Nitra).

Hlavný redaktor:

PhDr. Vladimír Turčan (vladimir.turcan@snm.sk)

Redakčná rada:

PhDr. Ján Chovanec, PhD.

PhDr. Mária Kotorová Jenčová, PhD.

Mgr. Jana Mellnerová Šuteková, PhD.

Mgr. & Mgr. Martin Neumann, PhD.

Mgr. Zuzana Poláková, PhD.

Layout: Mgr. art Jakub Dušička

Grafické spracovanie: Peter Červeň

Tlač: REA, Nitra

ISBN: 978-80-974149-1-7

Na embléme pintadera zo 6. storočia pred n. l.

Návrh a grafické stvárnenie Jarmila Marettovej.

Logo – grafické spracovanie: Miroslav Slámka

Autor titulnej fotografie: Róbert Švirec

Obsah

2 Aktuality

- Vojna na Ukrajine a dôsledky ruskej agresie na ukrajinské kultúrne a historické dedičstvo
- Zjazd Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV
- Finančná správa spoločnosti za rok 2021
- Správa revíznej komisie o hospodárení Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV
- Valné zhromaždenie Slovenského komitétu Modrého štítu a voľba jeho Výkonnej rady
- ICOM Praha 2022
- Film Possonia
- Danuvina Alacris, plavba rímskej veslice v rámci projektu Living Danube Limes v roku 2022
- Po stopách domácej mačky v strednej Európe

19 Diskusia

- Rozhovor s Olegom Tubolcevom
- Vo vojne zomrel mladý ukrajinský archeológ Andrij M. Filipčuk

22 Spoločensko-vedecké podujatia

- Medzinárodná konferencia Doba popelnicových polí a doba halštatská
- Medzinárodná konferencia Elite Mobility & Funerary Practises in Early Iron Age Europe
- XXV. LIMES Kongres v Nijmegene
- Pannonia Underground
- Gerulata-Carnuntum – Geschichte lebt/Gerulata-Carnuntum – Zažite históriu
- XVII. protohistorická konferencia Archeologie barbarů 2022
- Konferencia Včasný stredovek v Karpatoch v Poľsku
- Workshop Historická krajina na strednom Pomoraví v Mikulčiciach-Trapíkove
- 53. ročník konferencie Archaeologia historica v Kukse
- Medzinárodná konferencia Zámky na Moravskom poli v Marcheggu
- Správa z konferencie „Europa Postmediaevalis 2022. Connections and networking“
- 24. konferencia rádiouhlíka a 10. konferencia ¹⁴C&archeológia
- Archeoichthyológovia sa stretli vo Viedni
- Historické sklo v Hanušovciach – 6. ročník
- Konferencia Dějiny archeologie v Československu v Olomouci
- Svetový kongres IKUWA 7
- 21. medzinárodná konferencia Doba laténska v strednej Európe – KELTOVÉ/THE CELTS/DIE KELTEN 2022
- Medzinárodná konferencia Early Iron Age in Central Europe 2022 v Nitre
- Svetový archeologický kongres 2022 v Prahe
- 28. konferencia Európskej asociácie archeológov v Budapešti
- 29. stretnutie východoslovenských archeológov v Michalovciach

49 Expozície a výstavy

- Paleolit modernými očami
- Výstava „Ako sa žilo pod Malými Karpatmi v 4. tisícročí pred Kristom?“
- Biatic. Keltská mincovňa v Bratislave – viac ako expozícia
- Reinštalovaná expozícia Gerulata na hraniciach Rímskej ríše
- Výstava „Reiternomaden in Europa“ v Schallaburgu
- Výstava „Návraty ku koreňom. Archeológia k počiatkom našej národnej kultúry“
- Bojná – hradisko našich predkov
- Nová expozícia Mestského múzea v Senci „Od hliny po fotografiu – expozícia našich starších dejín“
- Nová expozícia stredovekých a novovekých dejín Liptova v Ružomberku
- Novinky v SNM – Archeologickom múzeu v roku 2022

60 Medzinárodné aktivity

- XXIV. Medzinárodný mediteránny archeologický veľtrh cestovného ruchu, Paestum, Taliansko

61 Zo života univerzít

- Exkurzia do Budapešti
- Letná škola archeológie Mikulčice – Gbely 2022
- Klasickí archeológovia v roku 2022

65 Jubileá

72 Spomíname

75 Nové publikácie

77 Ocenenia a vyznamenania

80 Študentská súťaž

84 Zmeny v členskej základni

84 Oznamy výboru

dostáva sa nám do rúk ďalšie číslo Informátora SAS pri SAV. Už pri jeho bežnom prelistovaní zistíme, že po dlhom období covidu naše aktivity opäť naberajú na intenzite. Zaregistrovali sme zaujímavé a prínosné domáce i zahraničné konferencie, vychádzajú publikácie a naša vzájomná komunikácia sa dostáva do „starých koľají“. Stále významnejšie miesto v našej činnosti zaujíma práca s mládežou, možno budúcimi kolegami. Na druhej strane nás citlivo zasiahla vojna na Ukrajine. V časoch, keď sme dúfali, že naše pracovné kontakty s ukrajinskými kolegami sa budú rozširovať a zintenzívňovať, obávame sa o ich osudy i budúcnosť ich vlasti. O rozsahu barbarstva svedčí aj ničenie pamiatok, múzeí a celých historických mestských štvrtí ruskými agresormi. Pre každého z nás je to výzva, aby sme jasne vyjadrili svoje hodnotové orientácie.

Rok 2022 bol pre archeológiu bez pochyb úspešný a skromne dúfame, že k tomu prispela svojimi aktivitami aj Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV. Zorganizovali sme samostatne alebo v spolupráci s partnermi niekoľko vedeckých podujatí, participovali sme na súvisiacich aktivitách a podobných akciách. Do spoločnosti sa v roku 2022 prihlásilo až 16 nových členov, čo nás nesmierne teší. Informátor SAS je zároveň strešnou platformou pre nás archeológov, kde sa možno dočítať o uskutočnených konferenciách, aktuálnych výstavách a expozíciách, nových publikáciách, personáliách, oceneniach našich kolegov a vôbec o živote v našom vedeckom odbore.

Žiaľ, aj naša archeologická komunita utrpela v roku 2022 bolestné straty. Na kolegyňu a kolegov, ktorí odišli, sme si spomenuli tiež na stránkach Informátora SAS.

Výbor SAS, zvolený v roku 2019, končí v roku 2023 svoj mandát. Ďakujeme všetkým členom za aktívnu podporu. V roku 2023 si na Valnom zhromaždení zvolíme nový Výbor, pred ktorým, tak ako pred nami všetkými, stoja aktuálne výzvy. Je na nás, aby sme toto nadchádzajúce náročné obdobie úspešne zvládli.

Vážené kolegyne, vážení kolegovia, Výbor Slovenskej archeologickej spoločnosti a redakcia Informátora SAS Vám praje pokoj a šťastie v osobnom živote, úspechy v práci a hlavne veľa zdravia...

Výbor Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV

Vojna na Ukrajine a dôsledky ruskej agresie na ukrajinské kultúrne a historické dedičstvo

Úvod

Koncom zimy 2022 vstúpila Ukrajina do novej fázy konfliktu s Ruskom, a to do fázy totálnej vojny. Vojna priniesla Ukrajine v prvom rade značné civilné a vojenské straty, kolosálne ekonomické straty, zničenú a poškodenú infraštruktúru, objekty a predmety kultúrneho a historického dedičstva. Podľa oficiálnych informácií bolo k začiatku septembra 2022 zničených a poškodených cca 500 kultúrnych a historických pamiatok.¹

Dynamika strát

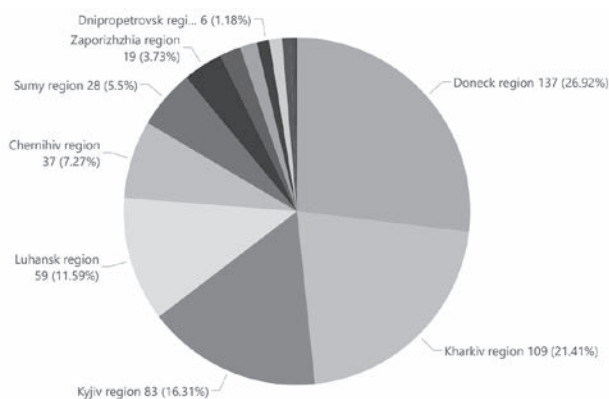
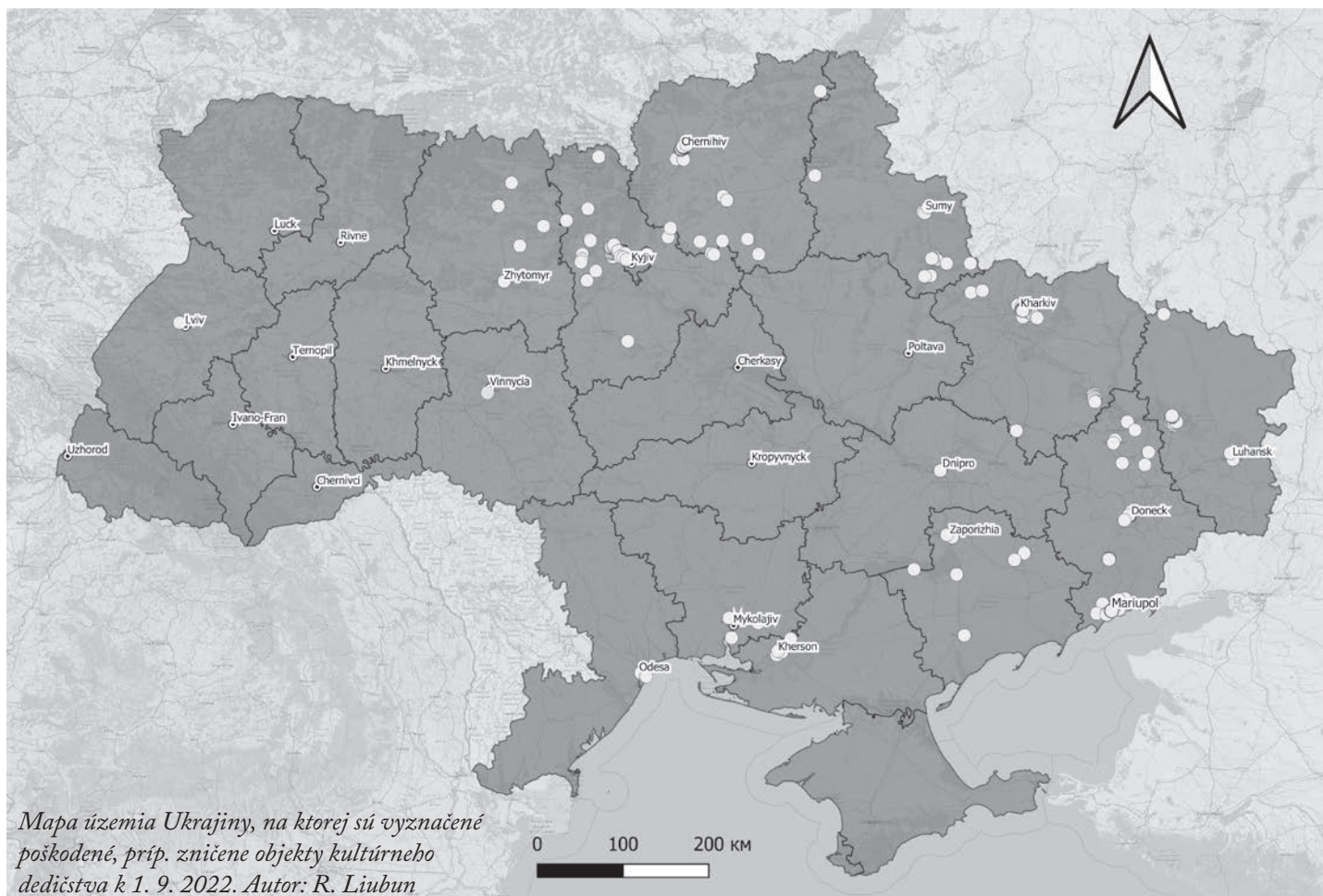
Pomocou deskriptívnej analýzy dostupných dát (použité dáta z verejnej databázy na stránke MKIP) sa mi podarilo zosumariť straty a poškodenia objektov, kultúrneho a historického dedičstva. K 1. 9. 2022 bolo poškodených alebo zničených približne 509 objektov vrátane múzeí, divadiel, sakrálnych stavieb a pod. Najväčšie straty utrpeli regióny susediace s Ruskom a čiastočne s Bieloruskom. Ide celkovo o 9 oblastí, ktoré boli napadnuté v prvých dňoch vojny.

Straty začali narastať pomerne rýchlo na začiatku invázie, keď ruské jednotky ostreľovali infraštruktúru pohraničných oblastí a postupovať smerom na Kyjiv a Charkiv. Vo februári bolo poškodených 20 objektov, z toho 9 v Černihivskej oblasti. Straty sa dynamicky zvyšovali v marci počas rozsiahlych nepriateľských akcií na severe, severovýchode a juhu Ukrajiny. Za marec máme približne 271 poškodených alebo zničených objektov kultúrneho a historického dedičstva. Najviac zasiahnuté boli severné regióny (Žytomyrská, Kyjivská, Černihivská, Sumská oblasť), ktoré zdržovali postup okupantov na Kyjiv. V tom čase bolo značne poškodené aj mesto Charkiv (Charkivská oblasť), ktoré bolo vystavené nepriateľskému pozemnému útoku a raketovým útokom na infraštruktúru. Následne v apríli boli značné straty spôsobené palbou okupantov ustupujúcich zo severných oblastí naspäť do Ruska, resp. Bieloruska.

Dramatickú situáciu sledujeme na východnom fronte (Donecká a Luhanská oblasť). Najväčšie straty tu boli spôsobené masovými bojovými akciami v meste Mariupol' v marci. Treba zdôrazniť, že v apríli sa začala tzv. bitka o Donbas, ktorá spôsobila značné straty v Doneckej oblasti, vrátane samotného Mariupola. Ide o približne 42 poškodených a zničených pamiatok z celkového počtu 79. Podobnú situáciu sledujeme v máji (cca 73 pamiatok), kedy ruské vojska totálne dobyli Mariupol' a stále sa posúvali smerom na západ. Ojedinele straty objektov kultúrneho dedičstva na území celej Ukrajiny zaznamenávame aj počas letných mesiacov (cca 54 pamiatok). Pritom treba zdôrazniť, že 70% poškodených a zničených objektov v Doneckej oblasti sa nachádzalo v meste Mariupol'. Podľa ukrajinského premiéra D. Šmyhaľa, k 6. 5. 2022 bolo v Mariupole zničených 95 % všetkých budov.²

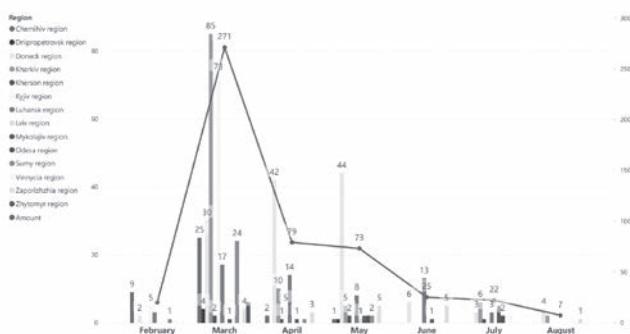
¹ mkip.notion.site 04.09.2022, 10:54 <https://mkip.notion.site/7be52d2803994651a23a220a8ed85f1c?v=49c5b44ce6c64534a-719bab610474c6f>

² ukrinform.ua, 04.09.2022, 11:43 - <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3476719-u-mariupoli-zniseni-ponad-95-budivel-smigal.html>

Graf s číselne a percentuálne znázorneným podielom zničených objektov kultúrneho dedičstva podľa regiónov k 1. 9. 2022.

Autor: R. Liubun

Graf, znázorňujúci podiel zničených, príp. poškodených objektov kultúrneho dedičstva v určitých oblastiach podľa mesiacov k 1. 9. 2022. Krivka "Amount" ukazuje hodnotu celkových strát podľa mesiacov. Autor: R. Liubun

Dost' nejednoznačnou je situácia v južných oblastiach (Chersonská, Mykolajivská, Zaporížská oblasť), v ktorých boli škody na historickej architektúre v priebehu prvých mesiacov vojny minimálne. Avšak z Chersonskej oblasti, ktorej veľká časť bola okupovaná už v prvých dňoch vojny, pochádzajú potvrdené informácie o poškodení memoriálov národnej pamäti³ a archeologických lokalít⁴. Veľká časť archeologických pamiatok je ohrozená aj v Zaporížskej a Mykolajivskej oblasti. Intenzívne bojové akcie ničia kultúrne vrstvy na viacerých lokalitách.

V rámci pravidelného ostreľovania civilnej a vojenskej infraštruktúry ukrajinských miest zo strany Ruskej federácie boli poškodené objekty kultúrneho a historického dedičstva v regiónoch, ktoré sa nachádzajú mimo bojovú zónu (Odeská, Dnipropetrovská, Vinnycká, Lvivská oblasť).

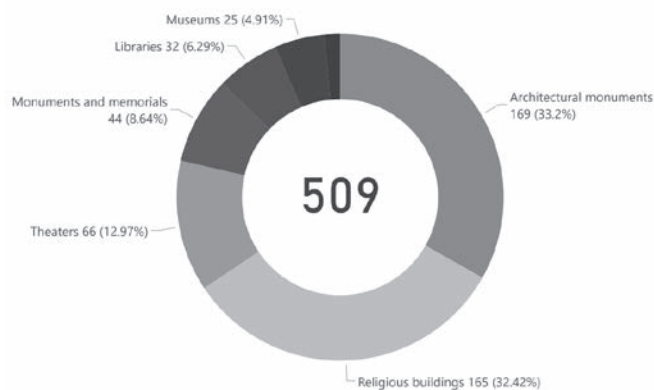
Typológia strát

Do zoznamu poškodených objektov kultúrnej hodnoty patria predovšetkým architektonické pamiatky, sakrálné stavby, divadlá, knižnice a múzeá s ich zbierkami, memoriály, pamätníky a archeologické náleziská. Počas vojny boli k 1. 9. 2022 najviac zasiahnuté sakrálné stavby (v počte cca 165) a architektonické pamiatky (v počte cca 169), následne divadlá atď.

Medzi poškodenými a zničenými sakrálnymi stavbami vynikajú najmä unikátne drevené kostoly z 19. storočia. Jedným z nich je značne poškodený drevený kostol Narodenia Presvätej Bohorodičky z roku 1862 v Žytomyrskej oblasti a drevený kostol sv. Juraja z roku 1873. Škody však prevládajú v Doneckej (cca

³ donpatriot.news, 04.09.2022, 11:48 - <https://donpatriot.news/article/okupanti-u-hersoni-znosyat-pamyatnik-nebesniy-sotni>

⁴ zmina.info, 04.09.2022, 11:50 - <https://zmina.info/news/rosijski-vijskovi-rujnuyut-kurgany-na-hersonshhyni/>

Graf s číselne a percentuálne znázorneným podielom zničených objektov kultúrneho dedičstva podľa regiónov k 1. 9. 2022.

Autor: R. Liubun

Zničený drevený kostol narodenia Panny Márie z roku 1862. Žytomyrská oblasť, o. Viazivka. Zdroj: Dennik Zhytomyr info, 30. 9. 2022, 13:25

47 pamiatok), Charkivskej (cca 29 pamiatok) a Kyjivskej oblasti (cca 23 pamiatok).

Čo sa týka pamiatok architektúry vo všeobecnosti, najväčšie škody po intenzívnom bombardovaní utrpeli objekty v mestách Charkiv a Mariupol'. Centrálna časť mesta Mariupol' bola takmer úplne zničená a centrum mesta Charkiv bolo vážne poškodené.

Značnú časť poškodených objektov tvoria knižnice, divadlá a domy kultúry. Čo sa týka knižníc, treba poznamenať, že niektoré z nich na dočasne okupovaných územiach boli úmyselne poškodené a zbierky boli odvezené alebo zničené. Celkovo bolo okupantmi počas vojny poškodených 32 knižníc.

Značné straty utrpeli múzeá a ich zbierky. Celkovo bolo poškodených približne 25 múzeí, najviac v Kyjivskej oblasti. V dôsledku nepriateľských akcií boli v múzeu v meste Ivankiv zničené unikátne obrazy ukrajinskej umelkyne 20. storočia Marie Pryjmačenko a poškodené boli aj múzejné zbierky v Ochtyrke a Skovorodynivke. Zbierka skytskeho zlata z múzea v Melitopole a zbierky mariupol'ského múzea boli konfiskované ruskou armádou.

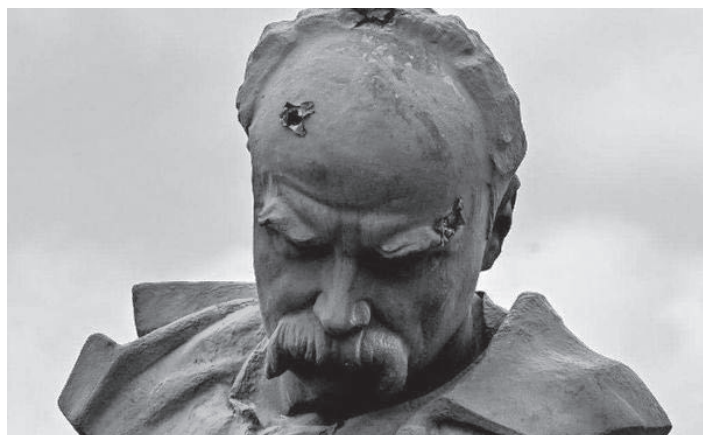
Osobitná pozornosť by sa mala venovať aj pomníkom a pamätníkom. Počas vojny bolo poškodených okolo 44 objektov. Sú medzi nimi pamätníky padlým v druhej svetovej vojne, pamätníky na počesť afganských vojakov, vojakov ATO na Donbase, padlých

Bývalý obchod Lux z 19 stor. Výsledok bombardovania infraštruktúry historického centra Charkiva. Zdroj: mkip.notion.site, 30. 9. 2022, 13:30

Poškodené okresné múzeum v meste Ochtyrka, Černihivská oblasť. Múzeum sa nachádzalo v budove zo začiatku 20 storočia. Zdroj: mkip.notion.site, 30. 9. 2022, 13:32

Zámerné poškodený monument ukrajinského básnika a maliara Tarasa Ševčenko v meste Borodianka, Kyjivská oblasť. Zdroj: Chytomo.com, 30. 9. 2022, 13:40

na Majdane, kultúrnych a politických osobností ukrajinskej histórie. Niektoré z nich boli poškodené raketovou paľbou. Ďalšia časť je však spôsobená zámernou činnosťou ruskej armády. Týka sa to predovšetkým pamätníkov na počesť padlých vojakov ATO a demonštrantov na Majdane. Takéto skutočnosti boli zaznamenané v Chersonskej, Kyjivskej a Doneckej oblasti. Úmyselne poškodený pomník Tarasa Ševčenko v meste Borodianka je symbolom rúhania a neúcty k ukrajinskej kultúre. Na dočasne okupovaných územiach sa ruská ideologická mašinéria snaží vymazať akúkoľvek stopu po ukrajinskej kultúre. Podľa informácií ukrajinskej vojenskej rozvedky sa z knižníc sťahujú knihy

Ruskí okupanti demontujú pamätník kozáckeho hajtmana Petra Sahajdačného. Zdroj: ruské správy – ria novosti, 30. 9. 2022, 13:45 – <https://rg.ru/2022/05/08/v-osvobozhdenom-man-gushe-demontirovali-pamiatnik-getmanu-sagajdachnomu.html>

Objav amfor vojakmi odeskej domobrany počas výstavby obranných línií (fotografia: 126. samostatná brigáda TRO Odesy). Zdroj: Pivdenukraine.com.ua, 30. 9. 2022, 13:32. <https://pivdenukraine.com.ua/2022/05/12/vijskovi-na-odeshhini-znajshli-amfori>

súvisiace s ukrajinskými politickými a kultúrnymi osobnosťami, ktoré sú v rozpore s ruskou propagandou.⁵ V obsadených mestách sa rozoberajú pamätníky a pomníky. Ako príklad možno uviesť demontáže pamätníka kozáckeho hajtmana Petra Sahajdačného a kríža na počesť padlých vojakov ATO v meste Manguš v Doneckej oblasti.

⁵ portal.lviv.ua, 10.09.2022, 17:53 - <https://portal.lviv.ua/news/2022/03/24/okupanty-znyshchuiut-ukrainsku-literaturu-ta-pidruchnyky-z-istorii-rozvidka>

Archeologické lokality

Problematika záchrany archeologických lokalít bola nastolená už v roku 2016 počas vojny na Donbase. Vtedy bol realizovaný projekt monitorovania stavu archeologických lokalít vo vojnovnej zóne v Luhanskej oblasti. Projekt bol organizovaný spoločne Ukrajinskou Helsinskou úniou pre ľudské práva (UHHRU) a Medzinárodným partnerstvom pre ľudské práva (IPHR). Na čele tímu bol skúsený archeológ Sergij Teliženko (Archeologický ústav NAS Ukrajiny), taktiež Olexii Bida (UHHRU), Dmytro Koval' (Národná akadémia práva v Odeze), Natalia Kaplun (regionálne múzeum v Luhansku) a dvaja členovia skupiny IPHR. Úlohou projektu bolo zhromaždenie dôkazov o delostreleckom ostreľovaní ukrajinských kultúrnych objektov (hlavne archeologických lokalít) a katalógizácia iných škôd, ako napríklad kopanie vojenských zákopov, ktoré majú dôsledky na ničenie lokalít.⁶

Bolo jasné, že záchrana archeologického dedičstva počas vojny je veľmi dôležitá. Podľa prieskumov boli škody spôsobené oboma bojujúcimi stranami. Aj preto bolo dôležité pripraviť ukrajinských vojakov na to, aby v prípade objavenia archeologickej lokality či archeologických nálezov vedeli, čo majú robiť. Ako výsledok vydal v roku 2020 S. Teliženko príručku pre vojakov, v ktorej je popísaný správny postup rýchlej dokumentácie nálezovej situácie a evakuácie nálezov.⁷

So začiatkom totálnej vojny na Ukrajine sa situácia s monitoringom stavu archeologických lokalít zhoršila. Rozsiahle pozemné bojové akcie, bombardovanie bojových pozícií a posun frontovej línie neumožňujú v úplnej miere sledovať stav archeologických lokalít. Na jednej strane vieme, že ukrajinskí vojaci v prípade objavenia lokality počas kopania zákopov (či ďalších akcií) hlásia nález a niekedy ho aj poctivo vyberajú a dokumentujú. Známy je objav gréckych amfor v Odeskej oblasti.⁸ Na druhej strane stále nepoznáme osud viacerých lokalít na okupovanom území Záporižskej a Chersonskej oblasti. Vieme len to, že pravéke mohyly pri obci Družbivka a Davydiv Brid boli využité ruskou armádou ako bojové pozície – ďalšia informácia o nich jednoducho chýba. Taktiež vieme, že na dôležitej lokalite z 18. storočia v Kamianskej Siči sa aktuálne nachádzajú ruské bojové pozície. Archeológovia stále nevedia o charaktere a intenzite zemných prác. Okrem toho, archeológovia evidujú poškodenie kultúrnej vrstvy spôsobené ostreľovaním včasnostredovekej lokality v meste Korosteň. Rovnako v dôsledku ostreľovania boli poškodené kumánske kamenné baby zo stredoveku na vrchu Kremenec pri meste Izium. Na jednu z nich okupanti zavesili červenú vlajku ZSSR.⁹

Záver

Na záver treba poznamenať, že ruský útok na Ukrajinu bol spôsobený nielen ekonomickými či strategickými faktormi, ale aj ideologickými. Rusko sa snaží dokázať, že ukrajinský národ nikdy neexistoval a že samotný štát Ukrajina je západnou časťou Ruska. Ruské jednotky sa počas tzv. "denacifikačnej" operácie

⁶ rmchapple.blogspot.com, 11.09.2022, 14:20 - <http://rmchapple.blogspot.com/2016/07/monitoring-archaeological-sites.html>

⁷ Теліженко 2020 – С.А. Теліженко: Археологічні пам'ятки і війна. Спілка археологів України, Київ 2020, 17 с.

⁸ Zaxid.net, 11.09.2022, 15:34 - https://zaxid.net/teroborona_odesi_pid_chas_fortifikatsiy_nih_robit_znayshla_antichni_amfori_n1542632

⁹ Istpravda.com, 11.09.2022, 16:45 - <https://www.istpravda.com.ua/short/2022/05/13/161333/>

Stredoveké kamenné tzv. kumánske baby na vrchu Kremenec pri meste Izium, Charkivská oblasť. Na monumentoch je vidieť zásahy od strelných zbraní a ruským okupantom pripevnenú vlajku ZSSR. Zdroj: Denník Istoryčna Pravda, 30. 9. 2022, 13:32.

<https://www.istpravda.com.ua/short/2022/05/13/161333>

na Ukrajinu snažia spôsobiť čo najviac strát. Bombardovaním miest zabíjajú civilné obyvateľstvo, ničia infraštruktúru a kultúrne pamiatky. Za terč považujú aj veľké množstvo archeologických lokalít, vrátane mohýl. Výstavba bojových pozícií v ich areáli pre archeológov znamená nielen fyzickú stratu hmotného dedičstva, ale aj obrovského množstva informácií o minulých spoločenstvách.

Liubun Roman (Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre)

Použitá literatúra:

Теліженко С.А. 2020. Археологічні пам'ятки і війна. Київ: Спілка археологів України, 17 с.

Internetové zdroje:

mkip.notion.site 04.09.2022, 10:54 <https://mkip.notion.site/7be-52d2803994651a23a220a8ed85f1c?v=49c5b44ce6c64534a719bab-610474c6f>

ukrinform.ua, 04.09.2022, 11:43 - <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3476719-u-mariupoli-zniseni-ponad-95-budivel-smigal.html>

donpatriot.news, 04.09.2022, 11:48 - <https://donpatriot.news/article/okupanti-u-hersoni-znosyat-pam-yatnik-nebesniy-sotni>

zmina.info, 04.09.2022, 11:50 - <https://zmina.info/news/rosijski-vijskovi-rujnuyut-kurgany-na-hersonshhyni/>

portal.lviv.ua, 10.09.2022, 17:53 - <https://portal.lviv.ua/news/2022/03/24/okupanty-znyshchuiut-ukrainsku-literaturu-ta-pid-druchnyky-z-istorii-rozvidka>

rmchapple.blogpost.com, 11.09.2022, 14:20 - <http://rmchapple.blogspot.com/2016/07/monitoring-archaeological-sites.html>

Zaxid.net, 11.09.2022, 15:34 - https://zaxid.net/teroborona_odesi_pid_chas_fortifikatsiy_nih_robit_znayshla_antichni_amfori_n1542632

Istpravda.com, 11.09.2022, 16:45 - <https://www.istpravda.com.ua/short/2022/05/13/161333/>

Zhytomyr info, 30.9.2022, 13:25 - https://www.zhitomir.info/news_206430.html

Chytomo.com, 30.9.2022, 13:40 <https://chytomo.com/okupanty-rozstriliali-pam-iatnyk-shevchenku-v-borodiantsi/>

ria novosti, 30.9.2022, 13:45 - <https://rg.ru/2022/05/08/v-osvobodhennom-mangushe-demontirovali-pamiatnik-getmanu-sagajdachno-mu.html>

Pivdenukraine.com.ua, 30.9.2022, 13:32 - <https://pivdenukraine.com.ua/2022/05/12/vijskovi-na-odeshhini-znajshli-amfori/>

Zjazd Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV

27. – 28. 4. 2022 Bratislava, SNM-Historické múzeum

Výbor Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV si zvolil v roku 2022 ako miesto konania výročného Zjazdu spoločnosti a vedeckého seminára priestory Slovenského národného múzea na Bratislavskom hrade. Dôvodom bola jedinečná výstava Rimanovia a Slovensko v Rytierskej sieni, ako aj nové objavy v súvislosti s pokračovaním archeologického výskumu na severnej terase Hradu.

Zjazd otvorila predsedníčka spoločnosti PhDr. Margaréta Musilová v stredu 27. 4. 2022. Hneď v úvode si všetci prítomní minútou ticha uctili len nedávno zosnulú Prof. PhDr. Kláru Kuzmovú, CSc., ktorá pôsobila v minulosti aj vo Výbore spoločnosti. Nasledovala správa o činnosti výboru za rok 2021 a predstavenie plánu činnosti na rok 2022.

Začiatkom roka 2022 bola oslovená predsedníčka M. Musilová Mgr. Petrom Bistákom a kolegami z Pamiatkového úradu SR, aby spoločnosť v mene všetkých archeológov združených v SAS pri SAV sformulovala pre Národnú radu SR apel a reakciu na pripravovaný nový zákon o výstavbe, ktorého cieľom bolo pozmeniť krajské pamiatkové úrady na stavebné úrady. V znení „NEHAZARDUJME S ARCHEOLOGICKÝM KULTÚRNYM DEDIČSTVOM NA SLOVENSKU!!!!“ zaslala naša spoločnosť túto výzvu dňa 7. februára 2022 všetkým poslancom NR SR. Archeológovia v nej žiadali VYPUSTIŤ § 6 odsek (1) písmeno f) z návrhu nového zákona o výstavbe, ktorý by spôsobil zásadné zmeny v aktuálnom systéme ochrany kultúrneho dedičstva. Samotná výzva prišla naozaj v hodine dvanástej, tesne pred tretím, finálnym čítaním v Národnej rade SR. Výzva bola aj medializovaná a vďaka náležitej odozve sa podarilo tento sporný odsek zo zákona vypustiť.

Z Výboru SAS pri SAV na vlastnú žiadosť z dôvodov zahraničného štúdia odišiel začiatkom roka Mgr. Michal Holeščák, PhD. a na Zjazde bola kooptovaná ako náhradníčka Mgr. Jana Mellnerová-Šuteková, PhD. V roku 2022 sa Výbor stretol 5-krát, prezenčne aj on-line formou, a síce v dňoch 26. januára, 31. marca, 30. júna, 29. septembra a 6. decembra striedavo v Nitre aj v Bratislave. Zápisnice zo zasadnutí Výboru sú uložené v archíve spoločnosti. Súčasťou programu bola aj gratulácia jubilantom k ich okrúhlym výročiam, resp. práve aktuálnym narodeninám: Prof. PhDr. Márii Novotnej, DrSc., PhDr. Eve Kolníckovej, DrSc., Doc. ThDr. ICLic. Štefanovi Mordelovi, PhD., PhDr. Marte Mácelovej, PhD., PhDr. Jane Šulcovej a doc. PhDr. Matejovi Ruttkayovi, CSc. Nasledovala správa o činnosti Sekcie Historického skla pod vedením PhDr. Danice Stašíkovej Štukovskej, CSc., prednesená členkou komisie HS Mgr. Petrou Šimončíčovou Koošovou, PhD. Správu o hospodárení za rok 2021 pripravila Mgr. Zuzana Poláková, PhD. a správu revíznej komisie prečítal Mgr. Branislav Resutík. Záverom Zjazdu vyhodnotil Mgr. et Mgr. Martin Neumann, PhD. tretí ročník Súťaže, ktorej téma tento rok znela **Oživ minulosť, preži jej príbeh**. Víťazi súťaže, študenti a ich stredoškolskí profesori, boli pozvaní na Hrad, aby si prišli prevziať ocenenia. Bližšie informuje o priebehu súťaže, vyhodnotení a víťazoch M. Neumann vo svojom príspevku. Janka Mellnerová Šuteková predstavila nový projekt Rozhovory s pamätníkmi, ktorého spoluvorcom je aj SAS pri SAV.

NEHAZARDUJME
S ARCHEOLOGICKÝM KULTÚRNYM DEDIČSTVOM NA SLOVENSKU !!!

Archeológovia Slovenskej republiky, združení v Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV (222 členov z Archeologického ústavu SAV v Nitre, krajských pamiatkových úradov, Pamiatkového úradu SR, múzeí, vysokých škôl, verejných a súkromných archeologických inštitúcií), žiadajú **VYPUSTIŤ § 6 odsek (1) písmeno f) z návrhu nového Zákona o výstavbe.**

Vážené poslankyne a poslanci Národnej rady Slovenskej republiky!

Vláda Slovenskej republiky odsúhlasila návrh nového Zákona o výstavbe, ktorý vyvoláva **zásadné zmeny v aktuálnom systéme ochrany kultúrneho dedičstva**. O predmetnom zákone má už na aktuálnej schôdzi rokovať Národná rada SR. Dovoľujeme si upozorniť na riziká, ktoré sa prijatím tohto zákona v predloženej podobe negatívne dotknú nielen občanov SR, ale najmä ochrany archeologického dedičstva.

Za najväčšie riziko v oblasti ochrany archeologického dedičstva považujeme neistotu a zmätok, ktoré pri zavádzaní nových kompetencií do praxe automaticky nastanú. Týka sa to predovšetkým § 6 odsek (1) písmeno f) v návrhu nového Zákona o výstavbe, ktorý prinesie zmenu krajských pamiatkových úradov a Pamiatkového úradu SR na špeciálny stavebný úrad pre národné kultúrne pamiatky, pamiatkové rezervácie a územia svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Navyše, podľa návrhu nového stavebného zákona (§ 36) môže projektant, ktorého úlohou je sumarizovať všetky pripomienky v rámci konania o stavebnom zámere, neakceptovať pripomienky uvedené v záväznom stanovisku dotknutého orgánu. Pôjde predovšetkým o požiadavku vykonania archeologického výskumu na mieste stavby, na ktorom dosiaľ nebolo evidované archeologické nálezisko, avšak krajský pamiatkový úrad miesto stavby považuje za územie s archeologickým potenciálom. Vznikne riziko, že projektant, financovaný stavebníkom, uprednostní záujmy stavebníka pred oprávnenými požiadavkami krajského pamiatkového úradu.

Nepriamo to navodzuje situáciu, že na archeologické dedičstvo, z ktorého absolútna väčšina nie je vyhlásená za národné kultúrne pamiatky, sa bude aplikovať nižšia alebo žiadna forma ochrany. Pritom väčšina stavieb sa realizuje práve na tomto type nášho kultúrneho dedičstva. Tieto dôsledky pri súčasných tendenciách, keď sa každoročne objaví niekoľko stoviek nových archeologických nálezísk, spôsobia **nenávratné škody na archeologickom dedičstve Slovenskej republiky**.

Súčasný systém ochrany archeologického dedičstva, zavedený do praxe v roku 2002, sa ukázal ako životaschopný, a hoci stále nefunguje úplne ideálne, najmä kvôli personálnej poddimenzovanosti odborných zložiek (krajských pamiatkových úradov, regionálnych múzeí a ďalších inštitúcií), najväčšie trece plochy sa počas ostatných 20 rokov podarilo odstrániť.

Dovoľte nám požiadať Vás o podporu nášho návrhu **vypustiť sporné ustanovenie § 6 odsek (1) písmeno f) a prehodnotiť kompetencie projektanta** v návrhu nového Zákona o výstavbe.

V Bratislave 7. februára 2022

PhDr. Margaréta Musilová, predsedníčka
a Výbor Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV

O členstvo v našej spoločnosti prejavilo v roku 2022 záujem enormné množstvo mladých archeológov, historikov a architektov. Prijatých bolo 16 nových členov, z toho priamo na Zjazde: Mgr. Petra Kmeťová, PhD. a Mgr. Filip Jašo, PhD. z Pamiatkového úradu SR, Ing. arch. Jana Minaroviech, PhD., architektka, dcéra Prisky Ratimorskej, spolupracujúca na mnohých 3D vizualizáciách archeologických lokalít, František Engel, dlhoročný reštaurátor a konzervátor archeologických nálezov, Mgr. Mário Bielich, PhD., Mgr. Anita Kozubová, PhD. a Mgr. Igor Murín, PhD. z Archeologického ústavu SAV v v. i., Bc. Roman Liubun, ukrajinský študent FF UKF v Nitre, Mgr. Katarína Šimunková, PhD. z Katedry archeológie Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, Mgr. Juraj Kucharík, historik a kurátor aktuálnej výstavy Rimania a Slovensko v SNM-Historickom múzeu a Mgr. Dominika Hulková Ferencíková z Múzea mesta Bratislavy. Do konca roka 2022 požiadali o členstvo ďalší záujemcovia a záujemkyne, ktorí boli prijatí na zasadnutí Výboru spoločnosti: Mgr. Anna Bajanová zo SNM-Archeologického múzea, Mgr. Anna Kalapáčová z AÚ SAV, v. v. i., Dmytro Zvontsov a Katarína Broošová

zo Sekcie Historického skla. Z organizácií bolo za nového člena pribraté Tribecké múzeum v Topoľčanoch.

Na záver doobedňajšieho programu Zjazdu boli udeľované výročné ceny za rok 2021. V kategórii Výstava ju dostala RNDr. Alena Šefčáková, PhD. za stálu expozíciu „**Zázrak prírody – človek v čase a priestore**“ v SNM-Prírodovednom múzeu v Bratislave. Na stránkach Informátora-Revue slovenských archeológov z roku 2021 sme o expozícii informovali. Antropologička A. Šefčáková získala za túto skvelú expozíciu aj cenu Pamiatok a múzeí za rok 2021. Nasledujúci deň (28. apríla) nás ocenená autorka a kurátorka výstavy po expozícii v múzeu na Vajanského nábreží v Bratislave aj osobne sprevádzala. V kategórii Publikácia získali výročnú cenu Prof. PhDr. Vladimír Varsík, PhD. a PhDr. Titus Kolník, DrSc. in memoriam v spoluautorstve s Teréziou Štolcovou a Janou Minaroviech za dvojdielnu monografiu **Cífer-Pác: Eine späantike Residenz im Quadenland**, ktorá vyšla v zahraničnom vydavateľstve Dr. Rudolf Habelt. Profesorovi Vladimírovi Varsíkovi srdečne blahozeláme aj k profesúre v odbore klasická archeológia, ktorú mu dňa 13. júla udelila prezidentka SR Zuzana Čaputová.

Výhercovia študentskej súťaže z Gymnázia Šrobárova v Košiciach, Gymnázia Varšavská cesta v Žiline a Gymnázia Bernolákova v Šuranoch

Marián Samuel vysvetľuje podrobnosti o objave drevozemného valu z 11. storočia

Exkurzia v SNM – Prírodovednom múzeu v novej expozícii "Zázrak prírody – človek v čase a priestore"

Jozef Labuda, podpredseda SAS pri SAV odovzďáva ocenenie spoločnosti Klaudii Daňovej a Monike Gabulovej za Výskum roka

Tretie ocenenie v kategórii Výskum zaslúžene získali kolegyne z AÚ SAV, v. v. i. v Nitre, PhDr. Klaudia Daňová, PhD. a PhDr. Monika Gabulová, PhD. za výskum Nitra-Dolné Krškany, Pohrebisko zo staršej doby bronzovej, o ktorom následne referovali v rámci vedeckého semináru. Posledné, štvrté ocenenie dostal Daniel Guspán a Kancelária NR SR za podporu a spoluprácu pri vzniku budúcej expozície archeologických nálezov pod budovami na severných hradbách Bratislavského hradu.

Počas obedňajšej prestávky sme v koordinácii s Kanceláriou NR SR mali možnosť pozrieť si keltsko-rímske stavby VII, I a II na severnej terase v ich súčasnej prezentácii pod kryciami stavbami, a to v sprievode autorov výskumu B. Resutika, M. Musilovej a A. Žitňana. Po obhliadke antických stavieb si mohlo vyše 60 účastníkov a záujemcov pozrieť prezentáciu unikátneho drevozemného valu z 11. storočia a románskej veže pod kasárňami na severnej terase Hradu. Vedúci výskumu M. Samuel získal za tento výskum Výročnú cenu Spoločnosti v roku 2019.

Zjazd aj vedecký seminár prebiehali v bývalej kaplnke Hradu (Hudobná sieň) na 1. poschodí. Tento rok bol poznamenaný vojnou na Ukrajine, ktorá priniesla nielen množstvo obetí, ale aj zničenie kultúrnych pamiatok. Prvú prednášku mal práve z tohto

dôvodu Roman Liubun, študent z Katedry archeológie FF UKF v Nitre, a to na tému **Zachovanie národnej identity a pamäti v podmienkach totálnej vojny. Existuje šanca na záchranu ukrajinského kultúrneho dedičstva?** Ruská agresia na Ukrajinu sa stala aktom absurdity, krutosti a národnej neznášanlivosti. Ruská invázia na Ukrajinu priniesla smrť vojakov, civilistov a detí, poškodenú infraštruktúru a zničené domy, školy a múzeá. To nespochybniteľne viedlo k značným ekonomickým stratám a ničeniu mnohých kultúrnych hodnôt. V priebehu vojenského konfliktu téma záchrany kultúrneho dedičstva ustupuje do úzadia, pretože na fronte nie je možné zachovať všetko, rovnako ako nemožno predvídať, kedy okupačné vojská vypália rakety na národný archív či múzeum. O to viac je dôležitá otázka záchrany dedičstva počas vojny a jeho obnovy v povojnovom období. R. Liubun vo svojom príspevku predstavil problematiku akcií ukrajinských a zahraničných vedcov a dobrovoľníkov zameraných na záchranu kultúrnych pamiatok počas vojny a poukázal na spektrum škôd spôsobených ruskými okupantmi v oblasti kultúry a vedy.

Nadväzujúci príspevok M. Musilovej, J. Hudeca, A. Mongiella a I. Kvetánovej sa venoval vzniku Občianskeho združenia

Modrý štít. Členovia Slovenského komitétu Modrého štítu, ktorý bol zaregistrovaný ako občianske združenie v decembri 2021, vôbec netušili, že ich organizácia bude tak skoro taká aktuálna a potrebná. Iniciátori komitétu plánovali postupne zaradiť slovenskú organizáciu do medzinárodnej spolupráce, ktorú už od roku 1954 iniciuje Druhý protokol Haagskeho dohovoru o ochrane kultúrnych hodnôt v prípade ozbrojeného konfliktu. Momentálne sa snažia nielen pomáhať kolegom na Ukrajine, ale spolupracovať aj na identifikácii možných ohrozených pamiatok na Slovensku. Prítom nemusí ísť len o hrozbu ozbrojeného konfliktu, ale aj prírodnej či človekom spôsobenej katastrofy. V treťom príspevku ocenené archeologičky Klaudia Daňová a Monika Gabulová odprezentovali výskum pohrebiska zo staršej doby bronzovej v Nitre-Dolných Krškanoch.

Jaroslave Schmidtovej udelil v apríli 2022 Matúš Vallo, primátor hlavného mesta SR Bratislavy, cenu za celoživotnú snahu vloženie do archeologického výskumu antickej Gerulaty a jej zápisu do prestížneho Zoznamu svetového dedičstva UNESCO (2021). Pri tejto príležitosti jej s kyticou zagrataloval v mene SAS pri SAV aj podpredseda Výboru Jozef Labuda. Jarka Schmidtová a Ladislav Mathédesz následne predniesli príspevok o rímskej kanalizácii a priekope stredovekého hrádka v areáli MMB Antická Gerulata. Medzi zaujímavé príspevky patrila prednáška Jozefa Hudeca, Braňa Kovára a Tibora Lieskovského o výsledkoch výskumu v sudánskom Duwejm wad Hadž v sezóne január/február 2022. Veľmi precízne spracovaný a odprezentovaný bol záchranný výskum Moniky Gabulovej a Zuzany Polákovej, ktorý bol realizovaný na trase nového elektrického vedenia Križovany-Bystričany. M. Musilová a Branislav Resutík pripravili záverom rekapituláciu výskumov keltsko-rímskych stavieb na Bratislavskom hrade v priereze s názvom Od výskumu k prezentácii. Bohatý program Zjazdu bol ukončený smútočnou rozlúčkou s profesorkou Klárou Kuzmovou, ktorú nám predniesol dekan Trnavskej univerzity, doc. Dr. phil. Erik Hrnčiarik.

Následne si účastníci už v podvečerných hodinách mali možnosť pozrieť výstavu Rímania a Slovensko v Rytierskej sieni Bratislavského hradu v sprievode jej hlavného kurátora Juraja Kucharíka, ktorý rozprával veľmi zanietene o každom vystavenom predmete. Svojím nadšeným prejavom upútal každého poslucháča, takže sa nikomu nechcelo z Hradu odísť. Výstavu doplnila kvalitná dvojazyčná publikácia – katalóg výstavy, ktorú sme venovali výhercom Súťaže.

Realizovaný plán činnosti

Zjazd a vedecká konferencia 2022

Komentované prehliadky: výstava Rímania a Slovensko, drevozemný val z 11. storočia, keltsko-rímske stavby, antropologická expozícia Človek v čase

Miesto: Bratislavský hrad, SNM – Historické múzeum, SNM – Prírodovedné múzeum

Termín: 27. – 28. apríl 2022

Organizátori: SAS pri SAV, AÚ SAV, v. v. i.

„Súťaž“ pre študentov stredných škôl „Oživ minulosť, prežij jej príbeh“

Miesto: III. ročník celoslovenskej súťaže

Termín: október 2021 – marec 2022

Organizátori: SAS pri SAV, AÚ SAV, v. v. i.

Living Danube Limes Day

Miesto: Bratislava-Hrad, Petronell-Carnuntum, Rusovce-Gerulata

Termín: 18. jún 2022

Organizátori: MÚOP, SAS pri SAV, AÚ SAV, v. v. i., MMB, Archeologický park Carnuntum

4. Medzinárodná konferencia Staršia doba železná v strednej Európe

Miesto: Nitra, Malý seminár

Termín: 6. – 9. júl 2022

Organizátori: AÚ SAV, v. v. i., SAS pri SAV

6. Vedecký experiment, workshop a festival Historického skla 2022

Miesto: Kaštieľ a Archeopark v Hanušovciach nad Topľou

Termín: 27. – 31. júl 2022

Organizátori: SAS pri SAV, SSS, Tripolitana AH, FunGlass, SOŠS

XXIV. ročník Mediteránny archeologický veľtrh

Miesto: Paestum, Taliansko

Termín: 27. – 30. október 2022

Organizátori: SAS pri SAV, SK ICOM, SI a ZÚ Rím, MÚOP

29. stretnutie východoslovenských archeológov

Miesto: Zemplínske múzeum Michalovce

Termín: 23. november 2022

Organizátori: SAS pri SAV, Zemplínske múzeum Michalovce

Informátor-Revue slovenských archeológov 2022

Termín: december 2022

Margaréta Musilová

Finančná správa spoločnosti za rok 2021

Finančné prostriedky spoločnosti v roku 2021, rovnako ako po minulé roky, pochádzali z dvoch zdrojov. Tvorili ich vlastné príjmy spoločnosti (členské príspevky, 2 (3) % dane, predaj publikácie Historické sklo III, dary) a príspevok SAV na projekty na základe Zmluvy o spolupráci na projekte spoločných akcií medzi AÚ SAV a SAS pri SAV. V rámci zmluvy bolo Radou slovenských vedeckých spoločností a Komisiou SAV pre spoluprácu s VS podporených dvanásť spoločných podujatí celkovou sumou 3490 €. Finančný príspevok bol plne vyčerpaný. Vlastné príjmy spoločnosti za rok 2021 predstavovali 3767,88 €. Najväčšiu časť z nich tvoril príjem z členských príspevkov (1190 €). Vlastné výdavky spoločnosti za rok 2021 môžeme rozdeliť na niekoľko okruhov. Spolufinancovanie spoločných a vlastných vedeckých a odborných podujatí (1879,55 €); tlač a distribúcia spojená s vydávaním časopisu Informátor (307,70 €); mzdové prostriedky (web master), služby (ekonómka) a režijné výdavky (1128,93 €). Rozdiel medzi príjmami a výdavkami činí 451,70 €, čím narástol náš majetok k 31. 12. 2021 na sumu 2825,51 €.

Vedecké a odborné podujatia		Príspevok SAV	Príspevok SAS pri SAV
1	65. výročie - Zjazd členov SAS pri SAV	754,60 €	1 072,14 €
2	4. Medz.konf.Early Iron Age in Central Europe	0,00 €	0,00 €
3	5. Medz.workshop v Hanušovciach n./Topľou	214,24 €	200,00 €
4	Publikácia Osídlenie...	0,00 €	0,00 €
5	Publikácia Kachlice krásnych slohov	0,00 €	0,00 €
7	II. ročník Súťaže pre stredoškôľakov	247,00 €	98,98 €
8	Medzinárodná výstava Hranice Rímskej ríše SK	120,00 €	0,95 €
9	Medzinárodný archeologický veľtrh vo Florencii	0,00 €	0,00 €
10	29. stretnutie východo-slovenských archeológov	0,00 €	0,00 €
11	Bilaterálna výstava Alois Musil, orientalista	784,16 €	63,55 €
12	Medzinárodný archeologický veľtrh, Paestum	670,00 €	443,93 €
Spolu		2 790,00 €	1 879,55 €
Publikačné aktivity spoločnosti		Príspevok SAV	Príspevok SAS pri SAV
1	Informátor XXXI/1-2, Nitra 2020, 78 strán	0,00 €	307,70 €
2	Informátor XXXII/1-2, Nitra 2021, 81 strán	700,00 €	0,00 € ¹
Spolu		700,00 €	307,70 €

1 Tlač informátora SAS 2021 spolu s poštovým bola vyplatená až v roku 2022

Iné výdavky spoločnosti	Príspevok SAV	Príspevok SAS pri SAV
1 Réžia SAS	0,00 €	470,14 €
2 Mzdy (web master)	0,00 €	298,79 €
3 Služby (ekonómka)	0,00 €	360,00 €
4 Materiál	0,00 €	0,00 €
Spolu	0,00 €	1128,93 €

Výdavky a príjmy z príspevkov SAV	Suma
Príjem zo SAV (príspevok SAV) v r. 2021	3 490 €
Výdavky z príspevku SAV v r. 2021	3 490 €

Vlastné výdavky a príjmy spoločnosti	Suma
Príjmy z členských príspevkov	1 190,00 €
Príjmy v roku 2021 - 2% dane	472,88 €
Predaj kníh Historické sklo III.	2065,00 €
Dary	40,00 €

Výdavky	Suma
Výdavky hradené z iných zdrojov	3 316,18 €

Majetok	Suma
Majetok z roku 2020	2 373,81 €
Rozdiel príjmov a výdavkov	451,70 €
Služby (ekonómka)	360,00 €
Majetok k 31. 12. 2021	2 825,51 €

Súhrnná tabuľka príjmov a výdavkov spoločnosti v roku 2021

PRÍJMY

Príjmy z rozpočtu zmluvného ústavu (z príspevku SAV na projekt)	3 490,00 €
Sponzorské príspevky od iných subjektov	0,00 €
Príjmy z členských príspevkov	1 190,00 €
Príjmy z konferenčných poplatkov	0,00 €
Ostatné príjmy	2 577,88 €
Spolu	7 257,88 €

VÝDAVKY

Výdavky hradené z príspevku SAV na projekt	3 490,00 €
Výdavky hradené z iných zdrojov	3 316,18 €
Ostatné príjmy	2 577,88
Spolu	6 806,18 €

Zuzana Poláková

Správa revíznej komisie o hospodárení Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV za obdobie 01.01.2021 – 31.12.2021

Členovia revíznej komisie: PhDr. Alena Bistáková, PhD., Mgr. Dominika Oravkinová, PhD., Mgr. Branislav Resutík

V rámci dozoru nad hospodárskou činnosťou Spoločnosti v roku 2021 skontrolovali členovia revíznej komisie účtovné dokumenty jednoduchého účtovníctva, ktoré zahŕňali peňažný denník v písanej a elektronickej forme, príjmové a výdavkové doklady, výpisy pohybov z bankového účtu. Ďalej boli skontrolované ostatné príjmové a výdavkové faktúry a doklady, ktoré korešpondovali so zoznamom schválených a organizovaných podujatí. V rámci kontroly príjmov a výdavkov vlastných financií spoločnosti je treba vyzdvihnúť, že v roku 2021 získala SAS z predaja publikácie Historické sklo sumu až 2065 €. Čo sa týka výdavkov, najväčšie výdavky boli viazané na organizovanie Zjazdu v Starej Lesnej. Spolu s ocenením študentov v Študentskej súťaži a zasielaním cien a diplomov sa minulo 1171,12 €.

Do kontroly boli zahrnuté aj čerpané príspevkové financie poskytnuté Slovenskou akadémiou vied, ktoré sú súčasťou účtovníctva Archeologického ústavu SAV v Nitre. V roku 2021 bola spoločnosti SAS vďaka tomuto príspevku pridelená suma 3490 €, ktorá sa aj celá vyčerpalá. Poskytnuté financie boli efektívne a konštruktívne použité na plánované a realizované akcie.

Pre potreby vypracovania správy boli komisii poskytnuté všetky potrebné podklady. Agenda je vedená dôkladne a prehľadne. Hospodárka a ekonómka sa dôsledne pridŕžovali platných zákonov a zásad prehľadného hospodárenia s finančnými prostriedkami SAS. Revízná komisia konštatuje, že kontrolou neboli zistené žiadne nedostatky vo vedení účtovníctva a hospodárskej agendy.

V Nitre, 25. 4. 2022

Alena Bistáková – Dominika Oravkinová – Branislav Resutík

Valné zhromaždenie Slovenského komitétu Modrého štítu a voľba jeho Výkonnej rady

Vojna je vždy spojená s ničením. Ničí sa všetko, tak životy ako aj duchovné aj materiálne hodnoty, historické pamiatky nevynímajúc. Existujú snahy ničeniu a zvlčeniu čeliť a udržať aspoň náter civilizovanosti. Je to možno sisyfovské úsilie, ale je potrebné. Jeho súčasťou sú ženevské a haagske konvencie a protokoly. Do ich diapazónu patrí tiež Haagsky dohovor z roku 1954, venujúci sa ochrane kultúrnych hodnôt v prípade ozbrojených konfliktov a katastrof.

Keď sa médiami začali po roku 2015 šíriť správy o tom, ako militantný islamistický Daeš/ISIS likviduje pamiatky zo zoznamu UNESCO v starovekom irackom Nimrude, či v sýrskej Palmýre, vlna zhrôzenia došla aj na Slovensko. Téma sa venovali slovenské verejnoprávne médiá a mali sme tu aj sýrskeho archeológa, kolegu Chalída al-Asaada. Chalíd bol viac ako 40 rokov kustódom palmýrskych pamiatok a neopustil ich ani

v auguste 2015, kedy ho vo veku 83 rokov verejne popravili fanatici z Daešu.

Tieto udalosti viedli aj slovenských odborníkov k úvahám, ako sú zaistené naše pamiatky pred vojnami a katastrofami. Úvahy prerástli v akciu a koncom roka 2021 bolo zaregistrované občianske združenie Slovenský komitét Modrého štítu, ktoré sa zaoberá ochranou pamiatok v prípade ozbrojených konfliktov a katastrof. SAS pri SAV je jednou z inštitúcií, ktorá podporila vznik Modrého štítu, jej členovia Jozef Hudec, Margaréta Musilová, Andrej Mongiello a Ivana Kvetánová stáli pri založení MŠ. Zakladatelia komitétu veru ani v najmenšom netušili, že k zhmotneniu hmlistých obáv v tvrdú realitu dôjde tak skoro po registrácii.

Učenie plávania hodením do vody však funguje. Aj preto sa mohlo 2. júna 2022 v Univerzitnej knižnici v Bratislave uskutočniť prvé/zakladajúce valné zhromaždenie Slovenského komitétu Modrého štítu. Po zvolení výkonnej rady má organizácia záujem získať v roku 2022 podporu pre svoj projekt ochrany kultúrnych hodnôt a dedičstva v ozbrojených konfliktoch. Popri tom si zriadila webovú stránku <https://modrystit.sk/> a podieľa sa na aktivitách pracovnej skupiny Modrý štít na slovenskom Ministerstve kultúry. Na generálnej konferencii Medzinárodného výboru múzeí ICOM v Prahe zastupovala komitét jeho predsedníčka PhDr. Jasna Paličková pri moderovaní panelu o reakciách na ochranu historického dedičstva na Ukrajine.

S ruským útokom súvisela aj prezentácia ukrajinského študenta archeológie na UKF v Nitre, Romana Liubuna. Valnému zhromaždeniu demonštroval snahy o zachovanie ukrajinskej národnej identity a pamäti a záchranu kultúrneho dedičstva. S mementom vojnového konfliktu v susednej krajine potom súvisí aj výhľadový štvorročný plán aktivít Slovenského komitétu Modrého štítu, ktorý už stihol poskytnúť pomoc Zakarpatskému regionálnemu historickému múzeu v Užhorode.

Členovia komitétu zmobilizovali medzinárodnú podporu pre základnú dokumentáciu pamiatok v Zakarpatskom regionálnom historickom múzeu na užhorodskom hrade.

S podporou Slovenského komitétu ICOM, firmy PRO Laika spol. s r.o. a viacerých spolupracovníkov komitétu (J. Džoganík, riaditeľ SNM-Múzeum ukrajinskej kultúry; V. Piatra - transport) zaslali riaditeľovi múzea Mihajlovi Delehanovi a vedúcej oddelenia histórie a vlastivedy Valérii Ruszinovej fotografické vybavenie.

Chcú tak predísť strate nenahraditeľných kultúrnych statkov, ktoré sú v chaose vojny ohrozené viacsobne – bojmi, priekupníkmi aj pašerákmi

Výkonná rada a členovia Slovenského komitétu Modrého štítu veria, že staré latinské príslovie „*Si vis pacem, para bellum*“ (Ak chceš mier, pripravuj vojnu) sa naplní a ochranu kultúrneho dedičstva v prípade ozbrojených konfliktov a katastrof budú môcť na Slovensku pripravovať síce vo virtuálnych bojových cvičeniach, avšak v reálnych mierových podmienkach.

Jozef Hudec

ICOM Praha 2022

Medzinárodná asociácia múzeí (International Council of Museums - ICOM) je celosvetová organizácia, založená v roku 1946 pre profesionálov v oblasti múzejníctva, ktorej hlavným cieľom je zachovávanie a ochrana celosvetového kultúrneho dedičstva. Toto fórum expertov zo 137 krajín sveta združuje takmer 30 000 múzejníkov.

ICOM organizuje každé tri roky vždy na inom mieste Generálnu konferenciu, ktorá vytvára priestor na stretnutie medzinárodného múzejného spoločenstva. Na tomto podujatí sa stretáva stále väčší počet účastníkov zo všetkých kontinentov, aby spolu diskutovali a zdieľali myšlienky, týkajúce sa aktuálnych otázok múzejníctva. Po stretnutí v Japonsku (2019) sa v dňoch 20. – 28. augusta 2022 v Prahe konal už jej 26. ročník, na ktorom sa podľa organizátorov stretlo 3 566 odborníkov z múzeí, galérií a ďalších kultúrnych inštitúcií zo 124 krajín sveta.

Generálnu konferenciu slávnostne otvoril v pražskom Kongresovom centre minister kultúry Českej republiky Martin Baxa. Prihovor predniesli aj prezident ICOM Alberto Garlandini a prezidentka ICOM Česká republika Gina Renotiere.

Ústrednou témou podujatia bola Sila múzeí / The Power of Museums. Diskutovalo sa o tom, v čom tkvie sila múzeí, ako môžu múzeá prispieť k rozvoju spoločnosti, ako využívať nové technológie alebo ako môžu múzeá spoluplytvárať udržateľný svet. Témou boli aj interné problémy: múzejný manažment alebo rozvoj a smerovanie ICOM ako svetovej organizácie.

Generálna konferencia sa venovala aj súčasnej situácii na Ukrajine. Symbolicky 21. 8. sa konala panelová diskusia Ochrana kultúrneho dedičstva na Ukrajine, ktorej výsledkom bolo nastavenie ďalšej pomoci Ukrajine pri ochrane a záchrane jej kultúrneho dedičstva počas ruskej invázie. V rámci panelu, ktorý moderovala predsedníčka Výkonnej rady Slovenského komitétu Modrého štítu Jasna Paličková, bol predstavený aj nový ICOM Red List pre Ukrajinu – zoznam kultúrnych pamiatok stratených počas vojenského konfliktu. „Červené zoznamy“ ohrozených artefaktov vydáva ICOM od roku 2000 a pripravuje ich v spolupráci s policajnými odborníkmi z celého sveta, Interpolom a s UNESCO.

Hlavný odborný program bol rozdelený do tematických panelov, ktorý vždy otvorili hlavní prednášajúci: ugandská environmentálna aktivistka Hilda Flavia Nakabuye, spoluzakladateľka Fridays for Future (panel: Udržateľnosť: Múzeá a schopnosť prekonávať krízy); Seb Chan, odborník na využívanie nových technológií z Austrálie (panel: Komunikácia: Múzeá a nové technológie); Lonnie G. Bunch III, 14. tajomník Smithsonian Institution, najväčšieho múzejného a vzdelávacieho komplexu na svete a Hilary Carty, špecialistka na múzejný leadership z Londýna (panel: Vízia: Múzeá a vedenie) a Margarita Reyes Suárez, kolumbijská antropologička so špecializáciou na prácu s komunitami (panel: Účel: Múzeá a občianska spoločnosť).

Logo Konferencie ICOM

Predseda stôl (druhá z ľavej strany zástupkyňa Slovenskej republiky Jasna Paličková)

Pred kongresovým Centrom kultúry v Prahe

Na prednášky nadväzovali panelové diskusie a okrúhle stoly. Slovenskí a českí kolegovia pripravili spoločný panel Nová krv v starých žilách, ktorý sa venoval novému prístupu k rekonštrukcii a expozíciám hradov a zámkov.

Úvodné dni podujatia boli venované blokom odborných prednášok, ktoré zorganizovalo 31 medzinárodných špecializovaných výborov pri ICOM a 92. zasadaniu Poradného výboru ICOM. V programe medzinárodných komitétov odznali prednášky aj slovenských múzejníkov. Jeden z konferenčných dní bol

vyhradený na stretnutia a rokovania členov týchto výborov vo vybraných inštitúciách v Prahe a jej okolí.

Okrem odborného programu boli pre účastníkov pripravené tematické prehliadky Prahy, kurzy varenia, workshopy. Posledný deň konferencie bol venovaný exkurziám po viac ako 60 mestách v Českej republike, v ktorých členské múzeá ICOM predstavili členom konferencie svoje inštitúcie. Viacerí členovia slovenskej delegácie si vybrali exkurziu do Hradca Králové. Okrem nových depozitárov a stálej expozície Múzea východných Čiech si s jej kurátorom Mgr. Petrom Čechákom, PhD. prešli archeologickú výstavu sezóny Meniaci sa svet – poslední lovci a prví poľnohospodári (nielen) východných Čiech.

Významnou časťou konferencie boli spoločenské stretnutia poskytujúce priestor pre výmenu skúseností medzi jej účastníkmi. Otváracia slávnosť v Národnom technickom múzeu umožnila delegátom aj návštevu sprístupnených expozícií Národného poľnohospodárskeho múzea. Dvanásť múzeí v centre Prahy počas Múzejnej noci pripravilo účastníkom konferencie program, súčasťou ktorého boli komentované prehliadky, koncerty i módna prehliadka. Na záverečnom ceremoniáli konferencie v hlavnej budove Národného múzea bola slávnostne odovzdaná vlajka organizátorovi 27. Generálnej konferencie, ktorým bude v roku 2025 mesto Dubaj.

Najvýznamnejším výstupom konferencie je po 50 rokoch nová ICOM definícia múzea. Jej verzia uvedená v roku 2019 na Generálnej konferencii v Kjóto bola natoľko kontroverzná, že ju posunuli na ďalšie prepracovanie. Hlavným argumentom pre zmenu bola nedostatočnosť reflexie spoločnosti a jej potrieb v 21. storočí. Výbor pre novú definíciu múzea – ICOM Define – sa snažil komplexne odpovedať na otázky, čo je a prečo máme múzeum, pre koho je určené, ako a za akým účelom funguje. Po 18 mesiacoch skupina vypracovala niekoľko variant na základe participatívneho prístupu otvorenej diskusie pre všetkých členov ICOM. Vybraný návrh bol predložený na ICOM Praha 2022 a bol jednoznačne prijatý (92,41% hlasov za). Podľa novej definície sú múzeá nielen zbierkotvorné inštitúcie, ale musia byť aj prístupné, inkluzívne. Musia podporovať udržateľnosť a eticky komunikovať.

Slovenský výbor ICOM na svojej webovej stránke zverejnil oficiálny slovenský preklad novej definície múzea.

„Múzeum je nezisková, stála inštitúcia v službách spoločnosti, ktorá skúma, zhromažďuje, uchováva, interpretuje a vystavuje hmotné a nehmotné dedičstvo. Múzeá podporujú rozmanitosť a udržateľnosť svojou otvorenosťou k verejnosti, prístupnosťou a inkluzívnosťou. Múzeá pôsobia a komunikujú eticky, profesionálne a za účasti komunít a ponúkajú rozmanité skúsenosti pre vzdelávanie, zábavu a zdieľanie názorov a vedomostí.“

Súčasťou 26. generálnej konferencie ICOM Prague 2022 bol aj Múzejný veľtrh a EXPO Fórum, kde v priestoroch Kongresového centra múzeá a firmy zamerané na múzejné činnosti prezentovali nové technológie a inovácie na poli múzejnej a pamiatkovej ochrany. Svoj prezentačný stánok mal aj Zväz múzeí Slovenska. Pri tejto príležitosti vyšlo aj mimoriadne číslo časopisu Pamiatky a múzeá v anglickom jazyku s príspevkami o archeologických lokalitách zapísaných do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO, keltsko-rímskych stavbách na Bratislavskom hrade a vybraných slovenských umeleckých, historických a etnografických expozíciách.

Za zmienku stojí aj vydarený grafický koncept Generálnej konferencie ICOM Praha 2022. Zadávatelia a autori v ňom chceli

predstaviť to najdôležitejšie, o čo sa múzeá starajú – zbierkové predmety. Ikonické tvary Věstonickej venuše, thonetovských či kubistických stoličiek, pískej mačky Libuše Niklovej, lietadla Sokol a ďalších predmetov boli stvárnene pomocou ich farebných siluet, ktoré boli podľa potreby použité na grafických materiáloch konferencie.

Po prvý raz v dejinách ICOM sa Generálna konferencia konala v novom hybridnom formáte. Použitá digitálna platforma Gcon umožnila plnohodnotný vzdialený prístup na odborný program aj účastníkom, ktorí do Prahy neprišli osobne a všetci, ktorí v Prahe boli, sa mohli ešte 3 mesiace po konferencii zoznámiť v online forme s obsahom prednášok, ktoré v rámci bohatého programu nestihli navštíviť. Možnosť virtuálnej účasti na konferencii využilo 655 delegátov. Medzinárodná rada múzeí tak naplnila jeden zo svojich princípov, ktorými sú otvorenosť a participácia pre všetkých.

Jasna Paličková

Film Possonia

Príbeh o tom, ako sa Bratislava ocitla vo Florencii

Pripravovaný film je vlastne pokračovaním a doplnením úspešnej knihy o Vedute Bratislavy vo Florencii. Tvorcovia filmu nakrútili viac ako 8 hodín materiálu a stoja pred neľahkou úlohou vybrať 26 minút, vďaka ktorým sa dozvieme viac o tom, ako sa veduta Bratislavy vo Florencii ocitla. Aj o tom, ako vzniká zaujímavý dokumentárny film, ktorý prezentuje Bratislavu na prahu stredoveku a novoveku, sa porozprávame s režisérom Danielom Dlhým a scenáristkou, producentkou a našou kolegyňou archeologickou Ivanou Kvetánovou.

Obálka knihy „Veduta Bratislavy vo Florencii“

Ako vznikol nápad natočiť film?

Ivana Kvetánová (IK): Nápad sa zrodil už pri písaní knihy o Vedute Bratislavy vo Florencii. „Verba volant, scripta manet“, alebo „povedané uletí, napísané pretrvá“. Kniha je svedectvom, ktoré zostáva. Hlavou mi však preletel nápad podeliť sa o zážitok z objavovania a vziať čitateľa tam, kde to všetko vznikalo a navyše doplniť, čo sa do knihy nevmestilo alebo čo sa v knihe sprostredkovať jednoducho nedá. Film navyše umožňuje uviesť statický obraz do pohybu a zasadiť príbeh do konkrétneho prostredia.

Koľko rokov skúmania predchádzalo aktuálnemu stavu poznania o vedute?

IK: Práve budúci rok to bude 10 rokov, odkedy sa venujem výskumu veduty. Kolegyňu Margarétu Musilovú vyobrazenie Bratislavy vo Florencii sprevádza minimálne už od roku 2004. Len samotná kniha vznikala 3 roky. Na filme už pracujeme tiež tretí rok. Najnáročnejšou kapitolou bolo práve zháňanie financií na tlač. Napokon sa v spolupráci s OZ Priatelia Bratislavy a Slovenským historickým ústavom v Ríme narodili dokonca trojčatá – slovenská, talianska a anglická verzia knihy. Chceli sme tak upozorniť na význam vyobrazenia Bratislavy vo Florencii nielen tu na Slovensku, ale aj v zahraničí.

Čo všetko sa za filmom skrýva (váš odborný vklad...)?

IK: Film sa inšpiroval knihou „Veduta Bratislavy vo Florencii. Skrytý príbeh“, ktorú sme napísali spolu s Margarétou Musilovou, v spolupráci s talianskou reštaurátorkou Cristianou Conti. Scenár filmu sa v mnohom síce opiera o príbeh obsiahnutý v knihe, musí ho však vyrozprávať inou rečou a logicky aj obrazom. Zámerom je pozrieť sa na tému aj z iného, trocha dynamickejšieho pohľadu. Pri písaní scenára sme navyše narazili na mnohé nové zaujímavosti, knihu film teda v niečom doplní. Film si vyžiadal veľa príprav, prekonania byrokratických úskalí, získania povolení, ale i sympatie zainteresovaných a oslovených (spolu 25 inštitúcií, spolupracovníkov, ľudí, ktorí sa vo filme objavujú). Podarilo sa nám do filmu dostať spolu 17 odborníkov zo Slovenska i z Talianska, ktorí majú k téme čo povedať. Chcelo to opäť a znova veľa trpezlivosti a nádeje pri prezentovaní žiadostí o finančnú podporu tohto projektu. Veľká vďaka patrí Úradu pre Slovákov žijúcich v zahraničí, Literárnemu fondu, Mestskému ústavu ochrany pamiatok Bratislavy, Magistrátu Hl. mesta SR Bratislavy, Bratislavskému samosprávnemu kraju, Nadácii SPP, ale aj naším priaznivcom ako je pán Ľuboš Kostúr, či priatelia Pam Mason a Bob Massarotti z americkej Arizony.

Prečo je téma taká unikátna, že sa jej dlhodobo venujete?

IK: Nie je výnimočné, že má Slovensko vyobrazené svoje hlavné mesto v centre talianskej Florencie?!!! Navyše sa nachádza len niekoľko krokov od slávnej Michelangelovej sochy Dávida. Palazzo Vecchio a najmä prvé nádvorie, kde sa maľba zachovala, patrí k najnavštevovanejším miestam Florencie. Za všetko vďačíme sobášu Francesca Medici s Janou Rakúskou, najmladšou dcérou cisára Ferdinanda Habsburského. Maľby vznikli v roku 1565. Podoba Bratislavy sa navyše inšpirovala prvou bratislavskou korunováciou. Maliari si vzali za vzor leták zobrazujúci korunováciu Janinho brata Maximiliána II. v roku 1563.

Ako je to na Slovensku s podobným typom filmov – natáčajú sa?

Daniel Dluhý (DD): Žánrom sa náš dokumentárny film pohybuje v oblasti náučného a populárnovedeckého filmu.

Pracovný tím počas nakrúcania filmu vo Florencii

V súčasnosti je slovenská produkcia filmov týkajúcich sa histórie skôr ojedinelá. Pritom tém – nedávnych a aj dávnych, ktoré si zaslúžia spracovanie je naozaj veľa. A nie sú to témy len miestneho, slovenského významu. Mnohé udalosti a mnohé osobnosti svojim významom presahujú hranice Slovenska, napriek tomu, že si to často neuvedomujeme. Verím, že svetu máme čo ponúknuť a príbehy, ktoré sa zrodili u nás majú šancu zaujať aj zahraničných divákov.

S akým už existujúcim dielom bude film o vedute porovnateľný?

DD: Mojim cieľom je od začiatku priniesť kultivovane nakrútený film, ktorý divákovi zrozumiteľnou a sviežou formou rozpovie príbeh vyobrazenia Bratislavy vo Florencii. Nie je to výhovorka, ale náš film vzniká v pomerne minimalistických produkčných podmienkach. Peniaze sú pre film veľmi dôležité. Napriek tomu, že pracujeme s malým rozpočtom – a to v dobe, kedy je všetko oveľa drahšie ako pred dvoma rokmi, kedy sme boli na začiatku prác, vzniká hodnotná vec. Už ako škôlkara ma ovplyvnili televízne série Pavla Dvořáka, vďaka ktorému som objavil dobrodružstvá dejín. Neskôr to boli dokumenty BBC, ktoré prístupným a esteticky kvalitným spôsobom popularizujú britskú aj svetovú kultúru. Momentálne nedisponujeme peňažným ani produkčným zázemím, ktoré si veľké projekty vyžadujú. V tejto oblasti uvažujem realisticky, napriek tomu je dobré mať vysoké ciele. Členovia nášho tímu pracujú usilovne a s oddanosťou pre kvalitný výsledok, a to je náš najväčší kapitál.

O aký typ filmu sa bude vo finále jednať?

DD: Possonia: Bratislava vo Florencii bude krátkometrážny populárnoučný dokumentárny film.

Ako chcete priblížiť odbornú tému bežnému divákovi?

DD: Na filme priamo pracujú autorky knihy Veduta Bratislavy vo Florencii Ivana Kvetánová a Margaréta Musilová. Obidve sú úspešné a skúsené historičky a archeologičky, ktoré sa snažia dejiny nie len odкрývať, ale zároveň ich aj ponúkajú verejnosti, tak aby boli pre ľudí zaujímavé a zrozumiteľné. To je pre film dôležité. Ivana ako sprievodkyňa filmu nás prevedie drobnými úločkami, z ktorých sa skladá celý príbeh bratislavskej veduty. Rovnako dôležitý je vizuálny zážitok a kameraman Marek Kováč odvieďol dôslednú prácu. Pôsobivé sú zábery z Florencie i z Bratislavy a z ich skrytých zákutí, kam sa diváci bežne nedostanú.

Vďaka zamestnancovi Palazzo Vecchio (Patrizio Munnucci) sme sa dostali na najvyššie miesto tamjšej zvonice a takisto do komnát, v ktorých sa k napísaniu románu *Inferno* inšpiroval spisovateľ Dan Brown.

Alebo bude film skôr orientovaný na odborné publikum?

IK: Mnohé zobrazené scény boli a možno i stále sú ukryté pred zrakmi návštevníkov a preto by sme chceli témy ukryté v malbe trochu oživiť a pomôcť dešifrovať. I na obraze, ktorý sa na prvý pohľad ukazuje ako jasný, prvoplánový, sa ukrýva veľa zaujímavostí. Vo filme si nájdú to svoje i odborníci. S témami, ktoré možno zostanú otvorené a nedokončené, môžu ďalej pracovať. Pre obe skupiny bude isto inšpirujúce nahliadnuť na miesta, kde sa uchovávali svedectvá ku vzniku malby Bratislavy, kam sa bežne nedostanú.

Aké efekty budú vo filme použité – budú súčasťou nejaké vizualizácie, alebo hrané časti, ktoré diváka prenású do minulosti a pod...?

DD: Vo filme sa stretneme s autentickými výskumníkmi, reštaurátormi a odborníkmi. Akejkolvek výraznej dramatizácii sa v našom filme cieľavedome vyhýbame. Aj vzhľadom na rozpočet by mohli hrané vsuvky ľahko skĺznuť k neautentickým a tým pádom k nepresvedčivým scénkam. Myslím si, že reálne kulisy, v ktorých sa pohybujeme a skutoční ľudia s ktorými sa stretávame, sú dostatočne zaujímaví na to, aby udržali pozornosť divákov.

V akej fáze je film aktuálne – čo presne sa deje a bude diať s materiálom v rámci postprodukcie?

DD: Teraz na jeseň sme ukončili hlavnú produkčnú fázu filmu. To znamená, že máme nakrútený potrebný materiál, z ktorého budeme film strihať. Samozrejme, pri strihu môžu vystať otázky, na ktoré budeme musieť odpovedať a popripade niečo dotočiť, nemalo by to však byť nič zásadné. Počas roku 2023 sa pustíme do celej postprodukčnej fázy filmu. Okrem strihu nás čaká zvuková a obrazová postprodukcia, nahrávanie komentára, grafika a samozrejme preklad, keďže máme v pláne film uviesť nielen v slovenskej, ale aj v talianskej a v anglickej verzii.

IK: Rovnako sa budeme musieť potrápiť s prekladmi všetkých nahraných rozhovorov a vybrať z nich to najvydarenejšie a najpútavejšie.

Réžia: Daniel Dluhý

Kamera: Marek Kováč

Námet a scenár: Ivana Kvetánová

Zvukový majster: Samuel Škubla

Hudba: Miroslav Rajt

Preklad titulkov: Alexandra Lenzi Kučmová,
Radomír Hrivňák

Produkcia: Ivana Kvetánová, Margaréta Musilová, OZ
Priatelja Bratislavy, Mestský ústav ochrany
pamiatok v Bratislave

*Zhovárala sa Kristína Šabtková
(Mestský ústav ochrany pamiatok Bratislava)*

Danuvina Alacris, plavba rímskej veslice v rámci projektu Living Danube Limes v roku 2022

Roma Aeterna, Roma Invicta, Danuvina Alacris

S týmto pozdravom zavítala k nám na Slovensko v piatok 5. augusta 2022 rímska veslica s názvom Okrídlený, oživený Dunaj – Danuvina Alacris.

Rieka Dunaj tvorila štyri storočia deliacu čiaru medzi Rímom a Barbarikom – tzv. Limes Romanus. Aj preto v jej okolí dodnes nachádzame desiatky rímskych lokalít. Úsiliu Rimanov chrániť hranice ríše vďačíme za unikátne miesta, ktoré boli 30. júla 2021 po dlhoročnom úsilí zapísané do *Zoznamu svetového prírodného a kultúrneho dedičstva UNESCO* pod názvom *Hranice Rímskej ríše – Dunajský limes*. Rímsky vojenský tábor (kastel) Gerulata v Bratislave-Rusovciach a rímsky vojenský tábor (kastel) v Iži dokazujú dlhodobú, približne 400-ročnú prítomnosť Rimanov na území Slovenska.

Ochranu hraníc nezabezpečovalo len pozemné vojsko, ale aj riečna flotila „*classis Flavia Pannonica*“. Jej poslaním na Dunaji nebol boj s nepriateľom v pravom zmysle slova. Jej význam spočíval skôr v hliadkovaní, kontrole stavu rieky, mostov, brodov a v pravidelnom zásobovaní provincií. Preprava tovarov, ale aj vojakov po rieke, bola v prvých štyroch storočiach pre Rimanov najefektívnejšou voľbou, pretože bola v porovnaní s ostatnými možnosťami menej náročná a rýchlejšia.

Projekt „*Living Danube Limes*“ (LDL), ktorý sa začal 1. júla 2020, spája 10 krajín a 19 projektových partnerov. Jeho zámerom je zhodnocovanie kultúrneho dedičstva a podpora udržateľného cestovného ruchu prostredníctvom žitia spoločného dedičstva na podunajskom úseku rímskej hranice Limes. Jedným z výstupov projektu bola aj plavba repliky rímskej veslice zo 4. storočia.

Na základe archeologických nálezov, obrazového a písomného materiálu, vypracoval Boris Dreyer, profesor starovekých dejín na nemeckej univerzite FAU (Univerzita Friedricha Alexandra) v Erlangene/Norimbergu, návrh na konštrukciu repliky rímskej drevenej veslice. Zorganizoval i dobrovoľníkov, ktorí sa zúčastnili rôznych druhov aktivít – od zotínania stromov v bavorských lesoch až po spustenie veslice na vodu v Regensburgu. Samotná plavba bola vyvrcholením tohto projektu a obrovského úsilia všetkých zúčastnených. Rímska loď tak predstavuje symbolické prepojenie dávnej histórie s 21. storočím a zároveň spojenie krajín podunajského regiónu s minulosťou, v čase keď boli súčasťou veľkej Rímskej ríše.

Slovenskými projektovými partnermi boli Slovenská technická univerzita – Katedra architektúry a Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave. Pridruženými partnermi boli Archeologický ústav SAV, v. v. i. v Nitre, Podunajské múzeum v Komárne a Múzeum mesta Bratislavy. Tieto vedecké inštitúcie sú dôležitou zložkou celého projektu, pretože ich pracovníci sa roky podieľali alebo ešte i dnes podieľajú na výskume rímskych lokalít v Bratislave-Rusovciach a v Iži pri Komárne. Viac informácií o projekte je možné nájsť na webovej stránke <https://www.interreg-danube.eu>.

Stavba lode Danuvina Alacris

Nápad so stavbou lode vznikol síce už v roku 2016, ale realizovať sa začal až v roku 2020. Spomínaný profesor Boris Dreyer už mal skúsenosti s podobnými experimentmi. V roku

2018 skonštruoval rímsku loď F.A.N. (Friedericiana Alexandrina Navis), napodobňujúcu rímske lode z 1. storočia, ktorá však bola o niečo kratšia než Danuvina Alacris. Tá bola navrhnutá ako replika lodí typu *lusoria*, ktoré plnili funkciu vojenských hliadkových člnov.

Predstavuje rýchlu veslicu patriacu do skupiny monorém, vybavených iba jednou úrovňou veslárov. Vraký takýchto lodí sa našli v Nemecku v rieke Rýn pri Mainzi (Mogontiacum) pri stavbe hotela Hilton v roku 1981. Dva z nich (č. 1 a č. 5, oba boli datované do druhej polovice 4. storočia), slúžili ako vzor pre stavbu Danuviny. Dnes je možné vidieť zakonzervované vraky týchto rímskych lodí v múzeách v Mainzi (Antikes Schiffsfahrt Museum), v Manchingu (Das Kelten Römer Museum) či v Xantene (Traiana) v Nemecku. V Holandsku, kde sa rieka Rýn rozvetvuje vo veľmi širokom ústí do Severného mora, sa našlo veľké množstvo vrakov rímskych lodí rôznych typov. Dolnorýnsky Limes tvoril dôležitú hranicu Rímskej ríše hlavne v prvých storočiach n. l. V močaristom prostredí sa našli nákladné lode či pramice, ako napr. De Meern 1. Vystavená je v múzeu kastela Hoge Woerd v Holandsku. *Lusorie*, lode podobné lodiam z Mainzu, patrolovali tiež na Dunaji v 4. storočí n. l.

Loď je celá drevená, dlhá 18 m, široká 2,8 m a váži 6 ton. Ponor Danuviny je 40 cm a pri zaťažení až 70 cm. Dubové drevo z 18 stromov, vysokých cca 21 m, sa použilo na stavbu trupu lode. Zoťaté boli na jeseň, aby malo drevo čo najmenej vlhkosti a ľahšie prešlo procesom vysušenia. Samotný výrub stromov sa konal od 9. do 14. novembra 2020. Žiaľ, covidová pandémia práce spomalila, preto musela byť použitá aj mechanizovaná technika na výrub a prevoz stromov. K opracovaniu dreva a samotnej stavbe sa pristúpilo 25. apríla 2021. Denne na nej pracovalo

približne 20 dobrovoľníkov. Veslá zo smrekového dreva boli vyrobené v rôznych dĺžkach, od 4,1 m až po 4,7 m. Ich tvar a materiál bolo možné určiť podľa zachovaných zvyškov, no ich celkovú dĺžku sa, bohužiaľ, nepodarilo zrekonštruovať. Výroba vesiel a ich použitie bolo súčasťou experimentu. Dubové kormidlo sa skladalo z dvoch častí. Podobné kormidlo je zachované v Archeologickom skanzene Archeon v Holandsku. Pochádza zo známej lokality Alphen-Zwammerdam (Nigrum Pullum) v Holandsku. Štíty vyrobili z topoľového dreva a vyzdobili ich motívom okrídlenej bohyně víťazstva Viktórie s palmovou ratoľstou v ruke. Inšpirácia prišla zo slávnej neskororímskej lokality v Sýrii Dura Europos. Zaujímavosťou je aj samotný náter lode vyrobený spôsobom enkaustiky. Je to klasický spôsob náterov antických lodí, ktorý spočíva v zmiešaní horúceho včelieho vosku s prirodzenými pigmentmi. Náter mal drevo, samozrejme, chrániť, ale aj loď robiť „neviditeľnou“ v ramenách rieky. Nástroje ako sekery, kladivá, píly a hoblíky boli všetky vyrobené podľa rímskych vzorov. Ako spoje boli použité železné kince, vyrobilo sa ich až 4000 ks. Ukuté boli v replike rímskej vyhne. Loď má aj 7,2 m vysoký sťažň a štvorcovú plachtu. Žiaľ, sťažň nemohol byť vztýčený a použitý počas plavby, čo bolo na škodu experimentu. Ani štíty nemohli byť počas plavby vystavené. Tento zákaz mala na svedomí nemecká poisťovacia spoločnosť, ktorá nechcela vystavovať loď riziku v prípade veľkého vetra. Priemerná rýchlosť plavby bola 6 – 9 km/h, maximálna až 13 km/h. Denná plánovaná norma bola 40 km.

Predok lode zdobí pár veľkých prenikavých očí. Tento zvyk vraj pochádza od Grékov, ktorí verili, že loď je živá a že vidí dodaleka. Na proxe lode púta pozornosť bocian, ktorý v starovekom Ríme symbolizoval šťastie. Rímska III. légia *Italica*,

pôsobiaca v dnešnom Bavorsku, mala takýto motív bociana na svojej štandarde.

Experimentálna plavba Danuviny Alacris

V zimných mesiacoch posledného projektového roku 2022 sa robil nábor na posádku lode prostredníctvom sociálnych sietí. *Danuvina Alacris* sa vydala 16. júla z Ingolstadtu na trojmesačnú plavbu dole Dunajom s medzinárodnou posádkou. Plavba bola označená ako „*Connecting Cruise*“, pretože ju spája spoločná rímska história dunajského regiónu. Plánovaných bolo 8 turnusov, ktoré sa striedali po dvoch týždňoch. Loď mala pôvodne plánovaný 2 520 km dlhý úsek, ktorý sa končil v delte Dunaja v ukrajinskom Izmaili. Vojna na Ukrajine však spôsobila, že z programu vypadli zastávky na Ukrajine a v Moldavsku.

Z Nemecka pokračovala loď ďalej do Rakúska, cez krásne zákutia dunajských úžin a meandrov. Na Slovensko, k ústiu Moravy s Dunajom pri Devíne, priplávala v piatok 5. augusta 2022. Dôležitú úlohu pritom zohral rakúsky kapitán lode Kurt Kernhuber, skúsený námorník, ktorý zvládol už rôzne situácie. Jedna taká nastala, keď sme očakávali veslicu pri Devíne. Pri sútoku rieky Moravy s Dunajom sa práve okolo 15.00 hod. stretli na kritickom úseku, kde mala *Danuvina* zabočiť do rieky Moravy, tri plavidlá: veľká pasažierska loď Viking, katamaran Twin City liner, obe idúce hore prúdom do Viedne, a naša lodička. Lode spôsobili veľké vlny, ktorým sa veslica musela vyhýbať. Kapitán, ale svojimi ráznymi pokynmi a velením, dokázal vmanévrovať do ústia Moravy bezpečne, hoci hrozilo, že vlny loď otrieskajú o skalnaté pobrežie, alebo ju prúd odnesie dole Dunajom. Od čakajúceho publika si vyslúžil veľkolepý potlesk. Posádku, skladajúcu sa zo 16 veslárov z rôznych krajín (Nemecka, Rakúska, Maďarska, Talianska, Veľkej Británie, Španielska a Česka) a kapitána, privítal vicestarosta Devína M. Galát a ministerka pre investície a regionálny rozvoj Veronika Remišová. Po privítacích prejavoch išli veslári na prehliadku hradu Devín, následne veslica odplávala za sprievodu množstva kajakov, veslíc a iných drobných plavidiel dole Dunajom do Karloveskej zátoky. Tu im naši vodáci pripravili skvelý program, ľudovú hudbu a tradičné bryndzové halušky so slivovicou. Každý veslár dostal tašku s potlačou podujatia, tričko, magnetku, ako aj program a informácie o Bratislave. Druhý deň v sobotu 6. augusta prebehol program v Karloveskej zátoke. Niektorí diváci si vypočuli prednášku prof. Borisa Dreyera z Norimbergu o stavbe lode. Kolegovia zo Slovenskej technickej univerzity prezentovali LDL projekt, v rámci ktorého pripravili mobilnú aplikáciu a 3D vizualizácie rímskych pamiatok na Dunaji. Veslári s kapitánom umožnili obrovskému množstvu záujemcov plavbu na lodi v dunajskom ramene za prísnych bezpečnostných opatrení. O podujatie malo záujem veľké množstvo Bratislavčanov, podľa odhadov sa ho malo v ten deň zúčastniť okolo 1 000 ľudí. Poobede o 16.00 hod sa *Danuvina Alacris* rozlúčila s Bratislavčanmi a tri hodiny sa plavila k brehom Danubiany v Čunove. Pri Moste SNP sa pripojili plavci z OZ Ladové medvede, ktorí poskakali do vody a plavili sa za loďou. Všeobecne panovalo obrovské nadšenie, množstvo menších aj väčších lodí sprevádzalo veslicu dole Dunajom. Na záver dňa zakotvila pri Galérii moderného umenia Meulensteen Art Museum Danubiana na dve noci. V nedeľu 7. augusta sme pre posádku pripravili program v Rusovciach-Gerulate, našej jedinej bratislavskej UNESCO lokalite, ktorá je v správe Múzea mesta Bratislavy (MMB). Program, gladiátorske hry, antické tance a ochutnávku rímskych jedál pripravilo opäť Tovarišstvo bojových umení TOSTABUR. Po obede na dunajskom nábřeží

mohla medzinárodná posádka spoznať Bratislavu a oboznámiť sa s aktuálnou výstavou *Rimania a Slovensko* na Bratislavskom hrade. V pondelok 8. augusta došlo ku kľúčovému momentu v plavbe lode na Dunaji na našom území. Približne od marca t. r. sme vedeli, že *Danuvina* nebude môcť kvôli plánovaným opravám prejsť čunovskou komorou do starého koryta Dunaja, preto sme museli situáciu riešiť. Žeriav Vodohospodárskeho podniku vyzdvihol *Danuvinu* z vôd Dunaja a preniesol ju na nákladný čln, ktorý ju previezol po dunajskom kanáli až do Gabčíkova. Bola to napínava situácia. Samotné zdvihnutie žeriavom sa muselo robiť podľa prísnych predpisov staviteľov a nemeckej poisťovne. Báli sme sa, aby sa drevená loď nezlomila na polovicu a jej plavba neskončila u nás. Podobné chvíle sme prežívali v Gabčíkove pri vylodení. Našťastie sa celý transport úspešne podaril a *Danuvina* priplávala do Iže v utorok 9. augusta. Tu ju čakalo pri piesčitých dunajských brehoch množstvo ľudí z celého okolia. Po príhovore starostu obce Istvána Domina, riaditeľa Pamiatkového úradu Pavla Izvolta a riaditeľa Podunajského múzea v Komárne Jozefa Csütörtökyho sa začal pestrý program Rímskych slávností. Ľudia si mohli vyskúšať 3D okuliare a vidieť ruiny rímskeho kamenného tábora vo virtuálnej realite so sprievodom archeológa Jána Rajtára z Archeologického ústavu SAV, v. v. i. v Nitre a architektky Jany Minaroviech. Skupiny TOSTABUR z Bratislavy a LEGIO BRIGETIO z Komáromu zaujali svojimi bojovými ukázkami legionárskych cvičení či gladiátorských zápasov. Najviac ale zapôsobili antické tance, ukážky konských zručností a na záver pôsobivá ohňová show. Pri brehoch Dunaja, za zvuku cvrčkov a kŕkajúcich žiab, v tichu tmavého večera a v blízkosti rímskeho tábora Iža si jednoducho všetci museli zapamätať túto atmosféru. V stredu 10. augusta sme sa s dlho očakávanou *Danuvinou* lúčili pri brehoch Dunaja v Iži pri Komárne. S veslármi z rôznych kútov Európy sme nadviazali vrelé priateľstvá. Slovensko sa im zapáčilo a obľúbili si hlavne našu pohostinnosť a priateľskosť.

Kapitán Kurt Krenhuber, profesor Boris Dreyer a Margaréta Musilová. Foto: Bratislava Tourist Board

S pozdravom *Roma Aeterna, Roma Invicta, Danuvina Alacris* (*Věčný Rím, Neporazitelný Rím, Okrídlená Danuvina*) sme ju odprevali k prístávaciemu mólu. Danuvina úspešne ukončila svoju dlhú púť v rumunskej Harsove 18. októbra 2022. Plavby sa

zúčastnilo 200 veslárov z rôznych krajín sveta aj svetadielov, ako napr. z USA a Austrálie. O rok (v roku 2024) bude Danuvina Alacris kotviť opäť v Bratislave, pri špeciálne upravenom móle. Okrem Danuviny nám Nemci pošlú aj repliku lode F.A.N. z 1. storočia. Bude to možné vďaka nadšeniu riaditeľa Danubiany, Vincenta Polakoviča, ktorý sa podujal sponzorovať túto aktivitu. Lode tu zostanú jeden celý rok až do roku 2025 – budú totiž súčasťou spoločného medzinárodného experimentu, v rámci ktorého sa budú zisťovať rôzne manévrovacie schopnosti takýchto lodí aj s použitím plachiet. Kto sa chce pokochať ich plavbou a súmernými pohybmi vesiel na slovenskom úseku Dunaja, nech si pozrie video, ktoré sme v rámci LDL projektu pripravili:

<https://www.youtube.com/watch?app=desktop&v=ByNaicaDUFw>.

Margaréta Musilová

Po stopách domácej mačky v strednej Európe

Posledné dve desaťročia zásadne zmenili naše poznatky o domestikácii mačiek, predovšetkým vďaka pokroku v paleogenetických metódach. Analýzy archeologických a moderných mačkovitých šeliem potvrdili, že spoločným predkom týchto domácich miláčikov je blízkovýchodná divá mačka (*Felis silvestris lybica*). Za primárne domestikované centrum mačky sa považuje oblasť tzv. Úrodného polmesiacu, teda územie zahŕňajúce Mezopotámiu, severnú Arábiu, Levant (Palestína, Sýria atď.), južnú Anatóliu a Egypt. Tu boli divé mačky skrotené zhruba pred 10 tisíc rokmi, no početnejšie doklady o tom pochádzajú až oveľa neskôr z Egypta, ktorý bol hlavným centrom šírenia skrotených a domestikovaných mačiek do sveta. Dodnes však

Mačka v egyptskej domácnosti, pod jedálenským stolom (ca 1500 pred n. l.). Zdroj: <https://www.science.org/content/article/ancient-egyptians-may-have-given-cats-personality-conquer-world> 17.11. 2022

Na rímskej strešnej škridle z Gloucestru bol objavený odtlačok mačacej labky. Nájde sa taký aj na Slovensku? Zdroj: <https://www.science.org/content/article/cat-paw-print-discovered-ancient-roman-roof-tile> 18. 11. 2022

presne nevieme ako sa tieto zvieratá šírili ďalej, napríklad v rámci Stredomoria. Niektoré správy svedčia o tom, keďže Egypťania obchod s posvätnými mačkami dlho obmedzovali a tak prvé doklady v južnej Európe pochádzajú až z 6 – 5. storočia pred n. l. Veľkú úlohu v ich rozšírení mala doprava a námorný obchod, no zatiaľ sa nedarí toto tvrdenie podporiť početnejšími kostrovými nálezmi. Zaujímavý posun v bádani nastal v súvislosti s nedávnym výskumom pozostatkov mačiek z neskorej doby kamennej vo východnej Európe, ktoré poukazujú na to, že dôležitým faktorom pri ich šírení boli domáce hlodavce. Výskyt myši a mačiek sa totiž v archeozoologickom zázname významne prekrýva.

V roku 2016 sa potvrdila prítomnosť domácej mačky na území Poľska v dobe rímskej. O dva roky neskôr sa medzinárodnému vedeckému tímu podarilo túto udalosť posunúť ešte hlbšie do minulosti, keď pomocou zooarcheológie, genetiky a absolútneho datovania zistili, že mitochondriálna DNA blízkovýchodnej divej mačky bola v strednej Európe prítomná už v neskorom neolite. To ukazuje, že rozšírenie mačiek je zložitejší proces ako sa pôvodne predpokladalo. Nový, nedávno podporený projekt pod názvom *Five thousand years of history of domestic cat in Central Europe* je zameraný na ďalšie rozširovanie našich vedomostí o pravekej a ranej histórii mačiek v strednej Európe. Skúma ich v období medzi domestikáciou na Blízkom východe, objavením a založením populácií domácich mačiek v dobe rímskej v strednej Európe a ich prudkého nárastu v neskorom stredoveku. Súčasťou projektu, v rámci ktorého sa budú sledovať aj vonkajšie znaky súvisiace s domestikáciou (napr. veľkosť tela, farba srsti atď.) a správaním (napr. znížená agresivita, fyziologické adaptácie na trávenie antropogénnej potravy), sú aj archeozoologovia z Česka, Slovenska, Srbska, Maďarska, Moldavska, Belgicka a Švédska. Cieľom je detegovať časové zmeny v genetickej štruktúre minulých populácií, rekonštruovať dávne migračné trasy a ukotviť v čase a priestore udalosti križenia medzi pôvodnými divými (európskymi) a introdukovanými (blízkovýchodnými) mačkami. Jedným z plánovaných výstupov je aj nadregionálna databáza, ktorá bude sprístupňovať výsledky analýz – mtDNA, jadrovú DNA, morfometriu, stratigrafiu a izotopové dáta. Do teraz zozbieraný materiál obsahuje viac ako 200 vzoriek zo 102 lokalít datovaných od neskorého pleistocénu až po novovek.

Predbežné výsledky, nedávno publikované v časopise *Antiquity*, svedčia o tom, že haplotyp divej blízkovýchodnej mačky bol prítomný v strednej Európe už pred neolitom. Morfometrická

analýza kostí ukazuje jasne klesajúci trend vo veľkosti tela od neolitu po stredovek. Je zrejmé, že neolitické mačky boli veľké jedince a podobali sa svojim európskym divým príbuzným (*Felis silvestris silvestris*). Projekt je vo fáze zberu dát, no už dnes poskytuje nové informácie aj o rozšírení domácej mačky na území Slovenska. Potvrdzuje sa, že jej najstaršie kostrové pozostatky pochádzajú zo sídlisk Germánov. Haplotyp A1 typický pre blízkovýchodnú mačku sa napríklad potvrdil v kostiach nedospelého jedinca z osady v Štúrove. Početnejšie nálezy pochádzajú až z obdobia včasného stredoveku. Objavujú sa na sídliskách Slovanov i v slovansko-avarských hrobách a ich analýza objavila prítomnosť až dvoch genetických línií spájaných s africkým pôvodom. Prvé ochrankyne sýpok našich predkov boli teda dedičstvom egyptskej bohyně Bastet a obchodu s Rimanmi.

Zora Bielichová

Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 1-0240-21 „Krajina a sídla u Keltov a Germánov. Vzťahy navzájom, v krajine i ku krajine“

Diskusia

Rozhovor s Olegom Tubolcevom

Oleg Valentinovič Tubolcev je vedúci verejnej organizácie „Nová archeologická škola“ a vedecký zamestnanec národnej rezervácie Chortycia.

Ste jedným zo spoluzakladateľov „Novej archeologickej školy“ v Záporoží. Povedzte nám v krátkosti o tomto projekte.

V roku 2002 sme spolu s bývalými študentmi Historickej fakulty Dmytrom Kobaliom (archeológ, pracovník Národnej rezervácie Chortycia, ktorý dnes bojuje na fronte) a Igorom Paščenkom (podnikateľ, ktorý dnes pomáha armáde) založili tzv. Organizáciu „Nová archeologická škola“. Bolo to obdobie rastu sociálneho hnutia na celej Ukrajine. Tento projekt vzišiel z krúžka mladých archeológov Regionálneho centra turizmu Záporožia. Začali sme organizovať samostatné letné tábory pre mladých ľudí (školákov, študentov). Z tohto dôvodu sme získali vlastné vybavenie, účtovníctvo a symboliku (vlajka, logo). Tak

Skupina „Nová archeologická škola“ počas výskumu na lokalite Generalka 2 (ostrov Chortycia, Záporožie)

Oleg Tubolcev v Nikopolskom múzeu odovzdáva obaly a krabice do depozitáru

Kamiana Mohyla

sme sa rýchlo osamostatnili. V tom čase na Ukrajine bolo viacero podobných projektov. Archeologické výskumy starovekých miest Olbia, Thira, Chersonesos pozostávali z obrovských tímov, ktoré zhromaždili stovky účastníkov. Mali sme v porovnaní s nimi malý rozpočet, ale komunitné a štátne inštitúcie (múzeá, Centrum ochrany pamiatok) nám dôverovali. Preto vždy ďakujem deťom, ich príbuzným a kolegom za takúto trvalú pôžičku.

Naše vtedajšie hlavné heslá boli: „je zlé žiť ako hlupák“, „moja lopata je môj priateľ“. Členovia organizácie boli rozdelení na „virtuálnych“ (tí, ktorí sa podieľali na veľkých výskumných projektoch) a „skutočných“ (cvičili v krúžku dvakrát týždenne). Aktívne sme sa podieľali na výskume týchto pamiatok: Mira – stredný paleolit (o. Kanivske, Záporižská oblasť), Kamiana Mohyla 1 – viacvrstvové neolitické sídlisko (o. Melitopol, Záporižská oblasť), Generalka 2 – doba bronzová (ostrov Chortycia, Záporižská oblasť), Lysa Gora – skýtska osada (o. Vasylivka, Záporižská oblasť), slovanská osada Portmaševo (o. Bilenke, Záporižská oblasť), Mešita mohyla – mauzóleum hordy (o. Semenivka, Záporižská oblasť). Keď teraz porovnáme vysokoškolákov, ktorí sa rozhodli venovať sa archeológii v prvom ročníku, a študentov krúžkov, ktorí sa jej venujú od strednej školy, vidíme, že tí, ktorí boli v našom krúžku, sú pripravení lepšie. Väčšina moderných ukrajinských vedcov boli členmi podobných krúžkov. Preto môžeme povedať, že to bolo také všeobecné hnutie. Nám sa však podarilo stať sa jasným príkladom.

V Záporižskej oblasti sa nachádza približne 6 722 pamiatok kultúrneho dedičstva, z ktorých väčšina sú archeologické lokality vrátane mohýl. Ako vojenské akcie ovplyvnili ich stav? Evidujete prípady úmyselného rabovania alebo ničenia mohýl za účelom budovania obranných línií?

Záporižská oblasť je svojou rozlohou na deviatom mieste spomedzi ostatných regiónov Ukrajiny, ale je na druhom mieste z hľadiska počtu archeologických lokalít. Mohyly sú sústredené okolo povodia rieky Dnipro. Ešte v staroveku známy historik Herodotos opisoval Borysthenas (Dnipro) ako rieku, ktorá je blaženejšia než iné rieky. „Pozdĺž nej sú čerstvé pastviny, voda je čistá a príjemná na chuť“ (Herodotos, IV. Kniha Melpomene). Práve vďaka tomu oblasť Záporožia bola aktívne osídľovaná už od praveku a počas staroveku. Ale teraz, keď je ruskou armádou obsadených 60% územia Záporižskej oblasti, sa snažíme zaznamenať početné deštrukcie lokalít, vrátane mohýl, ktoré vznikajú v dôsledku ostreľovania a pri výstavbe obranných línií. Pokúšame sa komunikovať s našou armádou, ktorá nám pomáha získavať prvotné informácie. Ale na dočasne okupovanom území, kde sa nachádzajú vojaci „orkov“, stále nie je možné vyhodnotiť straty. Preto jednoducho zbierame verbálne informácie o tom, kto kde kope.

Napríklad mesto Nikopol bolo za posledný mesiac často ostreľované. Ide o malé okresné centrum Dnipropetrovskej oblasti, ktoré je priamo spojené s históriou prvých kozáckych Sečí (drevené opevnenia záporižských kozákov zo 16. Až 18. storočia) na území Veľkého Lugu. Dozvedeli sme sa aj o osude zbierok v múzeách okresných centier (Berďansk, Mariupol', Melitopol', Kamianka-Dniprovska, Vasylivka, Orichiv). Sú to vždy hrozné príbehy ponížovania sa za spoluprácu (kolaboráciu) s okupantami.

V Záporižskej oblasti sa nachádza známa archeologická a zároveň aj geologická lokalita Kamiana Mohyla, na ktorej archeológovia objavili stovky pravekých petroglyfov. Hrozí aj im zničenie? Dá sa predísť jej poškodeniu?

Kamiana Mohyla sa nachádza neďaleko obce Myrne vedľa dočasne okupovaného mesta Melitopol' (Záporižská oblasť). Väčšina zamestnancov Historicko-archeologickej rezervácie Kamiana Mohyla z rôznych dôvodov zostala na okupovanom území. Samotná lokalita podľa najnovších informácií nie je ohrozená. S časťou zamestnancov sme pravidelne komunikovali cez Messenger. Vieme, že ukrajinské ministerstvo kultúry a informačnej politiky ich zaradilo medzi kolaborantov a od ukrajinskej strany nedostávajú plat, ale zostali tam ako strážcovia.

Teraz z brífingu ukrajinského generálneho štábu vieme o efektívnom ostreľovaní základne „orkov“ našimi jednotkami pri obci Myrne. Môžem len dúfať, že moji známi kolegovia sa majú dobre! Chápem pozíciu ministerstva ako všeobecného regulátora politiky. Ale podľa mňa je rozdiel medzi kolaborantom riaditeľom a vedeckým pracovníkom.

Na svetovom kongrese WAC-9 v Prahe predstavil Anatolij Volkov archeologickú lokalitu z 18. storočia – "Kamyansku Sič". Čím je táto lokalita unikátna a ako ruská invázia ohrozuje jej zachovanie?

Konštatujeme, že napriek likvidácii poslednej Záporižskej siče Katarínou II. v roku 1775 zostávajú kozáci v centre neustálej pozornosti. V 19. storočí je kozák dobrým príkladom romantizácie. V sovietskych časoch rusky hovoriaci nomenklatúrni pracovníci neakceptovali boj kozákov proti Moskovskému cárstvu.

Preto sa v sovietskych učebniciach kozáci objavujú ako symbol boja proti Poľsko-Litovskej únii (Rzeczpospolita Korony Polskiej i Wielkiego Księstwa Litewskiego) a Osmanskej ríši. Ale to je mylná predstava, pretože kozáci boli vždy viac ako Záporižská armáda. Kozáci predstavujú časť histórie miestneho ukrajinského obyvateľstva.

Od 16. storočia sa kozáci stali vojenskou elitou, ktorá rýchlo rozbila zabehnutý systém stredovekej Európy. Preto ide pre 17. – 18. storočie o novú, modernú vrstvu obyvateľstva. Záujem o kozákov je teda vždy obrovský. Teraz poznáme históriu sečí (Sič – drevozemné opevnenie kozákov v 16. – 18. storočí). Stalo sa však, že prvé výskumy Kamianskej Siče boli uskutočnené začiatkom 20. storočia známym archeológom J. Hoškevyčom. V priebehu storočia archeológovia opakovane skúmali miesta existencie sečí. Dnes sú, žiaľ, k dispozícii pozostatky iba troch sečí (Kamianska, Olešivska a Chortycka). Na týchto územiach sa zachovala kultúrna vrstva, ktorá nesie obrovskú vrstvu informácií o histórii a kultúre Záporožských kozákov, no v podmienkach vojny a ruskej okupácie nemôžeme zaručiť jej zachovanie. Dnes, keď je veľmi dôležité neustále monitorovať stav pamiatok, to nedokážeme.

Od roku 2009 je Kamianska Sič pobočkou Národnej rezervácie Chortyčia. Lokalitu skúma archeológ Anatolij Volkov. Teraz vieme, že sa na lokalite nachádzali stanovišťa ruských okupantov, ktorí v areáli lokality vykonávali zemné práce na výstavbu zákopov. Bohužiaľ, zatiaľ nedokážeme povedať, akú škodu spôsobili.

Archeológovia z Dnepropetrovského národného historického múzea pomenovaného po Dmytrovi Yavornyckom dostali nález od ukrajinskej armády

Môžete zhodnotiť situáciu múzeí a múzejných zbierok na dočasne okupovaných územiach Záporižskej oblasti? Sú múzeá ohrozené rabovaním?

V Záporižskej oblasti na všetkých okupovaných územiach sa odohráva nasledovný scenár: vojaci alebo miestni kolaboranti zorganizujú zhromaždenie zamestnancov organizácie. Tam im ponúknu spoluprácu. Ak kolektív odmietne, je rozpustený. Vysvetlia im, že „je lepšie sa do práce nevracať“. Potom okupanti vypracujú jednotný register, do ktorého sa snažia zadávať informácie o všetkých, vrátane vzdialených príbuzných. Tento zoznam používajú všetci (kpp, infiltračné tábory). Je teda plný protichodných informácií, ktoré môže použiť ktokoľvek a na akýkoľvek účel.

Preto je táto otázka taká ťažká!

V súčasnosti predstavuje každé múzeum samostatný príbeh, kde zotrúvajú pracovníci vždy argumentujú „prácou“, „poriadkom“, alebo výhovorkami, že „moja matka je chorá“ atď. Teraz už vieme, že ruské velenie vytvorilo skupinu vedcov, pracovníkov múzeí z DNR (tzv. Donecká národná republika) a LNR (tzv. Luhanská národná republika). Nevieťme však, ako táto skupina funguje, ale s najväčšou pravdepodobnosťou kontroluje fondy obsadených múzeí.

Ďakujem !

Sláva Ukrajine!

Otázky kládol: Roman Liubun

Vo vojne zomrel mladý ukrajinský archeológ Andrij M. Filipčuk

Vo februári 2023 bol vo vojne pri obrane Ukrajiny zabitý významný ľvovský archeológ, historik a slavista Andrij M. Filipčuk. Mal len 33 rokov, bol manželom a otcom. Len deň po začiatku invázie ruských vojsk na Ukrajinu sa pripojil ako dobrovoľník k obrane svojej vlasti. Slúžil u 103. špeciálnej brigády Teritoriálnej obrany Ozbrojených síl Ukrajiny. Zahynul 2. februára 2023 počas delostreleckého ostreľovania neďaleko Kreminnej v Luhanskej oblasti. Pochovaný je na Lyčakivskom vojenskom cintoríne v Ľvove.

Bol vedcom a mal za sebou desiatky vedeckých článkov a publikácií. Viedol niekoľko archeologických expedícií a venoval sa prezentácii a popularizácii historického a archeologického kultúrneho dedičstva na Ukrajine.

Andrij Michailovič Filipčuk (25. 9. 1989 Chiševyči) vystu- doval v rokoch 2006 – 2011 archeológiu na Ľvovskej národnej univerzite Ivana Franka. Bol synom Michaila Andrijoviča Filip- čuka (1955 – 2016), známeho ukrajinského archeológa a riaditeľa Archeologického inštitútu Ľvovskej národnej univerzity Ivana Franka, ktorého odborná obec pozná vďaka výskumu hradiska Plisnesk. Ešte pred nástupom na univerzitné štúdiá sa pod ot- covým vedením podieľal na výskume hradiska Plisnesk (2003 – 2014). Zúčastnil sa početných archeologických expedícií po celej Ukrajine. Po úspešnom ukončení aspirantúry na svojej Alma mater sa v roku 2015 stal zástupcom riaditeľa novozriadenej Historicko-pamiatkovej rezervácie „Starý Plisnesk“. Podieľal sa na výskume miestneho osídlenia, identifikoval niekoľko obran- ných línií hradiska a preskúmal viacero k nemu prislúchajúcich pohrebísk a mohýl. Výsledky svojho výskumu publikoval vo viacerých odborných článkoch a monografiách.

Rodine a blízkym vyjadrujeme úprimnú sústrasť. Česť jeho pamiatke!

Výbor Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV

Internetové zdroje:

<https://www.volyn.com.ua/news/237348-n>

<https://plisnesk.com.ua/>

Филипчук Андрій Михайлович — Вікіпедія (wikipedia.org)

На фронті загинув відомий історик та археолог Андрій Филипчук - Вечірній Київ (vechirniy.kyiv.ua)

Spracovali Martin Neumann a Jana Mellnerová Šuteková

Spoločensko-vedecké podujatia

Medzinárodná konferencia Doba popelnicových polí a doba halštatská

V dňoch 3. – 6. októbra 2022 sa v stredomoravskom mestečku Boskovice konala v poradí už 16. medzinárodná konferencia Doba popelnicových polí a doba halštatská, na ktorej sa pravidel- ne stretávajú predovšetkým odborníci z Česka a Slovenska, ale aj z Poľska a Rakúska. Pôvodne sa mala uskutočniť už v roku 2020, avšak kvôli pandémie covidu-19 bola niekoľkokrát presunutá, až sa napokon uskutočnila na jeseň 2022. Miestom konania bol Zámocký skleník, postavený v 20-tych rokoch 19. storočia architektom Josefom Hájkom v duchu doznievajúceho klasi- cizmu. Pôvodne slúžil na pestovanie teplomilných rastlín, dnes je národnou kultúrnou pamiatkou využívanou ako priestor pre kultúrne účely. Hlavným organizátorom bol Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i. (D. Parma); na organizácii sa však podieľalo aj Muzeum regionu Boskovicka, p. o. (Z. Jarůšková) a Muzeum Blanenska, p. o. (M. Novák).

Na štvordňovej konferencii odznelo v 10 blokoch 31 refe- rátov a bolo prezentovaných 5 posterov. V porovnaní s inými rokmi to bolo síce menej príspevkov, ale ich kvalita za ostatnými rokmi určite nezaostávala, práve naopak. Pandémia sa však zrejme podpísala na menšom počte účastníkov a najmä na výrazne nižšej účasti slovenských bádateľov. Slovenskými účastníkmi konfe- rencie bolo prezentovaných len šesť referátov a dva poster.

Po úvodných slovách riaditeľa Ústavu archeologické pa- mátkové péče Brno M. Přichystala a hlavného organizátora D. Parmu nasledovali dva bloky prednášok, ktorých nosnou témou boli depoty. Zahájil ho rozsiahlejší príspevok autor- ského dua Z. Jarůšková – M. Salaš: *Malá Haná jako příklad multidepozitní a pravěké sakrální krajiny*, v ktorom predstavili región miesta konania konferencie. Po nej odzneli nasledovné referáty: O. Chvojka – J. John: *Depot bronzových předmětů z Všetce a otázka lokálních koncentrací kovových depozit doby popelnicových polí*; D. Vích: *Bronzová industrie mladší a pozdní doby bronzové z ornice na pomezí východních Čech a severozápadní Moravy*; Z. Golec Mírová – P. Fojtík: *Depot z pozdní doby bronzové z Do- lan-Nových Sadů – „Sádku“, okr. Olomouc*; M. Golec – Z. Golec Mírová – L. Kučera – P. Fojtík – J. Bartík: *Halštatské depoty s luxusním obsahem z 6. stol. př. Kr.: Kralce na Haně – „Kralický háj“ a Bánov – „Skalky“*; V. Reiter – R. Linke – K. Grossschmidt: *UK-Bronzeworkstätten versus Hallstatt-Kreativität (Urnfeld Bronze Workshops versus Hallstatt creativity)*.

Po ukončení prednášok sme mali možnosť navštíviť Muzeum regionu Boskovicka a pokochať sa archeologickými nálezmi, vystavenými v krásnych dobových vitrínach. Potom nasledovala komentovaná prehliadka židovskej štvrte a synagógy. Prvý konfe- renčný deň zavŕšilo neformálne posedenie v miestnej reštaurácii, ktorá sa stala miestom stretnutia aj ďalší večer.

Druhý deň sa začal dvoma blokmi prednášok venovaných až na jednu výnimku mečom. Prednesené boli nasledovné príspevky: D. Hons: *Analytické zpracování mazanických souborů z mladší a pozdní doby bronzové a z doby halštatské na Uherskohradištsku*; P. Bobek – K. Šimunková: *Súčasť pošiev mečov a dyk v dobe bronzovej*; M. Havlíková – D. Hons – M. Kmošek – V. Nosek: *Komplexní analýza meče z mladší doby bronzové ze Zakřan*; L. Jiráň: *Meče doby bronzové ze severozápadních Čech a nový nález z Jezeří*. Po nich nasledovala prezentácia posterov venujúcich sa nasledovným témam: E. Makarová – G. Brežňanová – Z. Rusko: *Depot bronzových predmetov z Málinca, polohy Zámok*; M. Au- gustýnová: *Das Bild der Bronzemetallurgie der Urnenfelderzeit in Böhmen*; S. Stegmann-Rajtár: *Hurbanovo v aglomerácii sídlisk vekerzugskej kultúry na dolnom Ponitří a Požítaví*; E. Urban: *Rekonstrukce průběhu obchodních tras ve starší době železné v pro- toru mezi obcemi Drnovice – Nemojany – Račice*; I. Čížmář – H. Čížmářová – D. Parma – Z. Jarůšková: *Kostrový hrob mladší doby bronzové z Němčic na Haně*. V poobednom bloku, ktorý bol zameraný na výšinné a opevnené lokality, zazneli nasledujúce príspevky: D. Parma – J. Peška – R. Šumberová – P. Milo – T. Tencer – P. Fojtík: *Hradisko u Kroměříže – nové perspektivy*; D. Parma: *Aktuální pohled na brázené lokality počátku mladší doby bronzové na Moravě*; J. Bartík – R. Čambal – T. Lieskovský: *Hradiská z mladšej a neskorej doby bronzovej v Malých Karpatoch*; P. Bisták – P. Kmetová – M. Felcan – T. Lieskovský – P. Rom- sauer: *Running up that hill: sídliskové stratégie v pohorí Tribeč v ob- dobí popelnicových polí a v dobe halštatskej*; M. Novák: *Halštatské výšinné lokality na Moravě a co s nimi*. Druhý konferenčný deň uzavrel blok prednášok českých a poľských bádateľov s nasledov- nými témami: A. Navrátil – R. Bíško – J. Petřík – K. Slaviček: *Výsledky povrchové prospekce Pálavy*; A. Navrátil – K. Kirchner – J. Unger – J. Velek – F. Kuda: *Sondážní výzkum na ohrazeném vrchu Holedná v Brně*; K. Nowak – Z. Stos-Gale: *Kontakty międzyregio- nalne lużyckich pól popielnicowych na podstawie badań proveniencji metalu*; P. Kowalczyk-Matys: *Human remains from the area of settlements of the community of the Kraków subgroup of the Upper*

Účastníci konferencie pred Zámokým skleníkom v Boskoviciach.
Foto: archív D. Parmu

Účastníci konferencie na hradiisku Malý Chlum. Foto: archív
D. Parmu

Silesian-Lesser Poland group of the Lusatian culture (the turn of the Bronze Age and the Early Iron Age).

Zaujímavé a vedecky obohacujúce príspevky odzneli aj v treť deň. Riešené boli nasledovné témy: K. Šabatová – M. Baldo-
vič – Ch. Cheung – I. Jarošová – D. Parma – Ch. Snoeck –
F. Trampota – L. Vargová – K. Vymazalová: *Bioarcheologický
výzkum dvojhrobu mohylovej kultúry z Mikulova*; U. Śmigielka:
The burial site of Lusatian culture at Púchoz, Pod Lachovcom;
D. Hons: *Soubor kostěné a parohové industrie z počátku mladší doby
bronzové z Blučiny*; P. Jelínek – A. Námerová: *O potopení sluneční
bárky. Historie jedného fenoménu*; O. Chvojka – M. Kuna – R.
Křivánek – P. Menšík – T. Šálková: *Březnice u Bechyně. Výsledky
archeologických výzkumů, geofyzikálních měření a archeobotanických
analýz sídelního areálu mladší doby bronzové v jižních Čechách*; A.
Kozubová: *Nášivky z drahých kovů v vekerzugskej kultúre*; A. Ko-
zubová – D. Repka – M. Hudák – M. Hudáková – M. Hložek –
M. Horváth: *Južné vplyvy na Spiši v neskej dobe halštatskej a včas-
nej dobe laténskej na príklade depotu železných zbraní z Hrabušíc
(okr. Spišská Nová Ves)*; D. Frolíková – M. Slabina – M. Trefný:
*Dálkové kontakty bylanské elity na pražském území. Komerový hrob
s vozem z Prahy-Letňan*; K. Papáková: *Nové halštatské sídliště
u Opavy*; J. Bartík – M. Kmošek – M. Novák – A. Štrof: *Ozdoba
či oběť? Nové nálezy halštatského kruhového šperku na Moravě*;
S. Tichá Bambasová: *Osídlení z doby halštatské na obchvatu Ja-
roměře I/33*; J. Marko – L. Rytíř: *Předběžné výsledky výzkumu
obrazeného areálu z doby halštatské v Doudlebách nad Orlicí, okres*

Rychnov nad Kněžnou. Posledný prednáškový deň zavŕšilo večerné
spoločenské posedenie priamo v Zámokskom skleníku.

Štvrtý a súčasne aj záverečný konferenčný deň bol vyhra-
dený na celodennú exkurziu. Prvou zastávkou bolo hradisko
vybudované na vrchole miestnej dominanty – na stolovej hore
Malý Chlum pri obci Krhov, ktoré bolo osídlené v neskej
dobe bronzovej a v dobe halštatskej. V súčasnosti sa na hradisku
nachádza rozhľadňa, z ktorej je nádherný výhľad do Boskovicej
brázdy a pri dobrej viditeľnosti dokonca vidno Orlické hory
či Praděd v Jeseníkoch. Pokračovali sme návštevou Kostola
sv. Jiřího s príslušným cintorínom v Bořitove, ktorý patrí medzi
najvýznamnejšie románske pamiatky južnej Moravy. V jeho
interiéri sa nachádzajú unikátne fresky, z ktorých vynikajú dve
monumentálne nástenné maľby sv. Krištofa nesúceho Ježiška
cez vodu plnú morských prišer. Jedna je z 2. štvrtiny 13. storočia
a nachádza sa na južnej stene lode kostola, druhá pochádza
až z 15. storočia a je umiestnená na protilahlej severnej stene.
Poobedňajší program odštartovala návšteva Múzea Blanenska na
Zámku Blansko, kde sme si mohli pozrieť novú archeologickú
expozíciu prezentujúcu pravek Blanenska. Pri príležitosti 150.
výročia objavu významného halštatského náleziska – jaskyne Býčí
skála – bola expozícia obohatená o nálezy z tejto lokality, ktoré
sú pôvodne uložené v Naturhistorisches Museum Wien. Naladili
sme sa tak na poslednú zastávku exkurzie, ktorou bola samotná
návšteva jaskyne. Tá je nielen významnou pravekou lokalitou,
ale aj jedným z najväčších zimovísk netopierov v Česku, preto
býva po väčšinu roka pre verejnosť uzatvorená. V rokoch 2020
až 2021 (dve sezóny) sa tam realizoval revízný archeologický
výskum, ktorého sondy zostali otvorené a mohli sme tak vidieť
stratigrafiu tejto lokality aj na vlastné oči. Všetkých účastníkov
však nepochybne zaujala aj geometrická maľba uhlíkom stará
približne 5000 rokov, nachádzajúca sa v hlbších priestoroch
jaskyne.

Ako býva zvykom, konferencia sa koná vždy po dvoch rokoch
striedavo v Čechách, na Morave a na Slovensku. Veríme, že
žiadna nepredvídaná okolnosť nám nezabrání v roku 2024 sa
opäť stretnúť v Čechách na mieste budúceho ročníka.

Erika Makarová

Medzinárodná konferencia Elite Mobility & Funerary Practises in Early Iron Age Europe

V dňoch 20. – 21. októbra 2022 prebehla vo francúzskom meste
Saint-Germain-en-Laye, nachádzajúcom sa v západnej časti
metropolitnej oblasti Paríža, medzinárodná konferencia *Elite
Mobility & Funerary Practises in Early Iron Age Europe*. Konala
sa pri príležitosti udelenia *Európskej ceny za archeológiu* Josepha
Décheletteho Sasji van der Vaart-Verschoof, ktorú získala v roku
2018 za svoju dizertačnú prácu. Išlo pritom o vôbec prvú konfe-
renciu k tomuto oceneniu, ktorú Národné archeologické múzeum
(Musée d'Archéologie Nationale) organizovalo.

Konferencia sa mala pôvodne uskutočniť už v novembri 2020,
ale z dôvodu pandémie covidu bola presunutá na jar 2021. Ne-
priaznivá situácia nedovolila jej realizovanie ani v tomto termíne,
a tak sa musela opäť posunúť. Organizačný tím, ktorý tvorili Lau-
rent Olivier (Musée d'Archéologie Nationale), Robert Schumann
(Hamburg University) a Sasja van der Vaart-Verschoof (Leiden

Budova Národného archeologického múzea v Saint-Germain-en-Laye. Foto: E. Makarová

University), sa však nedal odradiť a napokon sa túto jeseň predsa len podarilo konferenciu úspešne uskutočniť.

Konala sa v priestoroch Národného archeologického múzea – v zámku Saint-Germain-en-Laye. Počiatky tejto nádhерnej budovy s bohatou históriou siahajú do 12. storočia, čias Ľudovíta VI. Tučného, odkedy bola niekoľko ďalších storočí kráľovským sídlom a rodiskom viacerých panovníkov. Bolo tu tiež podpísaných niekoľko kráľovských ediktov a zmlúv. Pre naše končiny je významná práve posledná podpísaná zmluva, a to mierová zmluva z roku 1919, ktorá oficiálne ukončila vojnu medzi štátmi Dohody a Rakúskom a spečatila osud Rakúsko-Uhorska. Budova svoju súčasnú podobu získala v 2. polovici 19. storočia, keď bola z iniciatívy Napoleona III. obnovená architektom Eugèneom Milletom, aby sa od roku 1862 stala sídlom Múzea národných starožitností (Musée des Antiquités Nationales). To sa v roku 2005 stalo Národným archeologickým múzeom.

Konferencia *Elite Mobility & Funerary Practises in Early Iron Age Europe* nadviazala na výsledky medzinárodného workshopu *Connected Elites and Regions in the Early Hallstatt Period (Ha C) – Perspectives from the Lowlands to the Circumalpine Region*, ktorý usporiadali Sasja van der Vaart-Verschoof a Robert Schumann v holandskom meste Leiden ešte v roku 2015. Konferencia v Saint-Germain-en-Laye si vzala za cieľ získané poznatky z tohto workshopu prehliadnúť, a preto bola oblasť sledovaného záujmu rozšírená nielen geograficky, ale aj z časového hľadiska. Pozvaní boli odborníci venujúci sa neskorej dobe bronzovej, dobe halštatskej i včasnej dobe laténskej zo západnej a strednej Európy (z Belgicka, Holandska, Francúzska, Nemecka, Rakúska, Veľkej Británie, Írska, Česka a Slovenska) a z USA.

Počas dvoch dní odznelo 17 príspevkov, ktoré boli rozdelené do troch tematických okruhov. Po každom príspevku nasledovala bohatá a plodná diskusia, ktorá pokračovala aj neskôr v kuloároch.

Konferenciu zahájil riaditeľ Národného archeologického múzea svojím príhovorom, v ktorom okrem iného predstavil laureátku *Ceny J. Décheletteho* Sasju van der Vaart-Verschoof. Tá následne svojou inšpiratívnou prednáškou odštartovala prvý tematický okruh venujúci sa pôvodu a vývoju hrobov elít. Na príklade hrobu kniežaťa z Oss ukázala, ako sa aj pri už takmer 90 rokoch známom a opakovane skúmanom materiáli môžu vďaka jeho revízii a podrobnému štúdiu všetkých predmetov hrobovej prílohy (dokonca aj zdanlivo nič nevypovedajúcich fragmentov zabudnutých v depozitári) získať dôležité dáta, ktoré dokážu naše doterajšie poznatky o pohrebnom ríte elít vo včasnej dobe železnej nielen veľkou mierou doplniť, ale ich dokonca výrazne zmeniť. V oblasti tzv. Low Countries sa pohybovali aj ďalšie dva príspevky. Nico Roymans hovoril o starých aj nových objavoch hrobov elít z 5. storočia pred n. l. a o možnosti, že časť elít prišla do oblasti riek Dolný Rýn-Máza z juhu a usadila sa tam. Poukázal tiež na to, že včasnoláténske siete elít boli intenzívnejšie než sa pôvodne zdalo, ale zároveň veľmi krehké, čo sa ukázalo ich spretrhaním ku koncu stupňa Lt A. Eugène Warmenbol sa zas venoval hrobom elít-bojovníkov z obdobia konca neskorej doby bronzovej a začiatku doby železnej. Posledný príspevok v tomto bloku, ktorý odprezentoval Matthew G. Knight (spoluautor Brendan O'Connor), pojednával o Británii v staršej dobe halštatskej (stupeň HC). Hoci odtiaľ z tohto obdobia chýbajú hroby elít, v poslednej dobe výrazne narástol počet depotov,

ktoré umožňujú pochopiť vzťah Británie k súdobému vývoju v pevninskej Európe.

Druhý tematický okruh sa venoval identite elít, statusu a prestíži. Zahájil ho Laurent Olivier príspevkom o tzv. pohrebnej pamäti hrobov elít z obdobia medzi 7. a 5. storočím pred n. l., nasledoval príspevok Réjane Roure o oblasti južného Francúzska počas staršej doby železnej. Prezentovala v ňom nedávne archeologické výskumy, ktoré poukazujú na prítomnosť elít aj v tejto oblasti a na kontakty medzi juhom a severom. Marie Kohle sa venovala sociálnemu aspektu pohrebov z obdobia staršej doby železnej s prejavmi antropomorfizácie, ktorá sa objavuje vo forme malých keramických alebo bronzových figúrok (voľne stojacich alebo ako aplikácie na nádobách), rytej výzdoby a urien. Do oblasti mimo pevninskej Európy nás zaviedla Rena Maguire veľmi zaujímavým príspevkom o memorializácii a mobilite elít z doby železnej v Írsku. Prvý deň bol ukončený príspevkom autorského tria Carola Metzner-Nebelsick – Robert Schumann – Rupert Gebhard o komorovom hrobe z doby halštatskej objavenom v dolnobavorskej dedine Otzing, v ktorom bol pochovaný dospelý muž. V hrobe sa okrem množstva nádob a iných predmetov objavili aj tisíce bronzových pukličiek. Tie zdobili drevené jarmo, časti zábradlia voza a kožené remene patriace k vozu a postroju. Nález bol vybratý *en bloc* a ďalej skúmaný už v laboratórnych podmienkach. Podrobný výskum tak umožnil nielen zrekonštruovať pôvodný stav hrovej komory, ale aj lepšie pochopiť staršiu dobu železnú v južnom Bavorsku i mimo neho.

Druhý konferenčný deň bol venovaný tretiemu tematickému okruhu, a to rozšíreniu hrobov elít: sieťam a mobilite. Zahájil ho kolega z Českej republiky Martin Trefný príspevkom o najnovších objavoch z územia Čiech, ktoré možno spájať s miestnymi elitami a ktoré tiež poukazujú na mobilitu vtedajšej spoločnosti a existenciu komunikačnej siete spájajúcej Zaalpský svet s regiónmi nachádzajúcimi sa na juh od Álp. Bez povšimnutia nezostali ani významné centrá západohalštatskej a včasno-laténskej kultúry v kontexte pohrebov elít, nadregionálnych kontaktov a mobility. Autorské trio Dirk Krausse – Leif Hansen – Quentin Sueur predstavilo región okolo hradiska Heuneburg. V príspevku sa zaoberali pôvodom a vývojom pohrebov elít z doby halštatskej v tomto regióne predovšetkým na základe nových dát. Holger Wendling na príklade troch výnimočných hrobov z neskoršej doby halštatskej až včasnej doby železnej sledoval materiálnu a nemateriálnu mobilitu a komunikáciu elít zo "solnej metropoly" Dürrenberg. Príspevok Betiny Arnold pojednával o hrobe 1 z mohyly 17 v Speckhau, ktorý obsahoval set železných zbraní a bronzový kotlík, a o jeho význame pre súčasné interpretácie rozdielnej rodovej mobility, elitného postavenia a regionálnej interakcie počas včasnej doby laténskej v Európe.

Územie východohalštatskej kultúrnej oblasti bolo diskutované vďaka príspevku Eriky Makarovej, v ktorom sa venovala depotom z doby halštatskej zo Slovenska. Poukázala v ňom na to, že i napriek tomu, že zvyk deponovania predmetov v dobe halštatskej už nebol taký rozšírený ako v predošlom období (v dobe bronzovej), depoty sú stále dôležitým zdrojom informácií pri riešení problematiky týkajúcej sa vtedajšej spoločnosti, vrátane kontaktov ľudí zo súčasného Slovenska s rôznymi, viac či menej vzdialenými regiónmi.

Viacero príspevkov tiež ukázalo, aká dôležitá je pri štúdiu pravekej spoločnosti medziodborová spolupráca. Christophe Snoeck a Guy De Mulder spolu s ďalšími členmi početného výskumného tímu prezentovali výsledky kombinácie viacerých analýz – archeologickej, osteologickej, izotopov uhlíka, kyslíka

Úvodná prednáška Sasji van der Vaart-Verschoof, laureátky Európskej ceny za archeológiu Josepha Décheletteho v roku 2018. Foto: E. Makarová

a stroncia a infračervenej analýzy, ktoré pomáhajú lepšie pochopiť rozšírenie pohrebov elít v Belgicku. Pierre-Yves Milcent v mene ďalšieho početného tímu predstavil vzájomné vzťahy medzi elitami v rôznom priestore a čase, ktoré boli získané prostredníctvom interdisciplinárnej metodológie kombinujúcej archeologické, štylistické, technologické a analytické prístupy pri štúdiu zlatých predmetov pochádzajúcich z hrobov elít z doby halštatskej a včasnej doby laténskej v Nemecku, Francúzsku a Švajčiarsku. V záverečnej prednáške Sasja van der Vaart-Verschoof spolu s Lisette Kootker predstavili prebiehajúci medziodborový projekt, ktorý má vďaka štúdiu izotopov získaných z hrobov elít pomôcť s riešením problematiky jej mobility v dobe železnej v Holandsku.

Počas konferencie mali jej účastníci možnosť nahliadnuť aj do častí múzea, ktoré sú bežnej verejnosti neprístupné. Vďaka tomu mohli vidieť napríklad originálne zbierky paleolitického umenia či postup pri revízii archeologickej zbierky spojenej s presunutím depozitára do iných priestorov, ktorého súčasťou je reinventarizácia všetkých archeologických nálezov, ich očistenie a zdokumentovanie.

Na záver treba konštatovať, že medzinárodná konferencia v Saint-Germain-en-Laye bola nielen vynikajúco zorganizovaná, za čo patrí vďaka celému organizačnému tímu, ale aj nesmierne vedecky prínosná. Príspevky z nej budú publikované v zborníku, ktorý organizátori plánujú vydať ako samostatnú publikáciu.

Erika Makarová

XXV. LIMES Kongres v Nijmegene

Prvé rímske légie prišli v roku 19 pred Kristom do dnešného mesta Nijmegen (Holansko) a usadili sa v pevnosti na Hunerbergu vo východnej časti mesta. Krátko nato bolo v okolí založené historické známe hlavné mesto Batávie *oppidum Batavorum* (*Batavodurum*).

Batavovia sa vzbúrili proti Rimanom v rokoch 69/70 po Kr. a *oppidum Batavorum* bolo zničené požiarom. Nová pevnosť pre légii II adiutrix (II. pomocnú légii) bola postavená na troskách hlavného mesta Batávov, ale o rok nato v roku 71 bola légia premiestnená do Chesteru v Británii. Nahradila ju légia X

Gemina, ktorá postavila novú pevnosť na Hunerbergu. V tom istom čase bolo viac na západ vybudované nové hlavné mesto pre Batávov, ktoré cisár Marcus Ulpius Traianus okolo roku 100 nášho letopočtu pomenoval Ulpia Noviomagus (názov Nijmegen je odvodený priamo od Noviomagus). Hlavnému mestu zároveň cisár udelil mestské privilégia, čím sa Nijmegen stal najstarším mestom Holandska. Okolo roku 160 – 170 mesto zničil požiar. Za cisára Septima Severa bolo mesto prestavané a dokonca rozšírené. Na konci 3. storočia vojenské aj civilné obyvateľstvo mesto opustilo, aby sa presťahovalo do novopostaveného kastelu na Valkhofe v centre Nijmegenu.

Miestom konania XXV. Limes Kongresu v dňoch 21. – 27. 8. 2022 bolo konferenčné centrum Lindenberg, ktoré je situované čiastočne v priekope opevnenia kastelu. Kastel bol v karolínskom období prestavaný na falc, kde sa Karol Veľký pravidelne zdržiaval pri svojich návštevách oblasti Dolného Rýna. Falc sa stala obľúbeným miestom aj cisára Fridricha Barbarossu. Nemožno sa čudovať, kopec na ktorom bol kastel aj falc postavený, má strategickú polohu nad Rýnom. Aj dnes sme sa kochali množstvom lodí, ktoré sa Rýnom presúvali, takpovediac z minúty na minútu. Symbolom Nijmegenu je šesť metrová a 2000 kg vážiacia replika postriebrenej jazdeckej masky objavenej v rieke Waal (južné rameno Rýna v jeho Delte). Masku vytvoril umelec Andreas Hetfeld v roku 2017. Originál z druhej polovice 1. storočia je uložený vo Valkhof múzeu v Nijmegen.

Kongresu predchádzala trojdňová exkurzia do Nemecka, oblasti dolného Porýnia, ktorého rímske lokality boli spoločne s holandskými prijaté v roku 2021 do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO pod názvom Hranice Rímskej ríše – Dolnogermánsky Limes. Prvý deň exkurzie sme navštívili Múzeum a park v Kalkriese (Osnabruck), mieste predpokladaného konania smutne slávnej Varusovej porážky v roku 9 pri Teutoburskom lese. Po úvodnom privítaní riaditeľom múzea Stefanom Burmeistrom sme mali možnosť vidieť terén, v ktorom sa táto veľká porážka troch rímskych légii mala odohrať. Archeologický výskum tu prebieha od roku 1989, kedy došlo k objavu strieborných rímskych mincí a olovených projektílov. Predpoklad slávneho nemeckého historika 19. storočia Theodora Mommsena o mieste bitky sa začal potvrdzovať. Prekvapením pre nás preto bolo konštatovanie samotných miestnych archeológov, spochybňujúcich lokalizáciu tejto bitky práve do týchto končín. Stále podľa nich nie je dosť dôkazov, potvrdzujúcich túto skutočnosť. Zaujímavým bolo rozhodne múzeum s exponátmi, projekciami a interaktívnymi ukázkami vojenskej udalosti v stálej expozícii Rímania, Germáni

Jazdecká maska z Nijmegen. Foto: M. Musilová

a výskum v Kalkriese. Ďalší deň exkurzie bol venovaný len nedávno identifikovanému kastelu v Olfen na rieke Lippe a Rímskemu múzeu v Haltern am See. Múzeum je situované priamo pri areáli bývalého tábora Aliso, ktorý skúmajú už viac ako 110 rokov. Strecha modernej stavby múzea má evokovať vojenské stany. Nová expozícia pod názvom Rím vo Westfálsku 2.0, v rámci krajinnej výstavnej témy „Tečúce hranice Ríma“ (Roms fließende Grenzen), prináša množstvo exponátov venovaných rímskemu vojenskému riečnemu loďstvu a táboru, v ktorom žilo okolo 5000 legionárov. Umiestnená tu bola XIX légia, ktorá skončila tak tragicky pod Varusovým velením. Našli sa aj zvyšky siedmich lodeníc pre vojenské hliadkovacie člny na rieke Lippe (Lupia). Čln s názvom Victoria slúži záujemcom o plavbu na rímskej lodi. V archeologickom skanzene z roku 2012 archeológovia spolu s architektami vybudovali v rámci experimentálnej archeológie pôsobivú repliku drevozemného opevnenia tábora s hrotitými priekopami a západnou bránou v mierke 1:1 priamo na mieste nálezu. Minulý rok tam pribudol aj strážny dom, v ktorom je pod mottom „*Carpe noctem* – Útek z Aliso“ umiestnený prvý „Roman Escape Room“ v Európe, voľne preložené rímska úniková cesta. Do hodiny musia účastníci hry vylúštiť kód plánu útoku, podľa ktorého sa Rimanom podarilo z Germánmi obkľúčeného tábora v noci a za hmly utiecť. Po bitke pri Teutoburskom lese v roku 9 n. l. sa totiž zvyšky rímskych légii zišli práve tu v Aliso, kde sa im podaril legendárny útek z germánskeho obkľúčenia. Rímania zutekali až za Rýn a tábor Aliso už nebol nikdy obnovený. V čase svojej existencie na prelome letopočtov to bol najväčší rímsky tábor v Germánii. Píše o tom aj C. Velleius Paterculus v Histórii Ríma.

Ďalšie múzeum, ktoré sme navštívili, bolo archeologické múzeum Burg Linn v Krefelde-Gellepe. Bolo prebudované z vojenského krytu z II. svetovej vojny. Boris Alexander Burandt, riaditeľ múzea, nás oboznámil s povstaním Batávov v roku 69, o ktorom píše Tacitus ako o bitke pri Geldube, kde bojovalo proti sebe 20 000 Rimanov a Batávov. V múzeu sú vystavené nálezy, dokazujúce historické správy z 1. storočia, ako napr. kostry koňov a jazdcov a nálezy z vyše 6000 hrobov neskororímsko-merovejskej nekropoly. Vzhľadom na blízkosť Neandertalu sme navštívili aj moderné múzeum Mettmann priamo v srdci objavu Neandertálca, ktoré bolo nabité návštevníkmi všetkých vekových kategórií. Predkongresovú exkurziu sme ukončili v holandskom Venlo, návštevou múzea Limburg, v ktorom bola aktuálna výstava „Rímania na Rýne“. Architekt Jean Dekkers navrhol modernú stavbu múzea tak, aby pripomínalo areál bývalých hradieb z červených tehál. Holanďania aj Nemci si každopádne dali záležať na nových výstavách v celom Dolnom Porýní na počesť zápisu Hraníc Rímskej ríše do UNESCO. Nosnými exponátmi skoro každej výstavy a expozície alebo archeologického parku boli okázalé jazdecké masky a dokonale zachované rímske lode, pramice a člny.

Samotná konferencia bola otvorená netradične v nedeľu 21. augusta. Výkonný výbor kongresu tvorili Rebecca Jones z neziskovky Historic Environment Scotland a Andriel Thiel z Krajinského úradu pre ochranu pamiatok Baden-Württemberg. Vedecký program pripravil výbor v zložení Mark Driessen z Univerzity v Leiden, Erik Graafstal z Magistrátu v Utrechte, Tom Hazenberg z Národného múzea rímskeho námorníctva a Univerzity v Leidene, Tatiana Ivleva, Carol van Driel-Murray z Leidenskej univerzity a Harry van Enckevort z Magistrátu v Nijmegen. XXV. Limes Kongres otvoril námestník primátora Nijmegenu Jean-Paul Broeren, po ňom nasledovali ďalší rečníci

David Breeze odovzdáva ocenenia všetkým editorom. Foto: Sven van Efferen

Pramica De Meern 1 v Múzeu Hoge Woerd. Foto: M. Musilová

a dopoludňajší ceremoniál ukončil nestor limes kongresov David Breeze, ktorý vtipne uvítal komunitu asi 400 archeológov, rimanológov z celého sveta. Skonštatoval, že je rád, že Limes Kongres je otvorený hlavne mladým bádateľom a že o mieste konania kongresov už nerozhodujú len starí páni profesori za zatvorenými dverami. Spolu s Rebeccou Jones a Tatianou Ivlevou predstavil vydanie novej publikácie „A History of the Congress of Roman Frontier Studies 1949 – 2022“. Historicky prvý Limes Kongres sa konal v roku 1949 v Newcastle upon Tyne. Zúčastnilo sa ho cca 40 archeológov a historikov s manželkami. Dnes už sú to stovky ľudí z 25 krajín sveta a z piatich kontinentov. David je iniciátorom série kníh FRE-Hranice Rímskej ríše, ktorá začala v roku 2005 projektom Cultura 2000. Doteraz ich vyšlo 14 a ďalších päť je v príprave, ako napr. Jordánsko a Severná Afrika. Pri príležitosti tohto XXV. stretnutia udeľoval čestné uznania

hlavným editorom jednotlivých krajín. Za Slovensko to bol Ján Rajtár (AÚ SAV, v. v. i. v Nitre) a Margaréta Musilová (Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave), ktorí si prišli oceniť vyzdvihnúť na pódium (Slovensko vyšlo v dvoch edíciách v roku 2008 a 2013).

Kongres prebiehal vo viacerých doobedňajších a poobedňajších sekciách. Vo veľkej kinosále to bola sekcia *Od múru k múru* (*From Wall to Wall*). Po prvýkrát bol prezentovaný na kongrese partnerský projekt Veľkej Británie a Číny, ktorého cieľom je porovnávací výskum, ochrana a interpretácia dvoch lokalít svetového dedičstva UNESCO, Hadriánovho valu a Veľkého čínskeho múru (pozostáva z časti Han, Jin a Ming). Vedci sa zaoberali podobnosťami a rozdielmi oboch pevnostných systémov, ich obranných stavieb (múrov, priekop, strážnych veží, velitelských pevností, posádkových pevností), systému signalizácie a štruktúry poštových systémov. Čínska akadémia kultúrneho dedičstva predstavila výsledky celoštátneho prieskumu výskumu Veľkého čínskeho múru – Great Wall Resource Survey (GWRS) organizovaného od roku 2005 Štátnou správou kultúrneho dedičstva. Čínski vedci cez online priamy prenos vysvetľovali úskalia spojené s výskumom tejto megastavby a riešili otázky nejednotnosti doterajších archeologických prieskumov v otázke evidencie, meraní a triedenia údajov. Vypracovali štandardizáciu, aby dosiahli jednotnosť metódy výskumu, klasifikácie a terminológie. Ďalšia sekcia bola „*Ripae et litora*“: Zásobovanie a bezpečnosť na riečnych a pobrežných hraniciach Rímskej ríše. V rámci témy sa prednášajúci zaoberali riečnou dopravou a koridormi, navigáciou, zásobovaním, prístavmi a plavidlami Severného a Čierneho mora, Dunaja a delty Rýna od 1. do 5. storočia.

Sekcia *Home away from home* (*Doma ďaleko od domova*) sa zaoberala migráciou a interakciou medzi rímskymi vojakmi a domácim obyvateľstvom. Štúdie izotopov stroncia a DNA uľahčili identifikáciu migrantov. Prípadové štúdie majú rozpoznať a definovať migráciu a mobilitu v hraničnom prostredí. V rámci sekcie sa bádatelia zaoberali otázkou, či môžeme hovoriť o transkultúrnom hraničnom prostredí, kde boli vytvorené a upravené nové normy, ktoré nie sú špecifické pre žiadnu entitu.

Sekcií bolo veľa, medzi nimi aj *Digitálny Limes*, *Nové výskumy v Moesii*, *V Ríši púšte je voda kráľom*, *Drobné nálezy všade*, *Rímsky imperializmus*, *Odev a ozdoby*, *Germánia*, *Feministi pri bránach* a rôzne iné bizarné názvy. Pre mňa boli zaujímavé sekcie *Hranice Rímskej ríše*, *Svetové dedičstvo krížom cez tri kontinenty* a *Rímske vojenské aktivity v období republiky*. V rámci Hraníc Rímskej ríše som mohla odprezentovať spolu s Ivanou Ozanič Roguljič a Nemanjom Mrdič projekt *Living Danube Limes* a úplne čerstvo dronom natočené video o plavbe rímskej veslice *Danuvina alacris* na slovenskom úseku Dunaja (5. – 10. 8. 2022), ktoré si vyslúžilo veľký potlesk a záujem zo strany divákov. Video je zverejnené na Youtube a bolo distribuované na webovej stránke kongresu. V rámci posterovej sekcie prezentoval Ján Rajtár spolu s Margarétou Musilovou geofyzikálnu prospekciu pevnosti v Iži, predmostí panónskeho Brigetia. Kamenná pevnosť v Iži bola postavená po markomanských vojnách. Dlhoročný záchranný výskum sa sústredil hlavne na časti jej opevnenia. Vnútoraná zástavba bola známa len z vykopávok pred prvou svetovou vojnou. Merania georadarom rakúskym projektovým partnerom z Ludwig Boltzmann Inštitútu vo Viedni v rámci LDL projektu priniesli poznatky o jej štruktúre. Prezentované boli aj prekvapujúce čerstvé výsledky meraní sonarom v Dunaji, poukazujúce na zvyšky rímskeho mosta. Počas samotného kongresu boli zorganizované ešte dve zaujímavé exkurzie. Prvá viedla

okrem návštevy menších táborov v teréne do Archeologického parku Xanten a lokality Fürstenberg (Colonia Ulpia Traiana) v Nemecku, druhá do Archeoparku ARCHEON v Alphen aan de Rijn v Holandsku. Pre mňa boli zážitkom drevené rímske lode, veslice a pramice, ktoré sa vďaka močaristému prostrediu delty rieky Rýn dokonale zakonzervovali. Holanďania aj Nemci vybudovali pre tieto historické riečne koráby nádherné moderné múzeá, kde je ich možné vďaka vynikajúcej konzervácii vidieť a obdivovať zblízka. Najkrajším exponátom je pramica De Meern 1 z 2. storočia, vystavená v múzeu kastela Hoge Woerd pri Utrechte. Loď bola objavená v roku 1997 a vyzdvihnutá v roku 2003. Prezentácia pramice je zaujímavá riešená, ako keby ležala vo vzduchu. Dá sa ju podívať, obdivovať zospodu, z boku a zhora. Zo skoro dvetisícročného dreva priam sála autenticita doby, človek si vie ihneď predstaviť dobových veslárov a náklad v nej. V múzeu sú vystavené aj originálne predmety potopené s loďou, dobové náradie, náklad, odev a navigačné pomôcky. Človek sa nevie vynadívať na toto krásne 25 m plavidlo. Mala som možnosť vidieť pred tromi rokmi aj švédsku kráľovskú loď Vasu zo 17. storočia v Stockholme. Vtedy ma premkol ten istý ohromujúci pocit ako teraz tu v Holandsku. Samotný kastel Hoge Woerd je odprezentovaný tiež supermoderne, nad pôvodnými zvyškami múrov, veží a brán bola architektmi postavená konštrukcia z ocele a dreva, rešpektujúca všetky pravidlá a zákonitosti ochrany kultúrnych pamiatok. Návštevníci si tak dokonaleedia predstaviť rímsku pevnosť na originálnom mieste, ako aj v troch dimenziách. Archeológ Erik Graafstal nám o tom všetkom podrobne porozprával. Na záver exkurzií sme mali ešte aj gastrokulinárske zážitky. Hostelia nás poctili pochúťkami podľa rímskeho receptára, čo tiež nemá človek možnosť často ochutnať.

XXV. Limes Kongres poskytol obrovský časový priestor na stretnutie expertov z celého sveta, vďaka exkluzívnym exkurziám, prednáškam a posedeniam sme sa mali možnosť spoznať, vymeniť informácie a dozvedieť mnohé zaujímavosti. Nechýbali ani úsmevné situácie, kedy sme v jednej nemeckej reštaurácii čakali v rámci organizovanej večere na šnicel tri hodiny, posledný účastník ho dostal až o polnoci.

Účasť na takomto svetovom kongrese sa stáva finančne čoraz náročnejšou. Len vďaka medzinárodným projektom, grantom a štipendiám si to jednotlivci môžu dovoliť. Ja by som sa chcela týmto poďakovať aj riaditeľovi Archeologického ústavu Českej akadémie vied v Brne Balázovi Komoróczyemu, aj vďaka ktorému sme mohli na XXV. Limes Kongrese participovať.

Margaréta Musilová

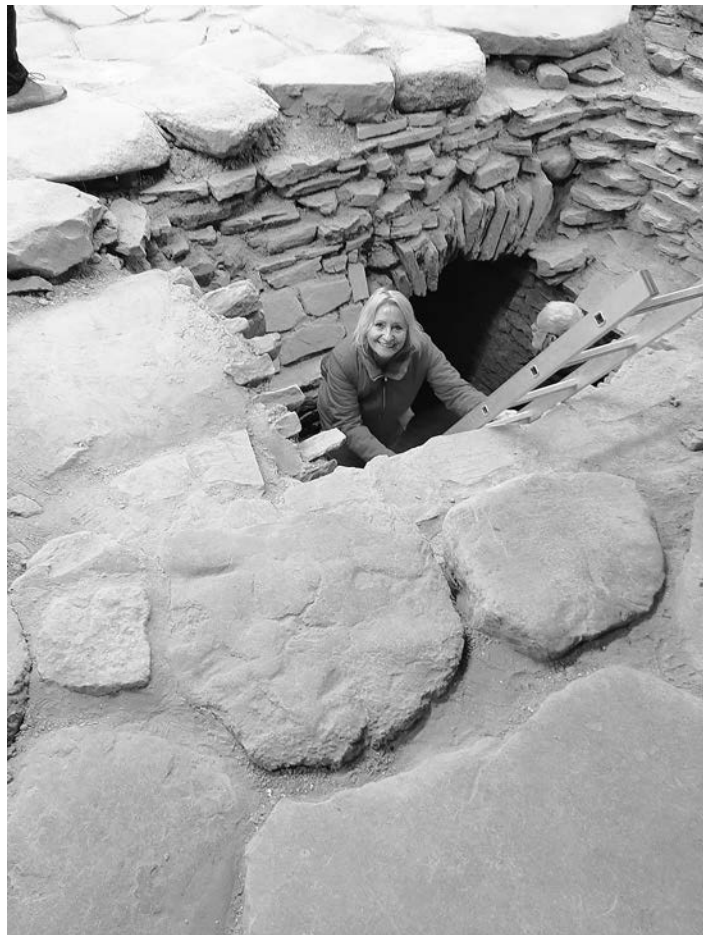
Pannonia Underground

Múzeum ISEUM SAVARIENSE v Szombathely (Maďarsko) organizovalo v dňoch 25. – 26. 11. 2021 medzinárodnú konferenciu na tému Nové smery v urbánnej archeológii v rámci projektu Pannonia Underground. Archeologička múzea Szilvia Bíró pôvodne plánovala toto podujatie už na rok 2020, ale kvôli pandémie sa presunulo na november 2021. Konferencia prebehla hybridnou formou, prezenčne aj online. Kvôli lockdownu v Rakúsku rakúski účastníci nemohli pricestovať, ale ukázalo sa, že dvojdná konferencia prebehla aj tak za plnej účasti v polovirtuálnom priestore.

Po otvorení konferencie riaditeľkou múzea Andreou Csapláros, predniesol prvý príspevok Ottó Sosztarits, archeológ

Savaria Múzeum v Szombathely. Foto: M. Musilová

M. Musilová vychádza spod Jantárovej cesty. Foto: Archív M. Musilovej

z Múzea Iseum na tému *Mesto pod mestom, milníky v topografickom výskume Savariel Town under the city – milestones in the topographical researches of Savaria*. Svojím zaujímavým príspevkom predstavil Savariu ako málo známe rímske mesto na Jantárovej ceste a s ním súvisiace nové objavy. Výskumy sa tu vedú od roku 1870 a systematicky od roku 1960. V rámci exkurzie sme si pod jeho vedením pod OTP bankou v centre mesta pozreli čadičovú dlažbu pôvodnej Jantárovej cesty *in situ* a *horreum*. Dostali sme sa vďaka objavom vynikajúco zachovanej kanalizácie aj pod úroveň cesty, čo zdôraznil p. Sosztarics. Zostúpiť pod úroveň tejto dôležitej komunikácie je unikátom. Druhý príspevok mal Miklós Kazmér z oddelenia paleontológie Eötvös Lóránd Univerzity v Budapešti, ktorý v príspevku *Existujú pevné dôkazy o deštruktívnom zemetrasení v Savarii?/Is there any hard evidence*

for a destructive earthquake in Savaria?, poukázal na rôzne stopy po zemetraseniach na stavbách, či dlažbách v minulosti nielen na príkladoch Savarie ale aj Carnunta. Historické pramene poukazujú na veľké zemetrasenia v Savarii v rokoch 455 – 456. Tretiu prezentáciu mala Margaréta Musilová v spoluautorstve s Branislavom Resutíkom, na špeciálne pozvanie organizátorov, aby vo svojom príspevku *Bratislavský hrad, výskum a prezentácia keltsko-rímskej akropoly/ Bratislava castle, excavation and presentation of the Celto-Roman acropolis*, predstavili unikátne nálezy rímskych stavieb na hrade s ich in situ prezentáciou, ktorú nám maďarskí aj rakúski kolegovia v dobrom závidia. Szilvia Bíró mala prednášku s názvom: *Interpretácia priestoru, prípadová štúdia o Arrabone (Győr) Interpreting the space: a case study of Arrabona*, v ktorej porovnáva chronológiu tábora s vicusom a prichádza k zisteniu, že výstavba oboch prebiehala paralelne. V roku 106 n. l. prichádza do Arrabony *ala I Ulpia contariorum milliaria civium Romanorum* a prvé kamenné stavby sú spojené s jej príchodom. David Bartus a Melinda Szabó v príspevku *Brigetio Underground: a new Roman cellar from the canabae/ Podzemie Brigetia: nová rímska pivnica z canabae* sumarizuje nálezy pivníc v Brigetiu a prezentuje posledný objav z roku 2020 vo vojenskom meste. Linda Dobosi v príspevku *Living and working in Brigetio – The architectural frame of life in the Roman civil town / Život a práca v Brigetiu – architektonický rámec života v rímskom civilnom meste*, sa venovala topografii civilného mesta na ploche 3000 m² a virtuálnym rekonštrukciám jednotlivých domov. Z mestskej archeológie rakúskeho St. Pölten prišiel Ronald Risy odprednášať príspevok o *Neskoroantickej správcovskej budove na Dómskom námestí/ Die spätantike Verwaltungsanlage am Domplatz von St. Pölten, Austria. Aelium Cetium*, ako sa mesto volalo v 4. storočí, keď bolo sídlom miestodržiteľa provincie Noricum. Najnovšie nálezy poukazujú na rozsiahly obytný a správcovský komplex. Karl Oberhofer a Andreas Picker: *Stratené a nájdené v Raetii. Definovanie rímskych pamiatok v Bregenz/ Lost & found in Raetia. Defining Roman monuments in Bregenz (A)* sa venovali GIS mapovaniu nielen známych a rekonštruovaných objektov ale aj tým, ktoré už boli zničené alebo boli len čiastočne odkryté. Tibor Polgár a Zsolt Simon predstavili v príspevku *ArcheoDanube, Archeologický park v mestskom prostredí ako nástroj pre miestny udržateľný rozvoj/ ArcheoDanube – Archaeological Park in urban areas as a tool for Local Sustainable Development* nové trendy v kultúrnom turizme, orientované viac na jednotlivca ako na masový turizmus, ktorý sa hlavne v dobe kovidovej pandémie stal menej atraktívnym. Záverom prvého dňa sme absolvovali prehliadku krásneho moderného múzea, pomenovaného podľa egyptskej bohyně Isis, kde sme zažili pravú rímsku hostinu. Druhý deň sme mali možnosť vypočuť si prednášky chorvátskych, maďarských, rumunských, rakúskych a srbských kolegov. Oana Toda a Monica Gui z Cluju/Rumunsko nám v prednáške *Ďalší kúsok antického puzzle/ Another piece of an ancient puzzle*, predstavili archeologické výskumy v centre Klužu/Cluju antického mesta *Napoca*. Tino Leleković sa v prednáške *Stav výskumu v Aelia Mursa, posledná rímska kolónia/ State of research of Aelia Mursa – The last Roman colony* venoval hlavne výskumu predmestí Mursy, dnešného Osijeku. Stefan Pop-Lazić a Bojan Popović nám priblížili najnovší stav výskumu v cisárskom paláci v Sirmiu (Sriemska Mitrovica)/ *Latest Research Results in Sirmium Imperial Palace*. V rámci našej Saskárskej exkurzie v roku 2017 sme mali možnosť vidieť nálezy v Sriemskej Mitrovici ako aj Osijeku. Väčšina nálezov svedčiaca o luxusnom životnom štýle pochádza zo 4. storočia. Tino Leleković spolu s Tanjou Lolić predstavili

výskumy v Sisaku z rokov 2008 – 2012 pod názvom *Mestská archeológia v rímskej Sisciil/ Urban archaeology of the Roman Siscia*. József Beszedes z Péter Pázmány z Katolíckej univerzity v Budapešti porozprávali o zaujímavých nových poznatkoch týkajúcich sa tzv. *contra Aquinca*, pevnosti oproti Aquincu v Rákospataku na východnom brehu Dunaja/ *New excavations on the territory of the Late Roman fort at Rákospatak (Budapest, XIII. district)*. Orsolya Láng, riaditeľka Múzea Aquincum v Budapešti, vtípne a pútavo nadhodila tému problematiky developerov a archeológov a položila otázku, či môžu tieto dva subjekty spolupracovať? / *Many a little makes a mickle – unusual developments with great archaeological results in the Aquincum Civil Town*.

Gabriella Fényes tiež z Múzea Aquincum sa kriticky postavila k maďarskej pamiatkovej starostlivosti v príspevku *Nové dáta v bielych škvrnách topografie Aquinca/ Neue Daten in den weißen Flecken der Topographie von Aquincum*. Veľmi zaujímavým bol príspevok Barbary Hajdú z Múzea Aquincum *Nedávno objavená cesta v miestach civilného mesta Aquincum/ A recently discovered road in the area of Aquincum's civil town*. Objav cesty, ktorá bola používaná ešte v 19. storočí, poukázal na to, že v močaristom pobreží Dunaja bola cesta postavená na drevených pilótach. Na záver rakúski kolegovia z Carnunta a Viedne Christian Gugl (Rakúska Akadémia Vied) a Martin Mosser (Stadtarchäologie Wien) zhrnuli najnovšie výsledky georadarovej prospekcie v rámci projektu ArchPro Carnuntum a spolupráce Pamiatkového úradu s Mestskou archeológiou Viedeň a Múzeom Viedne.

Príspevky boli publikované v roku 2022 v zborníku konferencie s rovnomeným názvom *Pannonia Underground, Proceedings of the international conference held at Szombathely, 25-26 November 2021*, Szilvia Bíró editor a vydavateľ Savaria Múzeum v Szombathely, Maďarsko, 329 strán, ISBN 978 9639827424.

Margaréta Musilová

Gerulata-Carnuntum – Geschichte lebt/ Gerulata-Carnuntum – Žažite históriu

Bratislava- Rusovce s rakúskou obcou Petronell finišujú s realizáciou cezhraničného Interreg projektu *Gerulata-Carnuntum – Geschichte lebt/ Gerulata-Carnuntum – Žažite históriu*. Cieľom je zachovanie kultúrneho dedičstva a zvyšovanie povedomia širokej verejnosti o významných kultúrnych pamiatkach na oboch stranách hranice. Súčasťou projektu je tiež vytvoriť možnosti na lepšie vzájomné spoznávanie života a kultúry pohraničných regiónov ako aj výmena vzájomných skúseností a rozvoj spolupráce medzi zúčastnenými samosprávami a ich komunitami. Prostredníctvom moderných marketingových aktivít sa budú archeologické a kultúrne hodnoty – spoločné prvky Rímskej ríše, nachádzajúce sa na území mestskej časti Bratislava-Rusovce a obce Petronell-Carnuntum, zatriktívňovať a propagovať pre turistov tak v rámci ako aj mimo pohraničnej oblasti pre obyvateľov celého projektového regiónu tak, aby sa pre nich stali hmatateľnými a lepšie rozpoznateľnými. Okrem projektových partnerov, ktorí sú zastúpení pani starostkou Rusoviec Luciou Henčel Tulekovou a burgermajstrom Petronellu pánom Martinom Almstädterom, patria k strategickým partnerom Archäologischer Kulturpark Niederösterreich Betriebs GmbH Römerstadt Carnuntum, Donau Niederösterreich Tourismus GmbH, Múzeum mesta Bratislavy a Bratislavská organizácia

cestovného ruchu. Ďalšími partnermi je Slovenský ľudový umelecký kolektív a Metropolitný inštitút Bratislavy.

Okrem investičných akcií (vybudovanie prístupovej cesty, malé parkovisko, nová vstupná brána na pozemok NKP dom s *hypocaustum* atď.) je obsahom projektu film, brožúra, infotabule, exteriérové pexeso a Rímske hry, v rámci ktorých sa usporiadal letný tábor pre deti a medzinárodná konferencia „Rimania a antický svet v 21. storočí“.

Konferencia bola vyvrcholením cezhraničného projektu Interreg V-A Slovensko – Rakúsko, realizovaného Mestskou časťou Bratislava-Rusovce a rakúskou obcou Petronell-Carnuntum. Jej hlavným cieľom bola prezentácia pamiatok z doby rímskej a ich turistického potenciálu, napomôcť rozvoju destinačného turistického marketingu a v neposlednom rade aj poukázanie na to, akú úlohu plnia tieto pamiatky pri budovaní historického povedomia obyvateľstva, ako aj vzťahu obyvateľstva k historickým pamiatkam a archeologickým náleziskám. Nad medzinárodnou konferenciou „Rimania a antický svet v 21. storočí“ udelila záštitu Slovenská komisia pre UNESCO.

V úvodnej prednáške Jaroslava Schmidtová (MMB) predstavila Gerulatu ako komplexnú sídelnú jednotku. Kastel sa nachádzal v mieste dnešnej konferencie v časti Bratislava-Rusovce. Poznáme jeho štyri stavebné etapy, polohu, rozlohu, miesto civilnej osady ako aj siedmich pohrebísk a zázemie, kde boli preskúmané rustikálne sídlisko a *villy rustici*. Premietnuté boli dejiny výskumu a výsledky posledných rokov. Predstavené boli tri polohy, zapísané do zoznamu svetového dedičstva UNESCO. Ďalšie zážitky získali účastníci konferencie pri hlavnom programe Rímskych hier, ktorých sa zúčastnilo niekoľko historických skupín.

Pavel Titz (NM Praha) sa prezentoval prednáškou „Rímske dedičstvo a jeho odkaz. Individuálne inšpirujúce, medzinárodné zjednocujúce a globálne záväzné fenomény“. Zaoberal sa rozsahom a trvanlivosťou vplyvu Rimanov, ktorí ovládali alebo významne ovplyvňovali územia viac ako 40 moderných krajín a ako súčasná generácia vedcov, študentov, návštevníkov múzeí zdieľa radosť zo všetkého rímskeho. Upozornil na konfrontáciu čoraz silnejšej digitalizácie a technologizácie s archaickým ľudstvom a uprednostnenie dotýkať sa starovekých artefaktov či replík a spoznávania spôsobu života našich predkov. S nadhľadom cituje zábavný snímok Monty Pythona *Život Briana* – za čo ďakujeme Rimanom: za akvadukt, sanitu, medicínu, vzdelanie, víno, verejný poriadok, zavražďovanie, cesty, sladkovodný systém a verejné zdravie. Vo filme sa však spomína aj mier, *Pax Romana*.

Orsolya Láng (Aquincumi Múzeum) v prezentácii „Chceme oveľa viac... – najnovší vývoj a turistické atrakcie v archeologickom parku Aquincum“ zdôraznila, že Múzeum a archeologický park BHM Aquincum vždy zohrávali dôležitú úlohu v rímskej archeológii v Maďarsku a využívanie rímskeho archeologického dedičstva Budapešti bolo kľúčovou úlohou od konca 19. storočia. Okrem stálych expozícií najvýznamnejších nálezov (napríklad slávneho vodného organu) boli otvorené aj dočasné expozície zamerané na viaceré segmenty rímskeho každodenného života (napr. rímske stravovacie návyky, interiéry, odevy atď.). V súčasnosti okrem tradičného spôsobu vystavovania rímskych pamiatok verejnosti sa rekonštruovali (a prerábali) budovy, vybudovalo sa mytologické ihrisko, ktoré sa využívalo na múzejnú pedagogiku, ako aj na viaceré múzejné podujatia. V súčasnosti sa buduje nová promenáda a vstupný komplex, aby sa dostali k ľuďom aj mimo areálu múzea a zároveň sa pripravuje nová interaktívna výstava zameraná na Aquincum limes. Hlavným cieľom nového vývoja

Účastníci konferencie v Rusovciach – antickej Gerulate

a turistických atrakcií – spolu s početnými festivalmi a inými menšími podujatiami organizovanými múzeom prakticky každý mesiac – je poskytnúť návštevníkom pohľad na to, aký mohol byť rímsky život pozdĺž Limes, a priblížiť rímsky každodenný život. Na druhej strane je rovnako dôležité pokračovať v archeologickom výskume v parku, ako aj vo vykonávaní vykopávok financovaných developermi inde v sídliskovom komplexe Aquincum s cieľom zachrániť a zdokumentovať rímske dedičstvo Budapešti.

Kolegovia zo Slovinska Bernarda Zupanek a Nejc Kovačič (Mestské múzeum v Lubľane) informovali o Archeologickom parku Emona, pozostatku rímskej Colonia Iulia Emona. Prezentovali dlhú históriu parku, obnovu marketingových stratégií a inovatívnych prístupov, ktoré sa používajú na získanie nového publika a opätovné zapojenie existujúcich návštevníkov. Predstavili stratégiu a ako pracovať v rámci rozmanitého trhu a tvrdej konkurencie v oblasti kultúrneho cestovného ruchu v slovinskom hlavnom meste. Predstavili dva projekty financované EÚ, do ktorých sú v súčasnosti zapojení a ich úlohu v úsilí o oživenie emonského dedičstva a archeologického parku. Práve v spolupráci na projektoch financovaných EÚ vidia možnosť k prekonaniu uvedených výziev a prezentácii rímskeho dedičstva pomocou moderných digitálnych nástrojov.

Markus Gschwind (Bayerischen Landesamt für Denkmalpflege) koordinátor pre svetové archeologické dedičstvo na bavorskom úrade pre ochranu pamiatok v Mníchove (Pamiatkový úrad) porovnal dve lokality pomocných jednotiek v Abusine, dnešnom Einingu a Ruffenhofene. Obe lokality sú súčasťou svetového dedičstva „Hranice Rímskej ríše“. Dnes sú dôležité časti oboch lokalít vo verejnom vlastníctve a ako „rímske parky“ sú prístupné verejnosti. Abusina bola známa a prezentovaná od konca 19. storočia, archeologický význam v Ruffenhofene verejnosti nebol veľmi známy. Po zápise do Zoznamu svetového dedičstva došlo na oboch lokalitách k valorizácii archeologického dedičstva, avšak veľmi odlišným spôsobom. Príspevok predstavil, ako sa tieto dve lokality vyvinuli na dôležité regionálne centrá pre interpretáciu lokality svetového dedičstva „Hranice Rímskej ríše“.

Miroslava Daňová (Trnavská univerzita) a Ján Rajtár (AÚ SAV, v. v. i. Nitra) informovali o rímskom vojenskom tábore v Iži, jeho polohe, histórii, dejinách výskumu a zápise do Zoznamu UNESCO. Na propagácii lokality sa podieľajú individuálne aj spoločnými silami najmä Obec Iža, Podunajské múzeum v Komárne, Archeologický ústav SAV, v. v. i. a Trnavská univerzita

v Trnave. Na lokalite bol oživený archeologický výskum a prezentovaná zaujímavá forma „in situ“ rekonštrukcie pôdorysu vojenských barakov, vytvorená z trávneho porastu rôznej dĺžky. Ďalšou novinkou je vytvorenie aplikácie s rekonštrukciou vojenského tábora v Iži v rámci projektu Living Danube Limes.

Balázs Komoróczy (AV ČR Brno) v prezentácii „Mušov – česká brána do Rímskej ríše“ popisuje Mušov-Burgstall ako centrálnu opevnenú logistickú a veliteľskú základňu, kde okrem základne je známych minimálne 25 ďalších dočasných táborov. Sú dokladom germánskych operácií rímskeho cisára Marca Aurélia, ktoré sa tu odohrali počas markomanských vojen. Ich verejná prezentácia však zohrávala dlhodobu nepodstatnú úlohu, čo sa však zmenilo v posledných rokoch. Prvým výstupom dlhodobého prezentačného konceptu bola stála expozícia „Romania a Germáni v regióne Pálavských vrchov“, ktorá bola sprístupnená verejnosti v Regionálnom múzeu v Mikulove na jar 2007. V rámci výstavy takmer po 20 rokoch od objavenia našla svoje právoplatné miesto aj mimoriadna zbierka nálezov z kniežacieho hrobu pri Mušove-Burgstall. V roku 2015 bol zriadený náučný chodník „Mušov – brána do Rímskej ríše“. Návštevníkov zavedie na miesto nálezu slávneho kniežacieho hrobu či rozsiahleho germánskeho sídliska na okraji mesta obce Pasohlávky. Ďalšie informačné panely s jednotným vizuálnym štýlom boli inštalované aj na miestach rímskych dočasných táborov v obciach Ivaň, Modřice a Jevíčko. V rokoch 2018 – 2020 sa s finančnou podporou Akadémie vied Českej republiky realizoval projekt „Návštevnícke centrum Mušov – brána do Rímskej ríše“. Prezentuje okrem iného originály rímskych militárií a iné nálezy, atraktívny dokumentárny film a interaktívne dotykové obrazovky s veľkým množstvom informačných a vzdelávacích hier. Popri každodenných službách ponúka jednorazové aktivity, prednášky a vzdelávacie programy. Najvýznamnejší je rímsko-germánsky festival GERMANIA SUBACTA, ktorý sa koná každoročne v septembri.

Lilian Raseli (Open Air Museum Augusta Raurica) v prezentácii „Minulosť v súčasnosti – nové formy digitálnej interpretácie v rímskom meste Augusta Raurica“ informovala o realizácii inovatívnych projektov majákového charakteru v archeologickom parku. Skanzen rímskeho mesta Augusta Raurica je výskumným miestom a zároveň múzeom. Nachádza sa v blízkosti dnešného mesta Bazilej na Rýne. Inštitúcia sa stará nielen o 20 pamiatok, ktoré sú stále viditeľné na mieste starovekého mesta, ale aj o 2 milióny archeologických predmetov vo svojej zbierke. Veľkou výzvou prezentácie lokality v strede husto osídlenej oblasti je, aby ostala atraktívna aj v budúcnosti. Prvá transformovaná oblasť bola otvorená v máji 2022 v oblasti rímskeho obchodného komplexu. Podľa počiatočných zistení táto forma prezentácie výrazne predĺžila dĺžku pobytu návštevníkov, predovšetkým mladších ročníkov. Získané poznatky budú zapracované v ďalšom projekte v oblasti rímskeho divadla, ktoré je najzachovalejšie severne od Álp.

Účastníci konferencie vyjadrili vďaku za možnosť zúčastniť sa rímskych hier a medzinárodnej konferencie v Bratislave-Rusovciach. Vďaka dobrej organizácii a srdečnej pohostinnosti sa podarilo vytvoriť neuveriteľne príjemnú a plodnú atmosféru pre prednášky, ako aj pre neformálne diskusie. Účastníci skonštatovali, že všetci zdieľajú rovnaké výzvy a snahu prezentovať rímske pamiatky návštevníkom čo najlepším spôsobom. Nás osobne veľmi potešil Dr. Markus Gschwind, koordinátor pre archeologické dedičstvo UNESCO v Mníchove, ktorý vyzdvihol veľkú oddanosť zachovaniu a sprostredkovaniu rímskeho dedičstva, ktoré existuje v Gerulate-Rusovciach na úrovni starostu obce,

výskumného pracovníka a pracovníkov múzea, projektového manažmentu a obyvateľstva. Vyzdvihnutá bola komorná atmosféra konferencie, ktorá priniesla plne sústredený prehľad o téme a možnosť vzájomného poznania našich metód pri prezentácii rímskych lokalít, čo prekonal prínos podobne tematicky zameraných sekcií na veľkých konferenciách. Navrhnuté bolo aj hľadanie príležitostí a spôsobov, ako predstaviť a propagovať lokality verejnosti, ku ktorej má každý účastník prístup, čo by malo byť témou nového stretnutia.

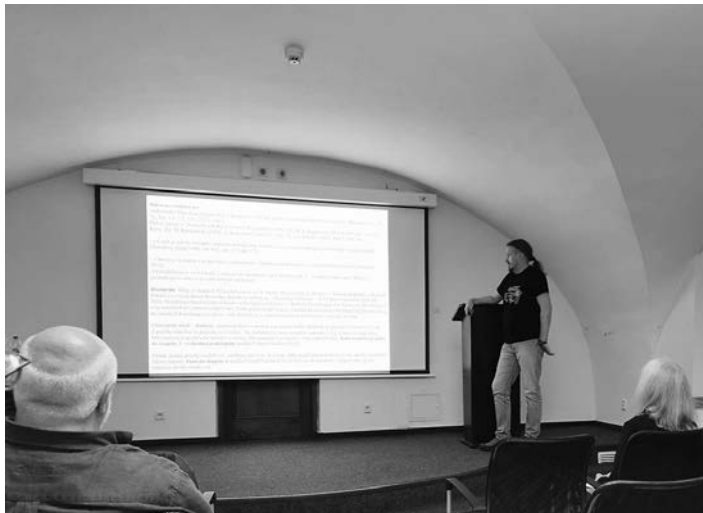
Jaroslava Schmidtová

XVII. protohistorická konferencia Archeologie barbarů 2022

V dňoch 8. – 10. 9. 2022 sa konal XVII. Ročník protohistorické konferencie Archeologie barbarů. Hostiteľom konferencie bolo Prácheňské muzeum v Písku, spoluusporiadateľmi Archeologický ústav Akademie věd ČR, Brno, v. v. i., Archeologický ústav SAV, v. v. i. v Nitre, Katedra klasickej archeológie Trnavskej univerzity v Trnave a Numismatické oddělení Národního muzea, Praha. Konferencie sa zúčastnili bádatelia z piatich krajín.

Usporiadatelia sa rozhodli pre tematicky nevyhranenú náplň od neskorej doby laténskej po koniec doby rímskej.

Po úvodných uvítacích slovách J. Prášeka, riaditeľa Prácheňského múzea a P. Červáka, vedúceho Odboru kultúry a pamätokvé péče Jihočeského kraje spolu odznelo 15 prednášok: T. Hiltcher – E. Průchová – O. Chvojka – V. Kozák: Aktuální stav výzkumu v ploše dálnice D4 z pohledu archeologie doby železné a doby římské (předběžná zpráva); J. John: Výsledky povrchového průzkumu lokality Olšovice (okr. Prachatic); B. Komoróczy – M. Vlach: Nové výzkumy římského vojenského zásahu ve středním Podunají; J. Jílek – M. Teska: Soubor z pozdní doby laténské z Lesonic, okr. Znojmo. Příspěvek ke kontaktům mezi středním Podunajím a Polskem v mladší době předřímské; Z. Beneš – V. Čistáková – E. Droberjar – J. Militký: Elity na sídlišťích mladší doby římské v Čechách? Příkladová studie Vrbová Lhota na Nymbursku; P. Zavřel: Archeologie doby římské a doby stěhování národů na jihu Čech; E. Droberjar – V. Varsík: Elity doby římské u stredoeurópských Svěbov – Ku koncepcii nového projektu APVV (2022 – 2026); E. Smółka-Antkowiak: Horsemen (?) in social structures. Spatial analysis of dispersion of spurs at selected cemeteries of the przeworsk and wielbark culture; I. Bazovský: Súčasti honosného konského postroja germánskeho jazdca z Borinky; K. Blažková – J. Bezáková – J. Jiřík: Unikátní nález závěsu koňského postroje v Salinově prvním stylu z Řevničova (okr. Rakovník); Z. Beneš: Nové výzkumy a poznatky o době římské z Plaňan, okr. Kolín; Z. Beneš: Keramika počátku doby římské ze sídliště v Mlékojedech, okr. Mělník – kulturně-chronologické srovnání optikou petrografických analýz; P. Horník: Pohřebiště z doby římské v Hradci Králové-Slezském Předměstí; K. Elschek – K. Hladíková – P. Dragonidesová: Předběžné výsledky výzkumu sídelního a funerálního areálu v Kostolišti (okres Malacky); G. Olmsted: The Origins of the Gundestrup and Chiemsee Cauldrons; U. Roider: Gundestrup Cauldron and Chiemsee Cauldron – Remarks on their cosmological context; V. Salač: Známe etnicitu našich Keltů a Germánů?; G. Březinová – M. Budaj – R. Čambal: Aktuální stav bádania v dobe laténskej v povodí Čiernej vody; J. Rajtár: K niektorým novým nálezom

Svoj príspevok prednáša R. Čambal

Komentovaná prehliadka výstavy

z doby sťahovania národov na západnom Slovensku; J. Pinar Gil: Some new Ostrogothic finds from Italy; M. Dalceggio: Privileged female burials in the Italian peninsula between the second half of the 6th to the end of the 7th centuries AD: material culture, contexts, and problems.

Prezentovaných bolo aj päť posterov: J. Kucharík: Výstava Rimania a Slovensko; V. Turčan: Nálezy z germánských sídlisk uložené v zbierkach SNM-Archeologického múzea – príprava katalógu; J. Blažek – J. Crkal – J. Doležalová – J. Witan: Nové nálezy doby sťahování národů v severozápadních Čechách; M. Kucharík: Sídliště z doby římské v Hostomicích u Bíliny, okr. Teplice; P. Hušták: Nálezy římsko-provinciální keramiky v kontextu sídelního areálu z mladší doby římské, k.ú. Lhánice, Vysočina.

Súčasťou programu bola aj komentovaná prehliadka výstavy „Keltové na jihu Boiohaema“ s unikátnymi nálezmi, ktorá bola pôsobivo inštalovaná.

Bolo to už druhé „pokoronové“ stretnutie v rámci uvedenej série konferencií a zdá sa, že okolnosťami vynútená pauza neubrala na účasti ani na kvalite príspevkov.

Vladimír Turčan

Konferencia Včasný stredovek v Karpatoch v Poľsku

V dňoch 3. – 4. 11. 2022 sa v Krosne (PL) uskutočnila ďalšia zo série úspešných medzinárodných vedeckých konferencií, ktoré mapujú archeologický výskum v oblasti Karpát a umožňujú výmenu skúseností bádateľov z Poľska, Slovenska a Ukrajiny. Organizátori z Podkarpatského múzea v Krosne volia témy stretnutí podľa chronologických období (po ukončení cyklu novovekom sa téma znovu vráti do najstarších období praveku), alebo podľa tematických okruhov (napr. výšinné sídliská, sakrálné stavby, archeoparky a pod.). Tohtoročná konferencia bola zameraná na včasný stredovek v Karpatoch (Wczesne średniowiecze w Karpatach). Od poslednej krosnianskej konferencie s obdobným zameraním (rok 2004) ubehlo 18 rokov. Za ten čas sa udialo mnoho podnetných terénnych i teoretických výskumov, čo vytvorilo dostatočnú bázu pre konferenciu v roku 2022. Na dvojdnovom vedeckom stretnutí odznelo spolu 15 referátov v autorskom zastúpení bádateľov hostujúcej krajiny Poľska, Slovenska a Ukrajiny. Boli medzi nimi širšie koncipované práce spájajúce historický a archeologický výskum, materiálové práce s výsledkami rozsiahlych či krátkodobých výskumných aktivít, historiografické príspevky, ozrejmujúce dejiny archeologického výskumu a napokon referáty s výsledkami interdisciplinárnych postupov.

Konferenciu otvoril riaditeľ Podkarpatského múzea mgr J. Gancarski. Prvú sekciu, ktorej predsedal prof. dr hab. R. Berest z Lvova (UA), uviedol prof. dr hab. M. Parczewski (Rzeszów) zaujímavým pohľadom na lokalizáciu Lendzanov a ich vzťah so starými Maďarmi v 10. storočí na základe nových poznatkov archeológie a s využitím historických prameňov. Slovansko-staromaďarské kontakty boli v centre pozornosti aj v prednáške dr hab. M. Floreka (Lublin), ktorý ich vo svetle archeologických výskumov sledoval v Sandomierskej oblasti v 10. – 13. storočí. Tri referáty kolegov zo Sanoku predstavili „tajuplnú osadu“ z prelomu 1. a 2. tisícročia v Sanoku (Białej Górze), stan. 94 (dr Piotr Kotowicz), včasnostredoveké mohylové pohrebisko v Srogowie Dolnym, gm. Sanok (mgr G. Glinianowicz, mgr M. Glinianowicz) a včasnostredovekú osadu v Trecpzy, gm. Sanok (všetci traja predchádzajúci referujúci). V diskusii zaujala najmä výšinná lokalita v Sanoku, odkiaľ pochádza veľké množstvo železnej industrie, pričom iné sídliskové prejavy absentujú.

Zástupcovia hostiteľského múzea mgr Jan Gancarski a mgr Tomasz Leszczyński predstaviť výsledky najnovších výskumov na známom hradisku „Wały Królewskie“ v Trzciny, gm. Jasło, kde je v súčasnosti vybudovaný veľkolepý archeoskanzen Karpacka Troja. Výskum včasnostredovekých objektov sa realizoval aj neinvazívnou metódou za pomoci gradiometra.

Na konferencii bolo pomerne silné zastúpenie zahraničných bádateľov. Z Ukrajiny sa zúčastnili štyria kolegovia z Lvova. Dr hab. W. Hupało predstavila nové poznatky o fortifikácii kniežacieho Dźwinogrodu a dr I. Lutsyk sa zaoberala stredovekými ženskými ozdobami hlavy v haličsko-volyňskej oblasti.

V popoludňajšej sekcii, ktorú viedol prof. M. Parczewski, odznela prednáška prof. R. Beresta o štúdiu pamiatok stredovekého mníšstva Haliče bádateľmi 19. – polovice 20. storočia a napokon Dr. N. Bułyk priniesla referát o histórii archeologického výskumu stredovekých miest Galície v medzivojnovom období 20. storočia.

Záber do konferenčnej sály. Foto: M. Kotorová Jenčová

Slovensko na konferencii zastupovali piati bádatelia. Autorka príspevku priblížila výsledky krátkodobého výskumu včasnostredovekých objektov z Vranova-Čemerného, na slovanské pamiatky bohatej lokality v povodí Tople a PhDr. M. Soják, PhD. (Spišská Nová Ves) sa venoval slovanskému osídleniu miesta svojho pôsobenia. Zaslúženú pozornosť vzbudila prezentácia 15 rokov výskumu v Bojne v podaní PhDr. K. Pietu, DrSc. a Mgr Z. Robaka, PhD. (Nitra), ktorí pripomenuli známe i menej známe reálie tohto konglomerátu unikátnych včasnostredovekých hradísk. Slovenskú časť referátov uzavrel doc. PhDr. M. Ruttkay, CSc. (Nitra) zaujímavým príspevkom z inej spoločenskej society aká zrejme bola na Bojne. Zaoberal sa životom na vidieku (?) na príklade osady a pohrebiska v Bajči, s využitím archeozoologických a ďalších prírodovedných analýz.

Súčasťou prvého dňa konferencie bola prehliadka novej archeologickej expozície Podkarpatského múzea v Krosne. Expozícia v sugestívnom podzemí sídla múzea so zachovanými stredovekými stavebnými prvkami prezentuje praveké a stredoveké dejiny Krosna a okolia. Unikátne exponáty dopĺňajú scénické kompozície, moderné multimediálne technológie a prezentačné prvky pre zrakovo handikepovaných návštevníkov. Pokračovaním expozície je reštaurovaná múzejná prezentácia početných nálezov z výskumov na námestí v Krosne. Zachovalo sa tu mnoho stredovekých a včasnónovovekých predmetov z organických materiálov – z dreva a kože.

Večer patrilo priateľským rozhovorom počas spoločenského stretnutia, kde v mnohých prípadoch ďalej pokračovala neformálna diskusia o odborných témach.

Druhý deň konferencie, v tretej sekcii, ktorej predsedal doc. PhDr. M. Ruttkay, CSc., odzneli štyri referáty. Trojica autorov, mgr J. M. Fraš, mgr E. Kalebuk a mgr M. Materna (Wieliczka, Bochnia), predstavila výsledky výskumu mohyly K12 na polohe 120 v Bochni, woj. Małopolskie, mgr M. Materna informoval o objave stredovekej drevenej studne v Lipnicy Murowanej, pow. Bocheński z hľadiska archeologických a pamiatkárskych postupov, dr hab. K. Jaworski a dr E. Lisowska (Wrocław) sledovali priesmyky a riečne údolia križujúce Sudety a predstavili obraz včasnostredovekého slovanského osídlenia tejto oblasti. Prednáškovú časť uzavrel prof. dr hab. Ing. M. Krąpiec (Krakov) s príspevkom Absolútne datovanie včasnostredovekých objektov v Karpatoch, v ktorom prezentoval nové možnosti rádiokarbónového datovania.

Popri podnetných referátoch odzneli často ešte podnetnejšie diskusné vstupy v troch diskusných blokoch. Pre konferencie v Poľsku typické dlhé a „výživné“ diskusie prinášali nielen otázky na referujúcich, ale často aj odpovede či usmernenia z pléna pri problematických otázkach, otvorených pre samotných autorov.

O tomto v podstate takéto stretnutia sú – o priestore na výmenu názorov a poznatkov.

Konferenciu uzavreli záverečným slovom prof. M. Parczewski a riaditeľ Podkarpatského múzea v Krosne mgr J. Gancarski, ktorého zásluhou sa tieto konferencie už vyše dvoch desaťročí konajú. Podkarpatskému múzeu patrí úprimná vďaka za tradične vysokú kvalitu organizácie stretnutia, priateľskú atmosféru a tvorivé odborné medzinárodné fórum.

Z konferencie bude vydaný publikačný výstup tak, ako to bolo pri všetkých doterajších konferenciách Podkarpatského múzea v Krosne.

Mária Kotorová Jenčová

Príspevok bol podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe Zmluvy č. APVV-19-0563 a projektom VEGA 2/0115/22.

Workshop Historická krajina na strednom Pomoraví v Mikulčiciach-Trapíkove

V dňoch 10. – 11. novembra 2022 sa vo výskumnej základni Archeologického ústavu AV ČR, v. v. i. v Mikulčiciach-Trapíkove konal workshop členov a spolupracovníkov výskumného projektu zameraného na detekciu, štúdium a ochranu historických krajinných prvkov v oblasti Mikulčicko-kopčianskej sídelnej aglomerácie. Projekt, na ktorého realizácii sa okrem Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. spolupodieľa aj Filozofická fakulta UK v Bratislave a Pamiatkový úrad SR, je podporený výšehradským grantom z Medzinárodného výšehradského fondu. Po úspešných terénnych aktivitách v letných mesiacoch sa hlavní koordinátori celého projektu (M. Hladík a K. Hladíková) rozhodli zhodnotiť svoj doterajší postup v širšom kontexte a načrtnúť perspektívu výskumu do najbližšieho obdobia. Tejto téme bol napokon venovaný aj prvý z príspevkov, pojednávajúci o kultúrnej krajine na strednom Pomoraví. Aspekty pamiatkovej ochrany kultúrnej krajiny na Slovenku zhodnotili vo svojom príspevku P. Bisták, P. Kmeťová a P. Grznár. Poukázali pritom na skutočnosť, že o ochranu pamiatok a kultúrnej krajiny sa musí na Slovensku ešte stále urputne bojovať, čo autori príspevku demonštrovali na ešte nedávno aktuálnom pláne stavby multinodálneho logistického centra v priestore medzi Holíčom a Kopčanmi (v tesnej blízkosti Kačenárne a Kostola sv. Margity Antiochijskej). Ďalšie príspevky sa dotkli rôznych aspektov leteckého laserového skenovania (LLS). M. Neumann prezentoval na konkrétnych príkladoch cesty a problémy interpretácie reliktovej identifikovaných na vizualizáciách dát LLS. Prístupy k spracovaniu a k spôsobu vizualizácie LLS dát v prostredí geografických hraníc, kde často dochádza k problémom v kompatibilitate dát, predstavili A. Bucha Rášová a T. Lieskovský. Do virtuálneho prostredia preniesol publikum T. Červík prezentujúci výsledky svojej práce na tvorbe interaktívnej mapy, ktorá bude jedným z výstupov projektu výskumu krajiny stredného Pomoravia. Posledný príspevok predstavili B. Komoróczy a M. Vlach. Venovali sa v ňom spracovaniu veľkého súboru dát, a to na príklade nálezov mincí a spôn. Ako ukázali autori príspevku, analýza niekoľkotisícových súborov uvedených nálezov môže priniesť zaujímavé výsledky, ktoré dokresľujú správy známe z historických prameňov (napr. klesajúci počet rímskych spôn po markomanských vojnách a súčasne stúpajúci počet

M. Hladík pri odbornom výklade v areáli hradiska Mikulčice-Valy. Foto: M. Neumann

V depozitári keramických nádob na archeologickej základni v Mikulčiciach-Trápíkov. Foto: M. Neumann

rímskych mincí nájdených na Morave pravdepodobne indikuje zmenu spôsobu „kupovania“ Markomanov Rímskou ríšou). Prednášková časť workshopu bola ukončená diskusiou, na ktorú nadviazalo bohaté večerné pohostenie a rozhovory v kuloároch do neskorých nočných hodín.

Druhý deň stretnutia bol venovaný odbornej exkurzii veľkomoravského hradiska Mikulčice-Valy, ktorú po odbornej stránke zastrešili svojím výkladom G. Dreslerová a M. Hladík. Po krátkom predstavení nového návštevníckeho centra s rozhľadňou nás M. Hladík oboznámil s pôvodným charakterom nivnej krajiny okolia hradiska, ktoré bolo v 9. storočí bohato pretkané ramenami rieky Morava. Jej výzor nápadito sprítomňovali aj úmyselne ponechané pásy vysokej trávy, ktoré v inak nízko pokosenom trávniku jasne naznačovali priebeh pôvodných riečnych koryt. Po prechode cez jedno z koryt (v mieste pôvodného veľkomoravského dreveného mosta) sme prešli popri Bielom dome – najstaršej výskumnej základni J. Poulika – až k expozícii prezentujúcej veľkomoravský kostol č. 2. Po podrobnom výklade M. Hladíka sme sa opäť presunuli von a zamierili sme k veľkomoravskej bazilike, základom paláca a následne ku kostolu č. 4 a 5. V týchto miestach sa nachádzal okraj akropole oddelený od okolia valom a riečnym korytom. To bolo kedysi preklenuté dreveným mostom s pozoruhodnou lomenou konštrukciou, ktorá viedla k dvorcu s dvojapsidovou rotundou č. 6. Po korune pôvodného

zemného násypu sme prešli až ku kostolu č. 9, ktorého poloha bola v 1. polovici 15. storočia využitá na stavbu menšej pevnosti (z pohrebiska v okolí tohto kostola pochádza jeden z posledných nálezov veľkomoravského meča). Návštevou štvorkonchovej stavby sa terénna časť prehliadky ukončila a celá výprava sa vrátila na archeologickú základňu v Trápíkov, kde nám M. Hladík sprístupnil depozitáre nálezov. Predstavenie veľkomoravskej keramiky a zakonzervovaných drier z mostných konštrukcií tvorilo definitívnu bodku za celodennou exkurziou. Po následnom obede sa účastníci stretnutia rozlúčili v nádeji, že stretnutie v malebnej krajine mikulčických luhov a nív v podobnom zložení nebolo vonkoncom tým posledným.

Martin Neumann

53. ročník konferencie Archaeologia historica v Kukse

V dňoch 19. – 23. septembra sa v prostredí východočeského Kuksu konal v poradí už 53. ročník medzinárodnej konferencie archeológie stredoveku – Archaeologia historica. Po dvoch rokoch, kedy nebolo možné realizovať klasické osobné stretnutie (v roku 2020 sa malo uskutočniť na Zemplínskej Šírave, no bolo z epidemiologických príčin presunuté na nasledujúci rok, ale aj vtedy sa konferencia uskutočnila len online formou), bol tento ročník – uskutočnený už „naživo“ – uvítaný s o to väčšou radosťou. Organizátormi konferencie bolo tento rok kvarteto českých a moravských inštitúcií – Ústav archeológie a muzeológie Filozofickej fakulty Masarykovej univerzity v Brne, Národný pamiatkový ústav, Archeologický ústav AV ČR v Brne a Katedra archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Hradec Králové. Téma tohto ročníka – archeológia hygieny – nebola zvolená náhodne. Úmyselne reflektovala celosvetové dianie v uplynulých rokoch a predstavovala za ním i akúsi pomyselnú (i želanú) „bodku“. Zodpovedajúco tomu bolo zvolené i miesto konania konferencie – veľkolepý barokový špitál grófa Františka Antonína Šporka v Kukse, ktorý dlhé roky slúžil ako špitál pre vojnových veteránov a nemocnica s prídruženou lekárnou U Granátového jablka.

Predpoludnie prvého dňa konferencie bolo vyhradené na príchod a registráciu účastníkov. Tak ako po minulé roky, aj teraz organizačný tím potešil prihlásených viacerými knižnými publikáciami, ktoré dostal každý v plátenných taškách s aktuálnym logom konferencie. Za miesto rokovania bol zvolený bývalý refektár v západnom krídle špitála. Spoločné stretnutie zahájili príhovory organizátorov (P. Hrubý, P. Drnovský a správkyňa objektu špitála v Kukse), na ktoré nadviazali jednotlivé bloky prednášok na rôzne témy – 1. Hygiena, odpady, choroby a lekárstvo; 2. Choroby, liečba a hygiena na základe výskumu kostrových pozostatkov; 3. Hygiena a odpad na dedine, v meste, v kláštore a na hrade; 4. Výroba, odpad a životné prostredie v predindustriálnom období dotykom archeológie; 5. Hygiena, lekárstvo a liečiteľstvo novej doby; 6. Kúpeľníctvo.

Bohužiaľ, nie všetky ohlásené príspevky mohli odznieť naživo pred auditoriom v refektári špitálu, s čím sa však organizátori vedeli vysporiadať preskupením niektorých tematických blokov prednášok. Počas nich sa poslucháči mohli zoznámiť s rôznymi pohľadmi na hygienu – od výskumu žump, cisterien a odpadných jám v mestskom, hradnom i vidieckom prostredí až po

Špitál v Kukse – miesto konania 53. ročníka konferencie Archaeologia historica. Foto: M. Neumann

Braunov Betlehem. Foto: M. Neumann

Prezentácia lekárskych a chirurgických nástrojov počas posterovej sekcie. Foto: M. Neumann

predstavenie rekonštrukcie zázemia garbiarskych remeselných areálov, pivovarov či kúpeľov.

V priebehu tretieho konferenčného dňa bola v zadnej časti prednáškovej siene prezentovaná posterová sekcia, kde mali záujemcovia možnosť získať ďalšie obohacujúce informácie, a to nielen na tému hygieny (predstavený bol napr. objav drevozemného bastiónového opevnenia v Bratislave-Petržalke, novoobjavené mohyly v katastri obce Bojná či nález unikátneho drevozemného valu na Bratislavskom hrade). Celej sekcii dodávala špeciálny oživujúci náboj prezentácia kolegu Pavla Moša, ktorý pomocou hodnoverných replík lekárskeho nástrojov prezentoval na dobrovoľníckoch dobových spôsoboch rôznych chirurgických a lekárskeho úkonov (napr. amputácia predlaktia, trepanácia lebky, púšťanie žilou, klystír). Asi nie je nutné zdôrazňovať, že práve táto „živá archeológia“ priťahovala svojou atraktivitou široký záujem divákov.

Koho neunavili prezentácie posterov, mohol sa zúčastniť aj komentovanej prehliadky špitála. V úvodných miestnostiach expozície bola predstavená rodina Františka Antonína Šporka a jej životné osudy. Nasledujúca časť prehliadky už bola venovaná priamo špitálu a okolnostiam jeho vzniku. Až pri obrovskom modeli celého areálu si človek uvedomil dimenzie, v akých gróf Špork uvažoval – nebudoval len špitál pre veteránov, no priamo oproti nemu, na severnom brehu Labe, nechal vybudovať kúpeľný areál so zámkom. Medzi ním a špitálom sa nachádzala dostihová dráha ovenčená sochami trpaslíkov, ku ktorým mal gróf Špork isté zaľúbenie. Trochu opodiaľ nechal postaviť pre svoju knižnicu tzv. Dom filozofov. Všetko toto dopĺňala monumentálna a barokovo exaltovaná sochárska výzdoba. Veľmi pôsobivé boli i ďalšie časti expozície – interiér kostola Najsvätejšej Trojice z dielne architekta Giovanniho Battistu Alliprandiho či pod ním sa nachádzajúca krypta rodiny Šporkovcov a Sweertsovcov.

Počas celého týždňa mali účastníci konferencie možnosť navštíviť okolie špitálu, ktoré poskytovalo naozaj mnoho rôznych unikátnych pamiatok. Bylinková záhrada plná okrasných a liečivých rastlín, no i ovocných stromov a zeleniny, bola ukážkou príkladnej starostlivosti a umenia miestnych záhradníkov, ktorí pod ochranou sochy kresťanského bojovníka (*Miles christianus*) na tomto mieste nadväzujú na už vyše 300-ročnú tradíciu záhradníčenia a bylinárstva. Priamo pred budovou špitálu bolo možné obdivovať sochárske umenie Matthiasa Bernarda Brauna, ktoré patrí k vrcholom barokového sochárstva v strednej Európe. Hoci sú tu dnes vystavené len kópie, originály alegórií 12 cností a 12 nerestí, anjelov blaženej a žalostnej smrti ako aj sochu zosobňujúcu Náboženstvo je stále možné vidieť v lapidáriu špitála. Braunove diela sa však nachádzajú aj ďalej od špitálu a zvedaví záujemcovia boli preto nútení podniknúť dlhšie prechádzky, aby ich mohli obdivovať. Nepochybne to však stálo za to – návšteva studne s Kristom a Samaritánkou, ale najmä tzv. Braunovho Betlehema, ktorý je vytesaný do pieskovca uprostred lesa, patrí určite k nezabudnuteľným zážitkom. Škoda len, že ďalšie stavby a diela, ktoré dotvárali kolorit tejto pôvodnej barokovej komponovanej krajiny, už zanikli (pustovne, fontána, vodotrysk, záhrady, križe).

Súčasťou konferencie bola aj zvyčajná exkurzia po blízkom okolí Kuksu. Organizátori aj tento rok vybrali pestrú paletu zastávok. Prvou z nich bol drevený kostol Panny Márie v Broumove pochádzajúci z 15. storočia, ktorý je vôbec najstaršou drevenou sakrálnou stavbou v Čechách. Unikátnou bola najmä ornamentálna výzdoba stropu datovaná do rovnakého obdobia. Po krátkom odpočinku sa celá výprava presunula autobusom

Účastníci exkurzie na hrade Vízmburk. Foto: M. Neumann

pred bývalý kláštor v Polici nad Metují, ktorý býval centrom panstva benediktínov v tejto oblasti. Prehliadku viedol Jan Tůma z Múzea Náchodská. Vo svojom výklade nás oboznámil najmä s históriou kláštora, kláštorného kostola Nanebovzatia Panny Márie, cintorína i príslušného hospodárskeho zázemia. Po krátkej obedovej prestávke sa výprava presunula do Velkých Petrovic, kde pri rieke Metuje začala dobrodružná cesta a strmý výstup k zaniknutému hradu Vlčinec. Po náročnej lesnej túre nás J. Tůma a D. Rožnovský oboznámili s históriou tohto miesta a predovšetkým s archeologickými nálezmi, ktoré však pochádzajú takmer výhradne z nelegálnej činnosti (na mieste boli vidieť jamy po činnosti detektoristov). Po krátkej prehliadke úzkeho hrebeňa, na ktorom hrad kedysi stál, sa výprava vrátila k autobusu a zamierila k poslednej zastávke na trase – k hradu Vízmburk. Tu nás očakával horúci guláš a ďalšie tekuté občerstvenie, čo nemohol žiadny účastník zájazdu odmietnuť. Po krátkom odpočinku nasledoval odborný výklad z úst Jana Košťála, ktorý predstavil históriu, význam a dejiny archeologického bádania na tejto lokalite, ktoré v 70. rokoch 20. storočia začal na tomto mieste Antonín Hejna, jeden zo spoluzakladateľov konferencie *Archaeologia historica*. Na jeho počesť tu dokonca nechali umiestniť pamätnú tabuľu. Po prehliadke hradu sa účastníci exkurzie vrátili späť do Kuksu, kde nasledoval spoločenský večer v družnej atmosfére v Hospodě Na sýpce. Tým sa ukončila oficiálna časť konferencie. Nasledujúci deň tak bol určený na prípadné individuálne prehliadky špitálu s okolím a odchod účastníkov naspäť domov.

Záverom možno dodať, že napriek menšej účasti patril tento ročník „Aháčky“ k tým úspešným. Nahrávalo tomu príjemné prostredie, úžasná atmosféra, no najmä radosť z opätovného stretnutia s našimi i zahraničnými kolegami a kolegynami. Pevne veríme, že nasledujúce stretnutie o rok na Morave (v Brne?) bude minimálne také vydarené ako tohtoročné.

Martin Neumann

Medzinárodná konferencia Zámky na Moravskom poli v Marchegg

V dňoch 15. až 17. septembra 2022 sa na zámku Marchegg v rovnomennom rakúskom mestečku, ležiacom na pravom brehu rieky Moravy, uskutočnila pri príležitosti Dolnorakúskej krajinskej výstavy medzinárodná interdisciplinárna konferencia Zámky

na Moravskom poli, s podtitulom strážne hrady v pohraničí – lovecké zámky – kultúrny turizmus. Organizátorom konferencie bolo oddelenie dejín umenia Inštitútu pre výskum habsburskej monarchie a Balkánu Rakúskej akadémie vied v spolupráci s obcou Marchegg. Konferencia bola súčasťou širšieho projektu EÚ Interreg SK-AT Culture Across, ktorý je financovaný z Európskeho fondu regionálneho rozvoja a má za cieľ posilniť a oživiť návštevnícku infraštruktúru zámku Marchegg a hradu Devín (partnerom projektu je Múzeum mesta Bratislavy). Program konferencie mohol prebiehať vďaka vynikajúcemu simultánnemu tlmočeniu paralelne v nemeckom a slovenskom jazyku.

Konferenciu otvoril primátor mesta Marchegg Gernot Haupt. Na jeho príhovor nadviazali Katrin Keller, Anna Mader-Kratky a Günther Buchinger z Rakúskej akadémie vied.

Prvý prednáškový blok otvoril Werner Telesko z Viedne s filozoficky koncipovanou prednáškou o usporiadaní a problémoch Moravského poľa ako kultúrnej krajiny. Nasledovali historiografické referáty Markusa Jeitlera z Viedne a Daniela Gahéra z Bratislavy, približujúce vývoj stredovekých šľachtických rodov a ich majetkových pomerov na západ a na východ od rieky Moravy, pričom z oboch referátov vyplynulo, že rieka Morava netvorila nepriepustnú hranicu, práve naopak, majetkové domény, rodové zväzky, ale aj rôzne iné historické interakcie presahovali z jednej strany hranice na druhú, a históriu týchto pohraničných oblastí preto nie je možné skúmať a interpretovať len z jednostranného pohľadu. Po každom prednáškovom bloku nasledovala panelová diskusia, v ktorej prednášajúci odpovedali na otázky z prítomného publika, alebo od divákov online prenosu. V poobedňajšom bloku, venovanom stredovekým hradom a opevneniam, vystúpila Doris Schön z Viedne s príspevkom o jadrách zámkov na Moravskom poli, ktoré spravidla tvoria stredoveké fortifikácie v podobe reliktov veží pôvodných tvrdzí alebo nížinných hrádok, zmenených a rozšírených v neskorších obdobiach na šľachtické sídla so zložitejšou dispozíciou, v rámci ktorej je možné pamiatkovými výskumami identifikovať rôzne relikty stredovekých objektov. Tento stavebný vývoj ilustrovala na príklade zámku Marchegg, v rámci ktorého nedávno dokončený výskum pod vedením D. Schön identifikoval dispozíciu opevneného sídla Přemysla Otakara II. s trojuholníkovou dispozíciou a dvomi valcovými nárožnými vežami a jednou hranolovou. Účastníci konferencie ocenili, že prezentované aktuálne výsledky výskumu si mohli na druhý deň na vlastné oči skonfrontovať s prezentáciou nálezov stredovekej architektúry in situ, v rámci prehliadky zámku so zanieteným a fundovaným výkladom autorky výskumu. Nasledoval spoločný príspevok Petra Bednára z Archeologického ústavu SAV, v. v. i. Nitra a Filipa Jašša z Pamiatkového úradu SR o hradoch z 13. a 14. storočia na východ od rieky Moravy, ktorý prezentoval P. Bednár. Predstavil osobitné postavenie stredovekých nížinných pohraničných hradov Skalica, Holíč a Šaštín, v ktorých zázemí sa neskôr v druhej polovici 13. storočia sformovala druhá obranná línia na severozápadnom úpätí Malých Karpát v podobe hradov Pajštún, Kuchyňa, Plavecký hrad a Korlátka. F. Jaššo v diskusii k príspevku poukázal na rozdiel vývoja osídlenia na Záhorí a v oblasti juhovýchodného predpolia Malých Karpát, prejavujúci sa v oveľa menšej hustote osídlenia, a tým pádom aj pozostatkov opevnených sídiel, v oblasti Záhoria. Blok uzavrel Rüdiger Rohde príkladmi neskorostredovekých opevnení v blízkosti nížinných hradov, z ktorých dešifroval možné indicie o dobovej taktike obliehania týchto fortifikácií. V záverečnom bloku dňa, o zámokoch stavbách raného novoveku, Petr Čehovský z Olomouca charakterizoval zámoké

Pozostatky gotickej brány so sediliou v opevnení mesta Marchegg. Foto: F. Jaško

Prehliadka zrenovovaného zámku Marchegg. Foto: F. Jaško

stavby raného novoveku. Günther Buchinger ilustroval prístup šľachtických majiteľov k prestavbám opevnených sídiel v období renesancie, ktorý sa na Moravskom poli líšil od novostavieb palácov a zámkov vo Viedni a jej okolí, a vo viacerých prípadoch sa snažil do istej miery zachovať „stredovekého ducha“ sídla, a tým podčiarknuť význam a starobylosť rodu. Blok uzavrela Anna Fundárková z Bratislavy prehľadom stavebnej činnosti palatína Pavla Pálfiho v 17. storočí na dnešnom rakúsko-slovenskom pohraničí. Vo večernej prednáške Matthias Müller z Mainzu predstavil fenomén dobových prestavieb šľachtických sídiel z pôvodne pevnostných stavieb, na lovecké zámčeky alebo rodové sídla s väčším komfortom, v niektorých prípadoch však s až prekvapivým dôrazom na zachovanie starobylosti a genia

loci stredovekých šľachtických sídiel. Program dňa uzavrela spoločenská večera na pozvanie mesta Marchegg, kde sa popri odborných témach diskutovalo aj o každodennom živote obyvateľov v rakúsko-slovenskom pohraničí a aspektoch, ktoré nás navzájom spájajú, ale aj rozdeľujú.

Druhý deň konferencie začal prednáškovým blokom o barokových šľachtických a cisárskych stavbách, ktorým sa venovali príspevky Anna Mader-Kratky a Katrin Harter z Viedne. Druhá menovaná sa zamerala na majetky princa Eugena na Moravskom poli. Thomas Baumgartner z Viedne doplnil tému zaujímavosťami o vývoji záhradného umenia. Ivana Červenková z Bratislavy predstavila cisársku letnú rezidenciu v Holíči, starý zámok v Šaštíne a zaniknutý lovecký zámček Belveder v Šaštíne-Strážach, pričom sa venovala histórii, porovnaniu využitia aj súčasnému stavu. Zámok Eckartsau počas éry arcivojvodu Františka Ferdinanda prezentoval Johannes Wais z Viedne. Po obedňajšej prestávke nasledoval príspevok Marcusa Meszaroša-Bartaka z perspektívy súčasného využitia zámokových komplexov a prednáška generálneho riaditeľa Pamiatkového úradu SR Pavla Ižvolta o obnove a využití hradov na Slovensku po roku 2010, v rámci ktorého došlo k významnej konjunktúre v tejto oblasti, charakterizovanej vznikom občianskych združení, venujúcich sa dlhodobo systematickej obnove jednotlivých hradov, ako aj zapojenia nezamestnaných do obnovy hradov prostredníctvom úspešných programov v rámci dotačného systému Ministerstva kultúry SR Obnovme si svoj dom. Po záverečnej diskusii nás tím realizátorov čerstvo dokončenej obnovy zámku Marchegg (Franz Beicht, Margit Blümel-Keller, Edgar Mandl a Katja Unterguggenberger, Felix Reinicke a Doris Schön) previedol priestormi zámku a poskytol nám výklad z rozličných odborných stránok obnovy.

Posledný deň konferencie tvorila autobusová exkurzia na hrad Červený Kameň a kaštieľ v Malackách, ktoré predstavujú dva odlišné typy šľachtických sídiel, ktorých dnešná podoba je najmä výsledkom prestavieb pálfiovského rodu. Exkurzia úspešne uzavrela program konferencie, v rámci ktorej popri interdisciplinárnom pohľade na zámky a opevnené sídla na oboch brehoch rieky Moravy mali účastníci príležitosť prehliadnúť rakúsko-slovenské kontakty a lepšie spoznať históriu, pamiatky i krajinu aj z opačnej strany hranice. K vzájomnému porozumeniu a príjemnej atmosfére prispeli organizátori zabezpečením kvalitného simultánneho tlmočenia a vynikajúcou organizáciou, aj vďaka výraznému príspevku slovenskej rodáčky Ľubomíry Hujsovej z Mestského úradu mesta Marchegg.

Filip Jaško

Správa z konferencie „Europa Postmediaevalis 2022. Connections and networking“

V dňoch 26. – 28. apríla sa v portugalskej Coimbre, na pôde jednej z najstarších univerzít na svete, uskutočnila archeologická konferencia „Europa Postmediaevalis 2022. Connections and networking“. Hlavnou myšlienkou bolo pokračovanie úspešnej konferencie „Europa Postmediaevalis“, ktorá sa doposiaľ konala iba v Prahe. Konferencia sa uskutočnila vďaka iniciatíve Českej Akadémie vied v Prahe (Gabriela Blažková a Kristýna Matějková), Tania Manuel Casemiro (NOVA University of Lisbon)

Spoločná snímka účastníkov konferencie

a Ricarda Costeira da Silva (Instituto de Arqueologia DHEEAA, FLUCC). Konferencia sa konala na pôde Humanitnej a umeleckej fakulty Univerzity v Coimbre.

Úvodné slovo mali hlavní organizátori K. Matejková a T. M. Casemiro, ktorí privítali všetkých účastníkov a zaželeli im podnetnú konferenciu. Zároveň predniesli aj krátky úvod do problematiky postmedieválnej keramiky v Portugalsku. Na konferencii odznelo 34 prednášok. Medzi najzaujímavejšie prednášky patrili: „Important Imports – the Finnish Perspective“ od Malje Helamae, ktorá analyzovala novovekú keramiky z Fínska, pochádzajúcu najmä zo Švédska a Anglicka. Ágnes Kolláth odprezentovala keramické importy v Uhorsku v období novoveku, pričom sa zamerala hlavne na otomanský vplyv na domácu uhorskú keramiky. T. M. Casemiro sa vo svojej prezentácii zamerala na importy čínskeho porcelánu v 16. – 18. storočí do Portugalska. Maďarská bádatelka Adrienn Papp sledovala najmä západné importy do Uhorska počas otomanského obdobia. Veľmi zaujímavá bola prezentácia Ricarda Costeira da Silva a Tania Manuel Casemiro o kláštore sv. Kataríny v Coimbre. Počas výskumu našli veľké množstvo čínskeho porcelánu a až 2000 značiek výrobcov. Ide o najväčší súbor v Portugalsku. Ďalšie prednáškové kolo sa zameralo na Čechy v novoveku a modernej dobe. Zaujímavý príspevok odprezentovala G. Blažková, ktorá sa venovala nemeckej kamenine v Prahe. Postmedieválnu keramiky z kláštora v Plzni bravúrne analyzovala K. Matejková, pričom identifikovala domácu produkciu a importy najmä zo západu. Najmladšie obdobie spracoval Samuel Španihel, ktorý prezentoval online, keramiky z Rajnochovic z 19. storočia. Veľmi zaujímavým príspevkom bola prezentácia Roka Šuriča zo Zadaru, ktorý sa zamerl na nálezy z morského dna pri chorvátskom pobreží. Keramický odpad z Benátok skúmaný v Chorvátsku, prináša svetlo nielen do fungovania domácnosti v Benátkach, ale nastoluje aj otázku ekológie v novoveku. Odpad z mesta sa musel odvážať a zároveň lode z chorvátskeho pobrežia prinášali do Benátok tovar z chorvátskych prístavov. Slovensko bolo zastúpené 2 príspevkami. Kitty Soltéssová (študentka Karlovej Univerzity) prezentovala kachliarsku dielňu z Prešova, ktorá produkovala kachlice s heraldickým motívom. Matej Styk a Barbora Styková z UKF Nitra odprezentovali nálezy kachlíc z výskumu Oponického hradu. Posledná prednáška patrila nestorovi maďarskej postmedieválnej archeológie a zanietenému znalcovi novovekých fajok Gáborovi Tomkovi, ktorý prezentoval Uhorsko v 17. storočí ako významného hráča vo výrobe dvojdielných fajok. Na území Uhorska sa ako importy zo západu objavujú jednodielne fajky,

ale domáca produkcia pod otomanským vplyvom produkuje fajky dvojdielne.

Samostatnou časťou konferencie bola prezentácia posterov v kláštore sv. Kataríny v Coimbre. Bolo odprezentovaných 12 posterov. Vybrané postery prezentovali postmedieválne keramické nálezy z Čiech (Praha – F. Adámek/ G. Blažková/K. Válova; Rokštejn – J. Mazáčková/P. Žába/D. Vanečková/A. Púčať), Poľska (T.-M. Bis), Slovenska (Lietavský hrad – M. Bielich), Maďarska (Uhorsko – R. Rakoncay) a Ruska (keramika Iznik – M. Gavriloiva). Prezentácia posterov bola spojená s malým občerstvením.

Záverečné slovo na konferencii mala hlavná organizátorka a duša akcie Tania Manuel Casemiro, ktorá poďakovala všetkým prítomným za účasť na konferencii a po diskusii s Gabrielou Blažkovou oznámila, že najbližšia konferencia sa pravdepodobne bude konať v Poľsku v roku 2024.

Mário Bielich

24. konferencia rádiouhlíka a 10. konferencia ¹⁴C&archeológia

Rádiouhlíkové datovanie sa stáva bežnou súčasťou vyhodnocovania mnohých výskumov. Predstavuje ďalšiu možnosť, ako datovať nálezy a v kombinácii s inými metódami prispieva k lepšiemu poznaniu našej minulosti. Aj metóda rádiouhlíkového datovania prechádza zmenami a vylepšeniami. Neustále sa uvádzajú do praxe nové postupy. Práve nové zlepšenia a dáta boli prezentované na 24. konferencii rádiouhlíka a 10. konferencii ¹⁴C & Archeológia, ktoré sa konali v Zürichu na pôde Federálneho technologického inštitútu (ETH) v dňoch 11 – 16. septembra (10. konferencia ¹⁴C & Archeológia prebiehala len v dňoch 11. – 14. 9.).

Pohľad na Zürich. V pozadí budova ETH, kde sa odohrávala konferencia

Prvý deň konferencie prebiehali workshopy v kampuse ETH Hönggerberg, ktorý sa nachádza v okrajovej časti mesta. Účastníci si mohli vybrať dva z jedenástich workshopov, ktoré prebiehali paralelne počas celého dňa. Na záver sa uskutočnila zoznamovacia akcia, kde účastníci dostali možnosť „prelomíť ľady“ a spoznať sa.

Program samotný sa začal v pondelok. Prednášky boli prezentované paralelne v troch miestnostiach. Každý deň začal okrem toho plenárnou prednáškou pozvaného hosta. Témy konferencie pokrývali široký záber. Boli rozdelené do piatich tematických okruhov: Archeológia, Klíma/Kalibrácia, Technický,

Regionálny a globálny uhlíkový cyklus, Kozmogénne nuklidy a Aplikácia traserov. Účastníci 10. konferencie ^{14}C & Archeológia sa mohli zúčastniť dvoch okruhov archeologického a technického, ostatné boli určené primárne pre fyzikov. Pre čitateľov Informátora budú pravdepodobne zaujímavejšie sekcie konferencie ^{14}C & Archeológia, takže sa sústredím na tie.

Archeologický okruh bol rozdelený na niekoľko sekcií: 1. Agrikultúra, migrácia, DNA; 2. Strava a rezervoárový efekt, 3. Archeologické vzorky pre presné rádiouhlíkové datovanie, 4. Archeológia a rádiouhlíkové datovanie na hranici metódy, 5. Geoarcheológia: ľudia, krajina, klíma a ekológia, 6. Umenie a kultúrne dedičstvo, 7. Rádiouhlík & ochrana kultúrneho dedičstva.

Technický okruh sa zameriaval na 1. Rozvoj v technike merania, 2. Rozvoj v klasickej predpríprave vzoriek, 3. Nové metódy a aplikácie pre rádiouhlíkovú analýzu prírodných matric, 4. Nové a aktualizované zariadenia, manažment laboratória a správy o statuse.

Prednášky a posterové prezentácie obsahovali široký záber. Z geografického hľadiska pokryli snád všetky kontinenty s výnimkou Antarktídy, časovo obsiahli až hraničné možnosti rádiouhlíkového datovania, ktoré môže datovať nálezy staré až zhruba 55 000 rokov.

Niekoľko príspevkov sa týkalo aj stredoeurópskeho priestoru.

V prvej sekcii archeologického okruhu zaznela prednáška *Secrets of the iron. A Case-study of iron-objects from Nowe Brzesko (Lesser Poland) deposit* (Tajomstvá železa. Prípadová štúdia železných objektov z depotu Noweho Brzeska – Małopolsko). Autori: Bulas J., Huels M., Michał Kasiński M., Okońska-Bulas M.

V tretej sekcii odzneli prednášky:

Tar Production in the Medieval Bohemia Tracked Through Gas Chromatography and Radiocarbon Dating (Výroba dechtu v stredovekých Čechách sledovaná metódou plynovej chromatografie a rádiouhlíkového datovania). Autori: Brychová V., Krofta T., Světlík I., Pachnerová Brabcová K., Petrová M.

Identification of high-status medieval individuals by Bayesian chronological modelling of precise ^{14}C ages (Identifikácia jedincov s vyšším statusom v stredoveku s použitím Bayesovského chronologického modelovania presných ^{14}C dát). Autori: Meadows J., Lemm T., Homann A., Nöslér D., Krause-Kyora B., Jungklaus B., Hamann C.

Posterové:

^{14}C dating of mortars from Monastery Hill in Tyniec, Poland (^{14}C datovanie malt z kláštorneho vrchu v Tyni, Poľsko). Autori: Michalska D., Krąpiec M., Gronowski M., Łyczak M., Bojęś-Białasik A., Kamińska M.

Radiocarbon dating of poorly preserved bones from church of St. Wenceslav in Plasy, Czech Republic (Rádiouhlíkové datovanie zle zachovaných kostí z kostola sv. Ladislava v Plasoch, Česká republika). Autori: Petrová M., Sneberger J., Brychová V., Pachnerová Brabcová K., Světlík I.

AMS, Historical and Archaeological Dating in the Oponice Castle (AMS, historické a archeologické datovanie v Oponickom hrade). Autori: Styková B., Styk M., Světlík I., Megisová N., Petrová M., Repka D.

Radiocarbon dating of multiple materials for clarifying of medieval settlement formation in the outskirts of Prague Castle (CZ) (Rádiouhlíkové datovanie viacerých materiálov pre objasnenie sídliskovej formácie na predmestí Pražského hradu). Autor: Tomanová P.

V sekcii 5 to boli posterové:

Absolute dating of the rampart of an Early Iron Age hillfort in Chotyniec (Poland) in the context of radiocarbon dating (Absolútne datovanie valu zo skorej doby železnej v Chotyni, Poľsko v kontexte rádiouhlíkového datovania). Autori: Krąpiec M., Czopek S., Tokarczyk T.

Implications concerning the palaeoenvironment of a Late Pleistocene woolly rhinoceros specimen lived in the Pannonian Basin (Implikácie ohľadom paleoprostredia exempláru chlpateho nosorožca z neskorého pleistocénu, ktorý žil v Panónskej panve). Autori: Major I., Lisztes-Szabó Z., Gasparik M., Magyari E., Szabó B., Pandolfi L., Borel A., Futó I., Horváth A., Kiss G., Markó A., Molnár M.

Newly found settlement features from Nitra-Lupka (Novonájdené sídliskové objekty z Nitry-Lupky). Autori: Nezvalová L., Fottová E., Milová B.

Chronology of Lake Lubińskie (W Poland) sediments (Chronológia sedimentov Lubińskiego jazera, Z Poľsko). Autori: Piotrowska N., Bonk A., Żarczyński M., Tylmann W., Enters D., Makohonienko M., Rzedkiewicz M.

V sekcii 6 to bola prednáška:

Dating of wooden heritage objects in the Gliwice ^{14}C and Mass Spectrometry Laboratory (Datovanie drevených objektov v laboratóriu ^{14}C a hmotnostnej spektrometrie v Gliwiciach). Autori: Piotrowska N., Kłusek M., Boroń P., Imiołczyk E., Budzianowski M., Poloczek A., Poloczek-Imielińska A., Jaksik M.

V sekcii 7 posterové:

Radiocarbon dating of the Church of St. Margaret of Antioch in Kopčany (Slovakia): International consortium results (Rádiouhlíkové datovanie kostola sv. Margity Antiochijskej v Kopčanoch, Slovensko: výsledky medzinárodného konzorcia). Autori: Povinec P., Kontul' I., Cherkinsky A., Hajdas I., Gu Y., Jull A., Lupták T., Mihály M., Steier P., Světlík I.

Okrem týchto prednášok a posterov bolo na konferencii odprezentovaných množstvo iných tém zaujímavých aj pre archeológov. Týkali sa nových objavov v oblasti archeológie, ale aj postupov, ktoré sa týkali rádiouhlíkového datovania. Tiež nám bola poskytnutá možnosť návštevy vo firme Ionplus AG, ktorá vyrába prístroje a príslušenstvo používané na AMS datovanie. Mohli sme si tiež vybrať z niekoľkých exkurzií v Zürichu a okolí. Bola možnosť absolvovať viacero druhov archeologických a historických prehliadok mesta a jeho najbližšieho okolia, tiež prehliadku múzeí, galérií a observatória.

Na záver môžem skonštatovať, že šlo o veľmi zaujímavú skúsenosť, so stretnutím množstva podnetných ľudí a odporúčam ju každému.

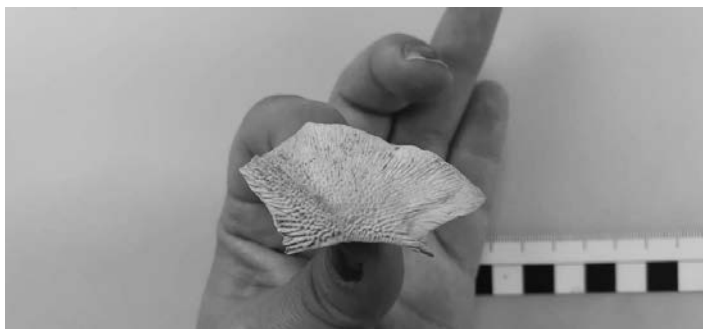
Lucia Nezvalová

Archeoichtyológovia sa stretli vo Viedni

Záujem o štúdium rýb z prehistorických a historických nálezísk narástol v súvislosti s rozvojom metód environmentálnej archeológie (napr. preplavovania) a ich etablovaním sa v modernom archeologickom výskume. Počty nálezov a analýz tak za posledné desaťročia významne narástli, čo prispelo k rozšíreniu našich poznatkov o hospodárskom využívaní rýb v minulosti, biológii a historickej distribúcii druhov alebo zmenách klímy a prostredia.

*Pred vstupom do prednáškovej sály Prírodovedného múzea.
Foto: FRWG*

*Kosť jesetera malého z včasnostredovekého sídliska v Bajči.
Foto: Z. Bielichová*

Ak sa kostiam a šupinám rýb v archeológii venuje patričná pozornosť, môžu poskytnúť aj ďalšie zaujímavé informácie, napr. o sezóne a metódach rybolovu.

Pracovná skupina *Fish Research Working Group* (FRWG), ktorej predmetom bádania sú pozostatky rýb, vznikla v roku 1981 na neformálnom stretnutí *International Council for Archaeozoology* (ICAZ) v Zoologickom múzeu Kodanskej univerzity. Jej počiatočným cieľom bolo vytvoriť diskusné fórum pre výmenu skúseností a štandardizáciu metodiky výskumu. Združuje interdisciplinárnu komunitu bádateľov z radov archeozoológov, archeológov, zoológov, ichtyológov, paleontológov a historikov. Jedným z hlavných cieľov jej aktivít je sumarizovať a prezentovať poznatky o rybolove a rybách v obdobiach existencie ľudskej spoločnosti a poskytovať dáta, ktoré môžu byť užitočné v managemente rybného hospodárstva v budúcnosti. Skupina organizuje pravidelné stretnutia a konferencie (pozri <http://www.alexandriaarchive.org/icaz/workfish> alebo <http://waihinga.ac.nz/foss/ICAZ/icaz.htm>). V rámci uzavretej skupiny na Facebooku (zadaj *Fish Research Working Group*) podporuje diskusie a zdieľanie článkov alebo fotografií týkajúcich sa biológie a archeológie rýb.

Koncom leta 2022 sa pod záštitou FRWG, ICAZ a rakúskych vedeckých inštitúcií ako Österreichische Akademie der Wissenschaften, Universität Wien a Naturhistorisches Museum Wien uskutočnila už 21. medzinárodná konferencia (detaily na webovej stránke konferencie <https://www.oeaw.ac.at/conferences/icaz-frwg2021>). 22. augusta otvorili rokovania v konferenčnej sále NHM organizátori podujatia doc. Dr. Alfred Galik a doc. Dr. Gertrud Haidvogel slávnostným príhovorom riaditeľky Österreichisches Archäologisches Institut doc. Dr. Sabine

*Návšteva liahne jeseterov na Dunajskom ostrove.
Foto: Z. Bielichová*

Ladstätter a zástupcov múzea. Nabitý päť dňový program zahŕňal prednášky širokého spektra bádateľov, od ikon stojacich pri zrode FRWG vrátane Artura Morales-Muñoza, Richarda Hoffmanna, Wima Woutersa a Lászlá Bartosiewicza cez archeoichtyologické špičky Tatianu Theodoropoulou, Alfreda Galika či Harry Robsona až po mladú generáciu doktorandov. Prezentovaných bolo spolu 40 prednášok a 11 posterov 54 bádateľov z 23 krajín.

V archeozoológii zvyknú mať najväčší ohlas metodicky zamerané práce, ktoré rozširujú interpretačné možnosti nálezov a nie inak tomu bolo aj vo Viedni. Vo veľkej väčšine prác nechýbali izotopové dáta a proteomika (ZooMS) v kombinácii s klasickým (napr. morfometrickým) prístupom vo výskume. Veľa prezentácií sa tiež venovalo historickým témam zahŕňajúcim obchod

s rybami, alebo distribúcií druhov rýb v minulosti. Po prvýkrát boli prezentované aj archeoichtyologické nálezy zo Slovenska (Z. Bielichová z Archeologického ústavu SAV, v. v. i.). Prezentovali sme prebiehajúci výskum rybích kostí a šupín z včasnostredovekého sídliska v Bajči (https://www.oaaw.ac.at/fileadmin/Institute/OEAI/_ICAZ_FRWG/Bielichova_Fish_remains_Bajc.pdf) a zo zoborského kláštora kamaldulov v Nitre (http://archeol.sav.sk/files/08_Bielichova-et-al.pdf). V kuloárnych diskusiách sme tiež upozornili aj na nedávno publikovanú štúdiu o využití rybích koží v minulosti (R. Vávra zo SAHI, o. z., pozri <https://doi.org/10.1515/opar-2020-0115>).

Bola to mimoriadne poučná a príjemná konferencia, za ktorej bezchybnú organizáciu zožal na konci Alfred búrlivý potlesk a poďakovania. Spolu s Gertrud sa postarali aj o bohatý sprievodný program vrátane slávnostnej večere v sále pod veľkou kupolou NHM a viacerých exkurzií. Mimoriadne zaujímavá bola návšteva mestskej rekreačnej zóny Donauinsel, kde nás v informačnom centre oboznámili s históriou Dunaja a dvoma európskymi projektami *LIFE Sterlet* a *LIFE DICCA*. Tie sa venujú štúdiu ekosystémov a zmenám klímy. Projekt *LIFE Sterlet*, na ktorom participuje aj SAV, sa zameriava na záchranu najväčších sladkovodných rýb – jeseterov. S nadšením sme prijali správu o tom, že od roku 2016 bolo do Dunaja a jeho prítokov vrátane rieky Moravy vysadených už 240.000 jedincov jesetera malého, ktoré odchovali v špeciálnej kontajnerovej liahni. Konferenciu sme úspešne ukončili jednoduchým poznávaním Nationalpark-Zentrum Donau Auen a prehliadkou neďalekého rímskeho Carnunta. Zborník z celej akcie by mal vyjsť do dvoch rokov.

Zora Bielichová – Roman Vávra

Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2-0083-21 „Úloha materiálnej kultúry pri formovaní ekonomických a sociálnych väzieb v neskorostredovekých a novovekých komunitách“

Historické sklo v Hanušovciach – 6. ročník

Komisia pre podporu multidisciplinárneho výskumu historického skla na Slovensku, ktorá pracuje pri výbere Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV od roku 2000, zorganizovala aj v roku 2022 workshop s festivalom a vedecké experimenty v archeoparku v Hanušovciach nad Topľou. Na organizácii sa významnou mierou spolupodieľalo Krajské múzeum Prešov – organizácia Kaštieľ a archeopark v Hanušovciach nad Topľou, FUN GLASS z Trenčianskej univerzity Alexandra Dubčeka, RONA, a. s., Slovenská sklárska spoločnosť a Hájske hrnčiarstvo. Všetkým ďakujeme!

Program „Skla v Hanušovciach“, ako sa neoficiálne a familiárne akcia nazýva, sa v porovnaní s prvými ročníkmi mierne modifikuje a mení. Prispel k tomu aj covid a opatrenia s ním spojené, teda z našej strany snaha byť čo najmenej v budove a čo najviac v exteriéroch, ako aj zväčšujúci sa záujem verejnosti o program pri peci, ohniskách a lampe.

K programu pri peci sme v tomto roku opäť zaradili multidisciplinárne diskusie s prítomnosťou prizvaných odborníkov z prírodovedných disciplín, s ktorými sme popri ukázkach výroby a výrobkov zo skla z rekonštrukcie sklárskej pece z 9. storočia

Sklárska pec v Hanušovciach nad Topľou, akcia v roku 2022 podporená tiež spoločnosťou RONA a. s. Foto: D. Stašíková-Štukovská

diskutovali multidisciplinárne k tomu, čo sa robilo a odpovedali na otázky prizierajúcich sa návštevníkov. Tento rok sme mali ako hosta tejto verejnej diskusie prof. P. Ballu, DrSc., svetoznámeho špecialistu na fyziku z PFUK z Bratislavy. Využili sme tiež Dr. M. Profanta, CSc., filozofa a autora niekoľkých publikácií o mytológiách z Prahy a tiež ho párkrát vtiahli do verejnej diskusie, kde mu výdatne prispela jeho manželka Dr. N. Profantová, CSc., významná medzinárodne uznávaná odborníčka na včasný stredovek. Vydarilo sa nám to viac ako sme si dokázali predstaviť. Ľudí nedokázal odohnať ani dážď, tak dychtivo počúvali či kládli otázky. Všetko kazilo iba počasie, raz pršalo a potom zas nepršalo. Všetko sme schovávali alebo vyťahovali, miesta bez trávy sa zmenili na kĺzačky, každú chvíľu niekto s pleskotom spadol, ale našťastie nie do pece a ani si nikto nič nezlomil.

Snahu nemať prednáškovú časť okrem dažďa „zrušil“ prof. P. Chrastina, CSc., ktorý si pripravil zaujímavú prezentáciu, ale závislú na prístrojoch, čo bolo možné realizovať iba vnútri a v suchu kaštieľa. Oboznámil nás slovom i obrazom s niektorými zo svojich dôležitých zistení z výskumu zaniknutej sklárne v Rumunsku, ktorú zakladali cca pred 200 rokmi slovenskí sklári. K tomu pridal niečo zo svojich poznatkov z Mateja Bela a prírodného prostredia, navodila sa nekonformná atmosféra a zabudlo sa, že čas uteká. K prednáške prof. Chrastinu pribudol ešte film a prezentácia o výstave výsledkov experimentov z Hanušoviec v Asparne. Na vyžiadanie publika sa pridala prezentácia doterajších výsledkov experimentov a informácia o experimentoch, ktoré sme dali do pece tento rok. A samozrejme tiež vznikla nekonformná diskusia o sklách v kaštieli v Hanušovciach n. T. a zaniknutej dedine Venezia v kontexte benátskych skiel v Bardejove a sklárni v okolí.

Spolu s nami a ukázkami výroby skla v drevom kúrenej peci sa tiež realizoval workshop výroby zadymovanej keramiky. To bola výborná príležitosť venovať diskusnú pozornosť rozdielom hrnčiarstiev a sklárskych pecí ako i podobnému a rozdielnemu v technológii keramiky a skla z pohľadu ich mikroštruktúry a vývoja technológií. Myslím, že tieto diskusie s praktickými ukázkami ocení každý archeológ, ktorý chce robiť aj vedu a nielen snažiť sa vykopať čo „najväčšiu“ vec. Žiaľ na sklo do Hanušoviec chodia archeológovia z Prahy, Gdańska, Berlína či Viedne, ale zo Slovenska, a to aj východného, ich nemáme. Nečudo potom, že len nespracované sklo bez konzervácie z archeologických nálezov zo slovenských hradov je veľkou neznámou a chýba v expozíciách aj takého miesta ako je Spišský hrad.

Záujem účastníkov priťiahol experiment Mgr. L. Krokera s výrobou na sklárskom ohnisku. Foto: D. Stašíková-Štukovská

Experimenty boli tento rok zamerané na kmene, tavené s dolomitickým pieskom a rôznymi zdrojmi vápnika, ako prírodný vápenec, vaječné škrupiny alebo kosť. Kupola nad taviacou komorou bola opäť prestavaná, zmenili sa tiež pracovné otvory, odvetrávacie a ich veľkosť ako i dispozícia. Tým sme sledovali tiež otázku, aký vplyv na tavbu skla môžu mať tieto drobné technické zmeny v stavbe pece. Výsledky boli natoľko nečakané, že sa s interpretáciou ešte stále zaoberáme.

Za 6 rokov experimentov v drevom kúrenej peci z 9. storočia sme získali skutočne veľký objem doteraz neznámych poznatkov, ktoré multidisciplinárnemu výskumu historického skla môžu pomáhať teraz ako i o 50 rokov.

Napriek úspechom a záujmu verejnosti zorganizovanie ďalšieho, už 7. ročníka „Hanušovského skla“ v roku 2023 sa stáva otáznym. Chronicky chýbajúce financie na činnosť, čo kladú zvýšené nároky na organizátorov, sa stávajú záťažou, ktorá je už priťažká na pleciach jednej dôchodkyne a ochotných a dobrých ďalších ľudí, ktorí pomáhajú za minimálny alebo žiadny honorár. Bude to veľká škoda pre slovenskú archeológiu a výskum historického skla, keď dobre zabehnutú akciu v archeoparku v Hanušovciach ukončíme.

Čas všetko ukáže.

Danica Stašíková-Štukovská

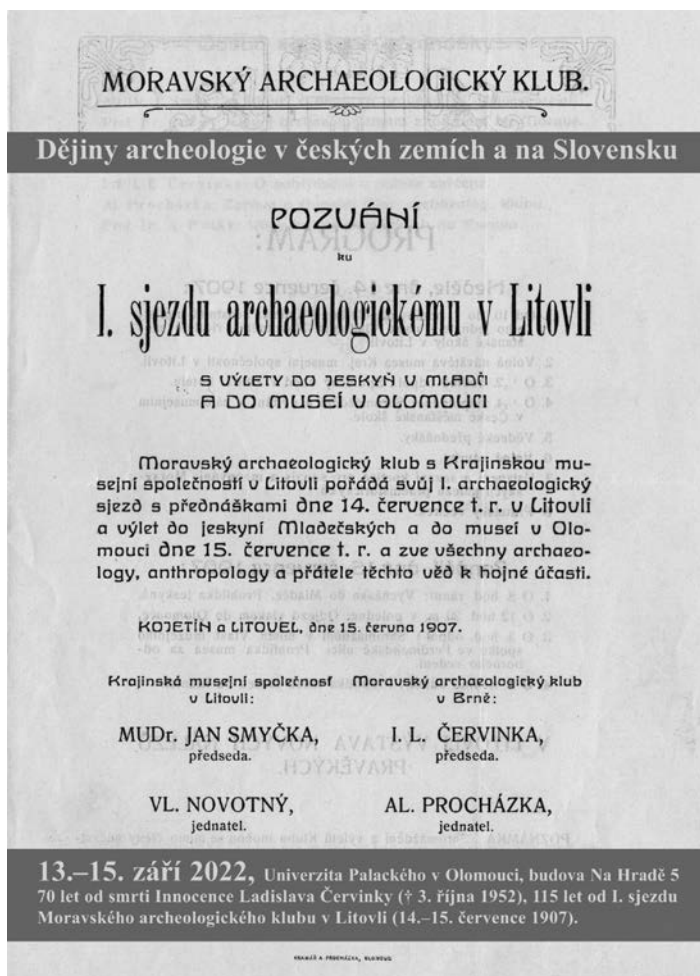
Konferencia Dějiny archeologie v Československu v Olomouci

V dňoch 13. – 15. septembra 2022 sa v priestoroch Filozofickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci uskutočnila konferencia zameraná na dejiny archeologického bádania v Čechách, na Morave a na Slovensku. Úlohy hlavného organizátora sa zhostilo Moravské zemské múzeum v Brne a Katedra histórie Filozofickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Konferencia sa tematicky vzťahovala k dobe a osobe Inocenta Ladislava Červinka (1869 – 1952), dlhoročného predsedu Moravského archeologického klubu. Organizátorom sa dokonca podarilo premyslene naviazať na 1. archeologický zjazd v Litovli, uskutočnený v roku 1907 pod záštitou Moravského archeologického klubu v Brne a Krajinské musejní společnosti v Litovli, a konferenciu usporiadať pri príležitosti 115. výročia tohto stretnutia. Toto

prepojenie sa prejavilo najmä počas exkurzie, ktorá sa snažila kopírovať trasu výletu účastníkov spomenutého 1. archeologického zjazdu pred vyše storočím.

Prvý konferenčný deň (utorok) sa začal úvítacími príhovorami organizátorov – Pavlíny Kalábkovej a Miloša Hlavu (oba z Univerzity Palackého) a Petra Kostrhuna (Moravské zemské múzeum). Následne odštartoval prvý blok prednášok, ktorý konferovala P. Kalábková. Ten bol venovaný najmä detailnému predstaveniu osobnosti Inocenta Ladislava Červinka. Rôznorodé prístupy prezentujúcich (M. Hlava, P. Kostrhun, D. Kolbinger) umožnili už priamo počas prednášok a následnej diskusie doplniť mozaiku informácií a korigovať doposiaľ zaužívané a v literatúre rozšírené informácie. V poobedňajšom bloku príspevkov, vedenom P. Kostrhunom, sa prednášajúci zamerali na vzťahy I. L. Červinka k vybraným regiónom (Dubicko), resp. súčasným bádateľom (Kliment Čermák, Ludvík Domeček). Pozoruhodným bol príspevok J. Maříkovej-Kubkovej zameraný na osobu Ivana Borkovského. Detailným štúdiom domácich i zahraničných archívnych prameňov sa jej podarilo vyvrátiť niekoľko mýtov, ktoré sú s osobou tohto ukrajinského archeológa pôsobiaceho v Československu dodnes spojené. Po ukončení prednáškovej časti pozvala P. Kalábková účastníkov konferencie do Svatováclavského pivovaru, kde sa pokračovalo v neformálnych rozhovoroch.

Druhý deň konferencie priniesol témy, ktoré sa venovali skôr regionálnym bádateľom. Priblížená bola osobnosť zakladateľa múzea v Náchode – Jana Karla Hrašeho (1840 – 1907), ďalej

Konferencia o dejinách archeológie v Olomouci si pripomínala 115. výročie 1. zjazdu Moravského archeologického klubu v Litovli

Josefa Kerna (1883 – 1945), historického geografa Bohuslava Horáka (1881 – 1960), no samostatný príspevok bol venovaný aj múzejníkovi a priekopníkovi archeológie na Rakovnícku – Janovi Rennerovi (1869 – 1959). V tomto bloku, ktorý moderoval M. Hlava, sa objavili aj prvé príspevky venované Slovensku. Pavol Paterka z Krajského pamiatkového úradu v Nitre predstavil dejiny archeologického výskumu rímskeho tábora v Iži, kde možno korene odborného záujmu o túto lokalitu kľásť už do 19. storočia. Peter Podolan zase predstavil Pavla Jozefa Šafárika ako „starowědca“ (t. j. archeológa), ktorý sa však, možno paradoxne, nikdy priamo nepodieľal na žiadnom archeologickom výskume.

Stredajšie poobedie bol zasvätené exkurzii. Za daždivého počasia sa jej účastníci presunuli z budovy fakulty na autobusovú stanicu, kde už čakal pristanený autobus. Prvou zastávkou na ceste boli Mladečské jaskyne. Už cestou k nim oboznamovala P. Kalábková prítomných s okolitým pravekým osídlením a sprievodný odborný komentár predniesla účastníkom aj priamo v jaskyni. Mali sme tak možnosť obdivovať celoeurópsky najstaršiu jaskynnú lokalitu s osídlením aurignackej kultúry (jej nositeľmi boli už príslušníci rodu *Homo sapiens*). Následne sa výprava presunula do Uničova, kde sme boli očakávaní v mestskom múzeu v bývalej vodnej bráne. P. Kalábková a M. Hlava nás tu zoznámili s históriou mesta a účastníci exkurzie mali možnosť si aj sami prejsť expozíciu. Následne sa celá výprava presunula do centra mesta, kde v podkroví radnice v strede námestia bola špeciálne pripravená výstava venujúca sa archeologickému výskumu regiónu Uničovska. Prítomní tu mohli obdivovať okrem iného aj nálezy z unikátnej neolitckej studne, ktorá bola objavená v roku 2015 priamo v Uničove. Odvážni záujemcovia mohli vystúpiť aj na radničnú vežu. Bohužiaľ, daždivé počasia nedovoľovalo pokochať sa výhľadmi do diaľky. Po detailnej obhliadke všetkých vystavených exponátov sa výprava vybrala k autobusu a zamierila k poslednej zastávke exkurzie – bola ňou kaviareň v Litovli, kde nás miestni privítali v hanáckych krojoch a ponúkli nás regionálnymi špecialitami – nátierkami a olomouckými „tvarůžkami“. Nechýbal slávnostný prípitok a príhovor P. Kostrhuna s pripomenutím, že práve v tomto meste sa pred 115 rokmi konal 1. archeologický zjazd (nie však v priestoroch kaviarne, no v záložni priamo na námestí). Po dostatočnom občerstvení sa účastníci exkurzie presunuli naspäť do Olomouca, konkrétne do budovy fakulty, kde prebiehal do neskorých nočných hodín spoločenský večer.

Posledný tretí deň konferencie vyplnili opäť príspevky venované výskumu na miestnej či regionálnej úrovni – predstavené boli osobnosti archeológie Moravskotřebovska, juhočeských Sudet, no i Komárna a jeho okolia. M. Hudák prezentoval dejiny archeologických prieskumov na Hradisku Jánovce Machalovce na Špiši na prelome 19. a 20. storočia. Súčasný výskum naznačuje, že o tejto lokalite z doby laténskej bude v najbližšom čase ešte dosť počuť. Publikum pobavila i detailná, no miestami i úsmevná mikrosonda do osudov nálezu mamuta v Beši zo začiatku 20. storočia. Štvrtkový blok referátov ukončovali opäť príspevky moravských bádateľov pripomínajúcich si významné výročia – 80 rokov existencie Archeologického ústavu v Brne a 150 rokov prezentácie Moravského krasu v Blanensku.

Organizátori prisľúbili, že prednesené referáty budú publikované v zborníku pod hlavičkou Filozofickej fakulty Univerzity Palackého v Olomouci. Pôjde tak už o druhý zborník špeciálne venovaný dejinám archeológie v Čechách, na Morave a na Slovensku (prvý vydala online Filozofická fakulta Univerzity

Nálezy objavené v Mladečských jaskyniach. Foto: M. Neumann

Peter Kostrhun počas príhovoru k účastníkom exkurzie v kaviarni v Litovli. Foto: M. Neumann

Komenského v Bratislave v roku 2020). Možno len vysloviť radosť a potešenie nad tým, že téme dejín archeológie, ktorá ešte pred pár rokmi stála mimo hlavný prúd pozornosti v rámci archeologickej obce, sa darí priťahovať stále nových priaznivcov. Kiež by sa tento trend podarilo potvrdiť aj na ďalšom ročníku konferencie, ktorý je plánovaný o ďalšie dva roky v Čechách.

Martin Neumann

Svetový kongres IKUWA 7

Vo fínskych Helsinkách sa od 6. do 10. júna 2022 uskutočnil v poradí siedmy ročník svetového kongresu o archeológii pod vodou – IKUWA, kde mal zastúpenie aj slovenský underwater tím. Jeden príspevok sme uviedli v rámci sekcie posterov a jeden formou prezentácie.

Účastníci mali možnosť zoznámiť sa s prostredím Univerzity v Helsinkách, ktorá bola hlavným organizátorom. Usporiadatelia stavili na „high-tech“. Tá sa na podobných podujatiach uplatňuje čoraz častejšie. Konferencia, organizačné pokyny, program konferencie, sprievodné podujatia aj komunikácia s účastníkmi boli primárne organizované prostredníctvom aplikácie nainštalovanej v mobiloch.

Súčasne išlo paralelne niekoľko sekcií. Ako na všetkých veľkých kongresoch, stáli aj tu účastníci pred náročným rozhodovaním, pretože prednášky boli mimoriadne zaujímavé. Dotýkali sa problematiky archeológie v morskom prostredí (vraky, prístavy, environmentálna problematika) aj vnútrozemských vôd (plavidlá, kolové stavby, artefakty, rybolov). Veľkým prínosom bola multidisciplinarita prezentácie výskumov. Svoj priestor dostali aj konzervátori, ktorí prezentovali najnovšie trendy konzervácie, monitorovania a dokumentácie archeologických nálezov z vodného prostredia. V každej sekcii bol vytvorený dostatočný priestor na diskusiu, ktorá sa často preniesla aj do kuloárov.

Slovenský tím pod vedením M. Daňovej (Trnavská univerzita v Trnave) a K. Daňovej (Archeologický ústav SAV, v. v. i.), v spolupráci s V. Sočuvkom (Hydrologický ústav SAV, v. v. i.), M. Hoffmannom (GEOtest/Univerzita Komenského v Bratislave), T. Lieskovským (Slovenská technická univerzita),

Súčasťou konferencie boli aj exkurzie do Múzea vrakov a Vasa Museum v Stockholme. V múzeu vrakov sa účastníci stali súčasťou interaktívnej výstavy, ktorá ich úplne pohltila. Expozícia bola oprávnenne hodnotená ako jedna z TOP 10 na celom svete v roku 2021. Foto: Archív autoriek

Prezentácia posteru na Univerzite v Helsinkách. Foto: Archív autoriek

A. Koprivňanským a M. Halinárom (obaja Helicop, s. r. o.) prezentoval výstupy o aktivitách v Dunaji pri Iži, ktoré sa realizovali v rokoch 2019 až 2021.

Účastníci medzinárodných kongresov mali k dispozícii celý rad sprievodných podujatí, medzi nimi aj exkurzie. Tie boli zamerané primárne na návštevy múzeí, kde boli prezentované najmä nálezy z vody (Tallinn, Kotka, Turku, Stockoholm). Niekoľko účastníkov využilo aj možnosť potápania k vrakom a tréning plachtenia v Baltickom mori.

Klaudia Daňová – Miroslava Daňová

21. medzinárodná konferencia Doba laténska v strednej Európe – KELTOVÉ/THE CELTS/DIE KELTEN 2022

V dňoch 10. až 13. mája 2022 zorganizoval Ústav archeologie a muzeologie Masarykovy univerzity v Brne a Ústav archeologické památkové péče Brno, v. v. i., v spolupráci s Česko-slovenskou skupinou pre dobu železnú v poradí už 21. vedeckú konferenciu KELTOVÉ/THE CELTS/DIE KELTEN 2022. Podujatie sa uskutočnilo na zámku v moravskom Mikulove v príjemnom jarnom počasi, ktoré prialo nielen interiérovej časti vedeckého

programu, ale aj programu vedeckej exkurzie po archeologických lokalitách, kultúrnych pamiatkach a múzeách južnej Moravy.

Konferencie sa zúčastnili bádatelia zo Slovenska, z Česka, z Maďarska, Rumunska, Chorvátska, Rakúska, Nemecka, zo Slovinska, z Poľska. Okrem 41 referátov bolo prezentovaných aj 12 posterov. Prednášky odzneli v tematických blokoch: Artefacts and findings; Graves and cemeteries; General and regional studies; Viereckschanze and Agglomerations; Cult; Oppida, hill-forts and settlements.

Účastníci konferencie pred archeologickým návštevníckym centrom v Mušove. Foto: L. Benediková

Konferenčná exkurzia viedla do nedávno moderne vybudovaného archeologického návštevníckeho centra Mušov – Brána do Rímskej ríše a na príľahlú lokalitu – rímsku stanicu Mušov, do ďalšieho moderného múzea – Archeoparku Pavlov, prezentujúceho príbeh moravského paleolitu, na zrúcaninu stredovekého Sirtočieho hradu a na hradisko z doby bronzovej Tabulová hora (obe pri Klentnici), ako aj do výstavných priestorov Mikulovského zámku, kde si účastníci prezreli výstavu „Keltové pod Pálavou“ a expozíciu „Rímané a Germáni v kraji pod Pálavou“. Po náročnom, ale zaujímavom „dni v teréne“ sa bádatelia stretli na spoločenskom podujatí, ktoré sa odohrávalo v priateľskej a kolegiálnej atmosfére v reprezentačných priestoroch zámku.

Lucia Benediková

Medzinárodná konferencia Early Iron Age in Central Europe 2022 v Nitre

V dňoch 6. 7. 2022 – 9. 7. 2022 sa v Nitre v príjemnom prostredí Malého seminára v podhradí Nitrianskeho hradu uskutočnil v poradí 4. ročník medzinárodného podujatia – vedecká konferencia Early Iron Age in Central Europe 2022. Tradíciu stretnutí s dvojročnou periodicitou začali bádatelia staršej doby železnej v roku 2015 v Hradci Králové, druhý ročník sa uskutočnil v roku 2017 v Norimbergu, tretí v roku 2019 vo Vroclave a štvrtý, teda zatiaľ posledný – po vynútenej „pandemickej prestávke“ v roku 2021 – v roku 2022 v Nitre. Hlavným organizátorom konferencie bol Archeologický ústav, v. v. i., v spolupráci s Univerzitou Loránda Eötvösa v Budapešti a so Slovenskou archeologickou spoločnosťou pri SAV.

Podujatia sa zúčastnilo 51 bádateľov zo Slovenska, Česka, Maďarska, Rakúska, Nemecka, Poľska, Rumunska, Chorvátska, Slovinska, Švajčiarska.

Účastníci konferencie pod sochou Pribinu na Pribinovom námestí v Nitre. Foto: P. Červen

Spríevodné slová L. Benedikovej počas exkurzie na vrch Zobor. Foto: K. Tankó

V dňoch 6., 7. a 9. júla 2023 odznelo na podujatí 30 prezentácií a bolo predstavených 6 posterov. Referáty boli prednesené v tematických blokoch: I – Focused on the artefacts, II – Burial customs – Southern perspective, III – Burial customs – Middle Danubian perspective, IV – Burial customs – Northern perspective, V – Eastern Alpine Iron Age, VI – Network and exchange, VII – Iron Age landscapes and (micro)regions, VIII – Hallstatt/La Tène period transition. Posterom bola venovaná samostatná podvečerná sekcia v prvý konferenčný deň. Kniha abstraktov z konferencie s kompletným programom (aj s programom exkurzie) sa dá stiahnuť tu: https://www.academia.edu/83138651/Early_Iron_Age_in_Central_Europe_2022_Book_of_Abstracts

Súčasťou konferencie bola exkurzia, ktorá sa uskutočnila 8. júla 2022 a viedla na hradisko z doby bronzovej a železnej na vrchu Zobor, k ruine stredovekého kláštora na úpätí Zobora, do Ponitrianskeho múzea v Nitre a na Nitriansky hrad.

Účastníci podujatia strávili piatkový večer spoločenským stretnutím v priestoroch Malého seminára.

Konferencia bola bohatá na diskusné príspevky v prednáškovvej sále i v kuloároch.

Miesto konania ďalšieho vedeckého stretnutia o staršej dobe železnej v roku 2024 je zatiaľ prekvapením organizátorov, no všetci veríme, že to bude jediné prekvapenie a nezaskočia nás žiadne negatívne globálne udalosti.

Lucia Benediková

Svetový archeologický kongres 2022 v Prahe

Stovežatá Praha hostila v roku 2022 Svetový archeologický kongres (World archaeological congress, WAC, <https://www.wac-9.org/>), ktorý sa prvýkrát od založenia uskutočnil v strednej Európe. Konal sa od 3. do 8. júla 2022 a to až po viacnásobnom preložení (2020, 2021) z dôvodu kritickej pandemickej situácie. Deviaty ročník kongresu WAC bol realizovaný hybridnou formou, ktorá umožňovala osobnú i virtuálnu účasť. Stalo sa pravidlom, že v tematických sekciách sa v prednáškovej miestnosti stretli vis-a-vis prednášajúci i diskutujúci a ich vystúpenia sa striedali s online prezentáciami kolegov sediacich doma na ostatnom konci sveta. Kongresu sa zúčastnilo 630 ľudí zo 70 krajín, prihlásených bolo 740 príspevkov v 90 sekciách a 19 tematických blokoch. Priestory kongresového Cubex centra v Prahe na Pankráci to zvládli so ctou aj keď chvíľami sme boli svedkami, že prednášková miestnosť praskala vo švíkoch. Česť mnohým kolegom a ich dielu bola vyjadrená aj prostredníctvom názvov prednáškových miestností, ktoré niesli mená viacerých osobností českej i svetovej archeológie ako napr. Neustupný, Child, Binford, Kern a ďalších. Meno nedávno zosnulého profesora Evžena Neustupného niesla hlavná miestnosť, kde sa v nedeľu 3. júla organizoval otvárací ceremoniál. Slávnostnú, ale priateľskú atmosféru ešte viac uvoľnil hudobný kolektív s performance „*Rhythms from the distant past*“ pod vedením kolegyň a kolegov z Čiech Luboše Chroustovského (Západočeská univerzita v Plzni), Miloša Dvořáčka a ďalších, od ktorých si prítomní dobrovoľne prevzali rôzne artefakty a hudobné nástroje a prepojili sa spoločne v rytmoch a zvukoch pravekej hudby. Okrem vedeckých prednášok sa konalo niekoľko tematických plenárnych schôdzí, medzi ktorými najdlhšie doznievali moderované rozhovory a prednášky prítomných ukrajinských archeologičiek, ktoré sa len nedávno dostali do Českej republiky a ukrajinského kolegu, ktorý sa online spojil priamo z domácej nemocnice. Špeciálneho programu o ruskej invázii na Ukrajinu sa zúčastnil aj vtedajší ukrajinský veľvyslanec v ČR. Stretnutie moderoval hlavný

Autorka príspevku na Svetovom archeologickom kongrese 2022 v Prahe s kolegami. Zľava: J. Mellnerová, J. Turek, R. Liubun, L. Hodovanska

tajomník pražského kongresu Jan Turek, a dobrovoľníci, slovenskí študenti Ljuba Hodovanska a archeológ Roman Liubun, ktorý je zároveň aj členom SAS pri SAV.

Svetový archeologický kongres (<https://worldarch.org/>) je pokračovateľom Medzinárodnej únie prehistorických a protohistorických vied a jeho prvý ročník realizovaný v roku 1986 v Southamptone bol pripravovaný ešte ako 11. kongres IUSPP. WAC sa organizuje každé štyri roky, no nasledujúci 10. ročník sa bude konať v roku 2024 v austrálskom Adelaide.

Prezidentom WAC je v súčasnosti pán Koji Mizoguchi z Japonska, patrónkou tohto ročníka pani prof. Eva Zažímalová, prezidentka Českej akadémie vied, čestným predsedom prof. Miroslav Bárta (Karlova Univerzita v Prahe) a akademickým tajomníkom Dr. Jan Turek (Karlova Univerzita v Prahe). V organizačných výboroch mali svoje zastúpenie aj slovenské inštitúcie. Členmi *International Advisory Board* (Medzinárodný vedecký výbor) boli prof. Jozef Bátora (Archeologický ústav SAV, v. v. i. v Nitre) a prof. Timothy Taylor (Katedra archeológie, FiF UK v Bratislave). Členkou Local Working Committee (Domáci pracovný výbor) bola autorka príspevku (Dr. Jana Mellnerová Šuteková, Katedra archeológie, FiF UK v Bratislave) spolu s kolegyňami a kolegami prevažne z Českej republiky a Rakúska. Členovia výborov stihli prvé osobné pracovné stretnutia v Prahe ešte v čase „pred kovidom“, neskôr sa presunuli do online prostredia, v ktorom sa odohrávali aj mnohé náročné rozhodnutia a diskusie. Podľa účastníkov i organizátorov dopadol kongres úspešne. Ostáva len dúfať, že neprejde veľa rokov a takýto typ archeologického svetového podujatia sa opäť priblíži k srdcu Európy.

Jana Mellnerová Šuteková

28. konferencia Európskej asociácie archeológov v Budapešti

V dňoch 31. augusta až 3. septembra 2022 sa v Budapešti konal už 28. ročník stretnutia členov Európskej asociácie archeológov. Každoročne ide o udalosť s účasťou od niekoľko sto až do troch tisíc participantov, okrem toho sa na nej podieľajú aj desiatky dobrovoľníkov. Ide teda o skutočne rozsiahle stretnutie, na ktorom si každý môže nájsť svoju tému. Tentokrát bola miestom konania Univerzita Eötvösa Loránda.

Konferenčné témy stretnutia boli:

1. Archeológovia a archeológia tu a teraz.
2. (Re)integrácia.
3. Panónska panva: Integrácia, mobilita a diverzita.
4. Polis, impérium, spoločnosť a ďalej – život v prepojených spoločenstvách.
5. Klimatická zmena a socioenvironmentálne perspektívy.
6. Desaťročie po „Tretej vedeckej revolúcii v archeológii“.

Na konferenciu v Budapešti bolo zaregistrovaných 201 sekcií, v rámci ktorých účastníci prezentovali svoje výskumy. Nie je v možnostiach príspevku vymenovať všetky prednášky a poster, ktoré boli prihlásené. Samotná kniha abstraktov z konferencie má takmer 900 strán. Sekcie sa striedali v niekoľkých miestnostiach na kampuse univerzity. K posterovým prezentáciám mám však výhradu. Poster bolo možné si pozrieť len v mieste registrácie na konferenciu na elektronických paneloch, kde sa dali vyhľadať poster jednotlivých sekcií. To bolo zdĺhavé a panely sa často

zasekávali. Zobrazenie posterov by som však uvítala aj v mieste konania jednotlivých sekcií, aby si ich mohli účastníci pozrieť aj tam. Tiež by sa o nich lepšie diskutovalo. V priestoroch Maďarského národného múzea boli prezentované špeciálne prednášky (keynote lectures), ktoré pokrývali témy širšieho rozsahu s medzinárodným presahom. Odznali nasledujúce prednášky:

Hegemony and 'Relational Associations' in the Roman Empire (Hegemónia a „vzťahové asociácie“ v Rímskej ríši). Prezentujúci: Vladimír Mihajlovič.

Interdisciplinary Approaches and Their Integration into Early Iron Age Studies in SE Europe (Interdisciplinárne prístupy a ich integrácia do štúdií skorej doby železnej v juhovýchodnej Európe). Prezentujúci: Matija Črešnar.

The Flourishing and Decline of Neolithic Civilizations in East-Central and Southeast Europe: A Review on Concurrent Paleoclimate and Paleoenvironmental Changes (Rozkvet a úpadok neolitických civilizácií v stredovýchodnej a juhovýchodnej Európe: prehľad vtedajších paleoklimatických a paleoenviromentálnych zmien). Prezentujúca: Enikő Magyari.

Budova Maďarského národného múzea, v ktorej sa uskutočnili niektoré prednášky. Foto: T. Vanglová

Exploring the Latest Scientific Results of the Early Prehistory of the Iron Gates: A Significant Landscape at the Fringe of the Carpathian Basin (Skúmanie najnovších vedeckých výsledkov skorej prehistórie Železných vrát: významná krajina na okraji Panónskej panvy). Prezentujúca: Adina Boroneant.

A Third Scientific Revolution in the Third Millennium BC: Yamnaya, Globular Amphoras, Corded Wares, Bell Beakers (Tretia vedecká revolúcia v treťom tisícročí pred Kr.: jamová kultúra, kultúra guľovitých amfor, kultúra so šnúrovou keramikou, kultúra zvoncovitých pohárov). Prezentujúci: Volker Heyd.

Right here: Considering the location of artefacts and archaeological values (Priamo tu: uvažovanie o pozícii artefaktov a archeologických hodnôt). Prezentujúca: Suzie Thomas.

Na pôde múzea sa konali aj niektoré spoločenské udalosti konferencie. K nim patrili otváracia ceremónia a uvítacia recepcia, výročná párty, MERC (Medieval Europe Research Community) párty a výročná večera. Súčasťou konferencie bol aj trh, na ktorom sa mohli prezentovať inštitúcie, či už so svojou publikačnou činnosťou, alebo inými činnosťami, ktoré uľahčujú prácu archeológov. Sprievodný program predstavovali exkurzie, ktoré sa konali v Budapešti a jej okolí a boli zamerané nielen na archeologické a historické pamiatky.

Som si vedomá faktu, že náklady na konferenciu môžu byť pomerne vysoké. Konferenčný poplatok je pri tomto stretnutí vyšší ako býva zvyčajné na konferenciách v stredoeurópskom priestore. Chcela by som preto upozorniť na možnosť podať si žiadosť o grant na preplatenie niektorých nákladov na konferenciu. Pred každým stretnutím ho vypisuje Európska Asociácia Archeológov, vďaka podpore nadácie Oscara Montelia, a môže si oň zažiadať každý účastník konferencie. Možnosť participovať tak dostanú aj bádatelia, ktorí by si účasť inak nemohli dovoliť. Na konferenciu v Budapešti dostalo takúto podporu 72 žiadateľov vrátane autorky príspevku.

Budúcoročná konferencia sa bude odohrávať v Belfaste a opäť so zaujímavými témami. Môžem len odporúčať, aby sa archeológovia zúčastnili a vyskúšali si, aké je byť na jednom mieste so stovkami ďalších kolegov.

Lucia Nezvalová

29. stretnutie východoslovenských archeológov v Michalovciach

Po dvoch rokoch núteného hiátu kvôli protipandemickým opatreniam sa v stredu 23. novembra 2022 na pôde Zemplínskeho múzea v Michalovciach konalo v poradí už 29. stretnutie východoslovenských archeológov. Je to pomerne známy a obľúbený seminár, nielen medzi východoslovenskou archeologickou obcou, ale ako tomu už bývalo posledné roky zvykom, aj s účasťou hostí zo zahraničia. Organizátorom stretnutia, ktoré sa konalo v priestoroch michalovského kaštieľa, bola Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV v Nitre v spolupráci so Zemplínskym múzeom v Michalovciach. V multimediálnej miestnosti múzea sa vo veľmi príjemnej pracovnej a spoločenskej atmosfére zišlo takmer 30 účastníkov nielen z rôznych archeologických inštitúcií, ale aj priaznivcov a nadšencov archeológie. Program tohtoročného seminára bol skutočne veľmi bohatý aj napriek tomu, že traja prihlásení prednášajúci na poslednú chvíľu ospravedlnili svoju neúčasť. Okrem nich boli pozvaní aj kolegovia z Ukrajiny, ktorí sa však z objektívnych príčin nemohli dostaviť. Aj napriek tomu odznalo na stretnutí 15 referátov a boli vystavené 4 postery, ktoré nás oboznámili s výsledkami archeologických výskumov nielen slovenských, ale aj poľských bádateľov.

Stretnutie otvoril a všetkých prítomných privítal zástupca riaditeľky Zemplínskeho múzea T. Tabak, ktorý následne odovzdal slovo R. Hrehovi, ktorý moderoval dopoludňajšiu sekciu I. bloku referátov. Ako prvý odznal príspevok M. Nowaka aj s kolektívom z Instytutu Archeologii Uniwersytetu Jagiellońskiego v Krakówe „*Pochodzenie zabytków obsydianowych z wybranych stanowisk wczesnego neolitu na wschodniej Słowacji*“, v ktorom predstavil výsledky rôznych prírodovedných analýz štiepanej kamennej industrie vyrobenej zo „sopečného skla“. V nasledujúcej prednáške „*Neolitické osídlenie v Blažiciach a Bohdanovciach skúmané v rokoch 1963 – 1964*“ nás M. Kundráťová z Východoslovenského múzea v Košiciach oboznámila s neolitickým materiálom zo starších výskumov J. Pástora. Po nich nasledovala prezentácia P. Jarosza (Instytut Archeologii i Etnologii, Polska Akademia Nauk, Kraków) v autorskom kolektíve s E. Horváthovou (Archeologický ústav SAV, v. v. i. Nitra, OVVS Košice), M. Podsiadłom a M. M. Przybyłom (obaja Dolmen s. c., Kraków) s názvom „*Transmisia stepnych wpływów w pohorí*“.

Pohľad na účastníkov 29. stretnutia východoslovenských archeológov v Michalovciach. Foto: R. Hreha

Prednáška prof. Lubomíry Kaminskej. Foto: R. Hreha

Karpát v III. tisícročí pred Kristom. Informácia o poľsko-slovenskom výskumnom projekte a jeho predbežných výsledkoch“ o aktuálnych prvých výsledkoch medzinárodného poľsko – slovenského projektu z výskumov eneolitických mohýl na Zemplíne v Ruskove a Plechoticiach (okr. Trebišov). Za početnú skupinu autorov (M. Cheben, T. Lieskovský, P. Moska, I. Murín, T. Nováček, J. Petřík a K. Slaviček) nasledujúceho príspevku vystúpila D. Oravkinová (Archeologický ústav SAV, v. v. i. Nitra) s prednáškou „*Revízný výskum opevneného sídliska v Spišskom Štvrtku v roku 2020*“, kde nás oboznámila s výsledkami svojho výskumu v „slovenských Mykénach“, najmä kamennej architektúry opevňovacieho systému na tejto významnej lokalite z doby bronzovej. Po krátkej prestávke pokračovala E. Mirošayová v spoluautorstve s neprítomným M. Sojákom (Archeologický ústav SAV, v. v. i. Nitra, OVVS Košice) prezentáciou „*Bronzové nálezy z jaskyne Silická ladnica*“, kde predstavila výsledky svojho bádania bronzových predmetov z neskoršej doby bronzovej z jaskynného prostredia územia Slovenského krasu. Podľa programu sa nasledujúce dve prednášky Mária Hudáková (Múzeum Spiša Spišská Nová Ves), Dominik Repka (Katedra archeológie UKF Nitra) „*I. etapa archeologického výskumu púchovského hradiska v Jánovciach (okr. Poprad)*“ a Matúš Hudák (Archeológia Spiš, s. r. o.) „*Výskumné aktivity spoločnosti Archeológia Spiš v roku 2021 a 2022*“ vynechali z dôvodu neúčasti manželov Hudákovcov. Dopoludňajší blok referátov uzavrela M. Kotorová-Jenčová prezentáciou o „*Nových nálezoč z stropkovského regiónu*“.

Cez obedňajšiu prestávku sa mali účastníci stretnutia možnosť oboznámiť s posterami: R. Hreha, L. Luštíková, R. Malček, M. Kissová „*Neolitické a eneolitické nálezy z výskumu na trase prepojavacieho VTL plynovodu Poľsko – Slovensko na Zemplíne*“; T. Votroubeková „*Využitie fotogrametrie pri archeologickom výskume na hrade Krásna Hôrka v rokoch 2020 – 2022*“; G. Lukáč „*Výskum kaplnky sv. Žofie v rákociovskom kaštieli v Zborove*“ a A. Gašpar

„*Interdisciplinárny výskum reliktovej vojny z rokov 1914 až 1915 na SV SR*“.

Po obede R. Hreha odovzdal slovo L. Kaminskej (Archeologický ústav SAV, v. v. i. Nitra, OVVS Košice), ktorá viedla popoludňajšiu sekciu konferencie. Ako prvá odznela prednáška M. Pristáša (Krajský pamiatkový úrad Košice) o „*Aktuálnych výsledkoch archeologického výskumu hradu Zemplín*“, kde okrem niekoľkosezónnych výsledkov na eponymnej lokalite zemplínskeho hradiska spomenul aj perspektívne možnosti ďalšieho skúmania polohy do budúcnosti. L. Gačková svojím referátom „*Rotunda v Michalovciach – menší sondážny výskum v roku 2013*“ priblížila nálezy a nálezové okolnosti z menšieho záchranného výskumu na nemenej známej a významnej pamiatke michalovskej rotundy. Nasledujúci príspevok „*Stredoveký meč z Nižnej Myšle – od nálezu po rekonštrukciu*“ uviedol Š. Oľšav (Archeologický ústav SAV, v. v. i. Nitra, OVVS Košice), ktorý nás oboznámil so samotným archeologickým nálezom a jeho nálezovými okolnosťami a v druhej časti P. Cimprich (Michalovský spolok šermiarsky, o. z.) popísal rekonštrukciu repliky meča a aj predviedol jeho možné použitie v praxi. M. Kučerová (Múzeum v Kežmarku) vo svojom príspevku prezentovala nálezy a nálezové situácie z „*Výskumu na ul. Kušníerska brána v Kežmarku*“, z areálu stredovekého mesta. Výnimočný poklad nájdený v priestoroch rímsko-katolíckeho kostola v Obišovciach (okr. Košice), priblížil P. Šimčík (Triglav, s. r. o.) v referáte pod názvom „*Poklad jednookého farára z Obišovieč*“. Tento výnimočný nález mincí a banských známok z 2. pol. 17. storočia sa dočkal už aj svojho knižného spracovania v podobe rovnomennej publikácie. V pokračujúcom maratónne prednášok vystúpila Z. Kasenčáková (Archeo, s. r. o.) s dvoma prednáškami „*Archeologický výskum v Spišskom Podhradí v roku 2021 (nález stredovekej drevenej stavby)*“ a „*Výskum kaštiela v Holumnici v roku 2022*“. Na tieto stredoveké nálezy z prostredia spišského regiónu nadviazal svojimi dvoma príspevkami jej kolega P. Ďurica (Archeo, s. r. o.) „*Archeologický výskum v kostole sv. Juraja v Spišskej Sobote v roku 2020*“ a „*Výskum v kartuziánskom Kláštore na Kláštorsku v roku 2021 a 2022*“, ktorý okrem samotných výsledkov zaujal aj možnosťami modernej počítačovo spracovanej prezentácie. Príspevok T. Votroubekovej (Archeologický ústav SAV, v. v. i. Nitra, OVVS Košice; Ústav pro klasicke archeologie, Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Praha), P. Bednára, A. Ruttkaya (Archeologický ústav SAV, v. v. i. Nitra) a M. Šimkovica (Mgr. Michal Šimkovic, s. r. o.) „*Archeologický výskum na hrade Krásna Hôrka v rokoch 2020 – 2022*“, kvôli ospravedlnenej neúčasti autorov neodsznel. Celé stretnutie uzavrel posledným referátom M. Čurný (Support 42, s. r. o.) výsledkami záchranného výskumu v „*Zimnej záhrade kaštiela Sztárayovcov v Michalovciach*“, ktorý bol vyvolaný stavebnou rekonštrukciou objektu a priniesol veľmi zaujímavé nálezy a prispel aj k poznaniu vtedajšieho podlahového vykurovacieho systému.

Na záver sa R. Hreha v mene oboch organizátorov poďakoval všetkým zúčastneným za účasť a prednesenie veľmi zaujímavých a prínosných výsledkov svojej bádateľskej činnosti. L. Kaminská zároveň navrhla, aby sa budúročné 30. stretnutie východoslovenských archeológov uskutočnilo na pôde košického pracoviska Archeologického ústavu SAV, v. v. i. Myslím si, že 29. stretnutie východoslovenských archeológov, tradične organizovanom koncom roka, môžeme zaradiť na zoznam úspešných podujatí realizovaných archeologickou komunitou.

Rastislav Hreha

Paleolit modernými očami

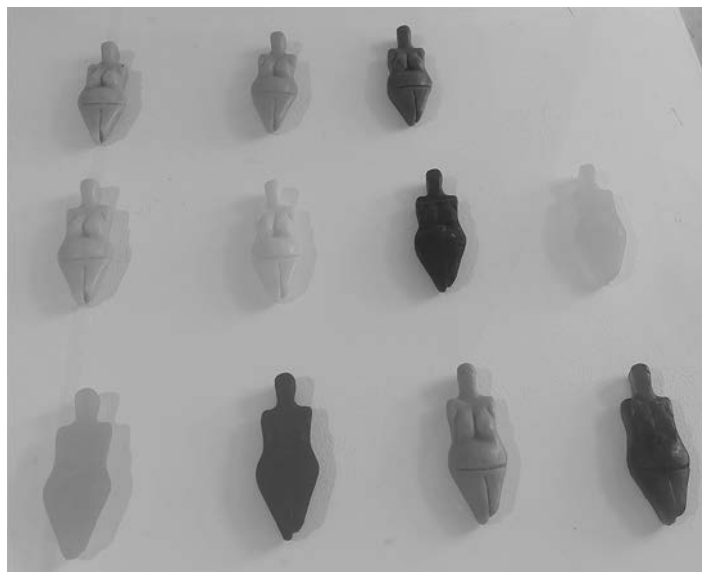
Po dlhých rokoch chátrania sa do kaštieľa v Moravanoch nad Váhom opäť vrátilo umenie. Od 9. 7. do 18. 9. 2022 sa v renesančnom kaštieli v Moravanoch pri Piešťanoch konala výstava Moravany Artrooms: Nulový bod, Pocta Moravianskej venuši. Výstava je súčasťou cyklu Moravany Artrooms, ktoré pravidelne organizuje Umelecké centrum Moravany (Moravany Art Center). Renesančný kaštieľ a národná kultúrna pamiatka v súčasnosti prechádza náročnou a dlhou rekonštrukciou, čo však nebráni organizovaniu rôznych výstav, sympózií, umeleckých ale aj súkromných akcií. Kaštieľ sa s príľahlým anglickým parkom stal za krátky čas opäť centrom miestneho kultúrneho a umeleckého života. Štvrtý ročník výstavy ARTROOMS bol venovaný archeológii, moravianskej venuši a počiatkom umenia. Názov Nulový bod referuje k miestu, kde bol najstarší umelecký predmet na Slovensku nájdený a pomyslene sa objavilo umenie – v Moravanoch nad Váhom. Moravianska venuša, ako najstarší umelecký objekt z územia Slovenska, inšpirovala vyše 50 slovenských a aj zahraničných (Česko, Maďarsko, Poľsko, Fínsko, Thajsko) umelcov, ktorí vytvorili desiatky inštalácií. Samotné umelecké objekty boli doplnené archeologickým a paleontologickým materiálom, nájdeným v blízkom okolí Moravian. Artefakty a kópie artefaktov na výstavu zapožičalo Balneologické múzeum SNM v Piešťanoch, Moravské Zemské Muzeum v Brne, ale aj súkromní zberatelia, ktorých je v regióne neúrekom. Inštalácie boli umiestnené v jednotlivých miestnostiach a izbách kaštieľa, často využívajúc celý priestor a charakter pôvodných miestností. Kurátori výstavy spojili umiestnenie inštalácií s fenoménom renesančných „kabinetov kuriozít“, ktoré boli v minulosti typické pre súkromných zberateľov z radov šľachty. Návštevník mal možnosť precítiť rôzne pohľady a kreácie previazané s najstarším obdobím ľudstva, archeológiou, existencializmom, archetypmi v ľudskej spoločnosti a i. na troch poschodiach kaštieľa. Celou výstavou sa ťahne hlavná myšlienka – najstaršie umenie v živote paleolitických ľudí. Mnohí autori priamo pracovali s témou moravianskej venuše. Jej moderné videnie a spracovanie v rôznych štylizáciách nebolo určené konzervatívnym návštevníkom. Na výstave bolo možné vidieť venušu a svet pravekých lovcov v modernom ponímaní. Atmosféra výstavy bola veľmi komorná. Objavovanie pestrých inštalácií plných fantázie, farieb, techniky a zvukov, ukrytých v rôznych miestnostiach renesančného kaštieľa zaujalo aj deti. Súčasťou umeleckého priestoru je aj príľahlý historický park, v ktorom boli umiestnené veľké skulptúry.

Pre archeológov asi najzaujímavejšia práca pochádza z rúk Toma Björklunda, fínskeho umelca, venujúceho sa archeologickej rekonštrukcii prevažne z obdobia paleolitu a mezolitu. Jeho ilustrácie sprevádzajú publikácie v mnohých zahraničných časopisoch ako Nature či National Geographic, výstavy venované paleolitickej tematike ale aj mnohé odborné články. Pre Moravany Artrooms vytvoril Tom Björklund svoju víziu moravianskej „venuše“. Obraz zostáva vo vlastníctve moravianskeho kaštieľa.

Stojí za zmienku, že výstava Nulový bod nie je jedinou aktivitou, ktorú majitelia kaštieľa venovali moravianskym náleziskám. Od roku 2019 občianske združenie Kaštieľ Moravany vydalo sériu umeleckých zberateľských bankoviek „Moravianska umelecká koruna“, ktorých autorom je slovenský tvorca Matej

Renesančný kaštieľ v Moravanoch

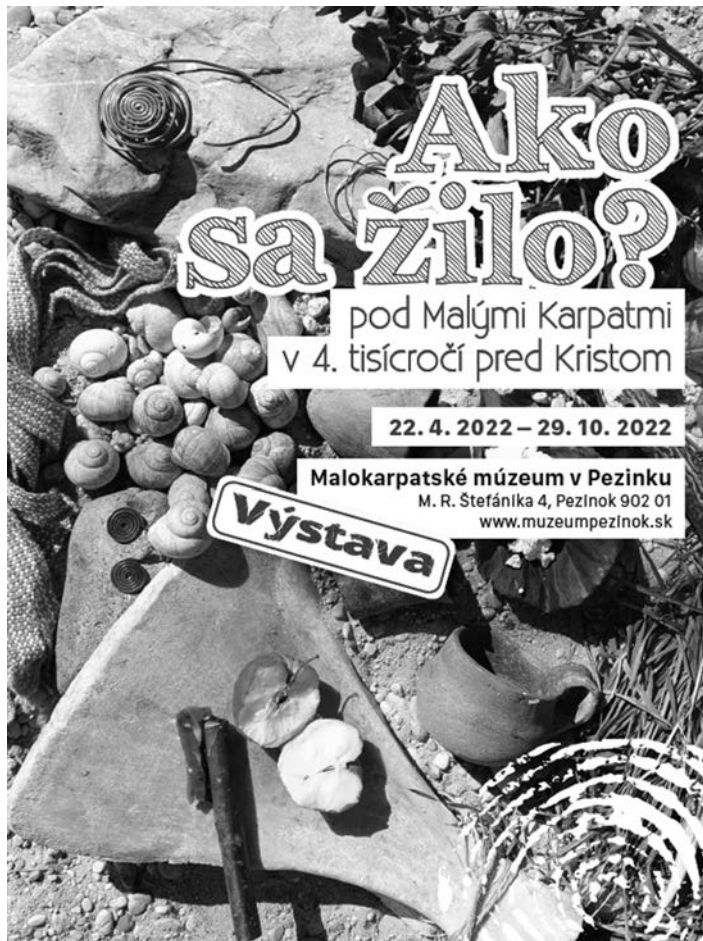
Inštalácia inšpirovaná moravianskou venušou

Gabriš. Kým na prvej z nich dominovala venuša, na ďalších sa objavili napríklad listovité hroty z Moravian-Dlhej či kostra mamuta. Výťažok z predaja týchto zberateľských kúskov bol určený na podporu záchrany a obnovy moravianskeho kaštieľa.

Bibiana Hromadová – Jana Mellnerová Šuteková

Výstava „Ako sa žilo pod Malými Karpatmi v 4. tisícročí pred Kristom?“

Interaktívna archeologická výstava „Ako sa žilo pod Malými Karpatmi v 4. tisícročí pred Kristom?“ autorského duu Jana Mellnerová Šuteková (Katedra archeológie Univerzity Komenského v Bratislave) a Anna Bajanová (SNM – Archeologické múzeum) vznikla v trochu inej verzii už v roku 2018 a bola inštalovaná v pivničných priestoroch SNM – Archeologického múzea. V apríli roku 2022 sme výstavu inovovali, obohatili o ďalšie modely, pomôcky a archeologické nálezy a presunuli do Malokarpatského múzea v Pezinku. O výnimočnú atmosféru a doplnenie výstavy v tomto priestore sa postarali aj ďalší spoluautori – Dušan Mellner, Lenka Choma Soročinová, Peter

Plagát k výstave

Pohľad do výstavnej sály

Cigán, Miroslava Pikus Žažová, Veronika Kurtová a Július Vavák. Výstava je určená predovšetkým rodinám s deťmi a školským skupinám. Priestor, v ktorom sa výstava nachádza, je príjemný a útulný. Aby dobre fungovala a detskému divákovi priblížila vzdialené obdobie doby medenej, jednotlivé informácie z panelov sme preniesli do podoby rôznych aktivít a modelov, ktorých sa deti môžu dotýkať a skúšať si aj svoje schopnosti a vedomosti. Návštevníci zistia, ako obyvatelia pod Malými Karpatmi mohli vyzeráť, ako sa obliekali, v akých domoch bývali, čo mohli jesť, či ako si jedlo pripravovali. Sami napríklad drvia obilie aj krájajú kamenným nožíkom. Skúsia si porať pole pravekým záprahom, poskladajú koleso, hľadajú meď v horskom teréne a zisťujú, aké rituály ľudia robili a môžu si sami dávnoveké božstvá udobriť. Súčasťou výstavy sú aj archeologické nálezy z okolia Malých Karpát, ktoré vďaka ich zasadeniu do konceptu výstavy sa stávajú pochopiteľnejšími a prítomnejšími. Spolu s interaktívnym vzdelávacím programom „Zostúp s nami do doby medenej“ v rámci ktorého si môžu záujemcovia vyrobiť napodobeninu pravekého šperku, alebo naučiť sa plstiť, predstavuje komplexný zážitok, ktorý sa môže uchovať v pamäti detského návštevníka dlhšiu dobu. Výstava je po predĺžení otvorená v Malokarpatskom múzeu v Pezinku do 25. februára 2023.

Anna Bajanová

Biatic. Keltská mincovňa v Bratislave – viac ako expozícia

Vo výstavných priestoroch Galérie mesta Bratislavy v Pálffyho paláci na Panskej ul. 19 v Bratislave bola dňa 7. 9. 2022 verejnou sprístupnená nová expozícia *Biatic. Keltská mincovňa*, a to presne na mieste, kde bola v rokoch 1982 – 1985 preskúmaná (v literatúre je uvádzaná pod starým názvom ako Nálepková ul.). Išlo o unikátny objav, hoci vďaka starším nálezom zlatých a strieborných laténskych mincí sa predpokladalo, že v širšom priestore oppida ich museli raziť. Výskumom pod vedením vtedajšieho pracovníka Mestskej správy pamiatkovej starostlivosti D. Rexu za participácie P. Baxa a M. Musilovej z MSPSOP v Bratislave a L. Zachara zo SNM-Archeologického múzea, sa podarilo v ľavom dvorovom krídle paláca zachytiť sponami datovanú intaktnú kultúrnu vrstvu, do ktorej boli v superpozícii zahĺbené dva objekty. Do jedného z nich bola vykopaná ďalšia šachtovitá jama s troma ľudskými kostrami v anatomickej polohe. Vo vrstve sa našli tehly, zlomky dávkovacích platničiek a teglíky na tavenie kovov. Tieto artefakty aj celková nálezová situácia jednoznačne lokalizovali dlho hľadanú keltskú mincovňu bratislavskej oppidálnej štruktúry. Išlo o unikátny objav, preto sa hneď začalo uvažovať o jeho terénnej prezentácii. Stalo sa tak až v roku 1998 pri príležitosti 30. výročia vzniku MSPSOP. Inštalácia bola dielom B. Lesáka. O 10 rokov neskôr, pri príležitosti 40. výročia vzniku MSPSOP, bola realizovaná nová expozícia a zmodernizovaný výstavný priestor v suteréne galérie. Jej autormi boli Ing. arch. A. Sarvaš a archeológovia A. Vrtel s M. Musilovou.

V aktuálnej expozícii pod kurátorstvom M. Musilovej je okrem samotných kovolejarských predmetov a mincí zakomponovaná aj neskorolátenská šachtovitá jama *in situ* – s ľudskými pozostatkami. Tri ľudské kostry, dve ženy a jeden muž, boli pohodené do tejto jamy po ich zabíjaní, zrejme v dôsledku neznámej

Účastníci vernisáže. V strede Daniel Rexa

dramatickej udalosti. Súčasťou prezentácie je aj animácia (výroba mincí) a zvukové pozadie s kompozíciou, dotvárajúcou celkovú atmosféru expozície.

V decembri 2022 bola vďaka iniciatíve Galérie mesta Bratislavy daná do obehu aj zberateľská Eurobankovka s nulovou hodnotou, na ktorej je zobrazený poklad zlatých a strieborných mincí objavený na Bratislavskom hrade v roku 2009.

Reinštalovaná expozícia, síce na malom priestore 18,5 m², je nová nielen realizačne ale aj priestorovo, vizualizáciami ale aj spôsobom komunikácie s návštevníkom, ktorý vstupuje do tmavého priestoru, zrejme symbolizujúceho tmavú hĺbku minulosti.

Vladimír Turčan

Reinštalovaná expozícia Gerulata na hraniciach Rímskej ríše

Jedna z najzaujímavejších a najnavštevovanejších expozícií v Bratislave s prezentáciou pamiatok antickej Gerulaty, dnešnej mestskej časti Rusovce, dostala novú inštaláciu. Kurátormi expozície sú PhDr. Jaroslava Schmidtová a Mgr. Ľudovít Mathédesz za odbornej spolupráce Daniela Hupku a Magdalény Kuchtovej. Scenár odborne posúdila Prof. PhDr. Klára Kuzmová, CSc.

Expozícia je inštalovaná v pôvodných priestoroch, pre ktoré je charakteristické celoplošné presklenie, takže vníma kamenné základy neskororímskej pevnosti v areáli ako previazanú súčasť

Pohľad do expozície

prezentácie. Archeologický výskum Gerulaty patrí už desaťročia (od pripojenia obce po II. svetovej vojne) k najsledovanejším lokalitám na našom území. Oprávnené, bádatelia, ktorí tu postupne pracovali (okrem spoluautorky expozície J. Schmidtovej, ktorá má mimoriadne zásluhy na poznaní Gerulaty, to boli aj jej predchodcovia L. Kraskovská, M. Pichlerová, L. Snopko, V. Varsík, J. Halagan, I. Bazovský) zhromaždili neuveriteľné množstvo poznatkov, terénnych pozorovaní a unikátnych artefaktov, vďaka ktorým je dnes lokalita na Zozname svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO.

Expozícia je priestorovo koncipovaná podobne ako jej úspešná predchodkyňa. Po stranách troch stien sú aranžované unikátne kameňsochárske diela, použité koncom doby rímskej k výstavbe studne (je súčasťou terénnej časti expozície). V strede expozičnej sály sú na jednoduchom pozdĺžnom stole aranžované exponáty, kryté sklenenými priehľadnými zvonmi. Expozícia tým získala zaujímavú atmosféru. Návštevník akoby vstúpil do procesu práce so zbierkami – do prehľadne a funkčne usporiadaného depozitáru, resp. pracovného stola nielen archeológa, ale aj reštaurátora a konzervátora. Sklené zvony sú rôznej veľkosti, rozmermi zvolené tak, aby sa v nej exponáty „cítily príjemne“. Priestorové rozloženie „vitrín“ bolo zvolené tak, aby návštevníci z každého miesta videli čo najviac vystavených artefaktov. Sprievodné texty sú umiestnené po okraji stola, a to v rovnocennej slovenskej a anglickej verzii.

Expozícia je bez pochyb ukážkou múzejného experimentovania. Reakcia návštevníkov môže byť samozrejme rôzna. Spôsob inštalácie určite vyvolá otázky, čo však zrejme okrem informačnej a didaktickej roviny bolo aj jedným zo zámerov autorov.

Vladimír Turčan

Výstava „Reiternomaden in Europa“ v Schallaburgu

V krásnom prostredí renesančného zámku Schallaburg, neďaleko Melku v Dolnom Rakúsku, bola od 9. apríla do 6. novembra 2022 sprístupnená výstava „Reiternomaden in Europa – Hunnen, Awaren, Bulgaren, Ungarn“ (Jazdeckí nomádi v Európe – Huni, Avari, Bulhari, Maďari). Po vyše tridsiatich rokoch bolo obdobie sťahovania národov a včasného stredoveku opäť v centre pozornosti. Naposledy sa obdobná výstava s názvom Germanen, Hunnen und Awaren konala v Norimbergu v roku 1988. Pracovníci Archeologického ústavu, v. v. i., v Nitre mali možnosť navštíviť výstavu v rámci organizovanej exkurzie dňa 23. 6. 2022.

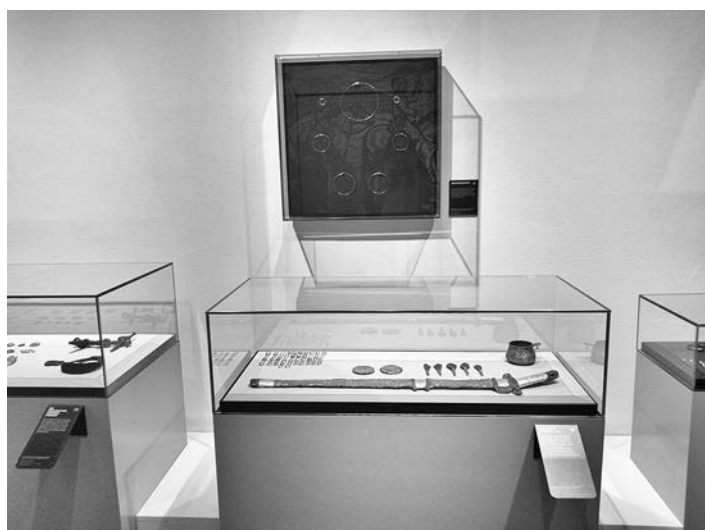
Výstava v Schallaburgu prináša fascinujúci pohľad na legendárnych stepných jazdcov obdobia sťahovania národov a včasného stredoveku a ich vplyv na európsku kultúru, na utváranie včasnostredovekej strednej, východnej a juhovýchodnej Európy. Poukazuje na príchod a prítomnosť Hunov, Avarov, Bulharov a Maďarov, ktorí mali svoj domov vo východnej Európe a eurázijskej stepnej oblasti. Zámerom výstavy je pozrieť sa na „divoké hordy“ inými očami, poopraviť všeobecne pretrvávajúce spájanie jazdeckých nomádov iba s vojnou a konfliktom, a vidieť ich príchod aj z inej perspektívy. Prichádzajúci kočovníci neboli len bojovníci, ale aj obchodníci, pastieri a osadníci. Samotný ich kočovný spôsob života bol vysoko špecializovanou adaptáciou

Pohľad do prvej miestnosti spolu s ústredným motívom výstavy.
Zdroj: <https://www.schallaburg.at/>

Prezentácia inventára avarského hrobu z Komárna.
Foto: Z. Poláková

Vybrané nálezy zo staromaďarského kniežacieho hrobu zo Zemplína. Foto: Z. Poláková

na život v súlade so životným prostredím, čo vyžadovalo veľké znalosti a zručnosti. Ich špecifická kultúra výrazne ovplyvnila včasnostredoveké umenie Európy.

Výstava mapuje stopy kočovníkov od ich príchodu do Európy v 4. storočí až do 10. storočia, pomyselne až po súčasnosť. Rozdelená je do 15 hlavných tém – *Kočovníci prichádzajú!*; *Po stopách nomádov*, *Na chrbte koní*, *Život pre boj*, *Prišli, aby zostali*; *Medzi nebom a zemou*, *Rozlúčka a zanechanie stopy*, *Po stopách nomádov*, *Bez slov*, *Celkový obraz*, *Politika je javiskom*, *Odkiaľ brat, ak nie kradnúť?*, *Porazení a zabudnutí?*, *Nový svet*, *Stopy kopýt v Európe*. Návštevníkovi ukazujú ako odlišne sa prispôbili

novým životným podmienkam a prostrediu, a ako tieto cudzie spoločenstvá komunikovali s okolitým prostredím, a to napriek kultúrnym a jazykovým hraniciam. Snaží sa odpovedať na otázky Kto boli národy, ktoré počas mnohých storočí formovali Karpatskú kotlinu, oblasť dolného Dunaja, ale aj východ dnešného Rakúska?; Čo ich motivovalo k tomu, aby sa vydali na cestu a migrovali na západ?; A prečo sa niektorým z nich podarilo vytvoriť trvalé ríše, zatiaľ čo iné opäť takmer bez stopy zanikli? Postupne sledujeme príbeh Hunov a Avarov, ktorí sa po rozpade svojich ríš vytratil z dejín stredoeurópskeho priestoru až po Bulharov a Maďarov, ktorí zostali, prijali kresťanstvo a vytvorili základ pre dnešné európske štáty.

Kultúra jazdeckých nomádov je predstavená predovšetkým archeologickými nálezmi. Nomádi viedli život v pohybe, a preto vlastnili len to, čo mohli prepraviť. Zanechali po sebe len málo viditeľných stôp. Nenahraditeľným spoločníkom stepných národov bol koň. Používali ho na boj, lov a zároveň v menšej miere slúžil aj ako potrava a tiež dôležitý obchodný tovar. Bol tiež symbolom postavenia a predmetom úcty, preto bol často pochovávaný spolu so svojim majiteľom. O živote kočovníkov nám veľa prezrádzajú hroby. Pohrebné obrady upevňovali pamiatku zosnulého, ale tiež poukazujú na postavenie pozostalej rodiny. Z hrobov pochádza aj väčšina archeologických nálezov. Umenie tej doby má predovšetkým úžitkový charakter. Majstrovské diela preto predstavujú ozdoby šiat, šperky, zlaté a strieborné konské postroje, zdobené zbrane či pošvy mečov.

Prezentované nálezy sú opísané jednotlivými textovými panelmi, ktoré zároveň poukazujú na etnický rámec farebným symbolom. Spomedzi vystavených predmetov spomeniem (v poradí ako ich bolo možné vidieť na výstave) – vápencový model jurty z prelomu 8. a 9. storočia z lokality Devnya (Bulharsko), ktorý je jediným známym zobrazením jurty z včasného stredoveku; časť inventára bohatého ženského hrobu z 1. polovice 5. storočia z lokality Regöly-Pénzesdomb (Maďarsko), kde do hrobu ženy s umelo zdeformovanou lebku, oblečenou v germánskom kroji, vložili džbán s vtáčou hlavou odkazujúci na severnú oblasť Čierneho mora; zrkadlo z hrobu asi päťročného dievčatka z 5. storočia z lokality Mödling (Dolné Rakúsko) ako aj bronzové zrkadlá z avarských lokalít Homokbánya-Kunpeszér-Felsőpeszéri út. a Veszprém-Jutas (Maďarsko); amulety v Avarskom prostredí sú predstavené rekonštrukciou amuletovej kapsule z 1. polovice 7. storočia z lokality Balatonfűző Szalmássy-telep (Maďarsko) a príveskami v podobe miniatúrnych nástrojov z detského hrobu zo 7. storočia z lokality Kiskőrös-Vágóhíd (Maďarsko); strešná krytina s pravdepodobnou postavou šamana z 1. polovice 9. storočia pochádza z lokality Madara (Bulharsko); obsah obetnej jamy z 5. storočia z lokality Pécs-Nagykozár-Üszögpuszta (Maďarsko), kde okrem jazdeckých doplnkov ako ozdobných doštičiek sedla, ozdôb uzdy, kovania pošvy meča a hrotu kopije, vynikajú predovšetkým zlaté doštičky zdobiace pôvodne luk; inventár mužského hrobu z 2. tretiny 5. storočia z lokality Üllő (Maďarsko) – muž bol uložený na stiahnutej koži koňa, na ktorej boli ponechané končatiny, lebka a chvost; inventár hrobu ženy, priradenej k hunsko-germánskej skupine, pochovanej v 1. polovici 5. storočia v Laa an der Thaya (Rakúsko); pozoruhodná je prezentácia hrobu z 1. tretiny 7. storočia z Derecske-Bikás dűlő (Maďarsko), kde bol mŕtvy uložený na lamelovom brnení a vedľa neho kostra koňa; ojedinelým nálezom v Karpatskej kotline sú zlaté tvárové doštičky, ktoré boli pravdepodobne pôvodne pripevnené na pohrebnom rubáši v hrobe z 10. storočia na lokalite Rakamaz-Strázsdomb (Maďarsko); obľúba v zobrazení gryfa

u Avarov je predstavená malým bronzovým vedierkom z hrobu 641 v Zamárdi-Rétiföldetu (Maďarsko), okolo 700; príkladom tunelového hrobu je hrob 100 na pohrebisku Szegvár-Oromdűlő (Maďarsko) – mŕtvy s ozdobným opaskom a mečom je uložený spolu s kompletne zapriahnutým koňom so sedlom a hovädziami kožami; zlaté hrobové predmety z kniežacieho hrobu zo 7. storočia v Kunbábony (Maďarsko), ktoré spolu vážia takmer 2,5 kilogramu; zlatý džbán zobrazujúci orla s človekom vo veľkých medailónoch a zlatý pohár s morskými príšerami zo zlatého pokladu avarskeho kniežaťa z 8. storočia z lokality Sannicolau Mare/Nagyszentmiklós (Rumunsko); jedinečný bronzový krúžok so zobrazením jazdca z 10. storočia z lokality Sárrétudvari-Hizóföld (Maďarsko); doklady runového písma v podobe zachovaného znaku/znakov na zlatom prsteni z 8. – 9. storočia z lokality Ivanovtsi pri Vidine (Bulharsko), zlatom fragmente džbánu a tehly z 1. polovice 9. storočia z oblasti mesta Pliska (Bulharsko). V závere výstavy zaujmú predmety, ktoré sú už spájané s prijatím a šírením kresťanstva – napr. pektorálne kríže v hroboch z 10. storočia – Bicske-Nagyegyháza a Tápióbicske, kríž z Püspökladány-Eperjesvölgy (Maďarsko) z prelomu 10. a 11. storočia; strieborný pohár s gréckym nápisom Bože, pomôž! z polovice 9. storočia z lokality Veliki Preslav (Bulharsko); trojdielny zlatý prsný kríž z prelomu 9. a 10. storočia z Plisky

*Pohľad do expozície, vpredu poklad zlatých mincí z Bíny.
Foto: Z. Poláková*

*Strešná krytina kostola z lokality St. Michael, údolie Wachau,
z prvej tretiny 16. storočia. Foto: Z. Poláková*

(Bulharsko). Nálezy stylusov a knižných kovaní z lokality Veliki Preslav svedčia o intenzívnej literárnej produkcii v 10. storočí.

Niekoľko vystavených predmetov pochádza priamo zo Slovenska. Zaujal bohatý inventár avarskeho jazdeckého hrobu 142 z prelomu 8. a 9. storočia z Komárna (Podunajské múzeum v Komárne) spolu s jeho ideálnou 3D rekonštrukciou. Mŕtvy bol pochovaný so šablou, sekerou, reflexným lukom, nádobami (hlinená a drevená) a bohato zdobeným konským postrojom. Prezentovaný je staromaďarský kniežací hrob zo Zemplína (AÚ SAV, v. v. i., Nitra) z prelomu 9. a 10. storočia ako príklad predstaviteľa absolútnej elity starých Maďarov. Mŕtvy bol pochovaný so zlatými náušnicami, náhrdelníkom, dvomi náramkami a dvomi nánožníkmi. Jeho odev zdobili desiatky strieborných gombíkov a kovaní. V hrobe bola uložená strieborná pozlátená šálka (tá bola na výstave prezentovaná v kópii), šabľa, ktorá bola pre účely pohrebu špeciálne zdobená, zväzky šípov, dva strmene, rúčka vedierka s kovaním, železný nôž, ocieľka, kresadlo, kosti lebky a nôh koňa spolu s bohato zdobeným postrojom. Ďalej bol vystavený poklad 108 zlatých mincí z druhej polovice 5. storočia pôvodne ukrytých v keramickej nádobe v Bíni (AÚ SAV, v. v. i., Nitra), ktorý pravdepodobne predstavuje ochrannú platbu na zabezpečenie mieru. Depot neželezných kovových predmetov z Dolných Orešian z konca 8. až prvej polovice 9. storočia (AÚ SAV, v. v. i., Nitra), ktorý obsahuje takmer 90 kusov, prevažne vyradených neskoravarských opaskových kovaní a kovaní uzdy. V súbore sa nachádza bronzový kríž byzantského typu, ktorý je jedným z mála kresťanských predmetov známych z tohto obdobia. Vystavené sú ďalšie hrobové nálezy – kovanie z hrobu 5 z 8. storočia zo Štúrova (AÚ SAV, v. v. i., Nitra) alebo bronzové a pozlátené nálezy z niekoľkých hrobov z 8. storočia z Komárna (Podunajské múzeum v Komárne). Zo Slovenska tiež pochádza honosná zlatá spona s pendáliami z lokality Zemplínska Široká-Rebrín z polovice 5. storočia, ktorá je zdobená ónyxom, granátom a ametystom (Kunsthistorisches Museum vo Viedni), hroty šípov zo Stredy nad Bodrogom z 10. storočia a strieborná pozlátená platnička z torby z lokality Somotor-Več z 10. storočia (Magyar Nemzeti Múzeum v Budapešti).

Výstava poukázala na skutočnosť, čo bolo aj autorským zámerom, že mobilita, migrácia a kultúrna výmena sú súčasťou Európskych dejín. Jazdecké nomádske kultúry sú dôležitým a nedoceneným kusom skladačky pri formovaní Európy.

Pracovníci Archeologického ústavu SAV, v. v. i., v Nitre si po výstave pozreli mesto Krems an der Donau. Pre krátkosť času si väčšina účastníkov exkurzie prešla historické centrum mesta a osviežila sa v miestnych kaviarničkách. Niektorí z nás ešte stihli navštíviť aj Mestské múzeum situované v pôvodne dominikánskom kláštornom komplexe z 13. storočia. Múzejným účelom slúži od 60. rokov 20. storočia, kedy budova prešla rozsiahlou rekonštrukciou. Dnes sa zároveň využíva aj ako galéria súčasného umenia pre letné dočasné výstavy ako aj na rôzne iné podujatia počas roka. Súčasťou impozantného prostredia múzea je nielen barokové nádvorie kláštora a sakrálny kostol, ale aj historická vínná pivnica. Stála expozícia približuje históriu a kultúru tohto podunajského mesta a regiónu a to vďaka rozsiahlemu materiálu z mestských a súkromných zbierok. Archeologické nálezy zastupujú obdobie od praveku až po novovek. Zaujala nás predovšetkým sklenená kanvica z prelomu 4. a 5. storočia, kostená flauta z 12. storočia, známa zoomorfná strešná krytina z veže Kostola sv. Michala z údolia Wachau z 1. tretiny 16. storočia, ako aj sklenené fľaše umiestnené na dne studne z obdobia okolo roku 1920. V kláštorných krížových chodbách si návštevníci

prehliadnu neskorogotické sochy. Etnografická zbierka zameraná na vinohradníctvo je tiež súčasťou podzemných priestorov múzea. V lodi kostola bola v čase našej návštevy inštalovaná monumentálna drevená replika gotických krížových klenieb umiestnená na podlahe.

Zuzana Poláková

Príspevok vznikol v rámci grantových projektov 2/0124/20 a 2/0083/21 agentúry VEGA

Výstava „Návraty ku koreňom. Archeológia k počiatkom našej národnej kultúry“

Dňa 5. 7. 2022 sa v synagóge mesta Nitry konala vernisáž výstavy Návraty ku koreňom. Archeológia k počiatkom našej národnej kultúry, ktorá vznikla v spolupráci Archeologického ústavu SAV, v. v. i. v Nitre a SNM-Historického múzea v súčinnosti s Mestom Nitra a Nitrianskym samosprávnym krajom. Otvorenie výstavy bolo súčasťou Pribinových a Cyrilo-metodských slávností s názvom Nitra, milá Nitra, ktoré sa každoročne realizujú začiatkom júla.

Samotná výstava sa skladala z dvoch sekcií, v rámci ktorých boli prezentované včasnostredoveké dejiny z oblasti dnešného Slovenska. V posterovej sekcii boli predstavené hlavné časové úseky z daného obdobia – osídľovanie nášho územia Slovanmi, prvé sídliská, založenie Veľkej Moravy, jej rozkvet a aj zánik, príchod kresťanstva, hlásanie kresťanskej viery, ako aj príchod prvých vierozvestcov, vznik Uhorského kráľovstva a význam nášho územia v rámci tohto spoločenského zriadenia. Panelovú sekciu ukončovali cyrilo-metodské témy a tradície, ktoré sú ťažiskom

Pohľad do výstavnej sály

celých nitrianskych slávností. Druhá sekcia bola zameraná na prezentáciu archeologických nálezov pochádzajúcich z lokality Bojná I-Valy, ktoré ojedinele dopĺňali predmety z Dolných Vesteníc a z Pružiny. Bola zameraná na štyri dôležité oblasti, ktoré sa najviac rozvíjali v období Veľkej Moravy. V prvom rade ide o poľnohospodárstvo, ktoré je významnou súčasťou každého osídlenia či obdobia, remeslo a pravdaže obchod, domáci aj diaľkový (olovené a železné hrivny, putá). Napriek všeobecnému rozkvetu Veľkej Moravy jej podstatnou súčasťou bolo vojenstvo, ktoré súviselo s obranou, ako aj s výbojmi a rozširovaním dobytých území. Na to poukazovali mnohé predmety (ostrohy, súčasti opaska, hroty šípov, sekery) súvisiace predovšetkým s vyššie postavenou sociálnou skupinou bojovníkov či jazdcami. Poslednou oblasťou bolo kresťanstvo a s tým spojené umenie a kultúra. Hlavnou jej zložkou boli repliky zvona a pozlátených plakiet s vyobrazením svätcov a anjelov objavených na hradisku Valy v Bojnjej. Nálezy dopĺňali veľkoplošné fotografie plakiet, ktoré umocnili vnímanie ich jemného spracovania a priniesli bezprostrednejší kontakt s písmom znázorneným na niektorých plakietach. Výstava trvala od 5. júla do 15. septembra 2022 a jej nedeľnou súčasťou boli aj sochy, znázorňujúce niektoré témy z obdobia Veľkej Moravy, pochádzajúce z rúk akademickej sochárky Ľudmily Cvengrošovej.

Miriám Jakubčinová

Príspevok vznikol v rámci grantového projektu 2/0043/22 agentúry VEGA.

Bojná – hradisko našich predkov

Od 19. septembra do 16. novembra 2022 sa v priestoroch Tribečského múzea v Topoľčanoch konala výstava nazvaná „Bojná – hradisko našich predkov“. Jej cieľom bolo návštevníkov oboznámiť o živote našich slovanských predkov na sídelnej aglomerácii v katastri obce Bojná.

Obec Bojná leží v južnej časti Považského Inovca v údolí potoka Bojnianka a jej názov pochádza zo staroslovanského slova „bojňa“ (usadlosť pri stanovišti vojenskej posádky). Obec sa nachádza v oblasti so starou sídelnou štruktúrou zo staršej i mladšej doby železnej a doby rímskej, ktorá bola druhotne využitá v období sťahovania národov (germánske sídlisko na lokalite Bojná III) a vo včasnom stredoveku (slovanské osídlenie na celej aglomerácii). V jej katastri boli potvrdené viaceré významné archeologické lokality (Bojná I – hradisko Valy, Bojná II – hradisko, Bojná III – hradisko Žihľavník, Bojná IV – opevnenie v časti Mladý háj, Bojná V – hradisko v polohe Halšiny). Najstaršie slovanské osídlenie tohto priestoru z konca 7. a začiatku 8. storočia sa podarilo podchytiť na hrebeni návršia Žihľavník v lokalite Bojná III. Najvýznamnejšou bojnianskou lokalitou je však výšinné 12 hektárové hradisko Bojná I – Valy, nachádzajúce sa v severozápadnej časti chotára obce. Výsledky výskumu, ktorý tu od roku 2003 (od roku 2007 systematickom) vykonáva Archeologický ústav SAV v Nitre potvrdili, že hradisko bolo nielen miestom rozvinutého obchodu, zbrojárstva, remesiel a kresťanskej kultúry, ale aj sídlom neznámeho miestodržiteľa so silnou vojenskou družinou, pomocou ktorej spravoval rozľahlé územie. Časť pamiatok z hradiska môžeme zaradiť do obdobia rozkvetu Pribinovho Nitrianskeho kniežatstva v prvej tretine 9. storočia. Najväčší rozsah však celá aglomerácia dosiahla až v závere 9. storočia. Život na hradisku vo veľkomoravskom

*Figurína v dobovom ženskom kroji vo vstupnej chodbe.
Foto P. Kucha*

Drôtená figurína bojovníka s replikou prilby, kopije, meča v pošve a štítu. Foto P. Kucha

období existoval 100 až 120 rokov. Začiatkom 10. storočia hradisko Valy a zrejme aj väčšina ostatných lokalít pravdepodobne v súvislosti s obsadzovaním krajiny maďarským kmeňovým zväzom zaniká. Jedinou lokalitou aglomerácie, existujúcou až do konca 10. storočia, je hradisko na lokalite Bojná II, ktoré plnilo funkciu akéhosi strážneho bodu na ceste z Ponitria na Považie. Aj napriek systematickému výskumu sa v bojnianskej aglomerácii zatiaľ nepodarilo podchytiť centrálné pohrebisko a funerálne zvyky tunajšieho obyvateľstva reprezentujú iba dva mohylové násypy na polohe Obora v blízkosti hradiska Bojná III – Žihľavník skúmané v rokoch 2009 až 2011.

Na výstave „Bojná – hradisko našich predkov“ bolo možné oboznámiť sa s nálezmi (vyše 300 artefaktov) z lokality Bojná I – Valy, reprezentujúcimi jednotlivé činnosti života ľudí prebývajúcich na hradisku vo veľkomoravskom období, ktoré boli tematicky rozčlenené do samostatných okruhov: bývanie, vojenstvo, výzbroj, doklady viery, remeslo a obchod. Celá výstava bola doplnená archívnymi dokumentmi, publikáciami, článkami, obrázkami, panelmi, modelmi, kostýmami a audiovizuálnym programom.

Na hradisku Bojná I – Valy sa v jeho strednej časti sústreďujú stavby, potvrdzujúce dlhodobý urbanizmus, charakterizovaný dvorcovou zástavbou. Najpoužívaným typom obydlia, podobne ako aj na iných slovanských náleziskách z obdobia raného stredoveku (6. – 12. storočie), boli polozemnice. V ich blízkosti boli vybudované kamenné platformy, ktoré pravdepodobne slúžili ako základne pre nadzemné hospodárske stavby. Okrem klasických príbytkov menších rozmerov boli počas výskumov objavené aj základy rozmerných domov, v ktorých pravdepodobne prebývali príslušníci spoločenskej elity. Najvyšším veliteľom veľkomoravskej armády bolo panujúce knieža, ktoré si pre vlastnú bezpečnosť a bezpečnosť spravovaného územia udržiavalo profesionálne skupiny bojovníkov, vyberaných spomedzi fyzicky zdatných a bojaskopných mužov. Tieto jednotky boli tvorené zväčša jazdou vyzbrojenou dlhou kopijou, bojovou sekerou, rôznymi typmi nožov a menším, spravidla kruhovým jazdeckým štítom. V prípade vojny alebo ohrozenia mohlo byť zvolané jadro veľkomoravských ozbrojených síl, čiže pechota alebo lukostrelci, ktorí boli vyzbrojení jedným či viacerými oštepami, bojovou sekerou takzvanou „bradaticou“, veľkým bojovým nožom, dreveným štítom spevneným kožou a plátnom, pevným prešívaným alebo koženým kabátcom, tvrdou kožušinovou alebo koženou čiapkou a lukom zhotoveným z jedného kusa pružného dreva. Najvýznamnejší bojovníci vlastnili ťažký dvojsečný, prípadne krátky jednosečný meč (sax) upevnený v pošve na opasku, železnú prilbu, železnú krúžkovú košeľu, prípadne rôzne formy koženého brnenia. Medzi pozoruhodné výrobky možno zaradiť zdobené súčasti výzbroje (prevliečky s dlhým pútkom, kovania zdobené tauziou, trojlístkové kovania, kovania so šarnierom), ktorých viaceré typy sa tu podľa nálezov špeciálnych nástrojov (rydlá, kružidlá, malé jemné dlátko, pilníky, miniatúrne kovotepecké kladivko, jemné brúsičky) zrejme tu vyrábali. Majstrovskými dielami boli najmä výrobky zhotovené zo zlata, železa, bronzu prípadne z pocínovaného plechu. Najviac ozdobných predmetov patrí k mužskému oblečeniu. Jeho praktickou i dominantnou súčasťou a zároveň symbolom spoločenského postavenia boli v 7. – 9. storočí opasky, z ktorých máme v archeologickom materiáli zachované hlavne kovové časti (pracka s prevliečkou, kovové nákončie, dekoratívne kovania). Okrem zdobených súčastí výzbroje možno medzi pozoruhodné výrobky zaradiť aj doklady kresťanskej misie, čiže súbor plakiet a liaty zvon.

Časť výstavného priestoru venovaná vojenstvu, výzbroji a prejavom viery. Foto P. Gábor

Časť výstavného priestoru venovaná remeslu a obchodu. Foto P. Gábor

Remeslo v období 8. – 10. storočia dosiahlo mimoriadny rozvoj, čo dokladá široké spektrum výrobkov tej doby (kladivá, kladivká, kliešte, kovadielka, priebojníky, sekáče, nákovy, klince, skoby, kramle, háky, obruče, držadlá a kovania drevených vedierok, súdkov a bočiek; nožnice, kresadlá, veľké a malé nože, sekery, sekerovité hrivny, okovy pre zajatcov, šidlá, nožnice, ihly, česáky na ľan, píly, vrtáky, dláta, tešly, hoblíky, radlice, čeriesla, kosy, kosáky, motyky, kľovnice, brány, otky, sekery, špeciálne nože, perové ovčiarske nožnice), kvalitné pracovné náradie (kovárske, obuvnícke, tkáčske, krajčírské, drevorubačské, tesárske, debnárske, stolárske, sústružnícke nástroje) podobné tomu súčasnému a taktiež výrobný odpad (troska). Na veľkomoravských hradiskách a väčších sídliskách sa pravidelne konali trhy, na ktorých sa stretávali miestni poľnohospodári, remeselníci, obchodníci, vojaci, ale aj zahraniční kupci. Základom obchodu bola výmena tovaru za tovar alebo službu medzi miestnym obyvateľstvom či kupcami. Pri tejto výmene sa často používal špecifický slovanský výrobok: sekerovité hrivny. Silu a rozsiahlosť využívania týchto predmetov (aj) na hradisku Valy potvrdzujú ich početné hromadné nálezy čiže depoty.

Pri tvorbe výstavy spolupracovali Archeologický ústav SAV v Nitre (M. Ruttkay, K. Pieta, M. Jakubčinová, P. Bednár), ktorý poskytol všetky vystavené archeologické nálezy (cca 300 ks)

Replika zvona z Bojnej. Foto: P. Gábor

a Archeologické múzeum Veľkej Moravy v Bojnej (J. Stankovský, A. Golský), ktoré poskytlo väčšinu inštalačného materiálu (panely, modely, kostýmy) a audiovizuálny program. Riaditeľom a príslušným kurátorom či správcom zbierok v týchto inštitúciách a všetkým spolupracovníkom pri tvorbe výstavy tak patrí veľká vďaka. Z vlastných zdrojov Trábečského múzea v Topolčanoch sa na výstave použili všetky vystavené archívne dokumenty, publikácie a články.

Peter Gábor

Nová expozícia Mestského múzea v Senci „Od hlíny po fotografiu – expozícia našich starších dejín“

V podkroví sídla Mestského múzea v Senci, v tzv. Tureckom dome, bola 28. 9. 2022 sprístupnená verejnosti nová expozícia starších dejín seneckého regiónu scenáristu Gáboru Strešňáka a spoluautorov Mareka Budaja, Radoslava Čambala a Zdenka Farkaša. Na príprave, výbere exponátov a realizácii sa podieľalo ďalších 18 bádateľov a 12 partnerských, ako aj rôznou formou participujúcich inštitúcií. Okrem vlastných zbierkových fondov sú v expozícii vystavené aj artefakty zo zbierok ďalších múzeí, ktoré sa v minulosti podieľali na archeologickom a historickom výskume regiónu, ako aj dary od súkromných donorov. Zo zoznamu spolupracujúcich inštitúcií nemožno vynechať Ústredný archív a knižnicu Rehole piaristov v Budapešti. Vzhľadom na to, že ide o jazykovo hraničný región, sú všetky sprievodné

Pohľad do expozície

texty a popisky v rovnocennej slovenskej, maďarskej a anglickej verzii. Statické predmety sú kombinované vhodnými a atraktívnymi realizovanými dynamickými prezentáciami, vrátane komentárov tvorcov expozície sledovateľnými na veľkoplošnej obrazovke.

Časový záber expozície je od neolitu po 1. svetovú vojnu, dominantný priestor však zaberajú práve archeologické nálezy. V koncepcii expozície sa odrazila skutočnosť, že senecký región patrí archeologicky k dôležitým teritóriám, v niektorých obdobiach (doba halštatská, doba rímska) pochádza z oblasti dokonca kľúčový materiál. Pri vstupe zaujmú návštevníka nezvyčajné zvuky – autentický záznam z archeologického výskumu. Exponáty sú aranžované v prúdovej vitríne v tvare L podľa chronologických kritérií. Prezentácia začína rekonštrukciou neolitického kostrového hrobu, pokračuje dobou bronzovou a unikátnymi nálezmi z doby halštatskej. Dobu rímsku prezentuje predovšetkým kópia (veľmi kvalitná) nápisu na náhrobku, sekundárne umiestnená na kostole v Boldogu. Včasný stredovek je zastúpený predovšetkým keramikou a bronzovými ozdobami avarských opaskov. Netradične sú aranžované mince, ktoré si môže návštevník cez presúvateľné zväčšovacie sklo pozrieť dostatočne zväčšené, a takisto tehly so značkami historických regionálnych výrobcov.

Expozícia patrí koncepcie, voľbou exponátov i pomocným múzejným materiálom, ako aj priestorovou realizáciou bez pochyb k úspešným výstupom vo svojej kategórii. Súčasťou spolupráce s verejnosťou sú tiež archeologické prednášky, plánované v mesačných intervaloch na rok 2023.

Vladimír Turčan

Nová expozícia stredovekých a novovekých dejín Liptova v Ružomberku

Liptovské múzeum v Ružomberku pokračuje v modernizácii svojej prezentačnej ponuky a po otvorení novej expozície archeológie v roku 2019 v lete 2022 otvorilo ďalšiu Expozíciu stredovekých a novovekých dejín Liptova, plynulo nadväzujúcu na historický tok existujúcej expozície praveku a včasného stredoveku. Projektová dokumentácia a následná realizácia víťazného návrhu z výtvarno-architektonickej súťaže prebehla v rokoch 2020 až 2022 s podporou Fondu na podporu umenia a Žilinského samosprávneho kraja. Nová expozícia zahŕňa deväť tematických okruhov. Od včasnostredovekých dejín regiónu, vzniku troch liptovských hradov, cirkevnej a svetskej správy, baníctva až po stavovské povstania.

Vybrané zbierky, ktorých je viac ako päťsto, dopĺňa interaktívny dotykový stôl. Návštevník tak môže nahliadnuť do knižníc liptovských zemanov, prezrieť si rodové erby či dobové mapy Liptova, ale aj vidieť digitálnu rekonštrukciu hradu Liptov, ktorý je dnes len konzervovanou ruinou. Edukatívnu zložku sú kvízy k sakrálnym pamiatkam.

Odevy včasnostredovekých obyvateľov, vyrobené podľa nájdených analógií, prinášajú návštevníkom možnosť spoznať históriu interaktívnym spôsobom – dotykom materiálu, ale aj ich farebnosť.

Výsledky archeologických výskumov ukazujú pestrú škálu keramiky používanej na liptovských hradoch, typický inventár drobných predmetov, ale aj vzácne reprezentatívne kachlice.

Pohľad do novej expozície liptovského múzea v Ružomberku

Kolekcie palných, strelných, bodných a sečných zbraní bohato ilustrujú vojenské dejiny regiónu. Symboly mestskej správy, ako pečatidlá obcí a miest, symboly statusov, richtárske ruky dopĺňajú predmety exekutívy – strážnické halapartne či katovské meče. Osobitne je vystavená najstaršia zachovaná hodvábná vlajka liptovskej stolice.

Svoje miesto v expozícii našli aj predmety ukazujúce na bohatú históriu baníctva a cirkvi na Liptove. Čiapka pripisovaná Jurajovi Jánošíkovi, kópia jeho valašky a ďalšie charakteristické zbierky zbojníctva dávajú expozícii pečať ľudovej legendy. V roku 2023 bude expozícia doplnená o ďalšie interaktívne prvky, keďže Liptovské múzeum sa úspešne uchádzalo o podporu Fondu na podporu umenia – digitálna projekcia najvýznamnejších sakrálnych pamiatok, dotyková vitrína ilustrujúca funkčnosť stredovekých a novovekých militárií, digitálna projekcia vývoja osídlenia Liptova a postava Jána Korvína, kniežaťa liptovského, ako hovoriaceho obrazu sprievodcu expozíciou.

Simona Sliacka

Novinky v SNM – Archeologickom múzeu v roku 2022

Po dvoch rokoch obmedzení a tomu zodpovedajúcej slabej návštevnosti v SNM – Archeologickom múzeu sme sa rozhodli ponúknuť návštevníkom viacero nových výstav a expozícií a naštartovať tým opäť záujem o naše múzeum.

Ako prvú sme v apríli 2022 otvorili reінštalovanú expozíciu „Kabinetná zbierka evanjelického lýcea v Bratislave“. Autorkou výstavy a aj jej grafické riešenie mala na starosti Anna Bajanová v spolupráci s Jozefom Hudecom. Súbor predmetov zozbieral ešte v polovici 19. storočia Dr. Daniel Schimko, ktorý na sklonku svojho života predmety preniesol z Viedne do Bratislavy a daroval ich bratislavskému Evanjelickému lýceu. Zbierku sme sústredili do jednej výstavnej sály, roztriedili na pamiatky egyptské, antické a praveké a usporiadali do skupín podľa ich významu a chronológie. Predmety sa nachádzajú v dvoch zasklených výklenkoch a desiatich historizujúcich vitrínach. Vitríny sme zabezpečili novým osvetlením, znížili sme ich, aby do nich videli aj deti, vytvorili miesto pre popisky a celkovo zrenovovali. Pamiatky dostali nové stojany a podstavy, aby boli dobre viditeľné, prípadne aby ich návštevníci mohli obdivovať z viacerých strán. Jednotlivé skupiny predmetov sme sa snažili stručne predstaviť aj na paneloch v snahe vysvetliť ich význam či použitie. Nová inštalácia si kladie za cieľ ponúknuť návštevníkovi atmosféru starej zbierky a historického kabinetu. Môže sa tak preniesť v čase 150 rokov do minulosti a nadchnúť sa krásou vzácných starožitností. Záujemca o hlbšie spoznanie jednotlivých pamiatok má k dispozícii rozsiahle doplnkové texty na QR kódoch alebo zaliate do fólií.

V polovici mája na Noc múzeí sme sprístupnili pre verejnosť aj ďalšiu výstavku „Zaujímavosti zo starých zbierok“, kde prezentujeme časť zbierky Emanuela Marcela a jednu amforu zo starovekého Grécka, ktorej pôvod a cesta na územie Slovenska nie sú známe. Lekárnik Marcel, rovnako ako Daniel Schimko, pri tvorbe zbierky neskôr venovanej Evanjelickému lýceu, sa zaoberal zberateľstvom starožitností z Egypta, antiky a praveku. Vystavili sme všetky predmety, ktoré sú zaradené medzi pamiatky

starovekého Egypta, výber zaujímavých antických starožitností, odlišných od Schimkovej zbierky, ako aj niekoľko pozoruhodných pravekých predmetov. Z egyptskej časti zbierky sú najzaujímavejšími: soška kľačiaceho kráľa, boha Usira s reliéfom bohyně Esety na zadnej strane a bohyně Bastety, ktoré boli aj na základe analýzy zloženia kovov identifikované ako staroveké originály. Autorkou výstavy a jej grafického riešenia je Anna Bajanová. Prístupná by mala byť do mája 2023.

Našou snahou bolo inštaláciou egyptských starožitností zo Schimkovej a Marcelovej zbierky, pripraviť sa na jesenné obdobie plné významných egyptologických výročí.

Na konci júna 2022 sa konala vernisáž novej expozície na prízemí SNM – Archeologického múzea „Po stopách legionárov“. Autormi expozície sú Radoslav Čambal a Igor Bazovský. Výtvarné riešenie a modelovanie plastiek zasadených do panelov mali na starosti Igor Furugláš s Lenkou Krupanskou zo spoločnosti Dwarf digital. Výstava je jedným z výsledkov cezhraničného operačného programu Interreg Slovenská republika – Rakúsko, ktorý má názov Longinus. Hlavným výsledkom tohto projektu bolo zriadenie archeologicko-historickej náučnej cyklocesty medzi rakúskou obcou Leithaprodersdorf a rímskym táborom v Iži pri Komárne. Ide o priestor, v ktorom sa počas života pohyboval rímsky vojak 1. pomocnej légie Marcus Vinus Longinus. Slúžil vo vojenskom tábore v Brigetiu/Komárome, ktorý mal predsunutý tábor na druhej strane Dunaja pri Iži – Leányvári (rímska Celemantia) v okrese Komárno a jeho náhrobok bol objavený neďaleko obce Leithaprodersdorf, kde po prepustení z armády žil a mal svoj statok. Vydané boli aj dve publikácie – odborná brožúra a cyklobrožúra, ktoré miesta, kde cyklotrasa prechádza, dopĺňajú o odborné, najmä historické a archeologické informácie a poskytujú mapové podklady pre úspešné zvládnutie cesty na bicykli. Inštalovaná výstava v SNM-Archeologickom múzeu koncept dopĺňa o možnosť zhliaďnuť archeologické nálezy z nálezísk pozdĺž vytyčenej trasy. Výstava je usporiadaná chronologicky v troch miestnostiach. Začína sa predrímskym obdobím, presnejšie dobou železnou. Longinus v tomto období ešte nežil, ale kultúry ktoré tu vtedy boli, začali meniť ráz podunajskej krajiny a vytvorili základ, na ktorý nadviazali neskorší obyvatelia. V prvej časti sú prezentované pamiatky zo staršej doby železnej, tzv. halštatskej. Vystavené nálezy súvisia s pohrebným rítom. Okrem známejších nádob z mohýl v Dunajskej Lužnej – Nových Košarísk či Dolných Janíkov, sú prezentované aj nové nálezy z Blatnej na Ostrove, verejnosti predstavené po prvýkrát. V strede miestnosti je rekonštrukcia jedného zo zachovaných žiarových hrobových celkov z tejto lokality so zahĺbenou hrobovou jamou. V druhej miestnosti sú prezentované nálezy z mladšej doby železnej. Kelti, ktorí obývali toto územie pred príchodom Germánov a Rimanov, nám zanechali predmety dennej potreby, pracovné nástroje, zbrane a mince. Prezentované nálezy pochádzajú z Bratislavy a oblasti Malých Karpát a okolia. Hlavná časť výstavy je venovaná rímskej dobe. V niekoľkých vitrínach sú vystavené rímsko-provinciálne predmety, ktoré používali počas svojho života v zadunajskej časti dnešnej Bratislavy obyvatelia Gerulaty – Rusoviec. Veľmi zaujímavé sú aj zlomky vojenských diplomov, nájdené na rôznych lokalitách južného Slovenska, ktoré dokladajú prítomnosť vyslúžilcov z radov rímskych vojenských jednotiek na našom území, resp. obchodné kontakty s provinciálnymi oblasťami. Tretia miestnosť predstavuje Germánov, ktorí žili na našom území v susedstve Rímskej ríše. Jediný je predovšetkým kompletný inventár z preskúmaných hrobov

Detailný pohľad na vitrínu s egyptskými zbierkami

Jedna zo sál výstavy „Po stopách legionárov“

Výstava „Archeológovia na stavbe Mosta SNP v Bratislave“

germánskej elity zo Zohora a Vysokej pri Morave. Každá vitrína prezentuje obsah jedného z hrobov. Kniežací hrob č. 6 zo Zohora, ktorý v roku 2010 preskúmal Kristián Elschek z AÚ SAV v Nitre, je rekonštruovaný do podoby, ako bol objavený. Inventár je rôznorodý – bronzové, sklenené aj keramické nádoby, spony na spínanie odevu, súčasti opaska, britva, nôž, nožnice a pod. Zaujímavosťou je tiež uloženie 26 okruhlíakových kameňov pri pravom ramene mŕtveho, čoho význam nepoznáme. Výstava bude pre verejnosť prístupná až do roku 2027.

Na konci augusta, v deň päťdesiateho výročia otvorenia Mostu SNP, bola v SNM-Archeologickom múzeu vernisáž ďalšej výstavy: „Archeológovia na stavbe Mosta SNP v Bratislave“,

ktorej autorom je Vladimír Turčan. Na grafickom riešení spolupracoval s Petrom Horanským. V desiatich vitrínach nájdú záujemcovia výber predmetov z archeologického výskumu Bela Pollu, ktorý predchádzal stavbe tohto ikonického bratislavského mosta. Nálezy sú vystavené podľa materiálov a významových skupín. Každá vitrína prezentuje inú časť každodenného života stredovekých a novovekých obyvateľov skúmanej časti podhradia. Nájdete tu kuchynskú aj stolovú keramiku, predmety súvisiace s osvetlením či vykurovaním domácnosti, rôzne predmety z dreva, kosti a skla, drobné kovové predmety z domácností, remeselné nástroje, ale aj doklady vojenstva a jazdeckva. Na zadnej strane vitrín sú umiestnené veľkoplošné dobové fotografie skúmaného priestoru pred výstavbou mosta. Vidieť na nich malebný charakter tejto časti mesta a stavby, ktoré boli z dôvodu výstavby zbúrané. Okrem nich si môžete pozrieť aj výber dokumentačných záberov z archeologického výskumu. V pultových vitrínach sú prezentované aj ďalšie dobové pohľadnice, príklady dokumentácie výskumu, publikácia, ktorá výsledky výskumu zhrňuje a dobová tlač s reakciou na demoláciu synagógy v bratislavskom podhradí.

K výstave opakovane organizujeme aj jednoduché podujatie spolu so SNM-Múzeom židovskej kultúry „Most SNP“, ktorého súčasťou je komentovaná prehliadka spomínanej výstavy, následná sprevádzaná prechádzka cez priestor Zuckermanidla a Vydrice, po nábřeží Dunaja popod Most SNP na Rybné námestie a niekdajším priestorom židovského geta k budove SNM-Múzea židovskej kultúry, kde sa podujatie vo vestibule končí rozprávaním pri zväčšených dobových fotografiách. Výstava bude pre verejnosť prístupná do konca apríla 2023.

Poslednou výstavou, otvorenou v SNM-Archeologickom múzeu v roku 2022, bola doplnujúca mimoriadna výstava „Od Nílu k Dunaju, pamiatky ríše faraónov v Bratislave“. Jej vernisáž na začiatku októbra bola zároveň otvorením rovnomeného októbrového egyptologického podujatia. Autorkou výstavy je Anna Bajanová v spolupráci s Jozefom Hudecom, Veronikou Verešovou, Alenou Šefčákovou a Zorou Valentovou. Grafickú úpravu mala na starosti Veronika Verešová. Na výstavu boli zapožičané predmety zo SNM – Prírodovedného múzea, Mestského múzea v Bratislave a vyinštalovaná bola ďalšia časť Schimkovej evanjelickej zbierky deponovaná v SNM-Archeologickom múzeu, ktorá nebola prezentovaná verejnosti v rámci stálej expozície. Všetky tri výstavy s egyptskými zbierkami, ktoré sme tento rok otvorili, sú sústredené v jednej časti SNM-Archeologického múzea a spolu vytvárajú najväčšiu koncentráciu egyptských originálov vystavených na našom území za posledných viac ako 10 rokov. V rámci októbra sme v spolupráci s egyptológmi ponúkli návštevníkom komentované prehliadky týchto výstav, tvorivé dielne pre deti na tému egyptské amulety a niekoľko prednášok nadväzujúcich na prezentované zbierky, vystavené starožitnosti a aktuálne významné egyptologické výročia (100 rokov od objavenia Tutanchamonovej hrobky, 200 rokov od rozlúštenia hieroglyfov). Výstava je prístupná pre verejnosť do konca roku 2022 s možnosťou predĺženia do apríla roku 2023.

Budeme radi, keď zavítate do SNM-Archeologického múzea a pozriete si našu novú ponuku!

Anna Bajanová

XXIV. Medzinárodný mediteránny archeologický veľtrh cestovného ruchu, Paestum, Taliansko

Tabacchificio Cafasso v Cafasso di Capaccio Paestum (Salerno) 27. – 30.10.2022

Paestum, známe svojimi jedinečnými UNESCO pamiatkami, medzi ktoré patria jediné dodnes na talianskej pôde stojace a veľmi dobre dochované grécke chrámy, opäť tento rok hostilo medzinárodný, už v poradí XXIV. ročník mediteránneho archeologického veľtrhu cestovného ruchu. Slovenská archeologická spoločnosť sa tak už po šiesty krát mala možnosť zúčastniť tohto významného eventu. Prvýkrát bola v roku 2016 na tomto podujatí prezentovaná výstava Kelti z Bratislavy v Perugii, o rok na to sa účastníci zamerali na Rímske hry a Limes Day v Rusovciach – Gerulate a tiež na experimentálnu archeológiu – výrobu replík historického skla a na Archeopark v Hanušovciach nad Topľou. V roku 2018 sa v Ríme v Múzeu Mercati di Traiani konala výstava Hranice Rímskej ríše – Dunajský Limes, a tak vznikla možnosť robiť propagáciu aj tejto výstave a nominácii našich rímskych pamiatok do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO. Hlavnou organizátorkou účasti Slovenska na veľtrhu je PhDr. Margaréta Musilová, ktorá v roku 2019 (14. 11. 2019) v rámci medzinárodného workshopu prezentovala Bratislavu ako významné keltské oppidum aj v súvislosti s najnovšími nálezmi keltsko-rímskych stavieb. V týchto stavbách sa nachádzajú dlažby typu *opus signinum* a *terrazzo* a podobné neskoré-republikánske dlažby tohto typu sa nachádzajú aj v Paeste. V roku 2020 bola M. Musilová na základe tejto prezentácie pozvaná do chorvátskeho Solinu prezentovať Bratislavu ako destináciu CR – pamiatky a archeologické zaujímavosti. Veľtrh archeologického turizmu v Paeste bol na jeseň 2020 vynechaný z dôvodu pandémie COVID-19 a presunutý na jar 2021 (8. – 11. 4. 2021), avšak ani tento termín sa nepodarilo uskutočniť kvôli neutíchajúcej pandemickej situácii. Nakoniec sa veľtrh podarilo realizovať na jeseň 2021, a o jeho priebehu napísala v predchádzajúcom čísle Informátora Mgr. Ivana Kvetánová, PhD. Počas celej doby účasti na veľtrhoch malo Slovensko vďaka spolupráci so Slovenským inštitútom a veľvyslanectvom v Ríme k dispozícii zdarma stánok, v ktorom prebiehalo prezentovanie slovenských pamiatok, projektov, výstav a múzeí. Inak tomu nebolo ani uplynulý rok 2022, kedy bola M. Musilovou vyslaná na XXIV. veľtrh do Paesta autorka tohto príspevku, toho času doktorandka pod dvojím vedením v odbore Archeologie v Brne a v odbore Scienze dell'antichità e archeologia vo Florencii, ktorá sa v tom čase nachádzala na stáži Erasmus v Múzeu Guarnacci vo Volterre. Jej účasť bola možná aj vďaka sponzoringu zo strany SK ICOM. Počas účasti informovala autorka návštevníkov najmä o medzinárodnom projekte Living Danube Limes¹⁰, ktorý mal v tej dobe za sebou dva a pol ročné pôsobenie a okrem iného bola v roku 2022 vyhotovená rímska riečna hliadková loď Danuvina Alacris, ktorá v druhej polovici roku vyplávala po Dunaji z Nemecka smerom

k Čiernemu moru, pričom jej cieľovou destináciou bolo Rumunsko. Projekt sa úspešne podaril a prepojit tak symbolicky krajiny, ktorých spoločným menovateľom bola v dávnej minulosti rímska civilizácia. Jednou zo zastávok lode bola práve Bratislava. Tento projekt veľmi zaujal všetky generácie návštevníkov na veľtrhu v Paeste. Ďalším významným projektom, ktorý autorka prezentovala, bola Veduta Bratislavy vo Florencii. Na nástennú maľbu Bratislavy zo 16. storočia a jej donedávna skrytý príbeh v nedávnej dobe upozornili I. Kvetánová a M. Musilová, ktoré o tomto pozoruhodnom zobrazení Bratislavy vydali v roku 2019 v niekoľkých jazykoch knihu Veduta Bratislavy vo Florencii. Skrytý príbeh. Autorku počas celého konania veľtrhu veľmi milo prekvapovalo, že veľmi veľa hostí pozná Bratislavu, napríklad na základe toho, že tam majú rodinných príbuzných. Preto ich táto maľba, ktorá zdobí prvé tzv. Michelozzovo námestie florentskej radnice Palazzo Vecchio, a jej príbeh veľmi zaujímal. Tento záujem ešte viac prehĺbila informácia o príprave dokumentu o vedute Bratislavy, ktorý bol zhodou okolností natáčaný vo Florencii práve počas konania veľtrhu v Paeste. Hostom sa veľmi páčili suveníry (magnetky, perá, plátenné tašky, kľúčenky, lízatka a cukríky) ktoré pri stánku dostali a veľmi oceňovali brožúry najmä v talianskom jazyku o Bratislave, Devíne, o už spomínanej vedute Bratislavy a o keltsko-rímskej Bratislave. Okrem spomínaných projektov a pamiatok sa autorka správy venovala prezentácii experimentálnej archeológie – výrobe replík historického skla, čo vysvetľovala na konkrétnych prinesených príkladoch – replikách získaných od archeologičky PhDr. Danici Stašíkovej Štukovskej zo Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV. So sebou mala repliky laténskych a iných korálok

Stánok Fondazione Aquileia. Foto: M. Zubajová

Genius loci antických chrámov v archeologickom parku Paestum. Foto: M. Zubajová

¹⁰ https://www.interregdanube.eu/uploads/media/approved_project_output/0001/54/01c6565d7c209ad07917b5f0604d1ddac-d4e53b9.pdf

Exkurzia do Budapešti

V dňoch 6. – 8. mája 2022 uskutočnila Katedra archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave exkurziu, ktorá bola otvorená pre študentov všetkých ročníkov. Jej cieľom bolo predstaviť mladému študentskému dorastu archeologické pamiatky, ktoré možno vidieť a navštíviť v hlavnom meste našich južných susedov – Budapešti. Spočiatku organizátorov prekvapil nebyvalý záujem zo strany študentov, ktorý však bol veľmi rýchlo schladený – z pôvodne prihlásených záujemcov sa exkurzie okrem pedagogického sprievodu zúčastnili len 3 študenti 2. ročníka. Komorný charakter exkurzie však otvoril priestor pre bližšie vzájomné spoznanie sa.

Účastníci exkurzie v archeologickom parku Aquincum.
Foto: M. Neumann

Tabacchificio di Cafasso – bývalá tabaková továreň, v areáli ktorej sa koná veľtrh. Foto: M. Zubajová

Archeologička Marína Zubajová prezentuje náš stánok v Paestume. Foto: Archív M. Z.

pospájaných koženými a modernými retiazkami z chirurgickej ocele. Ďalej návštevníkom ukazovala a podávala informácie o koráľkových náušniciach a rôznych záveskoch a tiež o šperkoch, inšpirovaných stredovekým sklárskym umením. Autorke sa podarilo nadviazať kontakty a priateľské vzťahy s ďalšími, najmä talianskymi účastníkmi a to hlavne s Alessandrom di Leva, ktorý prezentoval rímsku vojenskú výstroj a výzbroj a reprezentoval Aquileiu, jej múzeá a pamiatky cez Fondazione Aquileia. Zároveň je administrátorom projektu Ariminum La Rimini Romana e Non Solo a pôsobí v projekte Legio VI Ferrata – Aps a rôznych ďalších. Cieľom týchto projektov je najmä popularizácia rímskej archeológie verejnosti za pomoci replík rímskej vojenskej výstroje a výzbroje. Okrem toho boli nadviazané kontakty s kolegynami v stánku venovanému múzeu a archeologickému parku v Paeste, s kolegynami s projektom Valle Camonica – la Valle dei Segni, s kolegami z Museo Provinciale Campano di Capua a z Museo Archeologico Nazionale di Napoli a tiež so zástupcami Museo Archeologico Nazionale di Canosa di Puglia a Museo Archeologico v Roccagloriose. Pre samotnú autorku tohto príspevku bola možnosť zúčastniť sa podujatia veľkým prínosom aj pre jej doktorandský projekt, v ktorom sa venuje etruskej pohrebnej ikonografii. V budúcnosti by si rada túto skúsenosť zopakovala.

Marína Zubajová

Naša cesta sa začala na Hlavnej stanici v Bratislave, odkiaľ vyrazil rýchlik smerom do Budapešti. Už počas vyše 2,5-hodinovej cesty bolo možné začať s odborným výkladom – počiatky uhorských dejín sme si pripomenuli pri prejazde okolo ostrihomskej baziliky a pod neďalekým Vyšehradom bola príležitosť zoznámiť sa s osudom Uhorského kráľovstva v 1. polovici 14. storočia. Ohyb Dunaja a najmä prilahlé Vyšehradské vrchy so systémom zaniknutých rímskych pevností dávali tušiť, že sme sa priblížili k rímskemu Limitu. V podvečerných hodinách sme dorazili na monumentálnu stanicu Nyugati pályaudvar, ktorá je dielom spoločnosti Gustava Eiffela. Odtiaľ sme vyrazili k ubytovaniu, ktoré sa nachádzalo neďaleko na Jókai tér, resp. Királyi utca. Po krátkom oddychu nasledovala večera a nočná prehliadka mestom. Postupne sa podarilo navštíviť (resp. v nočných hodinách len zvonka obdivovať) najväčšiu európsku synagógu na Dohány utca spoločne s pôsobivým pamätníkom holokaustu. Naše ďalšie kroky smerovali k Bazilike Sv. Štefana a následne k dunajskému nábrežiu, kde sa nám otvorila nádherná panoráma na Budínsky hrad, Matejev kostol a hradnú štvrť. Svojou veľkoleposťou ju však prekonala monumentálna budova Parlamentu, impozantne nasvietená zo všetkých strán. Pre pokročilý nočný čas bolo ďalšie spoznávanie peštianskej strany mesta ponechané na ďalší deň a všetci účastníci sa pobrali do svojich apartmánov.

Nasledujúci deň nás očakávala exkurzia archeoparku v Aquincum. Po ceste metrom spod budovy Parlamentu a prestupe na miestnu železniciu sme po pár desiatkach minút dorazili na

miesto určenia. Tu nás očakávala naša sprievodkyňa – Eszter Melis – ktorá nám najprv predstavila zvyšky amfiteátra bývalého civilného mesta a následne zaviedla priamo do areálu archeoparku (na tomto mieste musím v mene účastníkov exkurzie poďakovať E. Melis, že dokázala vybaviť pre celú skupinu vstup zadarmo). Počas podrobnej prehliadky sme sa mali možnosť zoznámiť so základnou štruktúrou rímskeho civilného mesta a jednotlivými jeho budovami (dielnami, kúpeľmi, svätyňami, obytnými domami). Interiér rímskeho príbytku bolo možné na vlastné oči vidieť v zrekonštruovanom Dome maliara. Nálezy z výskumu civilného mesta boli vystavené v blízkom múzeu, ktoré sme taktiež navštívili. Tu je uložený jedinečný vodný organ z 3. storočia n. l., ktorý patrí k najlepšie zachovaným organom z doby rímskej v Európe. Organ, ktorý bol v roku 228 darovaný Gaiom Juliom Viatorinom miestnemu cechu obchodníkov s textilom, bol zničený počas požiaru Aquinca a znovu objavený až v roku 1931 počas výskumu Lajosa Nagya. Tomuto výnimočnému nálezu je venovaná jedna celá miestnosť, kde si návštevník môže dokonca vypočítať krátke nahrávky zo zrekonštruovanej repliky. Expozícia múzea je síce zameraná primárne na život v civilnom meste, no záujemca sa tu dozvie aj základné informácie o rímskej

V Budapešti možno na námestí Március 15. tér nájsť v dlažbe kamenné dosky so všetkými pevnosťami rímskeho limitu na Dunaji – jedna z nich patrí aj rímskemu kastelu v Iži-Leányvári. Foto: M. Neumann

Hrad Vajdahunyad v budapeštianskom mestskom parku Városliget. Foto: M. Neumann

provincii Panónia či o pravekom a včasnohistorickom vývoji na území dnešného Maďarska.

Po náročnej prehliadke sme sa vrátili mestskou dopravou späť do centra, kde sme si pri Széchenyiho moste vychutnali zaslužený obed. Takto posilnení sme zdolali Budínsky hradný kopec, kde sme zamierili do Budapeštianskeho historického múzea, ktoré sídli v podzemí Budínskeho hradu. Aj tu sme boli prekvapení ochotou miestneho personálu, ktorý nás bez okolkov vpustil do múzea zadarmo, za čo ešte raz dodatočne ďakujeme. Otvorila sa tak pred nami expozícia, kde sme mohli obdivovať odkryté zvyšky stredovekého Budínskeho hradu – gotickú sieň, kaplnku či zvyšky obvodových múrov. Všetko to bolo doplnené o archeologické nálezy pochádzajúce z dlhoročného archeologického výskumu, ktorý tu prebiehal v 50. rokoch 20. storočia. A práve z gotickej siene sme videli ďalšiu plánovanú zastávku našej exkurzie – vrch Gellérthegey, na ktorom si už v dobe laténskej vybudoval kmeň Eraviskov svoje oppidum (na základoch menšieho sídla Eraviskov s názvom Ak-ink malo vzniknúť na prelome letopočtov už spomínané „rímske“ Aquincum). Avšak pohľad na vysoký zalesnený vrch, ktorý opätovne sľuboval ďalší úmorný výstup, nás od tohto cieľa odradil. So sľubom, že sa na Gellérthegey vrátíme počas budúcej exkurzie, sme zišli z hradného kopca. Cestou cez hradné záhrady sme pritom mali možnosť vidieť kamenné osmanské náhrobky v tvare nevysokých stĺpov, ktoré boli ukončené do kameňa vytesanými turbanmi. Naše ďalšie kroky viedli cez Alžbetin most na druhý breh Dunaja a naspäť do hotelov za vytúženým krátkym odpočinkom. Cestou sme si ešte na Námestí 15. marca prezreli základy menšej pevnosti Contra-Aquincum, ktorá od 2. storočia n. l. kontrolovala blízky brod cez Dunaj.

Po krátkom odpočinku sme sa rozhodli podniknúť výlet do mestského parku (Városliget). Hneď za Námestím hrdinov nás uvítal pohľad na hrad Vajdahunyad. Hoci sa hrad na prvý pohľad hlási do obdobia stredoveku, v skutočnosti bol postavený medzi rokmi 1902 – 1908. Napriek tomu pôsobí na návštevníkov úchvatne – rovnako ako aj kópia románskej kaplnky z Jáku, ktorá stojí opodiaľ. Spoločne s ďalšími zachovanými stavbami v mestskom parku sú poslednými svedkami Miléniových osláv, ktoré sa tu uskutočnili v roku 1896 pri príležitosti 1000. výročia príchodu staromaďarského kmeňového zväzu do Karpatskej kotliny. Po krátkej prechádzke parkom sme sa vrátili späť do centra na večeru a následne späť do našich hotelov.

Posledný deň exkurzie bol určený na návštevu Maďarského národného múzea. Po krátkych raňajkách sme sa preto vydali smerom k Múzeumi körút. V múzeu sme mali možnosť prezrieť si viacero expozícií – rímske lapidárium v podzemí, či výstavu archeologických nálezov dokumentujúcich praveký a včasnohistorický vývoj územia dnešného Maďarska (boli tu však vystavené aj nálezy zo Slovenska, napr. hrob z Ostrovia pri Prešove z doby rímskej a mnohé ďalšie). Práve tu boli prezentované predmety, ktoré sa opakovane objavujú v literatúre a každý študent archeológie (minimálne v strednej Európe) ich má zafixované v pamäti. Na tomto mieste nie je možné vymenovať ani len desatinu z nich – vyžiadalo by si to totiž samostatný text. Za všetky spomeňme aspoň impozantnú cisársku sponu zo 4. storočia n. l. zo sedmohradského Szilágysomlyó, ktorá váži takmer 0,5 kg (!). Je dodnes jediným exemplárom svojho druhu a určite stojí za to ju vidieť. Dych berúca bola aj prezentácia pokladu strieborného riadu (tzv. Seuso-kincsek – názov pokladu odkazuje na jeho vlastníka menom Seuso, ktorý bol vysokopostaveným rímskym občanom, možno i miestodržiteľom sídliačim v blízkosti jazera

Pelso = Balaton) z prelomu 4. – 5. storočia n. l., ktorý sa do zbierok múzea dostal len celkom nedávno. Horné poschodie múzea bolo venované kontinuálne obdobiu od stredoveku až po nedávnu minulosť. Aj tu si mohol každý z nás prísť na svoje – či už v sále venujúcej sa stredovekému Uhorsku, renesancii, osmanskej nadvláde, Habsburgovcom, 1. svetovej vojne a rozpadu Uhorska, 2. svetovej vojne, udalostiam roku 1956 či pádu železnej opony. Bolo čo obdivovať, no záplava informácií bola taká veľká, že sa v priebehu niekoľkých hodín, ktoré sme strávili v múzeu, nedala dokonale vstrebať. Aj táto skúsenosť nás utvrdila v našom presvedčení, že do Budapešti bude nutné sa ešte vrátiť.

Pred Maďarským národným múzeom. Foto: M. Neumann

Po návšteve múzea nasledoval voľný program, ktorý sme venovali návšteve Baziliky Svätého Štefana. Do chrámu sa nám podarilo vojsť práve počas anglickej svätej omše. Počas kázne jedného z kňazov sme tak mohli obdivovať prekrásnu výzdobu interiéru ako aj relikviu pravice sv. Štefana – to všetko na pozadí majstrovského diela Júliusa Bencúra. Návštevou baziliky sa odborná časť exkurzie ukončila. Pred nami tak bola len cesta naspäť do Bratislavy. Pokojná cesta vlakom z Nyugati pályaudvar viacerých z nás zmohla a neubránili sme sa tak aj krátkemu spánku vo vlakovom kupé. Po príchode na Hlavnú stanicu v Bratislave sme sa rozlúčili v nádeji, že podobné exkurzie (dúfajme, že v hojnejšom počte jej účastníkov) budú súčasťou výučby aj počas nasledujúcich semestrov. Pozitívny ohlas, ktorý u študentov exkurzia vyvolala, by tomu mohol nasvedčovať.

Martin Neumann

Letná škola archeológie Mikulčice – Gbely 2022

V júni a v júli 2022 sa úspešne uskutočnila medzinárodná Letná škola archeológie zameraná na interdisciplinárny terénny výskum v katastri obce Gbely. Ide o polykultúrnú lokalitu na Záhorí, ležiacu na území stredného Pomoravia, len pár kilometrov od historického kopčiansko-mikulčického areálu. Terénny výskum bol realizovaný na mieste včasnostredovekého slovanského mohylníka a germánskeho žiarového pohrebiska. Letná škola bola otvorená pre vážnych záujemcov o moderný archeologický terénny výskum. Zúčastnili sa jej študentky a študenti i skúsení archeológovia z Čiech, Slovenska i iných európskych krajín

Časť účastníkov Letnej školy archeológie v Gbeloch

(študenti z Trnavy, Nitry a Bratislavy, z univerzity v Írsku, zo Sardínie i kolega z univerzity v Chorvátsku). Program školy prilákal aj študenta archeológie z Univerzity tretieho veku v Bratislave, ale aj stredoškôľáčky. Základňa výskumu bola na pracovisku Archeologického ústavu Českej akadémie vied v Mikulčiciach-Trápíkovce, ktoré nám poskytlo skvelé pracovné zázemie. Počas realizácie letnej školy sa v teréne vystriedalo niekoľko tímov, spolu 18 študentov a 7 archeológov v spolupráci s inými špecialistami. Venovali sme sa nielen prácam v teréne, ale každý týždeň sme vďaka exkurzii navštívili mnohé zaujímavé lokality a pamiatky v regióne Záhoria a na blízkej Morave. Študenti absolvovali aj niekoľko odborných večerných prednášok a oboznámili sa s možnosťami spracovania archeologických nálezov v moderných laboratóriách, ktoré mohli vidieť priamo na základni v Mikulčiciach.

Letná škola archeológie Mikulčice – Gbely 2022 je súčasťou medzinárodného projektu Historická krajina stredného toku rieky Morava (Historical Landscape in the Middle Course of the Morava River), ktorý je realizovaný vďaka finančnej podpore Medzinárodného Vyšehradského fondu (www.visegradfund.org). Jeho cieľom je najmä podrobné štúdium a ochrana historických krajinných prvkov v sledovanom regióne modernými interdisciplinárnymi metódami (priestorová a krajinná archeológia, GIS, LiDAR a geofyzika) a ich prezentovanie na viacerých úrovniach. Hlavnými riešiteľmi projektu sú zástupcovia z troch inštitúcií pôsobiacich v prihraničnej oblasti stredného toku rieky Morava: Archeologický ústav AV ČR Brno, Katedra archeológie, FiF UK v Bratislave a Pamiatkový úrad SR. Informácie o projekte, cieľoch, spolupracujúcich inštitúciách i aktivitách nájdete na webovej stránke projektu www.landscapehistory.eu aj na sociálnych sieťach.

Jana Mellnerová Šuteková – Katarína Hladíková

Klasickí archeológovia v roku 2022

Činnosť Katedry klasickej archeológie Trnavskej univerzity v Trnave v kalendárnom roku 2022

Katedra klasickej archeológie utrpela v roku 2022 veľkú stratu odchodom prof. PhDr. Kláry Kuzmovej, CSc., ktorá stála už pri jej zrode a formovala toto pracovisko dlhý čas. S pani profesorkou sme sa rozlúčili 22. apríla 2022, navždy si však budeme vážiť jej obetavosť, vedecký prínos aj ľudský prístup.

Exkurzia na Krétu – fotografovanie pod olivovníkom, ktorý pamätá ešte dobu bronzovú

Exkurzia na Krétu

Napriek náročným okamihom sme pokračovali v plnení povinností a uskutočňovaní rôznych aktivít. Významnou udalosťou nášho pracoviska bola inaugurácia p. prof. V. Varsika u pani prezidentky SR (13. 7. 2022), prijatie nového kolegu p. prof. E. Droberjara, habilitácia p. doc. M. Daňovej a prijatie novej doktorandky p. Mgr. B. Adamíkovej. Vedúcou Katedry klasickej archeológie sa stala p. doc. Lucia Nováková. Po náročných mesiacoch príprav a zmien sa naše pracovisko pripravilo na posúdenie súladu vnútorného systému kvality vzdelávania TU so štandardami Slovenskej akreditačnej agentúry pre vysoké školstvo. Osobou zodpovednou za študijný program Klasickej archeológie na všetkých stupňoch štúdia sa stal p. prof. V. Varsik.

Naši pracovníci sa zapájali do vedeckých aj osvetových aktivít a pripravili rôznorodý program pre študentov i širšiu verejnosť. Katedra klasickej archeológie sa stala vedeckým partnerom medzinárodných konferencií „Archeologie barbarů“ v Písku (ČR) a „Romans and the Ancient World in the 21st Century“ v Bratislave-Rusovciach (SR). Zároveň sme prezentovali výsledky slovenskej vedy na domácich a zahraničných konferenciách: „7th International Congress for Underwater Archaeology“ v Helsinkách (FIN), „Stavby Trnavskej univerzity“ v Trnave (SK) a „Dni európskeho kultúrneho dedičstva 2022“ opäť v Trnave. Pokračovali sme aj v sérii popularizačných stretnutí s odborníkmi

pod názvom FORUM TYRNAVIENSE, v rámci ktorého nás navštívil p. Dr. Tomáš Kopták (KPÚ Žilina) a referoval o pripravovaných legislatívnych zmenách.

Po pandemickej prestávke sme sa zamerali na zintenzívnenie prezenčnej výučby priamo na tvári miesta a v rámci rôznych seminárov a prednášok sme zorganizovali exkurzie na archeologické lokality alebo do múzeí (Bratislavský hrad, Múzeum antickej Gerulaty, Archeologické múzeum SNM, Museum Carnuntinum). V rámci projektov ERASMUS+ a INTERREG sme pripravili niekoľko prednášok z klasickej archeológie aj pre študentov Masarykovej univerzity v Brne. Naši študenti sa zúčastnili týždňovej odbornej exkurzie na ostrov Kréta a zapojili sa aj do katedrových archeologických výskumov v Trnave (Hrubý Kostol) a Bielom Kostole. V spolupráci s pracovníkmi AÚ SAV, v. v. i. sme zorganizovali dva turnusy letnej školy archeológie na ploche rímskeho vojenského tábora v Iži, ktorej sa zúčastnili aj študenti

IKUWA7 – Svetový kongres archeológov pod vodou

Výskum v Iži (v popredí J. Rajtár)

z iných univerzít. Táto aktivita nadväzuje na tradíciu letných archeologických škôl v Iži, ktoré spolu s p. PhDr. J. Rajtárom budovala p. prof. K. Kuzmová. Naši študenti tak majú možnosť skúmať antickú lokalitu, ktorá je súčasťou svetového kultúrneho dedičstva UNESCO. Okrem iného sme sa spolu so študentami podieľali aj na prieskumoch vo vodnom prostredí Váhu, Nitry, Hrona a Dunaja.

Naši študenti spolupracovali aj na príprave autorskej fotografickej výstavy členov katedry „In aqua sanitas. Svet antických akvaduktov a zásobovanie vodou“ vo Vodárenskom múzeu v Bratislave. Jej otvorenie sprevádzalo študentské kolokvium v priestoroch múzea. Najlepšie študentské príspevky zamerané na rímske víťazné oblúky boli zas publikované v 4. ročníku online recenzovaného zborníka *Architectura Archaeologica Antica*, ktorý sprístupňuje verejnosti problematiku antickej architektúry. Mimoriadne aktivity našich študentov si všimol aj rektor Trnavskej univerzity p. prof. René Bílik, ktorý udelil Andrey Hegedúsovej cenu rektora TU. V tomto roku sa nášmu pracovisku v spolupráci s partnerskými inštitúciami podarilo získať niekoľko grantov VEGA (Rímsky tábor v Iži – súčasť svetového kultúrneho dedičstva UNESCO; Brody, mosty, diaľkové cesty. Dávnoveké komunikácie a sídla na Požitaví a Pohroní s využitím archeológie pod vodou.) a podieľať sa na riešení grantu APVV (Elity doby rímskej u stredoeurópskych Svěbov). Okrem toho pokračuje intenzívna spolupráca s Archeologickým ústavom SAV, v. v. i. a inštitútom ZAPA (Zavod za podvodno arheologijo), v rámci ktorého sme sa v apríli 2022 zúčastnili výskumu pod vodou v prístave Piran (Slovinsko).

Tešíme sa tiež, že v závere roka ožili tradičné vedecko-sociálne aktivity ako Stretnutie česko-slovenských klasických a rímsko-provinciálnych archeológov (Praha, 25. 11. 2022), Výročné stretnutie študentov, pedagógov a absolventov Katedry klasickej archeológie (Trnava, december 2022) alebo vedecké kolokvium v SNM-Archeologickom múzeu (Bratislava, december 2022).

Miroslava Daňová – Lucia Nováková

Jubileá

V roku 2022 oslávili okrúhle životné jubileum:

85 rokov

Ludmila Cvengrošová, akademická sochárka
Ing. arch. Jana Hlavicová
Alžbeta Kováčová
PhDr. Veronika Plachá

80 rokov

Prof. PhDr. Václav Furmánek, DrSc.
Mária Pánska
Doc. RNDr. Milan Thurzo, DrSc.

75 rokov

Ing. arch. Ľubomír Farkaš, CSc.
Doc. Štefan Mordel, ThDr. ICLic., PhD.
Mgr. Zora Myslivcová-Lehotská

70 rokov

Gergeľ Ľudovít
PhDr. Marta Mácelová, PhD.
PhDr. Vladimír Turčan

65 rokov

PhDr. Gabriel Fusek, CSc.
PhDr. Iveta Kaczarová
RNDr. Alena Šefčáková, CSc.
Doc. PhDr. Marian Vizdal, CSc.
PhDr. Ivona Vlkolinská, CSc.

60 rokov

Igor Drančák

**Jubilantom srdečne blahozeláme
a prajeme veľa zdravia, osobnej pohody
a úspechov do ďalších rokov!**

PhDr. Veronika Plachá (19. 1. 1937)

Nechce sa mi to veriť, ale začiatkom tohto roka oslávila pani PhDr. Veronika Plachá 85 rokov. Narodila sa 19. januára 1937 v Bratislave, kde prežila aj celý svoj doterajší život. Napriek vážnym zdravotným problémom v detstve sa jej podarilo aj vďaka športu a nezlomnej vôli, pre ňu tak typickej, prekonať tieto počiatočné prekážky.

Už na strednej škole ju zaujímala história a po maturite sa prihlásila na Filozofickú fakultu Univerzity Komenského v Bratislave na odbor archeológia. V roku 1954 otvárali prvý raz v Bratislave nový odbor – klasickú archeológiu, na ktorý bola aj prijatá. Vo svojej záverečnej diplomovej práci sa venovala rímskej plastike na Slovensku a jej významu. V roku 1959 ukončila štúdium na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského titulom promovanej historik a doktorát filozofie získala v roku 1969.

Po úspešnom vysokoškolskom štúdiu pracovala dočasne vo Vlastivednom ústave mesta Bratislavy, v Koncertnej a divadelnej kancelárii mesta Bratislavy a vo Vodných zdrojoch v Bratislave. V januári 1962 nastúpila do Mestského múzea v Bratislave na

miesto samostatnej odbornej pracovníčky a tejto inštitúcii zostala verná nasledujúcich 45 rokov.

Na začiatku svojej kariéry uskutočnila svoje prvé archeologické výskumy v podhradí a historickom jadre starej Bratislavy, v roku 1962 na Leningradskej ulici a pri Rybárskej bráne. Ďalšie výskumy realizovala spolu s PhDr. A. Vallaškom najmä v bratislavskom podhradí. Preskúmali viaceré parcely na Prídavkovej, Žižkovej, Floriánskej a Kapitulskej ulici, taktiež na Vydrici, kde treba spomenúť predovšetkým archeologický výskum Vodnej veže. V roku 1966 realizovala archeologické výskumy aj v historickom jadre Bratislavy – na Klobočnickej, Kapitulskej, Nedbalovej či Gorkého ulici. Od roku 1967 viedla výskum Starej radnice v Bratislave.

V prvej polovici 60tych rokov sa začalo diskutovať o pamiatkovej obnove hradu Devín, ktorý mal byť zverený do správy Mestského múzea v Bratislave. S obnovou architektúr hradu súvisel aj archeologický výskum, ktorým bola od roku 1965 poverená práve PhDr. Veronika Plachá. Hrad Devín bola láska na prvý pohľad a celý život. Na začiatku výskumu krátku dobu participoval na hrade aj Ing. arch. Andrej Fiala zo Slovenského pamiatkového ústavu a od roku 1971 Ing. arch. Jana Hlavicová, ktorá sa stala na dlhé desaťročia blízkou spolupracovníčkou a spoluautorkou archeologických výskumov na hrade Devín.

V 60tych rokoch bola na hrade Devín postavená aj „provizórna“ archeologická stanica, v ktorej strávila pani doktorka Plachá celý svoj pracovný život až do odchodu na dôchodok v roku 2007. Mimochodom, dodnes nie je na lokalite dôstojné pracovisko pre zamestnancov hradu.

Jubilantka úspešne nadviazala na výsledky výskumov svojich predchodcov I. L. Červinku, J. Eisnera, V. Mencla a J. Dekana. V druhej polovici šesťdesiatych rokov sa začalo skúmať na dolnom hradisku a na nádvorí stredného hradu. Bádanie v Devíne prinieslo dôležité objavy, ktoré výrazne zmenili význam tejto výnimočnej lokality. Bolo preukázané takmer kontinuálne osídlenie hradiska od neolitu až do novoveku. Medzi tie najvýznamnejšie aktivity nesporne patrí revízný výskum a interpretácia základov sakrálnej architektúry z 9. storočia a odkrytie hrobov z doby veľkomoravskej, ktoré potvrdili dôležitosť tejto lokality, prvýkrát spomínutej v písomných prameňoch v roku 864. Mimoriadne dôležitým bol aj výskum najstaršieho osídlenia v Devíne – hrobov kultúry s mladšou lineárnou keramikou, mohýl stredodunajskej mohylovej kultúry, viacerých objektov z doby halštatskej či nález šperkárskej a kovárskej dielne z doby laténskej, zuhoľnateného chleba z obdobia sťahovania národov, ale aj výskum murovaných stavieb z doby rímskej, či preskúmanie množstva stredovekých a novovekých hradných objektov, vrátane objavu skalných priestorov v hradnom brale.

Jubilantka sa popri náročných organizačných úlohách, súvisiacich s prevádzkou najnavštevovanejšej pamiatky v Bratislave, venovala aj systematickej dokumentačnej práci a zbierkovej evidencii predmetov. PhDr. Veronika Plachá pravidelne publikovala výsledky archeologických výskumov, je autorkou množstva článkov a štúdií určených pre odbornú i širokú laickú verejnosť. Okrem toho absolvovala desiatky vystúpení v televízii a rozhlas, ktorými sa snažila vzbudiť záujem verejnosti o históriu. Výsledky svojho celoživotného bádania zhrnula v monografiách *Slovanský Devín* (1990), *Devín – dávny svedok našej minulosti* (2002) a *Ranostredoveký Devín* (2011). Zúčastnila sa a aj aktívne vystúpila na desiatkach odborných konferencií a stretnutí doma i v zahraničí.

Počas svojho pôsobenia v Mestskom múzeu bola autorkou a spoluautorkou mnohých výstav, zameraných najmä na minulosť hradu Devín. Výstava „Kelti na strednom Dunaji“ mala úspech aj v zahraničí. Dlhé roky pôsobila aj vo výbore Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV a bola aj členkou Archeologickej rady Ministerstva kultúry SR. Je držiteľkou viacerých vyznamenaní, medzi ktorými má popredné miesto soška Rolanda – cena primátora mesta Bratislavy za celoživotné dielo.

Milá pani doktorka, želám Vám veľa zdravia, radosti a nech Vás neopúšťa Vaša nezlomná vôľa. Ad multos annos!

Katarína Harmadyová

Ing. arch. Jana Hlavicová (15. 12. 1937)

Tento rok sa dožíva významného životného jubilea aj bývalá pracovníčka Mestského múzea v Bratislave, Ing. arch. Jana Hlavicová, ktorá svoj profesijný život spojila na dlhé roky s hradom Devín.

Narodila sa 15. 12. 1937 v Prahe a vysokoškolské štúdium absolvovala na Fakulte architektúry Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave. Po úspešnom ukončení štúdia v roku 1965 pracovala ako projektantka v podniku Váhostav Žilina a v Poľnohospodárskej investoračnej správe v Bratislave.

V roku 1971 nastúpila do Mestského múzea v Bratislave, v ktorom zotrvala až do svojho odchodu na dôchodok v roku 1993. Venovala sa predovšetkým architektonickému, ale aj národopisnému výskumu. Ing. arch. J. Hlavicová dokumentovala aj ľudovú architektúru v Devíne, Devínskej Novej Vsi, Lamači, Záhorskej Bystrici, Karlovej Vsi a Rači.

Spracovávaním výskumnej dokumentácie sa podieľala na viacerých archeologických výskumoch v Bratislave – v Starej radnici, františkánskom kostole a v obci Devín vo farskom kostole, kaštieli a na výskume veľkomoravského pohrebiska v polohe Za kostolom.

Ťažiskom jej práce bol však architektonický výskum hradu Devín, kde pôsobila dlhé roky spolu s PhDr. Veronikou Plachou, ktorá tu viedla archeologický výskum. Táto dvojica bádateľiek sa výborne dopĺňala odborne i ľudsky, čo sa odrazilo aj na vynikajúcich výsledkoch ich výskumu.

Ing. Hlavicová sa venovala aj publikačnej a osvetovej činnosti v médiách, prednášala na viacerých sympóziách a konferenciách, pričom sa zameriavala predovšetkým na popularizáciu výsledkov výskumu Devínskeho hradu.

Je spoluautorkou Vlastivedného sprievodcu po Devíne (1984), monografií Slovanský Devín (1990), Devín – dávny svedok našej minulosti (2002) a desiatok štúdií a článkov.

Počas svojho pôsobenia na NKP – hrad Devín sa spoluautorsky podieľala na realizácii početných výstav a expozícií. Je tiež dlhoročnou členkou Slovenskej archeologickej spoločnosti.

Pani Ing. arch. Jane Hlavicovej želáme pri príležitosti významného životného jubilea veľa zdravia, pohody a radosti v súkromnom živote. Ad multos annos!

Katarína Harmadyová

Jubilantky Emília Chropovská a Alžbeta Kováčová

Emília Chropovská (vľavo) a Alžbeta Kováčová (vpravo) v spoločnej pracovni. Foto: Archív AÚ SAV Nitra

Významného životného jubilea sa v závere roku 2021 dožila Emília Chropovská a v novembri roku 2022 Alžbeta Kováčová. Obe boli dlhoročnými pracovníčkami Archeologického ústavu SAV v Nitre. Spoločné pracovné zameranie ich spojilo nielen pracovne, ale aj ľudsky. K utuženiu vzťahov prispela spoločná pracovňa ako aj stretávanie sa na archeologických výskumoch. Spolupracovali na nálezových správach z výskumov viacerých lokalít v rámci Nitry. Okrem iného mali na starosti aj evidenciu najvzácnejších nálezov sústredených v klenotnici na Nitrianskom hrade. Nie je vôbec prekvapujúce, že prihlášky do Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV si taktiež podali len deň po sebe (A. Kováčová 3. 1. 1973 a E. Chropovská 4. 1. 1973).

Emília Chropovská

V decembri roku 2021 Emília Chropovská oslávila krásnych 90 rokov. Narodila sa 18. 12. 1931. Po odrastení oboch dcér, Viery a Jaroslavy, nastúpila do Archeologického ústavu 15. augusta 1966 a pôsobila v ňom až do konca roku 1989 na poste technickej pracovníčky, predovšetkým terénnej techničky, ako sama uviedla do prihlášky za člena SAS pri SAV. Zúčastnila sa na početných výskumoch hlavne prof. PhDr. Bohuslava Chropovského, DrSc., ktorý sa v 70. – 80. rokoch 20. storočia sústredil na systematický

výskum slovanského osídlenia predovšetkým v rámci mesta Nitry a jeho blízkeho okolia. Zo všetkých výskumov spomenieme napríklad výskum polykultúrnej lokality v polohe Šindolka a výskum pohrebiska z 8. – 9. stor. v polohe Nad mlynom I (pôvodne Vinohrady) v Ciferi-Páci. Popri vyberaní objektov a začisťovaní nálezových situácií sa podieľala taktiež na kresbovej a fotografickej dokumentácii, polohopisnom zameraní a práci s archeologickým materiálom. Po terénnej etape sa venovala vypracovaniu podkladov pre nálezové správy. Detailnejšie spracovávala aj materiál zo starších výskumov, napríklad z výskumu včasnostredovekých pecí v polohe Nitra-Lupka. Podieľala sa aj na príprave výstav a to výberom dôležitých archeologických nálezov. V pamäti kolegov sa jubilantka Emília Chropovská uchovala ako pracovitý, svedomitý a precízny človek. Vďaka jej ústretovosti sa súkromná knižnica Bohuslava Chropovského dostala do fondu Archeologického ústavu SAV v Nitre.

Alžbeta Kováčová

V roku 2022 sa pekného životného jubilea dožila Alžbeta Kováčová. Jubilantka sa narodila 5. novembra 1937 v Oroszlány (Maďarsko). Dňa 1. augusta 1960 nastúpila do Archeologického ústavu, kde pôsobila viac ako tri dekády. Venovala sa predovšetkým práci s archeologickým materiálom a terénnou dokumentáciou. Výber tohto povolania určite podmienilo aj jej stredoškolské štúdium, ktoré sa orientovalo na hmotné pamiatky. V rokoch 1953 – 1957 študovala na Osvetovej škole v Bratislave, kde patrila k prvému ročníku študentov. Osvetová škola začínala s tromi študijnými odbormi – osvetový, múzejný a knižnícky smer. Alžbeta Kováčová si vybrala múzejný smer.

V rámci Archeologického ústavu sa veľmi aktívne zúčastňovala terénnych výskumov, kde nadobudla nenahraditeľné poznatky a skúsenosti. Preto sa stala dôležitou oporou pre kolegov – archeológov. Dlhé roky spolupracovala predovšetkým s prof. PhDr. Bohuslavom Chropovským, DrSc. Z toho dôvodu jej oblasť pôsobenia predstavovala najmä Nitra a okolie. Zapojila sa napríklad do výskumov na Šindolke, Mikovom dvore, v Dolných Krškanoch (poloha Závod Mier – Nábytkáreň), v Starom meste pri stavbe Prieoru a bývalého Stavoprojektu. Na výskume v areáli bývalých kasární pod Zoborom strávila desať rokov. Pri spracovaní nálezov a vyhotovovaní nálezových správ sa nebránila ani inováciám a tak sa popri písacom stroji preorientovala aj na počítače, keď sa na ústave zavádzali do širšej praxe. Na zaslúžený dôchodok odišla v závere roku 1993, s bývalým pracoviskom však zostala v kontakte. Archeológovia sa na ňu obracajú pri konzultácii starších výskumov. Zúčastňuje sa pravidelného stretnutia s dôchodcami na pôde ústavu. Kolegovia si na Alžbetu Kováčovú pamätajú ako na osobu korektnú a skromnú, milú s ľudským prístupom.

Jubilantky Emília Chropovská a Alžbeta Kováčová boli generáciou skúsených terénnych pracovníčok, ktorá dokázala zabezpečiť celý výskum počnúc samotnou organizáciou, prácou s brigádikmi, vedením technického denníka, balenia archeologického materiálu až po dokumentáciu samotného archeologického výskumu. Sú autorkami a spoluautorkami desiatok nálezových správ uložených v dokumentácii Archeologického ústavu SAV v Nitre. Patrí im veľká vďaka za ich zásluhnú prácu. Obom jubilantkám prajeme predovšetkým pevné zdravie a energiu do ďalších rokov.

Zuzana Poláková – Ivona Vlkolinská

Prof. Václav Furmánek jubilantom

Tento rok sa v plnom zdraví dožíva úctyhodného veku odborník na dobu bronzovú a legenda slovenskej archeológie prof. Václav Furmánek. Václav Furmánek sa narodil 1. mája 1942 v Ostrave-Vítkoviciach. Hlboký záujem o históriu ho priviedol do seminára prof. Františka Kalouska na Masarykovej univerzite v Brne (v tom čase Univerzita Jana Evangelisty Purkyně). Už v tomto období sa začalo formovať jeho budúce profesijné zameranie – štúdium ukončil obhajobou diplomovej práce, venujúcej sa bronzovej industrii stredodunajskej mohylovej kultúry na Morave (téma typochronologického spracovania bronzových predmetov ho po rokoch priviedla k publikovaniu v edícii *Prähistorische Bronzefunde*). Po absolvovaní štúdia na univerzite odchádza v roku 1964 na Slovensko a zamestnáva sa v Archeologickom ústave SAV v Nitre, kde pôsobí dodnes. Tu začal väčšinu svojej pozornosti venovať výskumu oblasti južného Slovenska (Gemer, Novohrad). Predmetom jeho snáh bol najmä výskum kultúr juhovýchodných popolnicových polí. Výsledky aktivít jubilanta na tomto poli nenechali na seba dlho čakať – už koncom 60. rokov priniesol sériu nových informácií o výskume žiarového pohrebiska pilinskej kultúry v Šafárikove (dnes Tornaľa). V tomto období začal aj výskum na ďalšej dôležitej archeologickej lokalite z obdobia popolnicových polí – v Radzovciach. Všetky nadobudnuté poznatky zúročil v roku 1975, kedy vo svojej kandidátskej dizertačnej práci predložil náčrt genézy a vývoja pilinskej kultúry (práca bola publikovaná aj na stránkach *Slovenskej archeológie*). Výsledky svojej práce V. Furmánek vždy priebežne publikoval – samostatného knižného vydania sa preto dočkalo zhodnotenie výskumu v Radzovciach (1990, 2010, 2019) i Kyjaticiach (2020), kde výskum prebiehal v prvej polovici 80. rokov (v nadväznosti na výskum prof. V. Budinského-Kričku z roku 1941). V posledných rokoch venoval prof. Furmánek svoju pozornosť výskumu pohrebiska kultúr popolnicových polí v Cinobani (spoločne s V. Mitášom).

Nadobudnuté poznatky a informácie sa V. Furmánek snažil pretaviť aj do podoby populárno-náučných publikácií, ktoré dodnes oslovujú širokú verejnosť. Za všetky uvedme napr. *Počiatky odievania na Slovensku* (1985, spoločne s K. Pietom) či *Dejiny dávneho Slovenska* (1991, spoločne s A. Ruttkayom a S. Šiškom). K popularizácii slovenskej archeológie v medzinárodnom kontexte výrazne prispel organizovaním medzinárodnej výstavy Bohovia a hrdovia doby bronzovej, ako aj výstavy Zlatý vek v Karpatoch – oboj sa dostalo širokého ohlasu v celej

Európe. Jeho aktívne pôsobenie na poli kultúry bolo ocenené medailou prezidenta SR za reprezentáciu slovenskej vedy a kultúry doma a v zahraničí a Zlatou čestnou plakétou L. Štúra SAV.

Erudícia V. Furmánka našla uznanie vo viacerých oblastiach – prednášal na mnohých zahraničných a slovenských univerzitách – Humboldtovej univerzite v Berlíne, Masarykovej univerzite v Brne, Slovenskej poľnohospodárskej univerzite v Nitre, Univerzite Mateja Bela v Banskej Bystrici, Univerzite Cyrila a Metoda v Trnave ako aj na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre. Na posledne menovanej sa napokon svojou prácou o bronzových kosákoch habilitoval na docenta (2001) a o tri roky neskôr bol menovaný profesorom. Vďaka výsledkom jeho aktivít dostával pozvánky na prednáškové pobyty po celej Európe (Berlín, Viedeň, Lubľana, Rzeszów...) a dokonca sa stal korešpondujúcim členom Nemeckého archeologického ústavu.

Prof. V. Furmánek dodnes v plnej sile ďalej pokračuje vo svojich odborných aktivitách. Kiež je jeho elán a odborné zapojenie príkladom pre nás všetkých.

Ad multos annos!

Martin Neumann

K životnému jubileu doc. RNDr. Milana Thurza, CSc.

Čas je neúprosný – v septembri 2022 oslávil 80. narodeniny významný slovenský antropológ Milan Thurzo. Narodil sa 10. 9. 1942 v Banskej Bystrici do lekárskej rodiny. Pôvodne sa aj on chcel venovať medicíne, ale nakoniec v roku 1965 ukončil na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave štúdium biológie so špecializáciou antropológia. Po rigoróznnej skúške v roku 1972 o päť rokov neskôr obhájil dizertačnú prácu a v roku 1998 bol úspešne habilitovaný. Téma habilitačnej práce

„Základné morfoskopické, morfometrické a paleopatologické poznatky o včasnოსlovenskom, predveľkomoravskom a veľkomoravskom obyvateľstve Slovenska“ úzko súvisela s jeho primárnym záujmom o včasnostredoveké populácie a s jeho širokými znalosťami prehĺbenými dlhodobou antropológickou praxou.

Po ukončení vysokej školy Milan Thurzo krátko pracoval na Archeologickom ústave SAV v Nitre. V roku 1966 nastúpil do Slovenského národného múzea-Prírodovedného múzea v Bratislave (1966 – 1997), kde sa od jeho založenia stal prvým vedúcim

antropologického oddelenia. Bol zakladateľom a kurátorom antropologických zbierok SNM, ktoré intenzívne rozširoval. Súčasne bol tiež autorom prvej antropologickej expozície „Vývoj človeka a zdravotný stav našich predkov“. Okrem mnohých iných nálezov spracoval významné slovanské pohrebiská ako Pobeďim, Lupka, Tvrdošovce alebo slovansko-avarskú nekropolu Košice-Šebastovce, pričom neváhal použiť v tom čase ojedinelé moderné štatistické multivariačné metodiky. Zaoberal sa výskumom príslušníkov šľachtických rodov a významných predstaviteľov cirkvi, tafonómiou, paleopatológiou a jeho dlhodobou srdcovou záležitosťou bola evolúcia človeka. V našich končinách patrí medzi jej nemnohých skutočných znalcov. V priebehu dlhých rokov (1981 – 1997) v SNM-PM sa pričínal svojou precíznosťou a pracovitosťou ako vedecký redaktor a zostavovateľ o rozkvet Zborníka SNM Prírodné vedy.

Po zamatovej revolúcii v januári až marci 1990 bol poverený funkciou generálneho riaditeľa SNM a v rokoch 1990 – 1991 pokračoval ako zástupca nového riaditeľa. Súčasne sa stal v období 1990 – 1993 riaditeľom SNM-Prírodovedného múzea. Popri práci v múzeu externe prednášal paleoantropológiu, tafonómiu a všeobecnú morfológiu človeka na Prírodovedeckej fakulte UK. Po odchode zo SNM-PM sa stal v čase 1997 až 2003 vedúcim Katedry antropológie Prír F UK, kde pôsobil ešte donedávna ako vysokoškolský učiteľ.

Až do roku 2019 Milan pravidelne dochádzal do múzea na antropologické oddelenie, čo bolo naozaj výhodné pre našu mnohoročnú spoluprácu. Istotne obojstranne prínosné boli inšpiratívne diskusie o rôznych antropologických a aj neantropologických problémoch a témach, ku ktorým sa pripájali tiež iní kolegovia. Spolu sa nám podarilo realizovať viacero publikácií, pričom niektoré vyšli aj v zahraničí, ako napríklad o pohrebiskách Borovce, Norroy-le-Veneur alebo Bratislava-Rusovce Pieskový hon. A hoci covid našu spoluprácu zmrazil, dokázali sme aj na diaľku pripraviť podklady pre zahraničné genetické štúdie a tiež texty do najnovšej antropologickej expozície „Človek v čase a priestore“.

V antropologickej obci má Milan Thurzo nenahraditeľnú úlohu ako editor časopisu Slovenská antropológia (Bulletin Slovenskej antropologickej spoločnosti pri SAV). Vďaka vedeckým a osobnostným kvalitám sa stal dlhoročným predsedom Slovenskej antropologickej spoločnosti. Je autorom viac ako 100 prevažne vedeckých štúdií a článkov, mnohých recenzií a okrem iného aj publikácií ako *Milióny rokov človeka* (1985), *Vývoj človeka a zdravotný stav našich predkov* (1990), učebných textov *Evolúcia človeka* (1998). Ako člen kolektívu autorov *Biológia človeka 2* (2002) a spolu s R. Beňušom knihy *Základy tafonómie hominidov a iných stavovcov* (2005). Popri vedeckej a pedagogickej činnosti sa venuje prekladaniu vedecko-populárnych publikácií.

O jeho kvalitách svedčia ocenenia ako Hrdličkova medaila Československej antropologickej spoločnosti (1992), Pamätná medaila Za zásluhy o rozvoj Slovenského národného múzea (1992), Cena Mateja Bela Literárneho fondu SR za preklad v kategórii prírodných a lekárskeho vied (za rok 1995) a Prémia Literárneho fondu za vedecký a odborný preklad v kategórii diel interdisciplinárnej a encyklopedickej povahy (2001).

O obdivuhodnej všestranosti, cieľavedomosti, precíznosti a pracovitosti Milana Thurza svedčí kniha z úplne iného odboru (o hraničných kameňoch) *Historické hraničné znaky a nápisy so zameraním na územie Bratislavy* (2018), ktorú napísal v spolupráci s Pavlom Jančovičom. V nej sa venuje novovekej histórii a epigrafii.

Hoci nás čas nikdy neprestane naháňať a roky ubiehajú, Milanovi Thurzovi prajeme, aby ho dobehli čo najneskôr. Želáme mu, ako aj jeho rodine do budúcnosti veľa zdravia, spokojnosti a najmä energie a optimizmu.

Alena Šefčíková

Životné jubileum Márie Pánskej

Okrúhlych osemdesiatin sa dožíva aj Mária Pánska, dlhoročná

pracovníčka dokumentačného oddelenia Archeologického ústavu SAV, kde pracovala až do odchodu na dôchodok v roku 2001. Mala na starosti agendu nálezových správ a neskôr tiež vyjadrenia pre stavebníkov.

Jubilantka sa narodila 13. 10. 1942. Býva v Nových Sadoch v okrese Nitra.

Marika bola človek veľmi poctivý. V jej rukách boli nálezové správy skutočne bezpečné, pretože ona rozumela pojmu „autorské právo“ a tiež vedela pochopiť, koľko sa ten autor narobil, aby tú nálezovú správu napísal. Ctila si predpisy a žiadny vedúci by ju neprinútil, aby tieto zásady porušila a potichu umožnila niekomu inému a bez súhlasu a vedomia autora do nálezovej správy nazerať. Ovládala všetky zákutia, kde by sa mohli v dokumentácii či iných archívnych miestnostiach nachádzať mapy, či fotky zo starých výskumov, ba aj tých najstarších. Po jej odchode z pracoviska sme ocenili jej prehľad v dokumentoch zo začiatkov AÚ SAV.

Ako „nearcheológ“ archeológom veľmi pomáhala, hoci nemusela, ale všimla si vo svojej obci, ak tam stavba narušila nejakú archeologickú situáciu, vyzdvihla črepy či nálezy vyhodené na kopu a upozornila v AÚ SAV na tento problém. Ja ako archeologička si toto veľmi cením u našich „nearcheologických“ spolupracovníkov. A zvlášť tých, čo nechodia do terénu. Nie je to samozrejmosť, keby to chcel niekto bagatelizovať.

Neviem o tom, že by Marika spôsobila niekedy nejakú nepríjemnosť či niečo stratila alebo nespravila. Bola vynikajúca pracovníčka.

Ja si jej prácu veľmi vážim a prajem jej ešte veľa rokov šťastia, spokojnosti a veľa zdravia. ŽIVIO!!!

Danica Stašíšková-Štukovská

Životné jubileum doc. Štefana Mordela, ThDr. ICLic., PhD.

V roku 2022 sa životného jubilea dožil Štefan Mordel, rímskokatolícky kňaz a cirkevný sudca. Narodil sa 1. apríla 1947 v Rabčiciach (okr. Námestovo). Po maturite na Strednej všeobecnovzdelávacej škole v Námestove (1966) študoval teológiu na Rímskokatolíckej cyrilometodskej bohosloveckej fakulte UK v Bratislave. Po skončení štúdia bol vysvätený 20. júna 1971 za kňaza Spišskej diecézy. Bol kaplánom v Ružomberku, v Dolnom Smokovci, v Kežmarku, v Spišskom Bystrom. Od roku 1978 do 2012 pôsobil vo farnosti Vysoké Tatry, do roku 2003 ako farský administrátor a potom ako farár. Od 1. augusta 2012 je farárom v Kline.

Štefan Mordel od roku 1990 prednášal na Teologickom inštitúte v Spišskom Podhradí patrológiu, kresťanskú a biblickú archeológiu. V roku 1993 získal na RKCMBF UK v Bratislave titul licenciát teológie (Thlic) a v roku 1995 doktorát teológie (ThDr.). Na Katolíckej univerzite v Lubline študoval v rokoch 1996 – 1998 externe cirkevné právo, kde získal licenciát kánonického práva (ICLic.). V roku 2003 sa na Katolíckej univerzite v Ružomberku habilitoval na docenta. Od roku 1985 pracuje na Cirkevnom súde Spišskej diecézy. Je autorom mnohých teologických diel. S archeológiou je natrvalo prepojený svojimi publikáciami. O svete prvých kresťanov z pohľadu kresťanskej archeológie vydal knihu *Úvod do kresťanskej archeológie* (1996), ktorá vyšla v druhom rozšírenom vydaní v roku 2005 – *Kresťanská archeológia : Pojednanie o živote a viere prvých kresťanov*. Svet biblického národa vo svetle archeologického výskumu priniesol v knihe *Biblická archeológia* (1995, 2005).

Budúci rok uplynie 30 rokov, čo Štefan Mordel vstúpil do Slovenskej archeologickej spoločnosti. Do ďalších rokov mu prajeme pevné zdravie a veľa síl.

Redakcia

Významné životné jubileum PhDr. Marty Mácelovej PhD.

Milá Martuška!

Nadišiel čas, aby sme si pripomenuli Tvoje významné jubileum, ktorého si sa dožila v plnom zdraví a s veselou myslou. Nie je dôležité v akej situácii sa momentálne nachádzaš, ale je dôležité ako sa teraz v čase Tvojho jubilea cítiš. Všetko sa to odvíja od

zdravotného stavu oslávenca a preto Ti už dopredu prajem čo najviac zdravia a spokojnosti s Tvojimi blízkymi, ktorí Ti robia radosť a niekedy aj drobné starosti.

PhDr. Marta Mácelová, PhD. sa narodila 11. mája 1952 v Kežmarku, ale rodina sa už v roku 1956 odsťahovala z otcovho rodiska do malej obce pod Beckovským hradom, rodiska Martinej matky Márie. Otec Pavel bol odborníkom na strešné konštrukcie, kým matka sa starala najmä o výchovu troch dcér. Marta bola z nich najstaršia a zaujímala ju najmä história. Strednú školu absolvovala v Novom Meste nad Váhom s vyznamenaním. Počas letných prázdnin pracovala na archeologickom výskume na Beckovskom hrade a v Podjavorinskom múzeu v Novom Meste nad Váhom, kde sa zoznámila s mimoriadnymi objavmi slovenských archeológov v Pobedime a v Ducovom, ktoré ju nasmerovali na štúdium archeológie na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, ktoré absolvovala v rokoch 1970 – 1975, ukončila štátnou záverečnou skúškou a obhajobou diplomovej práce „Náčrt vývoja stredovekého šperku v 11. – 15. storočí na Slovensku“. Okrem toho v diplomovom ročníku pracovala na krátky úväzok v Slovenskom národnom múzeu u PhDr. Alojza Habovštiaka, CSc. Počas štúdia sa zoznámila aj so svojim budúcim manželom Jánom Mácelom, s ktorým krátko po promócii uzavrela manželstvo. Odsťahovali sa do Banskej Bystrice, kde sa im narodili dve deti – dcéra Silvia a syn Ján.

Po skončení školy sa zamestnala v Stredoslovenskom múzeu v Banskej Bystrici vo funkcii archeológa, kde jej pribudli nespracované zbierky po jej predchodcovi prof. G. Balašovi. Pri svojej odbornej práci sa mohla pri výchove detí v plnej miere spoľahnúť na pomoc manžela, rovnako ako pri realizácii svojej výskumnej činnosti. Neraz sa stalo, že múzeum, resp. vtedajší s. riaditeľ jej nebol ochotný poskytnúť služobné auto na odvoz materiálu na archeologický výskum a vtedy jej pomohol s odvozom náradia a niekedy aj brigádnikov jej obetavý manžel. Od roku 1979 do roku 2009 absolvovala niekoľko desiatok výskumov nielen na území mesta, ale aj v blízkom okolí a tiež mnoho prieskumov v okresoch Banská Bystrica a Zvolen. Od roku 1978 do roku 2005 realizovala viac ako desať výstav v Banskej Bystrici, vo Zvolene aj na Sliachi, ktoré oboznámili študentov i verejnosť s bohatstvom pamiatok múzea. Od roku 1974 do roku 2013 pôsobila ako členka rôznych komisií a organizácií, napr. Slovenskej archeologickej spoločnosti, Archeologickej rady pri Ministerstve kultúry SR a pod.

Pri svojich archeologických výskumoch úzko spolupracovala s pracovníkmi Archeologického ústavu SAV v Nitre, ale najmä

s kolegami v rámci Stredoslovenského kraja. Svoje mimoriadne komunikatívne nadanie vedela využiť k získaniu si mnohých priateľov medzi českými, moravskými, maďarskými aj poľskými kolegami, s ktorými doposiaľ udržiava čulé kontakty. V Stredoslovenskom múzeu viedla v rokoch 1990 – 2005 historické oddelenie a v rokoch 1990 – 2003 bola aj zástupkyňou riaditeľa. Okrem vlastných archeologických výskumov pravidelne publikovala výsledky svojej práce nielen v domácich, ale aj v zahraničných periodikách, zborníkoch z odborných konferencií a monografiách obcí okresu a kraja. Avšak od roku 2005 sa Marta stala už internou pracovníčkou Katedry histórie na Fakulte humanitných vied Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Učila dejiny staroveku, praveku a Veľkej Moravy, dejiny stredoveku a hmotnej kultúry, ako aj viaceré predmety na externom štúdiu muzeológie. V roku 2010 získala vedecký titul PhD. obhajobou dizertačnej práce v Archeologickom ústave SAV v Nitre na tému „Slovanské osídlenie Zvolenskej kotliny.“ Titul PhDr. získala už v roku 1981 na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave.

V rámci učiteľskej mobility SOCRATES/ERASMUS uskutočnila prednášky na FF Ostravskej univerzity v Ostrave (ČR) a Univerzite Jana Kochanowskiego v Kielcach (Poľsko).

Voľný čas vie využívať pri čítaní krásnej literatúry a medzi jej stále záujmy patrí cestovanie. Obetavo sa venuje nielen manželovi a deťom, ale teraz už aj dvom vnúčatám. Vďaka svojmu ženskému šarmu, jemnému humoru aj životnému optimizmu je Martuška vždy obľúbeným členom medzi svojimi kolegami a priateľmi. Vie si nájsť cestu k novým kolegom a známym, s ktorými sa len nedávno zoznámila. Vždy ochotne dokáže zareagovať na významné osobné jubileá svojich starších kolegov a napíše pôsobivé medailóny k ich životným výročiam. Za dobu svojej profesionálnej aktivity spracovala viac ako 200 odborných článkov a štúdií na rôzne témy zaberajúce širokú paletu odborných poznatkov oslávenkyne. V súčasnom období sa zameriava na spoluprácu s odborom kultúry MÚ v Banskej Bystrici, na tvorbu kapitol do monografií obcí okresov Banská Bystrica a Zvolen a na recenzie zborníkov a odborných monografií. Vďaka svojej mimoriadnej pracovitosti a obetavosti na poli záchran a zhodnotenia objavov sa jej dostalo aj nemálo ocenení a vyznamenaní, okrem iných aj výročná cenu časopisu Pamiatky a múzeá za rok 1997 v kategórii objav-nález za záchranu gotických kachlíc z 15. storočia, či Čestné uznanie a Pamätný list od Zväzu múzeí na Slovensku za rozvoj slovenského múzejníctva. Centrum dobrovoľníctva mesta Banská Bystrica jej v roku 2017 udelilo cenu „Srdce na dlani“ za aktivity v oblasti vzdelávania. Ani teraz, keď už odišla na zaslúžený odpočinok, sa neoddáva leňošeniu, ale namiesto mladých adeptov histórie sa venuje starším ročníkom v rámci Univerzity III. veku, kde ich oboznamuje s pamiatkami významných miest našej planéty.

Veľa zdravia a optimizmu do ďalších rokov Tvojho života a hlavne rodinnej pohody medzi svojimi najbližšími želá Tvoj dlhoročný kolega a priateľ Jožko Moravčík.

Jozef Moravčík

Životné jubileum Dr. Vladimíra Turčana

Uprostred leta 1952 sa narodil v Bratislave náš kolega a spolužiak Vladimír Turčan, ktorý celý svoj pracovný život zasvätil

archeológii a jedinej inštitúcii s pracovným zaradením – SNM v Bratislave. Tej pomáha v skrátenom pracovnom úväzku dodnes.

Na štúdium archeológie v roku 1973 musel čakať 2 roky po maturite ako robotník-brigádnik na výskume Vodnej veže pod Hradom v Bratislave, čím získal prax a poznatky z terénu pre budúce štúdium. Na Katedre archeológie FiF UK v Bratislave v rokoch 1973 – 1978 sme boli najpočetnejší ročník od začiatkov štúdia archeológie na Univerzite Komenského a Vlado patril k veľmi dobrým študentom, s príslovečnou bezprostrednosťou v komunikácii s ľuďmi až natolko, že jeho pomerne silný smiech na chodbách školy upozorňoval všetkých, že sa práve nachádza v škole.

V roku 1978 nastúpil do práce v SNM, Archeologické múzeum (dnes na Žižkovej ulici), aby zrealizoval desiatky výskumov a vyše 20 výstav doma i v zahraničí. Publikoval desiatky štúdií, ale aj samostatných titulov. Vždy mal rád redakčnú prácu pri zostavovaní zborníkov a iných publikácií Archeologického múzea SNM, v súčasnosti (i minulosti) aj Informátora SAS pri SAV v Nitre.

Archeologické výskumy, ktoré realizoval, sa tematicky týkali obdobia doby rímskej (Stupava, Trnava, Malacky, Bratislava-Dúbravka, Skalica a iné) a stredoveku (Most pri Bratislave, Bratislava-Jarovce, Bratislava-Dúbravka, Láb a iné). Hlavnou témou jeho aktivít zostáva archeologický výskum prvého tisícročia n. l. (doba rímska a včasný stredovek). Náš jubilant je autorom a spoluautorom viacerých publikácií (Depoty z Bojnej a včasnostredoveké hromadné nálezy železných predmetov, uložené v zbierkach SNM-Archeologického múzea. Bratislava 2012), organizátor periodických medzinárodných kolokvií k otázkam doby rímskej.

Nakoniec treba vyzdvihnúť jeho aktivity pre archeologickú obec Slovenska, pretože bol viackrát zvolený do výboru SAS, kde odovzdáva svoje poznatky a skúsenosti mladším kolegom aj v súčasnosti.

A práve touto konštatáciou by som chcel zakončiť svoje laudatio na Dr. Vladimíra Turčana, aj v mene kolegov, spolužiakov, priateľov a známych – aby si, milý Vlado, bol ešte dlhé roky v takej zdravotnej kondícii, ktorá Ti umožní spolupracovať s mladšími kolegami v múzeu alebo vo výbore SAS, a „dobíjal tak baterky“ života v práci i súkromí.

Jozef Labuda

Profesor PhDr. Eduard Krekovič, CSc. (21. júl 1948 – 17. máj 2022)

Aj keď sme vedeli, že prof. Eduard Krekovič mal posledné mesiace vážne zdravotné problémy, stále sme verili, že liečba, ktorej sa podrobil a na ktorú sme my, jeho priatelia, kolegovia a dobrí ľudia prispeli, bude účinná a my sa znovu budeme stretávať a tešiť sa z jeho jemného, kultivovaného, až takmer anglického humoru. Bohužiaľ, nielen choroba, ale aj iné nečakané udalosti, nakoniec spôsobili, že Edke, ako sme ho my, generační súputníci volali, už nie je medzi nami.

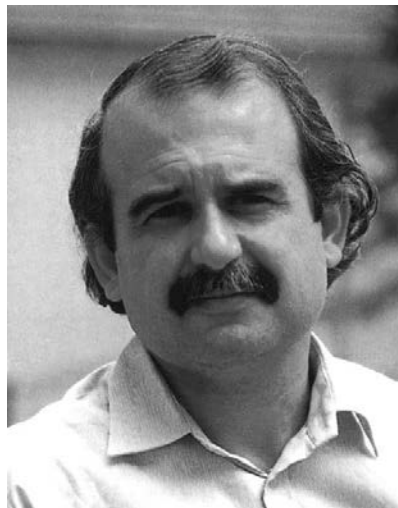
Narodil sa v malej dedinke Lok pri Leviciach, v rodine, v ktorej sa hovorilo nielen po slovensky, ale aj po maďarsky a chorvátsky. Ale hneď po jeho narodení sa rodina presťahovala do Levíc, kde absolvoval základné vzdelanie a strednú školu. V rokoch 1966 – 1971 vyštudoval archeológiu na Filozofickej fakulte Komenského Univerzity v Bratislave v seminári prof. Novotného a ostal pracovať ako asistent so špecializáciou na dobu rímsku a sťahovanie národov. Mal som tú česť patriť do študijnej skupiny 1973 – 1978, teda vôbec prvej, ktorej E. Krekovič prednášal. Na tomto pracovisku v roku 1976 obhájil titul PhDr., v roku 1985 CSc., v roku 1995 docentúru a v roku 2000 aj titul profesor. Tento „postup“ bol u E. Krekoviča výsledkom dlhodoberej kvalitnej vedeckej a pedagogickej práce. Publikoval nielen doma, ale aj v zahraničí. A keďže k „rodným“ jazykom pridal aj nemčinu, angličtinu a taliančinu, Európa sa mu skutočne stala arénou jeho odbornej a vedeckej činnosti – bol pozývaný na prestížne konferencie a ako autor sa stal žiadaným prispievateľom. V tomto smere bol po novembri 1989 vzorom pre mladšie generácie archeológov, ktorí opustili komplex „národného dvora“ a dnes sebavedomo participujú na európskom archeologickom bádani. To je snáď jeden z hlavných odkazov E. Krekoviča, ktorý učil aj našu generáciu.

Nie je na tomto mieste možné vymenovať rozsiahlu vedeckú publikačnú činnosť profesora Krekoviča, spomeňme ale napr. archeologické slovníky (chorvátsko-slovenský a anglicko-slovenský), ale aj populárnu knihu pre deti *Črepy a ľudia alebo všedná archeológia*. Bol zostavovateľom alebo spoluzostavovateľom viacerých zborníkov (*Kultové a sociálne aspekty pohrebného rituálu od najstarších čias po súčasnosť*. Bratislava 1993; *Ornament a štýl*. Bratislava 1996; *Etnos a materiálna kultúra*. Bratislava 2000), no a samozrejme *Mýty naše slovenské* (Bratislava 2000, II. vydanie 2013), ktoré pripravil autorsky aj zostavovateľsky spolu so svojou

manželkou etnografkou prof. Evou Krekovičovou. Kniha sa dlhú dobu držala na popredných miestach v počte predaných výtlačkov.

Vladimír Turčan

Alexander Trugly (19. 12. 1952 – 7. 11. 2021)

Smutná správa prišla na prelome rokov z druhej strany Dunaja – náš kolega a kamarát Šaňo Trugly už nie je medzi nami. Neočakávane, skutočne zrazu, o to viac nám bude chýbať. Narodil sa v Komárne, v meste svojich predkov. Korene jeho rodu možno v tomto meste nájsť už v 18. storočí. Vyrastal v patriotickej rodine so silným vzťahom k jeho rodnému mestu a jeho minulosti. Po absolvovaní strednej školy sa stal poslucháčom maďarského jazyka a literatúry v kombinácii s archeológiou renomovanej univerzity Eötvösa Loránda v Budapešti. Jeho učiteľmi boli dnes už legendy stredoeurópskej archeológie G. László, I. Bóna a A. Mócsy. So svojimi učiteľmi neprerušil kontakty ani po absolvovaní školy, keď vstúpil do služieb Podunajského múzea v Komárne. Pamätám si, s akou radosťou sme zavítali pri návštevách Komárna do jeho pracovne, ktorú si delil s ďalšou vynikajúcou archeologičkou, Priskou Ratimorskou. Boli to vecné, odborné diskusie plné Šaňovho temperamentu, pozitívneho myslenia a optimizmu. O kvalite jeho vedeckej práce svedčí aj to, že výsledky výskumu vo forme doktorskej dizertácie obhájil na materskej Alma mater.

Už prvý výskum, ktorý A. Trugly realizoval a publikoval (v *Spravodaji Oblastného Podunajského múzea* 2, 1982), bolo dôležité včasnoavarské pohrebisko v Komárne na polohe Akasztódomb. Jeho ťažiskovým výskumom bolo však avarske pohrebisko, objavené v areáli komárňanských lodeníc, ktoré s prestávkami skúmal 10 rokov. V odbornej literatúre rezonovali nielen unikátne nálezy, ale aj Šaňov vedecký prínos, vyhodnotenie lokality a zaradenie výsledkov do kontextov celkového osídlenia Karpatskej kotliny Avarmi (štúdie zverejnil v *Slovenskej archeológii* 1987 a 1993). Publikoval na Slovensku aj v Maďarsku a vypracoval sa na popredného znalca osídlenia Karpatskej kotliny v 6. – 8. storočí.

V roku 2005 opustil pracovisko v múzeu a s rodinou sa presťahoval do Maďarska. Kontakty so slovenskou archeologickou komunitou sa samozrejme stali menej intenzívnymi, ale vzájomne sme sa nestratili. Postupne pôsobil v múzeu Bálinta Balassu

v Ostrihome, v múzeu Kuny Domokosa v Tate, v múzeu Györgya Klapku v Komárome a pred dôchodkom na pracovisku Maďarského národného múzea v Ostrihome. V roku 2008 vydal v prestížnom vydavateľstve Martin Opitz v Budapešti monografiu *A Komárom-hajógyári avar temető és telep*, v ktorej znova zhodnotil výsledky svojho výskumu v Komárne-lodenici.

Odišiel kolega a priateľ, ktorý bude chýbať rovnako slovenským ako aj maďarským archeológom.

Vladimír Turčan

Opustila nás prof. Klára Kuzmová (28. 5. 1955 – 16. 4. 2022)

Na jar roku 2022 zastihla archeologickú pospolitosť smutná správa, 16. apríla podľahla zákernej chorobe prof. PhDr. Klára Kuzmová, CSc. Opustila nás tak navždy nielen skvelá odborníčka a pedagogička, ale najmä vždy ústretová, milá i obetavá kolegyňa a priateľka.

Narodila sa 28. júna 1955 v rodine Buranských v Nových Zámkoch. Tu navštevovala základnú i strednú školu. Po maturite sa naplnila jej túžba a po prijímacích pohovoroch na jeseň roku 1973 nastúpila na štúdium archeológie, ktoré sa otváralo len každý tretí rok. Vo vtedajšom Archeologickom seminári na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského, ktorý viedol prof. Bohuslav Novotný a ďalšími pedagógmi boli Mária Novotná, Tatiana Štefanovičová a mladí nastupujúci asistenti Jozef Hošo a Eduard Krekovič, prevládala kolegiálna, prajná a takmer familiárna atmosféra. Rovnako kamarátske a priateľské vzťahy sa vytvorili aj v dovtedy najpočetnejšom ročníku, ktorého súčasťou bola Klárka, ako ju všetci volali. Prejavovali a utužovali sa nielen v štúdiu, na exkurziách či letnej praxi, ale aj mimo nich. V ročníku spoznala a našla i svojho životného partnera Ivana Kuzmu. Už počas štúdia sa vyznačovala nielen svojou pracovitosťou, usilovnosťou a zanietenosťou pre odbor, ale i pokojným a uvažlivým vystupovaním, vždy s milým, trochu plachým úsmevom.

Ku koncu štúdia v roku 1978 sa naskytna nebývalá ponuka nastúpiť do Archeologického ústavu SAV v rámci tzv. akcie Dunaj, na záchranné výskumy v oblasti výstavby vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros. Túto príležitosť využili viacerí z ročníka, medzi nimi i Klára, vtedy ešte Buranská, jej neskorší manžel Ivan Kuzma i ja. Spolu s ňou sme v lete toho roku ešte pod vedením

Titusa Kolníka začínali záchranný výskum rímskeho kastela v Iži, ktorý v mnohom predurčil nielen naše ďalšie odborné smerovanie. Odvtedy sa spolupodieľala na vedení takmer 30 náročných výskumných sezón. Už v začiatkoch spolu s T. Kolníkom podnikli rokovania o zmene investičného projektu a záchranu celého areálu kastela, ktoré sa napokon podarilo úspešne zavŕšiť. I v tom tkvie jej zásluha, že táto pamiatka je dnes zapísaná do Zoznamu svetového kultúrneho a prírodného dedičstva UNESCO.

Od svojho pôvodného odborného zamerania na dobu laténsku sa rýchlo preorientovala na rímsko-provinciálnu problematiku a na podnet Titusa Kolníka sa špeciálne zamerala na štúdium terry sigillaty. V tomto smere sa potom vypracovala na skvelú, vysoko cenenú a medzinárodne uznávanú odborníčku. Vo svojich početných prácach a publikáciách sa však venovala aj širokým okruhom výmenno-obchodných kontaktov i rímsko-germánskych vzťahov, vývoju rímskeho limitného úseku v Panónii, rímsko-provinciálnej keramike, rímskemu kamenárskemu umeniu, plastike, atď.

Neskôr prijala výzvu a jej hlavným pôsobiskom sa stala Katedra klasickej archeológie na Trnavskej univerzite. Naďalej však ešte nejaký čas pracovala aj v Archeologickom ústave SAV a podieľala sa na viacerých spoločných projektoch i na výskume v Iži. Táto spolupráca prinášala nielen mnoho vedecko-výskumných a publikačných výstupov, ale vyústila aj k účasti študentov klasickej archeológie na výskume tejto lokality. A bola to hlavne jej myšlienka organizovať Medzinárodné letné školy archeológie v Iži s podporou Višegrádskeho fondu, ktoré sa realizovali po niekoľko rokov. Zúčastnili sa na nich mnohí študenti nielen z Trnavy, ale aj z Prahy, Brna, Bratislavy, Budapešti, a najmä z Krakova, ktorí tak mali možnosť spoznať zložitost terénneho výskumu, zoznámiť sa priamo s nálezmi i pamiatkami, ale nadväzovať aj bezprostredné vzájomné kontakty. Bola to pre ňu síce ďalšia záťaž popri mimoriadne náročnej výskumnej a pedagogickej činnosti i rodinných povinnostiach tvoriť ďalšie projekty, písať žiadosti, organizovať výskum, prednášky i exkurzie. Sklbila a zvládala ju tak, ako všetky ostatné aktivity, vďaka svojej príslovečnej pracovitosti a zanietosti. Stala sa tak i vzorom pre svojich študentov a niektorí z nich sa pod jej vedením vo svojich záverečných či dizertačných prácach venovali práve spracovaniu nálezov z výskumu v Iži.

V roku 2004 sa Klára Kuzmová habilitovala za docentku na Univerzite Konštantína Filozofa v Nitre a po inaugurácii na Trnavskej univerzite ju v roku 2011 prezident vymenoval za profesorku klasickej archeológie. Počas svojej vedecko-výskumnej i pedagogickej činnosti bola členkou viacerých domácich i zahraničných spoločností, komisií a grémií, pracovala v redakčných radách niekoľkých prestížnych domácich i zahraničných časopisov, podieľala sa na príprave a organizovaní vedeckých konferencií a sympózií, ako aj zostavovaní, editovaní a vydaní viacerých monografií, zborníkov i vysokoškolských učebníc, bola aj pri vzniku a zostavovaní väčšiny doterajších vydaní periodika ANODOS. Na Trnavskej univerzite popri príprave a vzdelávaní študentov, vedení ich mnohých seminárnych, bakalárskych, magisterských i dizertačných prác, pôsobila aj vo viacerých funkciách, komisiách a grémiách Filozofickej fakulty a od roku 2012 bola garantkou študijného odboru Klasická archeológia.

Členkou Slovenskej archeologickej spoločnosti sa stala už počas štúdia a odvtedy sa zúčastňovala na mnohých jej aktivitách, ktoré nachádzali odozvu nielen v úzkom kruhu odborníkov, ale aj v širokej verejnosti záujemcov o archeológiu a históriu. Neskôr, počas pôsobenia na Archeologickom ústave SAV, sa stala

i členkou výboru a po viacerých volebných obdobiach sa významne podieľala na jej činnosti a organizovaní mnohých podujatí. Spolu s Gertrúdou Březinovou vtedy okrem iného iniciovali aj vydávanie nášho časopisu Informátor, ktorý dnes už nesie i podtitul Revue slovenských archeológov.

Odchodom prof. Kláry Kuzmovej tak navždy strácame nielen skvelú odborníčku, úspešnú a inšpirujúcu pedagogičku, ale najmä mimoriadne ústretovú, chápujúcu a obetavú ľudskú osobnosť. Bude nám mnohým veľmi chýbať. Uchovajme si jej pamiatku.

Ján Rajtár

Za Braňom Lesákom (8. 7. 1965 – 13. 5. 2022)

V roku 1991 nastúpil na Mestský ústav ochrany pamiatok v Bratislave mladý archeológ, ktorý mal chuť zahryznúť sa plnou vervou do skúmania skrytých dejín stredovekého mesta. Osvedčil sa hneď pri prvom veľkom archeologickom výskume, keď bolo predmetom odkrytu srdce stredovekého mesta – Hlavné námestie v Bratislave. Potom nasledovali ďalšie výskumy, z nich najvýznamnejšie boli v Kutschersfeldovom paláci, vo františkánskej záhrade, na kaplnke sv. Jakuba pred Starou tržnicou, v Lisztovej záhrade, v kostole klarisiiek, kde naberal skúsenosti a odborné vedomosti v oblasti urbánnej archeológie. Jedným z vrcholov jeho odborného pôsobenia na našom ústave bol výskum Bratislavského hradu v rokoch 2008 až 2011, kde sa s celým našim archeologickým oddelením podieľal na odhaľovaní starovekých a stredovekých dejín areálu hradného paláca. Za svoje významné objavy pre históriu Bratislavy bol ocenený dvakrát cenou Objav roka časopisu Pamiatky a múzea.

Časom sa stal z mladého eléva skúsený odborník na stredovekú urbánnu archeológiu, ktorý svoje poznatky z výskumov publikoval v odborných periodikách, medziiným v zborníkoch Forum Urbes Medii Aevi a Archaeologia Historica. Okrem Bratislavy sa venoval aj skúmaniu stredovekej Trnavy a poznatky zo svojich bádání tam publikoval v zborníku Pamiatky Trnavy a trnavského kraja. Inou formou prezentácie výsledkov skúmania boli početné výstavy, kde spolupracoval najmä s kolegami z Múzea mesta Bratislavy a Slovenského národného múzea na popularizácii histórie nášho mesta.

Braňo Lesák sa angažoval aj pri riešení metodických otázok archeologického bádania. Počas svojho pôsobenia

v Archeologickej rade na Ministerstve kultúry SR a v subkomisii odborného-metodického komisie pre archeológiu pri Pamiatkovom úrade SR inicioval veľa nových postupov, ktoré vniesli do práce archeologických pracovísk vyššiu kvalitu a odbornosť.

Jeho veľkou prednosťou v kolektíve bola ochota deliť sa o svoje poznatky s mladšími kolegami a dá sa bez zveličovania povedať, že na našom pracovisku vychoval ďalšiu generáciu svojich nástupcov. Pracovitosť, neúnavnosť a pedantnosť sa stali jeho značkou, ktorou propagoval nielen svoju prácu, ale predovšetkým náš ústav. Preto všetci pociťujeme jeho predčasný odchod ako veľkú ľudskú a odbornú stratu nielen pre náš kolektív, ale pre celú archeologickú obec.

Česť jeho pamiatke!

Kolektív Mestského ústavu ochrany pamiatok v Bratislave

Piatok trinásteho...

V piatok trinásteho odišiel príliš skoro Braňo Lesák, ešte mladý človek, vedúci archeologického oddelenia Mestského ústavu ochrany pamiatok v Bratislave. Táto smutná správa ma zasiahla cestou z májovej konferencie Keltové v Mikulove. Pred konferenciou som sa s ním ešte stihla rozlúčiť na Onkologickej klinike v Bratislave na Kramároch. Keď som odtiaľ odchádzala len tri dni pred jeho skonom, držala som ho za ruku, povedala som mu zopár slov, že ho máme radi a že nám chýba, cítila som, že to bolo posledný krát, čo sa vidíme a rozprávame. Je to smutné, keď odíde človek, ešte smutnejšie, keď odíde mladý človek. Braňa som spoznala ako čerstvého absolventa, keď nastúpil na výskum Hlavného námestia v Bratislave v roku 1988. Bol to veľký výskum viacerých inštitúcií, ktorý pokračoval až do roku 1993. Najprv bol vedúcim Peter Baxa, neskôr Dušan Čaplovič a nakoniec Braňo. Pracovala s nami aj Zuzka Makovická. Ďalší z výskumov, na ktorom sme spolupracovali bol výskum trojhrobu z 9. storočia na Panskej 16, Kutschersfeldov palác na Hlavnom námestí 7, Erdödyho palác na Ventúrskej 1, výskum na Ventúrskej 7, na Uršulínskej ulici-františkánskej záhrade, za ktorý sme dostali cenu Objav roka 1995. Dobré sa nám spolupracovalo aj na rôznych iných menších výskumoch na Laurinskej ulici 4, Ventúrskej 12/Zelenej 10 a mnohých iných. Spoločne sme objavovali podzemnú históriu Bratislavy a vymysleli značku Archeologia Possoniensis. Rozumeli sme si. Braňo mi vždy ochotne pomáhal a vychádzal v ústrety. Časom sa naše cesty rozišli, ja som žila dvanásť rokov v zahraničí, ale vždy sme boli v kontakte a spoločne riešili naše články, výstavy a projekty. Na stránkach bratislavského Večerníka sme spolu s Jožkom Nižnánskym informovali o aktuálnych objavoch. V Múzeu mesta Bratislavy sme pripravili dve stále expozície k najstarším dejinám Bratislavy, taktiež k významnejším spoločným výstupom patrili príspevky k Dejinnám Bratislavy z roku 2012. Výskum Bratislavského hradu bol náš posledný, na ktorom sme spolupracovali. Keď v roku 2008 objavil vzácnu dlažbu *opus signinum* na nádvorí hradu, bol to prelomový objav. Vtedy sme ešte netušili, o akú starú dlažbu ide, až o rok neskôr objavom ďalších stavieb na severnej terase sa definitívne potvrdilo, že murované stavby na hrade patria do 1. storočia pred Kristom. Braňo sa bez váhania hneď medzi prvými podpísal pod výzvu SOS Bratislavský hrad. Patril k čestným a charakterným ľuďom. Žiaľ, v posledných rokoch sa uzatváral čoraz viac a viac do seba, nevedeli sme, čo ho trápi, nezdôveril sa nám. Korona nás oddelila už úplne. Predtým ako išiel do nemocnice, som ho stretla ešte

v októbri 2021 v práci, keď išiel od lekárky, sťažoval si na bolesti hlavy, nedokázal napísať ani smsku. Keby sme boli vedeli, že ho tak skoro stratíme, možno by sme... ale to nikto z nás nevie, predvídať, veď mal ešte toľko plánov.

Margareta Musilová

Nové publikácie

Germánske elity
v dobe rímskej
na Slovensku

Vladimír Turčan
a kolektív

Vladimír Turčan a kol.: Germánske elity v dobe rímskej na Slovensku.

Slovenské národné múzeum, Museion 6. zväzok,
Bratislava 2022, 327 strán, ISBN: 978-80-8060-519-3.

Slovenské národné múzeum vydalo vo svojej edícii Museion už šiesty zväzok, kolektívnu monografiu venovanú historickej a archeologickej téme z doby rímskej. Ide o obdobie prvých štyroch storočí, keď sa na našom území usídlili germánske kmene. Z druhej (južnej?) strany sa na brehy Dunaja dostali rímske légie a naše územie sa tak stalo hranicou dvoch svetov, ktorých vzťahy boli niekedy veľmi napäté, inokedy mierumilovne spolunažívali. Najmä vojnové udalosti neunikli pozornosti rímskych letopiscov a vďaka nim sa dozvedáme aj o ich priamych aktéroch z oboch strán – rímskych cisároch a ich náprotivkoch, germánskych kráľoch jednotlivých kmeňov.

Osemnásť špecialistov pripravilo šesťnásť príspevkov venujúcich sa problematike germánskych elít, známych z nášho územia, z rôznych hľadísk. Prvý príspevok „Mocenská elita v protohistorickom období na území Slovenska“ (Vladimír Turčan) uvádza čitateľa do problematiky a ponúka základný prehľad doby rímskej na našom území. V textoch „Elity očami Rimanov. Kvádski kráľi v svedectvách písomných prameňov“ (Juraj Kucharík) a „Elity barbarov na území dnešného Slovenska v dobe rímskej“ (Pavol Valachovič) sú opísané kvádské elity z hľadiska historických prameňov. Dozvedáme sa o menách a činoch germánskych vládcov ako ich zachytili rímski autori. Naopak článok „Hroby germánskej elity“ (†Eduard Krekovič) sa venuje problematike mimoriadne bohatých hrobov germánskych elít výsostne z archeologických pozícií.

Text „Sídla elít v dobe laténskej na juhozápadnom Slovensku“ (Radoslav Čambal – Igor Bazovský) opisuje obdobie predchádzajúce germánskemu osídleniu, keď na našom území žili

Kelti. Autori opisujú najvýznamnejšie náleziská doby laténskej, osobitú pozornosť venujú bójskemu oppidu na území dnešnej Bratislavy a udalostiam, ktoré viedli k zániku keltskej moci na juhozápadnom Slovensku.

V kapitole „História objavu hrobov germánskej elity v Krakovanoch-Strážach (okres Piešťany)“ nás Vladimír Krupa zoznami so súvislosťami fascinujúceho, azda najvýznamnejšieho archeologického nález z obdobia prvej Československej republiky.

Prehľad o bohatých hrobách vznešených Germánov ponúkajú autorky v článku „Germánska elita na východnom Slovensku“ (Mária Lamiová-Schmiedlová – Lucia Luščíková).

Mimoriadne nálezy germánskych elít zo západného Slovenska sú predstavené v texte „Germánske stredisko v Zohore a kniežacie hroby zo staršej doby rímskej zo Zohora a Vysokej pri Morave“ (Kristián Elschek), v ktorých autor predstavuje výsledky svojich výskumov.

Okrem hrobových nálezov sa však elity Germánov v dobe rímskej dochovali aj inak. V kapitolách „Antické kúpele v Bratislave-Dúbravke“ (Kristián Elschek), „Rezidencia na trase Jantárovej cesty v Stupave“ (Vladimír Turčan), „Germánske panské sídlo v Cíferi-Páci“ (Vladimír Varsík – †Titus Kolník), „Kvádské elity v 4. storočí a germánska kniežacia rezidencia v Milanovciach/Veľkom Kýre“ (Milan Hrabkovský) a „Germánska rezidencia v Ražňanoch – výskum a hypotézy“ (Anton Karabinoš – Marián Vizdal) sú prezentované doklady architektúry, diela rímskych antických staviteľov, ktorí budovali pre germánske elity reprezentačné sídla v antickom štýle.

V kapitole „Antické kovové nádoby v prostredí germánskej elity ve středním Podunají“ (Jan Jílek) sú zhrnuté súčasné poznatky o luxusných bronzových a strieborných nádobách, ktorými germánske elity vybavovali svojich pozostalých.

O honosných zlatých šperkoch, nezriedka vyrábaných na objednávku v rímskych dielnach informuje článok „Luxusný osobný šperk v germánskom prostredí“ (Miroslava Daňová).

Posledná kapitola, „Terra sigillata v hrobách germánskej elity na území juhozápadného Slovenska“ (†Klára Kuzmová), sa špecializuje na nálezy importovanej rímskej keramiky v bohatých hrobách Germánov. Autorka v nej vyhodnotila terru sigillatu z bohatých hrobov z Borského Mikuláša-Borského Petra, Očkova a Krakovian-Stráží.

Kolektívna monografia je vhodným študijným kompendiom pre odborníkov, prístupnou formou však sprostredkúva zaujímavý výsek z našich dejín aj pre laických záujemcov. Texty dopĺňa nevtieravé grafické spracovanie, nepochybne atraktívne pôsobia najmä fotografie nálezov zlatých šperkov a decentná obálka.

Pavol Jelínek

Branislav Kovár – Lucia Benediková – Oliver Zajac: Klíma v dejinách. Ako ľudí ovplyvňovala príroda a klimatické zmeny.

Vydala Premedia, Bratislava 2022. 447 strán,
ISBN 978-80-8242-101-2.

Kniha voľne nadväzuje na predchádzajú monografiu o epidémiách v dejinách (B. Kovár – O. Zajac – L. Benediková: Epidémie v dejinách. Bratislava 2020). Okrem zostavovateľov sa

na nej podieľalo 27 ďalších autorov z rôznych vedeckých, zväčša spoločensko-vedných a príbuzných disciplín. Autori sledujú odraz klimatických zmien ako dôležitý faktor, vedúci k zmenám v konkrétnych civilizáciách a kultúrach, spôsobujúci migrácie, kolapsy, hladomory, vojnové konflikty a pod. ako aj ich dosah na dejiny konkrétneho regiónu.

Obsahovo je kniha rozčlenená do troch rozsiahlych kapitol (Pravek a starovek, Stredovek, Novovek). V rámci tohto delenia však zostavovatelia nie vždy postupovali chronologicky. Dosť nepraktické je aj rozdelenie použitých zdrojov a literatúry na konci knihy podľa uvedených kapitol. Časovo sú jednotlivé príspevky zamerané od paleolitu po aktuálnu súčasnosť. Geograficky sa stretne s Euroázijským kontinentom, starovekým Egyptom a strednou Amerikou. Pre slovenského čitateľa bude asi najzaujímavejšia časť týkajúca sa priamo alebo nepriamo strednej Európy.

Redakčne mohla byť detailnejšia pozornosť venovaná súladu Obsahu s radením kapitol (kapitola Stredovek). Čitateľ sa však pri trocha *dobrej vôle* (použitý citát J. Dekana) zorientuje. Chýba hoci len krátke resumé, ale keďže ide väčšinou o kompilát (nie v negatívnom zmysle), autori knihu určili prioritne slovenským čitateľom. Kniha bez pochyb obohatila náš knižný trh o zaujímavú ponuku, v niektorých prípadoch aj o objavné témy.

Vladimír Turčan

Vladimír Varsik/Titus Kolník: Cífer-Pác. Eine spätantike Residenz im Quadenland.

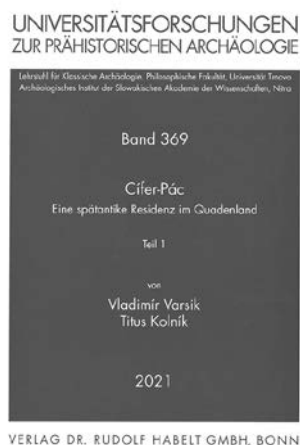
Lehrstuhl für Klassische Archäologie, Philosophische Fakultät, Universität Trnava; Archäologisches Institut der Slowakischen Akademie der Wissenschaften, Nitra. Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie – Band 369. Vydal Verlag dr. Rudolf Habelt, GmbH Bonn 2021. I. diel 420 strán, II. diel 236 strán, ISBN 978-3-7749-4335-3.

Jedna z kľúčových lokalít z neskorej doby rímskej na juhozápadnom Slovensku sa dočkala vypublikovania vďaka spolupráci troch rešpektovaných inštitúcií a renomovaného nemeckého vydavateľstva. Výskum realizoval počas 60. a 70. rokov minulého storočia dnes už zosnulý bádateľ T. Kolník, jeden zo zakladateľov štúdia doby rímskej na Slovensku. Význam lokality avizoval

T. Kolník vo viacerých článkoch, prednáškach na domácich i medzinárodných fórach. Nálezy z Cífera-Pácu sa dostávali do povedomia odbornej i širšej verejnosti aj vďaka participácii vybraných nálezov na výstavných prezentáciách i cez popularizáciu v tlači. Ohromné množstvo hnutelných nálezov rôzneho charakteru i odkrytých, a na svoju dobu precízne zdokumentovaných nálezových situácií, nakoniec viedlo k zostaveniu autorského tímu s V. Varsikom, čo sa ukázalo ako šťastné riešenie.

Prvý diel publikácie pozostáva zo 7 rozsiahlych kapitol (v slovenskom preklade: Úvod, Stavebné objekty, Nálezový materiál, Remeslo, Vyhodnotenie sídelného a stavebného vývoja, Cífer-Pác a ďalšie rezidencie svébskej elity na strednom Podunajsku, Historické pozadie rezidencie v Cíferi-Páci). Na záver I. zväzku je pripojený zoznam použitej literatúry.

Druhý zväzok obsahuje podrobný katalóg nálezov, pozostávajúci z krátkych opisov jednotlivých položiek nálezového fondu, členený podľa objektov a 136 tabuliek, väčšinou perokresieb, v niektorých prípadoch doplnených čiernobielymi fotografiami.

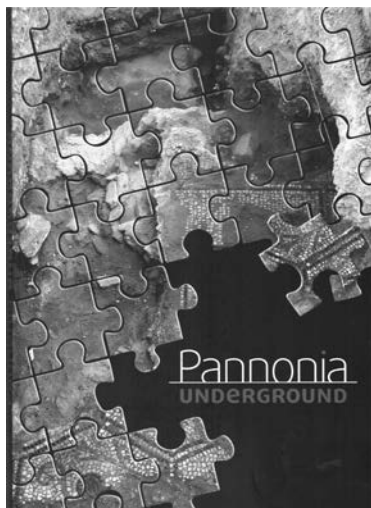

V knihe sú detailne analyzované sídliskové objekty podľa pôdorysných a funkčných kritérií, stavebného vývoja, pozície na lokalite a pod. V kapitole venovanej materiálnej kultúre sú artefakty rozčlenené podľa štandardných kritérií, akými sú materiál, funkcia (nedá sa prehliadnuť množstvo fragmentov sklenených nádob, svedčiace o nadštandardom spoločenskom postavení tamajšej komunity). Všimnúť si treba aj mapy s priestorovým rozložením konkrétnych nálezov. Z Cífera-Pácu sú doložené aj doklady miestnej remeselnej produkcie, samozrejme predovšetkým hrnčiarstva, ale aj textilnej výroby (na analýze dokladov výroby a spracovania textílií spolupracovala T. Štolcová), hutníctva kovov, spracovania kostí a parohov. Doložený je aj importovaný tovar, prevažne úžitková a stavebná keramika. Posledné tri kapitoly 1. dielu obsahujú analýzu sídelného vývoja lokality (fáza A, B; pričom fáza B je členená ešte na tri podfázy), hypotetickú 3D rekonštrukciu dvorca a vybraných budov, na ktorej spolupracovala J. Minaroviech-Ratimorská, úvahy nad pozíciou komplexu v mikroregióne a v kontexte osídlenia juhozápadného Slovenska.

Obidva diely knihy sú k dispozícii v tlačenej aj digitálnej verzii. Vzhľadom na to, že pri opakovanom listovaní sa jednotlivé stránky ľahko oddeľujú od väzby, z praktických dôvodov možno pre bežné používanie odporučiť skôr digitálny variant. Netreba pochybovať, že vzhľadom na samotnú povahu lokality a mobilných nálezov z nej, ale aj na precíznosť pri ich spracovaní,

sa kniha stane jedným zo zásadných prínosov pre štúdium doby rímskej nielen na Slovensku.

Vladimír Turčan

Pannonia underground

Proceedings of the international conference held at Szombathely, 25-26 November 2021. Szombathely : Savaria Museum, 2022. 329 strán, ISBN 978-963-9827-42-4.

Výstupom z medzinárodnej konferencie Pannonia Underground, ktorú organizovalo Múzeum ISEUM SAVARIENSE v Szombathely v roku 2021, je rovnomenný zborník s príspevkami prednášateľov v anglickom a nemeckom jazyku. Vedúcou projektu a zároveň aj editorkou publikácie je mladá maďarská archeologička Szilvia Bíró. Konferencia bola zameraná na tému Nové smery v urbánnej archeológii. Publikácia má 329 strán, vyšla v roku 2022 s podtitulom Proceedings of the international conference held at Szombathely, 25-26 November 2021. Autormi príspevkov sú renomovaní archeológovia z Rakúska, Maďarska a Srbska. Príspevky sú venované rímskym lokalitám ako Savaria, Brigetio, Aquincum, Arrabona, Sirmium, Carnuntum a Vindobona a novým objavom a ich prezentáciám za posledné roky. V publikácii je aj príspevok M. Musilovej a B. Resutika s titulom Bratislavský hrad, výskumy a prezentácia keltsko-rímskej akropoly. Bližšie informácie o autoroch a príspevkoch sú v časti Spoločensko-vedecké podujatia Informátora.

Margaréta Musilová

Ocenenia a vyznamenania

Cena primátora Bratislavy pre Jaroslava Schmidtovú

S kolegyňou archeologičkou PhDr. Jaroslavou Schmidtovou sa poznám už zopár desaťročí. Spoločne sme absolvovali gymnázium GAMČA na Grösslingovej ulici v Bratislave. Jarka mala o rok mladšieho brata Dušana, ktorý bol môj spolužiak. Po maturite v roku 1977 študovala v Prahe na Katedre klasickej archeológie u prof. Bouzka na Karlovej univerzite. Vysokú školu

Udelenie Ceny primátora mesta Bratislavy J. Schmidtovej. Cenu odovzdáva primátor M. Vallo. Foto: K. Bubentíková

ukončila úspešne doktorátom. Do roku 1988 pracovala v Archeologickom ústave v Nitre na pracovisku v Bratislave. V tom istom roku nastúpila do Múzea mesta Bratislavy ako kurátorka. Od svojho nástupu do múzea sa s veľkým nadšením venovala výskumu antickej pamiatky Gerulata v Bratislave-Rusovciach. Terénne práce začínala výskumom na výstavbe diaľnice D2 pri Jarovciach, pričom svojou archeologickou intuíciou odkryla unikátne zachovaný antickú vidiecku *villu rusticu*.

Vojenský tábor Gerulata, ležiaci na pravom brehu Dunaja, bol v prvých štyroch storočiach nášho letopočtu intenzívne a nepretržite osídlený, pretože bol súčasťou hraníc Limes Romanus. Je to jediná slovenská lokalita nachádzajúca sa priamo na území bývalej Rímskej ríše v rámci provincie Horná Panónia. Kastel bol prvým v línii Carnuntum – Ad Flexum a tvoril neoddeliteľnú súčasť severopanónskej časti hraničného opevnenia. K vojenskému tábora patrila aj civilná osada – *vicus* s murovanými kamennými stavbami, medzi ktorými vyniká Dom s *hypocaustom*, o ktorého objavenie sa zaslúžila práve Jarka Schmidtová. Zachované murivá, kamenné prvky a polychrómované dekorácie stien poskytujú dôkaz o technickej dokonalosti a vyspelosti rímskych stavebných techník a pozoruhodnej atraktivnosti diel rímskej architektúry aj na periférii hraníc Rímskej ríše. Jedinečné nálezy Dr. Schmidtovej z Gerulaty zahŕňajú prvú a jedinou tehlu s kolkom jazdeckej jednotky sídliacej v Gerulate *Ala prima Cannanefatum*, nález mílnika, ktorý zrejme stál na začiatku cesty do Carnunta, hlavného mesta Panónie v dnešnom Rakúsku. Medzi unikáty patrí aj nález legionárskeho denára s pečatou XIX légie, ktorá bola zničená počas bitky pri Teutoburskom lese. Nesmieme zabudnúť ani na pohrebiská. Jednotlivé náhrobky vystavené v múzeu spracovala Dr. Schmidtová v medzinárodnom projekte UBI ERAT LUPA v rokoch 2002 – 2004.

Gerulata sa stala Jarkinou srdcovkou. Výskumu sa venovala v zime, v lete, za každého počasia, keď si to vyžadovala potreba. Jej oddanosť systematickému výskumu Gerulaty a spracovaniu výsledkov priniesli svoj úspech v zápise tejto jedinečnej pamiatky na území Bratislavy do Zoznamu svetového dedičstva UNESCO. Na 44. zasadnutí Výboru svetového dedičstva v čínskom Fouzhu v júli 2021 sa slovenské pamiatky, vojenské kastely Gerulata a Iža v západnej časti Dunajského Limesu, stali pamiatkami svetovej hodnoty.

V tomto roku ubehlo dvadsať rokov od úsilia zaradiť Gerulatu do tohto prestížneho zoznamu. Jaroslava Schmidtová participovala už na prvých stretnutiach k zápisu do dočasného zoznamu pamiatok UNESCO. V rámci projektu

Danube – Limes – UNESCO World Heritage tvorila plán manažmentu, ktorý si stanovil etapy a úlohy, ktoré sa časom podarilo všetky splniť.

Ako členka poroty bola expertom a garantom prvej anonymnej verejnej architektonickej súťaže na projekt nového múzejného areálu Antickej Gerulaty. Spolupracovala na koncepcii Ochrany pamiatkového fondu, aktualizácii zásad ochrany pamiatkovej zóny. V spolupráci s bratislavskou MČ Rusovce iniciovala označenie ulíc názvami rímskych cisárov a menami archeológov, ktorí sa zaslúžili o výskum lokality. Jej zásluhou vyšla poštová známka s listovou obálkou a špeciálnou pečiatkou, venovaná Gerulate.

Spolupracovala a spolupracuje na viacerých medzinárodných európskych projektoch v rámci Európskeho programu Kultúry 2000 – Hranice Rímskej ríše, Dunajský Limes, INTERREG a iných, výsledkom ktorých bola účasť na konferenciách, množstvo výstav a publikácií.

Objav longobardského pohrebiska zo 6. storočia v Rusovciach a jeho spracovanie v publikácii *Lombards on the Middle Danube: a new Migration Period cemetery in Bratislava-Rusovce publikovaný v Antiquity Journal* v roku 2009 patrí medzi jej najvýznamnejšie publikačné výstupy.

Ako sama hovorí, na výskumoch si vždy najviac ocenila dobrý kolektív a priateľskú atmosféru. Medzi jej najvernejších spolupracovníkov patrí Ing. arch. Jitka Jezná, ktorá ju desaťročia sprevádzala. Jarka si svojou priateľskou a nekonfliktnou povahou dokázala vždy vytvoriť dobrý pracovný tím, ktorý viedol nesporne k jej úspechom na poli archeológie. V spolupráci sme organizovali výstavu Hranice Rímskej ríše – Dunajský Limes – Slovensko v Ríme v 2018 a v Berlíne v 2019. Absolvovali sme viaceré zahraničné exkurzie po rímskych pamiatkach, či už v Taliansku alebo na Balkáne. V Srbsku sme mali, myslím si, najväčší spoločný zážitok, keď sme sa na malej lodičke medzi vlnami plavili po Dunaji v úžine Železných vrát, aby sme videli Trajánov nápis – *Tabulu Traianu*, vytesanú vysoko na skale. Dunaj dosahuje v týchto miestach hĺbku až 100 m.

Za kvalitné pracovné výsledky pri dlhoročnom systematickom archeologickom výskume rímskeho kastela v Rusovciach Zväz múzeí na Slovensku v roku 2018 udelil Jarke Schmidtovej Pamätnú medailu.

Za celoživotnú snahu výskumu antickej Gerulaty a jej zápis do prestížneho Zoznamu svetového dedičstva UNESCO primátor hlavného mesta Bratislavy Matúš Vallo udelil Jarke Schmidtovej v apríli 2022 Cenu primátora.

Srdečne blahoželáme!

Margaréta Musilová

Martine Kušnírovej bola udelená štátna cena Alexandra Dubčeka in memoriam

Dňa 27. 3. 2022 boli ôsmim osobnostiam Slovenska udelené Štátne ceny Alexandra Dubčeka pri príležitosti 100. výročia jeho narodenia, z nich štyrom posmrtné. Podujatie sa za prítomnosti prezidentky SR pani Zuzany Čaputovej konalo v historickej budove Slovenského národného divadla v Bratislave. Ceny odovzdal premiér Eduard Heger. Štátnu cenu in memoriam získali aj investigatívny novinár Ján Kuciak a jeho snúbenica Martina Kušnírová.

Odovzdávanie Ceny A. Dubčeka rodičom M. Kušnírovej a J. Kuciaka

Martina Kušnírová vyštudovala archeológiu na Katedre archeológie UKF v Nitre a pracovala ako archeologička v súkromnej spoločnosti Acantha Archeology s. r. o. na rôznych investičných výskumoch.

Cena Alexandra Dubčeka jej bola udelená posmrtné. Dôvodom však nebol len absurdný spôsob jej tragického úmrtia. Martinin život bol prerušený výstrelom najatého vraha. Absurdné na tom je, že Martina bola nevinnou obeťou. Vrahom stačilo, že bola snúbenicou investigatívneho novinára Jána Kuciaka, s ktorým ju okrem plánovania spoločného života spájali aj výrazný zmysel pre spravodlivosť.

Dôvod udelenia ceny Martine Kušnírovej je rýdzo symbolický. Ona sama sa po svojej nešťastnej tragickej smrti stala symbolom nádeje, že sa naša spoločnosť zmení k lepšiemu. Nech je nám archeológom, vedcom a občanom, vzorom.

Pavol Jelínek

Archeológovia ocenení Predsedníctvom slovenskej akadémie vied

Troja archeológovia boli v roku 2022 ocenení Predsedníctvom SAV za významné vedecké publikácie. Doc. PhDr. Juraj Pavúk, DrSc., dlhoročný pracovník AÚ SAV v Nitre, je autorom vedeckej monografie *Die neolithische Tellsiedlung in Gäläbnik*. (J. Pavúk, A. Bakamska). *Mitteilungen der Prähistorischen Kommission Band 91*, ktorá bola vydaná vo vydavateľstve Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften vo Viedni v roku 2021. Ďalšími ocenenými v kategórii Nórsky register vedeckých časopisov boli mladá vedkyňa z AÚ SAV v Nitre Mgr. Dominika Oravkinová, PhD. a prof. PhDr. Jozef Vladár, DrSc. za spoločnú vedeckú štúdiu *Some Are More Equal Than Others: Intrasettlement Social Organization in Spišský Štvrtok (EBA/MBA, Slovakia)* publikovanú v *Cambridge Archaeological Journal* v roku 2021.

Ocenenia boli slovenským vedcom odovzdané 13. septembra 2022 v Malom kongresovom centre Vydavateľstva SAV Veda v Bratislave. Predsedníctvo SAV chce týmto aktom ohodnotiť úspechy vedeckých pracovníkov, ktorým sa podarilo preniknúť do vedeckých časopisov mimoriadnej prestíže, zverejniť práce s mimoriadne vysokým počtom citácií v medzinárodne akceptovaných a viditeľných databázach alebo vydať špičkové vedecké

monografie v renomovaných vydavatelstvách. Zároveň ich chce stimulovať k ďalším excelentným výkonom (bližšie www.sav.sk, časť Aktuality).

Oceneným srdečne blahoželáme a prajeme ďalšie pracovné úspechy.

Jana Mellnerová Šuteková

Vladimír Varsik profesorom

Prezidentka SR pani Zuzana Čaputová vymenovala 13. 7. 2022 za vysokoškolského profesora doc. PhDr. Vladimíra Varsika, CsC. Profesor Varsik sa narodil 24. 10. 1964 v Bratislave. Patrí k popredným stredoeurópskym odborníkom na dobu rímsku a rímsko-germánske vzťahy. Archeológiu študoval v rokoch 1983 – 87 na Filozofickej fakulte UK v Bratislave, kde v roku 1989 získal titul PhDr. a v roku 2011 sa na tej istej škole habilitoval. Po skončení školy pracoval v Archeologickom ústave SAV v Nitre, od roku 2011 je zároveň pedagógom na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity.

Počas svojej kariéry realizoval viacero terénnych výskumov.

Spomenúť treba hlavne výskumy v Bratislave-Rusovciach – antičkej Gerulate, Veľkom Mederi, Bratislave-Trnávke či Beckove. Je autorom a spoluautorom troch monografií a desiatok vedeckých a odborných štúdií. Zúčastnil sa ako vedúci alebo spoluriešiteľ viacerých zahraničných i domácich projektov. Poznáme ho aj ako spoluorganizátora archeologických konferencií a kolokvií.

Hlavne je však dobrosrdečný, kolegiálny a vždy v dobrej nálade a optimisticky naladený. Vážený pán profesor, milý Vlado, dovoľ aby sme Ti v mene celej slovenskej archeologickej komunity k oceneniu Tvojej vedeckej práce srdečne zablahoželali!

Vladimír Turčan

Významné ocenenie Gabriela Nevizánskeho

Prezidentka Maďarskej republiky Katalin Nováková udelila 8. 8. 2022 nášmu kolegovi PhDr. Gabrielovi Nevizánskému, CSc., archeológovi z Archeologického ústavu SAV, v. v. i. v Nitre, Maďarský strieborný kríž za zásluhy (*Magyar Ezüst*

Érdemkereszt). Vyznamenanie za výnimočný prínos v oblasti archeológie a dejín si prevzal na Veľvyslanectve Maďarska v Bratislave. Ocenený bol za svoje vynikajúce aktivity v oblasti výskumu, prieskumu a publikovania maďarských archeologických pamiatok na Slovensku. Maďarský kríž za zásluhy slúži na ocenenie vynikajúcej a príkladnej činnosti v službe národa, pri presadzovaní rozvoja krajiny, záujmov vlasti a všeobecných ľudských hodnôt. Môže byť udelený maďarským aj cudzím občanom.

PhDr. Gabriel Nevizánsky, CSc., sa narodil 18. 8. 1949 v Ipel'skom Sokolci (okr. Levice). Patrí k popredným slovenským archeológom, ktorý sa vo svojej vedeckej činnosti zameriava na dva ťažiskové časové úseky – eneolit a staromaďarské obdobie. V diplomovej práci, ktorou ukončil štúdium archeológie na Univerzite Komenského v Bratislave, spracoval problematiku staromaďarských pamiatok na Slovensku (1973). V tom istom roku bol zároveň prijatý do Archeologického ústavu SAV v Nitre, kde aktívne pôsobí dodnes. Výskumu včasného stredoveku sa venoval predovšetkým do roku 1978, čo zúročil aj vo svojej rigoróznnej práci (*Príspevky k osídleniu juhozápadného Slovenska v 10. storočí*), ktorú obhájil na Filozofickej fakulte UK v Bratislave v roku 1979. Neskôr bol poverený skúmať eneolit, pričom pohrebiská z tohto obdobia boli východiskom jeho dizertačnej práce (*Eneolitická spoločnosť vo svetle rozboru pohrebísk na území Karpatskej kotliny*). Staromaďarskému bádaniu však zostal naďalej verný. Popri vedeckej práci realizoval terénne výskumy a prieskumy na rôznych lokalitách v rámci Slovenska, i keď srdcovou mu bola predovšetkým oblasť povodia Ipl'a, dolného Hrona a rieky Slanej. Spomenúť môžeme hlavne výskum staromaďarských pohrebísk v Sikenici, časti Veľký Pesek a v Leviciach-Géni. Publikoval desiatky vedeckých a odborných štúdií. Poznáme ho ako veľmi kolegiálnu osobu, ktorá zakaždým rada a ochotne pomôže, prediskutuje problematiku, odporučí novú literatúru a poteší vždy dobrou náladou. Je nadšeným filatelistom a milovníkom kníh.

Vážený pán doktor, milý Gabo, v mene kolegov ako aj celej slovenskej archeologickej komunity Ti srdečne blahoželáme k oceneniu Tvojej vedeckej práce.

Zuzana Poláková

Výročné ceny Časopisu pamiatky a múzeá za rok 2021

Už po 31-krát boli časopisom Pamiatky a múzeá, ktorý vydáva Slovenské národné múzeum a Pamiatkový úrad SR udelené Výročné ceny. Ocenenia za rok 2021 boli laureátom slávnostne odovzdané dňa 28. 9. 2022 v reprezentačných priestoroch Domu kultúry v Skalici. Zo 118 nominácií vybrala redakcia časopisu 21 do užšieho výberu, z ktorých vzišli víťazi v siedmich kategóriách. Archeologickým projektom sa síce tentokrát nešla žiadna cena, ale v kategórii Expozícia – výstava získala ocenenie Alena Šefčáková (Slovenské národné múzeum – Prírodovedné múzeum) spolu s ďalšími spoluautormi (Peter Masár, Jakub Tóth, Dušan Veverka, Barbora Krejčová a spoločnosť Veverka) za antropológickú expozíciu Zázrak prírody – Človek v čase a priestore. Spoznaním seba spoznáme aj iných. Expozícia je unikátna nielen obsahovo, ale aj výtvarným a priestorovým riešením.

Z ďalších 12 podaných návrhov z oblasti archeológie sa do užšej nominácie dostal v kategórii Objav – nález – akvizícia objav zachovaných častí včasnostredovekého drevozemného valu, románskej hradby a románskej veže na Bratislavskom hrade autorov M. Samuela a M. Ruttkaya (Archeologický ústav SAV, v. v. i.) v spolupráci s M. Čulenovou, A. Semankom, M. Matejkom, Kanceláriou Národnej rady SR a firmou Arx projekt.

Ocenenej kolegyni A. Šefčákovej ako aj ostatným nominovaným blahoželáme.

Vladimír Turčan

Studentská súťaž

Tretí ročník súťaže pre študentov stredných škôl

Po veľmi úspešnom 2. ročníku študentskej súťaže sa Výbor SAS pri SAV rozhodol na jeseň roku 2021 vyhlásiť v poradí už 3. ročník študentskej súťaže. Tak ako aj v minulých rokoch, mohli sa do súťaže zapojiť študenti a študentky stredných škôl z celého Slovenska. Túto možnosť využilo 32 študentov a študentiek zo 7 stredných škôl z 5 miest:

1. Gymnázium Jána Papánka (Bratislava)
2. Gymnázium sv. Tomáša Akvinského (Košice)
3. Gymnázium Šrobárova (Košice)
4. Cirkevná spojená škola (Snina)
5. Gymnázium Bernolákova (Šurany)
6. Gymnázium Varšavská cesta (Žilina)
7. Gymnázium Veľká okružná (Žilina)

Organizačný výbor sa v uvedenom roku rozhodol vyhlásiť súťaž len v kategórii „tvorivá práca“ (v minulých dvoch ročníkoch bola súťaž vyhlásená v dvoch kategóriách – „tvorivá práca“ a „odborná práca“). Cieľom tohto ročníka bola snaha o spopagovanie archeologických pamiatok v rámci vlastného regiónu. Aj preto bolo ako názov nosnej témy súťaže zvolené nasledovné motto – Oživ minulosť, preži jej príbeh. Prostredníctvom rôznych foriem (video, prezentácia, pexeso, brožúra, leták, pexeso, poster či iné) mohli záujemcovia priblížiť históriu vybraného miesta, vytvoriť

tematickú turistickú trasu prepájajúcu viacero archeologických nálezísk, prípadne odprezentovať laickej i odbornej verejnosti doposiaľ málo známe archeologické lokality. Prekvapením tohto ročníka bolo prihlasovanie viacčlenných tímov – spojenie síl sa v dvoch prípadoch ukázalo ako veľmi produktívne a využilo do výherného umiestnenia (zhodou okolností sa oba tímy zhodne umiestnili na 2. mieste). Na tomto mieste je zároveň nutné zdôrazniť, že prihlásení študenti a študentky uchopili tohtoročnú tému naozaj veľmi iniciatívne a zároveň inovatívne, čo hodnotiacu komisiu opätovne postavilo pred náročný výber tých najlepších prác. Aj v dôsledku toho sme zostali verní tradícii udelenia tzv. čestných uznaní za výnimočnú prácu. Výhercami v jednotlivých kategóriách boli nasledovní študenti a študentky (výherné práce sú sprístupnené prostredníctvom nižšie priložených QR kódov):

Kategória „odborná práca“:

1. miesto – A. Kuchta (Gymnázium Šrobárova, Košice)
(téma: Obnova rekreačného strediska Brezina a expozícia banskej nákladnej lanovky Likier – Sirk)
2. miesto – A. Gumanová, M. Mahdalová (Gymnázium Šrobárova, Košice)
(téma: Klasicistický kaštieľ Buzinka)
2. miesto – T. Kečkéšová, S. Mičková, M. Kodada, T. Hubina, A. Polák (Gymnázium Bernolákova, Šurany)
(téma: Mohyla v Dedinke)
3. miesto – N. Trojan (Gymnázium Varšavská cesta, Žilina)
(téma: Hrad Strečno)

Čestné uznanie za výnimočnú prácu bolo udelené nasledovným účastníkom študentskej súťaže:

- M. Sanader (Gymnázium Jána Papánka, Bratislava)
M. Majerčík (Gymnázium Jána Papánka, Bratislava)
F. Šouc (Gymnázium Jána Papánka, Bratislava)
S. Knieža (Gymnázium Jána Papánka, Bratislava)
R. Baláž (Gymnázium Jána Papánka, Bratislava)
F. Sanders (Gymnázium Jána Papánka, Bratislava)
S. Chovancová (Gymnázium Jána Papánka, Bratislava)
N. Šafránková (Gymnázium Jána Papánka, Bratislava)
L. Lacková (Gymnázium Jána Papánka, Bratislava)
D. Macháľková (Gymnázium Jána Papánka, Bratislava)
I. Guldánová (Gymnázium Jána Papánka, Bratislava)
D. Gabrišová (Gymnázium Jána Papánka, Bratislava)
P. Labanovičová (Gymnázium sv. Tomáša Akvinského, Košice)
L. Masaryková (Gymnázium sv. Tomáša Akvinského, Košice)
Z. Hudáková (Cirkevná spojená škola, Snina)
S. Gergelčík (Cirkevná spojená škola, Snina)
V. Kubová (Gymnázium Varšavská cesta, Žilina)
N. Lovíšková (Gymnázium Varšavská cesta, Žilina)
A. Balák (Gymnázium Varšavská cesta, Žilina)
A. Debnár (Gymnázium Varšavská cesta, Žilina)
T. Súľovská (Gymnázium Varšavská cesta, Žilina)
N. Poláková (Gymnázium Varšavská cesta, Žilina)
D. Tomčíková (Gymnázium Veľká okružná, Žilina)

Všetci výhercovia na prvých troch miestach dostali vecné ceny (tašky, perá, knihy, vstupenky do múzeí) a boli pozvaní na slávnostné vyhodnotenie, ktoré sa konalo v rámci Zjazdu SAS pri SAV na Bratislavskom hrade v dňoch 27. – 28. apríla 2022. Možnosť zúčastniť sa stretnutia slovenských archeológov

a za ich potlesku si prevziať zaslúžené ceny využilo viacero výhercov – aj na tomto mieste im ešte raz ďakujeme za ich účasť a obohatenie programu Zjazdu. Po odovzdaní cien bol pre študentov (a sprievodný pedagogický dozor) umožnený voľný vstup s komentovanou prehliadkou v priestoroch Historického múzea SNM. Mohli tak na vlastné oči vidieť výstavu Rimania a Slovensko a odokryté základy keltsko-rímskych stavieb na severnej terase Hradu.

Dúfame, že študenti a študentky nám zachovajú svoju priazeň aj počas ďalších rokov. To je pre nás, organizátorov súťaže, veľkým záväzkom k tomu, aby sme sa s ešte väčším elánom snažili pritiahnuť vás – študentov – k spoznávaniu našej spoločnej a jedinečnej histórie.

1. miesto – A. KUCHTA:

2. miesto – GUMANOVÁ a kol.:

2. miesto – KEČKÉŠOVÁ a kol.:

3. miesto – N. TROJAN:

Martin Neumann

Štvrtý ročník študentskej súťaže

Aj tento rok sa Slovenská archeologická spoločnosť pri SAV rozhodla vyhlásiť už v poradí 4. ročník študentskej súťaže, ktorú organizuje už od roku 2018. Roky skúseností a komunikácia

so strednými školami na Slovensku ukázali, že jej popularita medzi študentami je naozaj obdivuhodná. Pozoruhodnejšia a pozitívnejšia je však skutočnosť, že záujem mladej generácie o pamiatky a vlastnú históriu neochabuje, ba práve naopak. Veľká vďaka na tomto mieste patrí zaslúžene aj pedagógom, ktorí vedú svojich študentov a študentky k poznaniu vlastnej minulosti a k aktívnemu občianskemu postoju pri ochrane nášho spoločného dedičstva.

Výbor SAS pri SAV preto s radosťou a zároveň s veľkou zodpovednosťou pristúpil k zorganizovaniu ďalšieho ročníka súťaže. Tento raz bol ako nosné motto celého ročníka zvolený názov Objav poklady svojho regiónu. Na Slovensku sa totiž ukrýva množstvo cenných a jedinečných archeologických pamiatok, no okrem úzkeho kruhu odborníkov sa povedomie o nich obmedzuje len na úzku geografickú oblasť. A práve tento (neutešený) stav by mal byť výzvou pre zapojených študentov a študentky. Vhodnou formou (prezentáciou alebo videom) by sa mali pokúsiť o zviditeľnenie vybranej archeologickej lokality (alebo lokalít), archeologického nález (vystaveného v múzeu, alebo uloženého v depozitári), alebo vybranej geografickej oblasti. Výsledná práca by tak mala prispieť k ich propagácii a zviditeľneniu pre širšie publikum.

Podmienky súťaže zostávajú rovnaké ako po minulé roky. Prihlasovať sa môže akýkoľvek študent alebo študentka strednej školy na Slovensku, a to individuálne alebo vo viacčlenných kolektívoch (maximálne však 5-členných). Prihlášky do súťaže je nutné poslať na adresu sas.sav.sutaz@gmail.com, a to do 31. marca 2023. Následne prebehne vyhodnotenie a víťazi súťaže budú odmenení vecnými cenami a publikáciami. Podrobnosti o súťaži (vrátane formátov odovzdávaných súborov) nájdete na našej webovej stránke <https://sas.sav.sk>. Víťazné práce budú zverejnené na našich sociálnych sieťach a na stránke SAS pri SAV. Tešíme sa na Vaše práce!

Martin Neumann – Zuzana Poláková

Slovenská archeologická spoločnosť pri Slovenskej akadémii vied a Archeologický ústav SAV

vyhlasujú

ŠTUDENSKÚ SÚŤAŽ

Téma: Objav poklady svojho regiónu

SLOVENSKO JE POKLADNICOU PAMIAŤOK – historických, architektonických, prírodných, no i archeologických. Preraziť za hranice svojho vlastného regiónu sa podarí len hŕstke z nich. Ak uspejú, natrvalo sa zakorenia v povedomí každého z nás a v niektorých prípadoch začnú plniť aj funkciu symbolov – z tých archeologických sú dobrými príkladmi nález odliatku lebky neandertálc z Gánoviec, Moravianska venuša, rímsky nápis na Trenčianskej skale, hrad Devín, Bojniansky zvon či Spišský hrad.

NIE KAŽDÁ ARCHEOLOGICKÁ PAMIAŤKA MÁ VŠAK TAKÉTO ŠTASTIE. Napriek svojej vysokej pamiatkovej hodnote je mnoho archeologických nálezov alebo lokalít známych len v rámci vlastného regiónu či dokonca obce. V skutočnosti však v sebe ukrývajú veľký potenciál – napríklad pre archeologickú turistiku, ktorá už dnes dokáže pritiahnuť oveľa väčšiu pozornosť verejnosti než v minulosti.

SPROPAGUJ ARCHEOLOGICKÉ PAMIAŤKY SVOJHO VLASTNÉHO RÉGIÓNU ČI OBCE A PRÍSPIEJ K ICH ZVIDIELENIU. Pokús sa pútavou prezentáciou či videom predstaviť vybrané archeologické nálezy či lokality. Pokojne môžeš svoju prácu zamerať tematicky či chronologicky alebo vytvoriť zaujímavý príbeh (inšpiráciou môže byť populárno-náučný seriál Stopy dávnej minulosti od Pavla Dvořáka). Nemusíš nevyhnutne prezentovať nálezy vystavené v múzejných expozíciách. Veľké množstvo z nich je totiž uložených v múzejných depozitároch, kde sú skryté pred očami návštevníkov. Ak máš však chuť objavovať, pokús sa osloviť miestneho archeológa, aby ťi predstavil najzaujímavejšie z nich. Prípadne ho môžeš požiadať o rozhovor, v ktorom by ťi priblížil zaujímavé poznatky o Tvojej obci či regióne. Pomáhať si môžeš literatúrou, kde nádeš mapy či plány väčšiny archeologických lokalít na Slovensku. Neváhaj ísť aj priamo do terénu, navštíviť a predstaviť archeologické lokality a prepájať ich so známymi archeologickými nálezmi – aj to je druh ich prezentácie.

MYSLI NA TO, ŽE TVOJA PRÁCA MÔŽE POMÔC ZACHRÁNIŤ ČI ZVIDIEŤ ARCHEOLOGICKÉ PAMIAŤKY! Prezentáciou skrytých pokladov svojej obce či regiónu prispieješ k ich propagácii a kto vie – možno narazíš na niečo, čo pozornosť archeológov doteraz unikalo.

HARMONOGRAM SÚŤAŽE

Termín odovzdania prác
31. marec 2023

Vyhodnotenie
apríl 2023

Viac informácií na:
<https://sas.sav.sk>

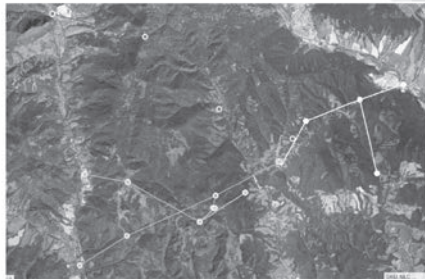
Výhercovia budú
odmenení publikáciami a
vecnými cenami

Kontakt:
sas.sav.sutaz@gmail.com

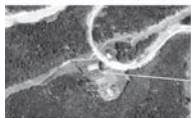
Alex Kuchta: Obnova rekreačného strediska Brezina a expozícia banskej nákladnej lanovky Likier - Sirk (vybrané snímky z prezentácie)

Systém lanoviek na Gemi

- **Oranžovou** – lanovka Likier-Sirk s odbočkou do bane Baba (preprava železnej rudy do železiarní)
- **Modrou** – lanovka Mútnik-Rovné s odbočkami do bane Baba a lomu Plošské (preprava magnetitovej rudy do spracovateľského závodu)
- **Žltou** – lanovka Sirk-Lubeník s odbočkou smer Nandráž (preprava železnej rudy)
- **Fialovou** – lanovka Železník-Tisovec (preprava železnej rudy do železiarní)

Po lanovke ostalo v teréne veľa pozostatkov ako zárezy, pozostatky po odrezaných stĺpoch a napíntych staniach. To môžeme vidieť aj na priložených snímkach.

Historická snímka Brandzovej – rok 1950

Zárez v kopci nad Hnůlfou

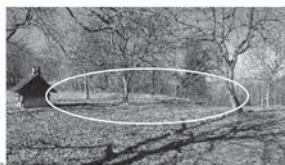
Terénna snímka Breziny
Zo všetkých budov sú len ruiny

Satelitná snímka Breziny
Na snímke sú vyznačené budovy

Terénne a satelitné snímky ZBGIS

Pozostatky po napíntej stanici na Brandzovej

Fotografie Alex Kuchty

1. etapa - Vytvorenie náučného chodníka s tabuľami, rekultivácia okolitého priestoru, prístupová cesta

SÚČASNÝ STAV:

- Prístup k lokalite Brezina je aktuálne možný len po lesnej ceste, po ktorej prejdú len ťažké mechanizmy
- Priestory Breziny sú aktuálne nevyužívané, zarastené krovinnami, budovy sú zrušené a celý areál je zanedbaný
- Po altánkoch ostali len základy

Prístupová cesta

Základy bývalého altánku

Priestory RS na rekultiváciu

- Budúca trasa náučného chodníka na satelitnej snímke
- **Modrá čiara** znázorňuje trasu budúceho NCH
- **Modré body** znázorňujú miesta, kde budú umiestnené informačné tabule
- **Oranžová čiara** znázorňuje trasu bývalej lanovky

2. etapa - Obnova strážneho domčeka

SÚČASNÝ STAV:

- Strážny domček sa aktuálne nachádza v dezolátnom stave – sú z neho ruiny a múry sa rozspávajú (viď foto)

3. etapa - Obnova troch chat a hlavnej chaty

SÚČASNÝ STAV:

- Aktuálne sú chaty v dezolátnom stave – rozbité, zničené, rozkradnuté a zrútené

NAVRHOVANÝ STAV:

- Na miestach bývalých chat budú vystavané nové, v čo najvernejšej podobe, podľa zachovaných historických fotografií a dokumentov.
- Hlavná chata bude slúžiť ako informačné centrum pre turistov, bude poskytovať občerstvenie a predaj suvenírov. Zvyšné tri chaty budú poskytovať ubytovanie na rekreáciu v prírode.

Strážny domček
Hlavná chata
Chaty na ubytovanie

Chaty na ubytovanie v roku 1950

Historická snímka Breziny z roku 1950

Celkové zhrnutie projektu

- Tento projekt má oboznámiť nové generácie s históriou baníctva na Gemi a na Slovensku.
- Má poukázať na náročnú prácu baníkov a prepravu materiálov medzi banskými prevádzkami.
- Má reálne ukázať, ako vyzerali historické banské technické zariadenia: lanovky, uhľové stanice, pohony lanoviek a rôzne banské stroje, ktoré sa do dnešných dní nezachovali.
- Má sprístupniť širokej verejnosti históriu nákladnej lanovky Sirk – Likier formou náučného chodníka.
- Má znovu oživiť turistický ruch rekreačného strediska Brezina vybudovaním múzea a poskytovaním stravovania a ubytovania.
- Realizáciou projektu sa vytvoria aj nové pracovné miesta pre ľudí z okolia.

ZMENY V ČLENSKEJ ZÁKLADNI

Za nových členov SAS pri SAV boli v roku 2022 prijatí:

Mgr. Anna Bajanová; Mgr. Mário Bielich, PhD.; Katarína Broošová; František Engel; Mgr. Dominika Hulková Ferenčíková; Mgr. Filip Jaško, PhD.; Mgr. Anna Kalapáčová; Mgr. Petra Kmeťová, PhD.; Mgr. Anita Kozubová, PhD.; Mgr. Bc. Juraj Kucharík; Bc. Roman Liubun; Ing. arch. Jana Minaroviech, PhD.; Mgr. Igor Murín, PhD.; Mgr. Katarína Šimunková, PhD.; Tribečské múzeum v Topoľčanoch; Dmytro Zvontsov.

O zrušenie členstva v roku 2022 požiadali:

OZ Hradiská (ešte na konci roku 2021).

Naše rady v roku 2022 opustili:

prof. PhDr. Eduard Krekovič, CSc.; prof. PhDr. Klára Kuzmová, CSc.

Oznamv výboru

Pozvánka

Dňa 26. apríla 2023 sa v priestoroch Malého seminára na Pribinovom námestí 5 v Nitre uskutoční "Valné zhromaždenie SAS pri SAV" a "vedecký seminár" na tému "Archeológia Nitry a okolia"

2 % z dane

Budeme vďační, ak 2 % z dane venujete aj v ďalšom roku Slovenskej archeologickej spoločnosti pri SAV. Zároveň úprimne ďakujeme všetkým, ktorí tak v predchádzajúcom roku už urobili. Vďaka Vám získala SAS pri SAV prostriedky, ktoré boli využité na realizovanie mnohých podujatí v uplynulom roku ako aj na prevádzku našej spoločnosti. Aktuálne informácie a návod ako darovať 2 % z dane nájdete na webe <http://www.sas.sav.sk/2-z-dane/>

Ďakujeme.

Zľava na nákup kníh vo vydavateľstve Veda pre členov SAS

Aj naďalej majú členovia SAS pri SAV so záujmom o publikácie z vydavateľstva vedeckej a odbornej literatúry Slovenskej akadémie vied – Veda zľavu na nákup kníh. Tú môžu využiť v kamennej predajni Štefánikova 3 v Bratislave a v Trnave na Hornopotočnej 23, kde si uplatnia zľavu 20 %. Na publikácie kupované cez e-shop je automaticky 20 % zľava.

Aktuálne informácie

Múzeá a inštitúcie, ktoré sú kolektívnymi členmi SAS, môžu informácie o svojich akciách poskytnúť aj výboru SAS, ktorý ich následne zverejní na webovej stránke spoločnosti.

Aktuálne informácie, pozvánky, príspevky, prosíme posilať na adresu: sas.archeologia@gmail.com.

V roku 2022 vznikla aj mobilná aplikácia Po stopách Keltov v Bratislave vďaka OZ Priatelia Bratislavy a finančnej podpore Nadácie SPP. Viac info nájdete na www.postopachkeltov.sk, na FB a Instagrame.

130 rokov

od založenia
Muzeálnej slovenskej spoločnosti

70 rokov

od vzniku Archeologického
ústavu SAV

120 rokov

od narodenia
Vojtecha Budinského-Kričku

P
F
2
0
2
3

ISBN: 978-80-974149-1-7

9 788097 414917